งานวิจัยชุด
การจัดการ
"ความจริง"
ในสังคมไทย

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ

การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง

ะเป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไป ตามที่
พเจ้ามีสิทธิจะทำได้ตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบ
ันตติวงศ์

อนึ่งข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้ผู้ใด
ก่อการไม่สงบขึ้นในประเทศเพื่อประโยชน์ของข้าพเจ้า
ถ้าหากมีใครอ้างใช้นามของข้าพเจ้า พึงเข้าใจว่ามิได้
เป็นไปโดยความยินยอมเห็นชอบ หรือความสนับสนุนของข้

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ไม่สามารถจะ
ประโยชน์ให้แก่ประชาชนและประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปไ
ตามความตั้งใจและความหวังซึ่งรับสืบต่อกันมาตั้งแต่
บรรพบุรุษ ยังได้แต่ตั้งสัตย์อธิษฐานขอให้ประเท
สยามจงได้ประสบความเจริญ และขอประชาชนชาวสยาม
จงได้มีความสุขสบาย.

ประชาธิปก. ป.ร.

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

กรณี ร. 7 ทรงสละราชสมบัติ: การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง

โดย

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ

จัดพิมพ์โดย

โครงการจัดพิมพ์คบไฟ

สิงหาคม 2549

โดยได้รับทุนอุดหนุนจาก

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

The Abdication of RAMA 7:
Political Interpretation and Implication
Author: Nakharin Mektrairat, Ph.D

กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ:
การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง
โดย ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

Kobfai Publishing Project is a part of the Foundation for Democracy and Development Studies (FDDS).

พิมพ์ครั้งแรก	สิงหาคม พ.ศ. 2549
จัดพิมพ์โดย	โครงการจัดพิมพ์คบไฟ
	478 ถนนสุขุมวิท 79 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10260
	โทรศัพท์ 0-2332-2543-4 โทรสาร 0-2332-2544
	e-mail: kobfai@cscoms.com
จัดจำหน่ายโดย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0-2218-7000
	สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9888
	e-mail: cubook@chula.ac.th
	http://www.chulabook.com
ปก	สุชา สนิทวงศ์

ราคา 190 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรม
นครินทร์ เมฆไตรรัตน์
กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ: การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง.--
กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549.
248 หน้า.
1. ไทย.-- การเมืองและการปกครอง -- กรุงรัตนโกสินทร์, 2475-2499. I. ชื่อเรื่อง.
915.9300722
ISBN 974-7799-90-1

โครงการจัดพิมพ์คบไฟ

มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา

คำนำ
โครงการจัดพิมพ์คบไฟ

คนเราจุด 'คบไฟ' ด้วยเจตนาอันหลากหลาย แต่ที่สำคัญที่สุดเห็นจะจุดเพื่อขับไล่แมลงร้ายและความมืด คบไฟมิใช่แสงเทียน เพราะจุดเทียนขึ้นเล่มหนึ่ง แม้อาจเห็นตัวหนังสือได้บ้าง แต่คงขับไล่แมลงร้ายไปได้ไม่ง่ายนัก

โครงการจัดพิมพ์คบไฟ ได้รับความสนับสนุนอย่างสำคัญแต่แรกจากโอบอร์นานาชาติ (Obor International) คำว่า 'โอบอร์' นี้ นายไอแวน แคทส์ ผู้ก่อตั้งเล่าว่าเป็นคำภาษาอินโดนีเซียซึ่งแปลว่า 'คบไฟ' โครงการโอบอร์เริ่มดำเนินการในประเทศอินโดนีเซียเมื่อกว่าสามทศวรรษมาแล้ว ภายใต้การบริหารของนายมอคตาร์ ลูบิส (Mochtar Lubis) นักเขียนและนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนเรืองนาม จนทำให้ 'โอบอร์' แห่งอินโดนีเซียประสบความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์อย่างงดงาม มูลนิธิโอบอร์นานาชาติจึงได้เริ่มขยายงานเข้ามายังประเทศไทยและปากีสถาน

ในประเทศไทย โครงการจัดพิมพ์คบไฟ ดำเนินการอยู่ภายใต้ *มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา* (Foundation for Democracy and Development Studies-FDDS) ซึ่งท่านศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ประธานคณะกรรมการดำเนินงานของ 'คบไฟ' ดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิฯ อยู่ด้วย

'คบไฟ' ตระหนักว่าปริมาณหนังสือในตลาดสังคมไทยมีไม่น้อย แต่ที่มุ่งคุณภาพจริงจังเห็นจะไม่มากนัก และที่มุ่งขยายขอบเขตปรีชาญาณของผู้คนในสังคมดูจะมีน้อยยิ่งกว่า 'คบไฟ' พิจารณาว่าในสภาพที่สังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สะเทือนถึงแทบทุกปริมณฑลแห่งชีวิตมนุษย์เช่นนี้ ความรู้และความเห็นที่

เรียงร้อยรอบด้านเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อมนุษย์จะได้ดำรงตนอย่างสมศักดิ์ศรีในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคนิควิทยาและจิตวิญญาณ

หนังสือของ 'คบไฟ' เมื่อแรกเน้นการเลือกเฟ้นต้นฉบับหนังสือจากต่างประเทศที่มีเนื้อหาเป็นเลิศ สอดคล้องกับเป้าประสงค์ แล้วนำมาถ่ายทอดเป็นภาษาไทย โดยมีบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิดูแล ต่อมาได้ขยายขอบข่ายไปครอบคลุมผลงานที่รังสรรค์โดยนักคิดนักเขียนชาวไทย ดังปรากฏให้เห็นในระยะหลังนี้ แต่ผลงานทุกชิ้นล้วนย้ำเน้นความคิดความเห็นอันจะส่งเสริมสิทธิของมนุษย์ การพัฒนาที่รอบด้านที่อาทรต่อความสำคัญและศักยภาพของมนุษย์ ชนิดที่เกื้อหนุนต่อสันติภาพในสังคม ทั้งที่เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

เราจุด 'คบไฟ' ขึ้น โดยหวังว่าท่านผู้อ่านคงได้รับประโยชน์จากหนังสือที่ทรงคุณค่าดังเช่นเล่มที่ท่านกำลังอ่านอยู่ในขณะนี้ เพื่อจะได้ช่วยกันจรรโลงสังคมไทยให้เข้มแข็ง มีพลัง ปลอดพ้นจากแมลงร้ายและความมืด 'คบไฟ' ขอทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่สาธารณชนดังที่ทำมาแล้วสืบต่อไปอย่างดีที่สุด หวังว่าท่านผู้อ่านคงสนใจติดตามผลงานของ 'คบไฟ' ในอันดับต่อ ๆ ไป

ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
กรรมการโครงการจัดพิมพ์คบไฟ

คำนำ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยได้เผชิญหน้ากับความขัดแย้งหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับเหตุความเปลี่ยนแปลงที่เร่งเร้ารวดเร็ว แต่ก็สามารถจัดการฝ่าผ่านมรสุมที่รุมล้อมบ้านเมืองมาได้ด้วยความ "สงบเรียบร้อย" กระทั่งกลายเป็นความเข้าใจและมั่นใจในศักยภาพการจัดการปัญหาต่าง ๆ ตลอดมา

คำถามที่ยอกย้อนต่อความเข้าใจตนเองของสังคมไทยข้างต้น คือ ภาพความสำเร็จในการจัดการวิกฤตการณ์ได้เงียบเชียบ "เรียบร้อย" นั้นเป็น "ความจริง" อย่างเดียวหรือ? เป็นไปได้หรือไม่ว่าชัยชนะที่เกิดขึ้น เป็นผลจากความแนบเนียนในการจัดการ "ความจริง" ชุดอื่น ๆ อันไม่พึงประสงค์ให้หมดพลังไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น "การใช้กฎหมาย ใช้พลังกดดัน ใช้การชื่นชม แต่ขณะเดียวกันผลักไสไปอยู่ในโลกอุดมคติ ใช้วิธีปฏิบัติอย่างราชการ หรือกระทั่งใช้ความเงียบ"?*

หากคำถามดังกล่าวสามารถนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ในสังคมไทยนั้น "ความจริง" บางชุดถูกทำให้พร่องหาย บดบัง หรือเงียบเสียง ด้วย "ความจริง" อีกชุดหนึ่ง จนกลายเป็นปรากฏการณ์ทั่วไป ก็ถือเป็นปัญหาที่ควรศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์การทำงานของกระบวนการจัดการ "ความจริง" นั้น อีกทั้งยังให้โอกาสแก่ "ความจริง" ชุดอื่น ๆ ที่ถูกเบียดบังได้เปล่งเสียงบอก

---

* โปรดพิจารณาแนวคิดนี้ได้ใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, "สังคมศาสตร์และการจัดการ 'ความจริง' ในสังคมไทย," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2541).

เล่าเรื่องราว เพื่อมิให้เสียงของ "ความจริง" ที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดกลบเสียงอื่น ๆ ไปเสียหมด ซึ่งน่าจะเป็นคุณต่อการนำพาให้สังคมนี้ก้าวผ่านวิกฤตการณ์ความขัดแย้งในอนาคตบนรากฐานแห่งความรู้ได้

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ตระหนักถึงความสำคัญของโครงการวิจัยชุด การจัดการ "ความจริง" ในสังคมไทย โดยให้ทุนสนับสนุนวิจัยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จนถึงปี พ.ศ. 2544 โครงการวิจัยย่อยทั้งหกโครงการเสร็จสิ้นลงด้วยความอุตสาหะของนักวิจัยแต่ละท่าน ทำให้ผลงานวิจัยชุดนี้ร่ำรวยไปด้วยมุมมองที่ลึกซึ้ง แหลมคม ที่สำคัญคืออาจกล่าวได้ว่าโครงการวิจัยนี้เป็นการริเริ่มลงหลักปักฐานอย่างจริงจังของการศึกษาวิจัยกระบวนการจัดการ "ความจริง" ในสังคมไทย ถือเป็นโอกาสอันดีที่โครงการจัดพิมพ์คบไฟเล็งเห็นคุณประโยชน์ในการจัดพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยชุดนี้สู่สาธารณชน โดยเฉพาะในเวลาที่ผู้คนอาจต้องการปัญญาในการมองเห็น "การจัดการ 'ความจริง'" ยิ่งกว่าที่ผ่านมา

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการจัดพิมพ์ผลงานวิจัยชุดนี้ จะเป็นดังขุมทรัพย์ทางปัญญานำพาให้สังคมไทยเดินทางไปสู่สังคมแห่งความรู้ได้

(ศ.ดร. ปิยะวัติ บุญ-หลง)
ผู้อำนวยการ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

"Thailand is a constitutional monarchy with a democratic form of government. Since 1932, kings of Thailand have exercised their constitutional legislative powers through a bicameral National Assembly comprised of a House of Representatives elected by popular vote and a Senate appointed by the King upon recommendation of the Prime Minister. Thai kings exercise executive powers through the cabinet headed by a prime minister, and judicial powers through the law courts. While not directly involved in Thailand's political life, the King exerts a strong moral influence on carefully selected issues." (www.mfa.go.th/Thailand/info1.htm)

"(The King) nonetheless admits that as a constitutional monarch, the King is both above and under the law. The King is, by Bhumibol's inference, above all man-made laws in the land, but is under the law prescribed by teachings of the Lord Buddha. ...The laws by which a Thai King of old had to abide were those of the universal laws and the teachings of Theravada Buddhism: while his virtue earned him the love and respect of his people who, by inference, unanimously selected individual kings as their rules. (This author then cited King Prajadhipok's confirmation of the tradition of the elected Thai Kings) Both the King and the royalists agree that in practice the King's supreme position is above man-made laws, and the consent of the people makes Thai monarchs democratic ones. ... (Kobkua, 2002: 64)

กระบวนการจัดการกับความจริง การศึกษามิติและพลวัตของความเปลี่ยนแปลงของ "ความจริง" ในสังคมไทย

*ความนำ**

วารสาร *Asian Survey* Vol. 42 No. 4 July/August 2002 เป็นฉบับพิเศษ ตรงที่ทั้งฉบับล้วนประกอบด้วยบทความที่ว่าด้วยเรื่องซึ่งเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในประเทศอินโดนีเซีย ระหว่างเดือนตุลาคม ค.ศ. 1965 ถึงประมาณเดือนมีนาคม ค.ศ. 1966 ทั้งสิ้น ผลกระทบของความรุนแรงดังกล่าวที่ว่ากันว่าเป็นการตอบโต้ความพยายามของพลพรรคคอมมิวนิสต์ของอินโดนีเซีย PKI (Partai Komunis Indonesia) ที่จะทำรัฐประหาร และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ตามมา คือการก่อเกิดระบอบการปกครองของนายพลซูฮาร์โตนั้น เชื่อกันว่ายังคงมีผลกระทบต่อเนื่องมาจนแม้แต่ปัจจุบัน

สำหรับผู้ที่สนใจเรื่องของการจัดการกับ "ความจริง" ของสังคมแล้ว เหตุการณ์ความรุนแรงที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นการฆ่ากันเองของพลเรือนอินโดนีเซียและเชื่อกันว่ามีผู้เสียชีวิตไปประมาณ 500,000 คนทั่วประเทศ (ตัวเลขที่มีการคาดคะเนกันนั้นมีตั้งแต่ 100,000 คนไปจนถึง 2,000,000

---

* แม้ว่าการศึกษาครั้งนี้จะมิได้รวมถึงเหตุผล คำอธิบาย และคำแก้ตัวของนักการเมืองไทยในระบอบทักษิณ แต่ท่านผู้อ่านจะเห็นได้ไม่ยากว่านักการเมืองไทยภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ก็มีวิธีการพูด (หรือไม่พูด) ที่มิได้แตกต่างอะไรจากนักการเมืองเดิม ๆ อย่างไรก็ตามก็อาจเป็นไปได้เช่นกันว่า แท้จริงแล้วนักการเมืองและผู้นำทางการเมืองคนใหม่ ๆ บางคนได้ "พัฒนา" วิธีการแก้ตัวและวิธีการให้เหตุผลอธิบายความให้เหนือกว่าเดิมไปอีกแล้วอย่างน้อยหนึ่งระดับ (โปรดดูตัวอย่างจากปกหลัง) ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรจะได้มีการหยิบยกมาศึกษากันต่อไป

คน) ไม่รวมถึงผู้คนอีกเป็นแสน ๆ คนที่ถูกทรมาน จับกุมคุมขัง โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมนี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจยิ่ง ประการแรก เป็นที่เข้าใจได้ไม่ยากนักว่า กลุ่มผู้นำทางการเมืองที่มีสายสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกองทัพย่อมไม่อยากจะพูดถึงความรุนแรงในระดับ "มหาศาล" ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการก้าวสู่อำนาจของตน กระนั้นก็ดีแม้ระบอบการปกครองของซูฮาร์โตไม่เคยพยายามจะปฏิเสธว่าการประหัตประหารได้เกิดขึ้นจริง แต่เอกสารทางราชการหรือเอกสารกึ่งราชการของอินโดนีเซียก็จงใจละเลยที่จะพูดถึงการประหัตประหารโดยสิ้นเชิง และความรู้สึกโดยทั่วไปก็คือว่า เรื่องนี้ไม่อาจนำมาถกเถียงอภิปรายกันอย่างเปิดเผยได้[1]

นอกจากงานเขียนในรูปของนิยายและเรื่องสั้นของนักเขียนอินโด - นีเซียแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า ชาวอินโดนีเซียทั่ว ๆ ไปปฏิเสธที่จะเขียนหรือพูดถึงเหตุการณ์อันร้ายแรงนี้อย่างเปิดเผย เช่น การที่นักวิจัยต่างชาติพบว่า สตรีอินโดนีเซียผู้หนึ่งตอบคำถามว่าสถานการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว "ปกติ เป็นปกติดี" ทั้ง ๆ ที่สามีของนางถูกฆ่า เพราะเป็นสมาชิกพรรค PKI เป็นต้น[2] เพราะฉะนั้นในขณะที่ในแง่หนึ่งนั้น อาจกล่าวได้ว่า แม้ "ทุกคน" รู้ดีว่าเกิดอะไรขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1965–66 หรืออย่างน้อยที่สุด ผู้คนในแต่ละชุมชนล้วนรู้ดีว่าได้เกิดอะไรขึ้นเฉพาะในชุมชนของตน แต่กว่าสามสิบปีของการที่ผู้เห็นเหตุการณ์เหล่านี้ต้องนิ่งเงียบ กว่าสามสิบปีที่เรื่อง "บอกเล่า" อย่างนี้ไม่มีโอกาสได้รับการบอกเล่าซ้ำในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องราวของครอบครัวหรือของชุมชน ทำให้ "ความทรงจำ" เหล่านี้อาจลบเลือนไปเองโดยธรรมชาติได้มาก สำหรับสังคมที่ชาวบ้านในชุมชนยังคงมีวัฒนธรรมแบบมุขปาฐะอยู่มาก ความเป็นไปในเรื่องนี้ย่อมมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการรักษาความจำของ "ความจริง" ไว้

ด้วยเหตุนี้เอง จึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่ "คำอธิบาย" ภาพรวมของความจริงที่เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1965 จากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ ที่เป็นที่ยอมรับกันจะมีได้หลายชุด[3] เช่น การให้น้ำหนักแก่บทบาทของฝ่ายทหารที่นำโดยนายพลซูฮาร์โตและพันธมิตรของตน โดยเฉพาะในการลอบสังหารทางการเมืองที่กระทำแก่คู่แข่งทางการเมือง คือ พรรค PKI ทั้งนี้ไม่ว่า

ซูฮาร์โตจะมีส่วนรู้เห็นในการสนับสนุนให้เกิดการรัฐประหารในวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1965 หรือไม่ก็ตาม อย่างไรก็ดีจำนวนผู้เสียชีวิตที่สูงมากและความกว้างขวางของการมีส่วนร่วมของมวลชนในขบวนการประหัตประหารดังกล่าว โดยไม่ต้องพิจารณาถึงบทบาทของกองทัพอินโดนีเซีย ทำให้เกิดคำอธิบายด้วยว่า การแบ่งขั้วทางการเมืองในอินโดนีเซียเมื่อปี ค.ศ. 1965 นั้นเด็ดขาดสูงสุดอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการฆ่าฟันผู้คนจำนวนมหาศาลที่เกิดขึ้นจึงเป็นการสะท้อนถึงความกดดันอันรุนแรงที่บีบคั้นสังคมจนรับไม่ได้ถึงขนาดปะทุออกมาในรูปของความรุนแรงชั่วคราวทางจิตวิทยาของมวลชน มากกว่าที่จะเกิดจากการกระทำของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ในขณะเดียวกันก็มีคำอธิบายที่อาจแยกออกไปได้อีกว่าการประหัตประหารกันครั้งใหญ่นี้ หลัก ๆ แล้วเป็นผลมาจากการเร่งเร้าความเป็นปฏิปักษ์อันล้ำลึกและสลับซับซ้อนในระดับท้องถิ่นที่สืบเนื่องมาจากการขยายฐานทางการเมืองของพลพรรค PKI ภายใต้สถานการณ์การเมืองที่กดดันทุกฝ่ายอย่างสูงยิ่งในช่วงของระบอบประชาธิปไตยแบบชี้นำ (Guided Democracy) ของประธานาธิบดีซูการ์โน และเมื่อเกิดเหตุการณ์ "รัฐประหาร" และ "การตอบโต้รัฐประหาร" ขึ้นเมื่อวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1965 สถานการณ์ก็สุกงอมเกินพอที่จะเกิดความรุนแรงขึ้น ท้ายสุดก็ยังมีคำอธิบายว่าวัฒนธรรมของอินโดนีเซียเป็นวัฒนธรรมแห่งความรุนแรงที่รัฐเองมีบทบาทในการยอมรับและแม้แต่สร้างวัฒนธรรมนักเลงหัวไม้ ที่ใช้วิธีการนอกกฎหมาย การลักขโมย หรือแม้แต่การฆาตกรรม ให้เกิดขึ้นตราบเท่าที่มันเป็นประโยชน์ในทางการเมือง

แต่ในขณะที่นักวิชาการอาจถกเถียงกันได้มากมายว่าอะไรเกิดขึ้น "จริง ๆ" ในเหตุการณ์ 1965-1966 เช่น[4] บ้างก็ว่า พลพรรค PKI เป็นผู้คิดและริเริ่มการรัฐประหารด้วยการสังหารหกนายพลของกองทัพ บ้างก็ว่า การ "รัฐประหาร" เป็นผลมาจากการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันภายในกองทัพเอง หรือบ้างก็ว่า นายพลซูฮาร์โตเป็นผู้นำการรัฐประหาร หรืออย่างน้อยที่สุดก็บิดเบือนและใช้ประโยชน์จากการที่กลุ่มนายพลถูกฆ่า บ้างก็ว่า ประธานาธิบดีซูการ์โนอนุญาตหรือสนับสนุนให้นายทหารที่ไม่พอใจดำเนินการต่อ

นายพลเหล่านั้น และบ้างก็ว่า การปฏิบัติงานลับของต่างประเทศมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยในความพยายามที่จะขจัดประธานาธิบดีซูการ์โน ซึ่งมีทีท่าว่าฝักใฝ่ฝ่ายซ้ายออกไปจากบทบาทผู้นำในอินโดนีเซีย และจากบทบาทผู้นำในกลุ่มโลกที่สาม สำหรับทางการอินโดนีเซียแล้ว ความจริงที่เป็น "ทางราชการ" มีอยู่หนึ่งเดียว เพราะฉะนั้นรัฐบาลอินโดนีเซียหลังเหตุการณ์ดังกล่าวจึงแสดงออกผ่านช่องทางต่าง ๆ รวมถึงในหลักสูตรการเรียนการศึกษาว่า PKI เท่านั้นที่ต้องรับผิดชอบในการฆ่าเหล่านายพล และเพราะฉะนั้นจึงเป็นกลุ่มพลังที่ทรยศต่อชาติ และควรที่จะถูกขจัดออกไปจากทุกระดับของสังคม[5] จะเห็นได้ว่าการควบคุมวาทกรรมภายในสังคมอย่างเคร่งครัด รวมถึงการที่หน่วยงานด้านความมั่นคงมีการปฏิบัติต่อผู้ที่มีทัศนะตรงกันข้ามอย่างรุนแรง ทำให้บรรยากาศของภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์กลายเป็นสิ่งที่ระบบการปกครองของซูฮาร์โตสามารถนำไป "สร้าง" เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตนได้เสมอ[6] แม้เมื่อล่วงเข้ามาในทศวรรษของ ค.ศ. 1990 จะมีข้อเขียนของชาวอินโดนีเซียเอง ประเภทบันทึกความจำส่วนตัวว่าด้วยเหตุการณ์เมื่อ ค.ศ. 1965 ออกมาบ้าง แต่หนังสือเหล่านี้ล้วนถูกห้ามเผยแพร่โดยทางการ ในขณะที่รัฐบาลอินโดนีเซียก็ออก "หนังสือปกขาว" ของทางการที่ยังคงยืนยันว่า หน่วยปฏิบัติงานลับของ PKI คือผู้มีบทบาทหลักในการก่อให้เกิดเหตุการณ์ ค.ศ. 1965 ขึ้น

ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งได้แก่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากที่นายพลซูฮาร์โตพ้นจากอำนาจทางการเมืองไปแล้ว เพราะปรากฏว่า แม้งานเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ ค.ศ. 1965 ที่ขัดแย้งกับ "ความจริง" หรือ "ประวัติศาสตร์" ของทางราชการจะตีพิมพ์ได้ แต่ความพยายามของประธานาธิบดีอับดุลราห์-มาน วาฮิด เองซึ่งขึ้นเป็นประธานาธิบดีเมื่อปี ค.ศ. 1997 ที่จะยกเลิกกฎหมายห้ามลัทธิมาร์กซิสต์-เลนิน กลับถูกต่อต้านอย่างรุนแรงจากเกือบจะทุกส่วนของสังคมถึงขนาดนำไปสู่การคุกคามว่าจะมีการใช้กำลังกับกลุ่มที่เรียกร้องสิทธิ์ให้กับเหยื่อในกรณี ค.ศ. 1965 ด้วยซ้ำ รวมถึงความคิดที่จะจัดตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความจริงและการปรองดองแห่งชาติ (Komisi Independent Pencari Kebenaran untuk Rekonsiliasi

National) ซึ่งถูกกำหนดให้หาความจริงในประเด็นสำคัญ ๆ อย่างการใช้ความรุนแรงในติมอร์ตะวันออก อิเรียนจายา อาเจะห์ และรวมถึงเหตุการณ์เมื่อปี ค.ศ. 1965 ก็ไม่สามารถเป็นรูปเป็นร่างขึ้นได้[7] ปฏิกิริยาเช่นว่านี้อาจอธิบายได้ว่าเป็นเพราะเหตุการณ์ความรุนแรงเมื่อปี ค.ศ. 1965 นั้น อาจยิ่งใหญ่เกินไปในแง่ของเหยื่อผู้ถูกกระทำและผู้กระทำ และอาจส่งผลกระทบต่อผู้มีอิทธิพลในปัจจุบันอีกจำนวนมากที่อาจได้รับผลกระทบจากการเปิดเผย "ความจริง" รวมถึงความรู้สึกผิดร่วมกันของสังคมที่มีแรงจูงใจอยากให้ปิดบังความจริงนี้อีกต่อไป[8] ล่าสุดคือ ความพยายามที่จะออกกฎหมายจัดตั้งคณะกรรมการว่าด้วยความจริงและการปรองดอง (Truth and Reconciliation Commission) ซึ่งในทางปฏิบัติแม้คลอดเป็นกฎหมายมาได้จริง ๆ ก็ยังจะต้องประสบกับปัญหาว่าจะดำเนินการอย่างไรในเมื่อมีผู้รอดชีวิตเหลืออยู่ พยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์จำนวนมากจะอยู่ในวัยชราหรือเสียชีวิตไปแล้ว[9] ที่สำคัญไม่แพ้กันได้แก่การที่คนเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วไม่เต็มใจที่จะพูดถึงประสบการณ์ส่วนตัวของตน เพราะอย่างที่ได้กล่าวไปแล้วว่า "ความเงียบ" คือชีวิตส่วนนี้ที่รัฐบาลเดิมเคยบีบบังคับให้คนเหล่านี้ต้องดำรงมาก่อน และแม้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำรัฐบาลไปแล้ว แต่กระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์ซึ่งแน่นอนว่ายังโยงใยถึงเหตุการณ์ ค.ศ. 1965 ก็ยังคงดำรงอยู่สำหรับผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ความเป็นปฏิปักษ์และความกลัวที่มีต่ออดีตจึงยังคงมีอยู่ แม้ว่าจะด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน สำหรับฝ่ายผู้มีอำนาจนั้น การจัดการกับ "ความจริง" มีได้หลายรูปแบบ เช่น ในขณะที่โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ความทรงจำของผู้เป็นเหยื่อน่าจะเป็นการคุกคามต่อการนำเสนอภาพของความรุนแรงที่พึงปรารถนาของผู้ซึ่งมีอำนาจ[10] แต่การที่รัฐบาลซูฮาร์โตไม่ปฏิเสธว่าเกิดความรุนแรงขึ้นและพยายามทำให้ประชาชนชาวอินโดนีเซียเข้าใจ หรือเชื่อว่าความรุนแรงในระดับที่เกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1965 อาจเกิดขึ้นอีกเมื่อไรก็ได้นั้น กลับเป็นการเสริมอำนาจของตนทางอ้อมที่มีประสิทธิภาพมาก เพราะ "ความทรงจำ" ว่าทหารเคยทำอะไรแก่ประชาชน และชาวอินโดนีเซียเองสามารถทำอะไรต่อกันและกันเองได้นี้เองที่เป็นเครื่องเตือนความจำว่าอินโดนีเซียนั้นจำเป็นต้องมีรัฐบาลที่

มั่นคง และว่ากันว่าความกลัวว่าการโค่นล้มรัฐบาลของซูฮาร์โตจะนำไปสู่สถานการณ์ความรุนแรงเช่นว่านี้เองที่ทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ในที่สุดแล้วซูฮาร์โตต้องหลุดพ้นจากอำนาจไปในปี ค.ศ. 1998 นั้นล่าช้าไปพอสมควร[11] ในแง่หนึ่งนั้น วิธีจัดการกับ "ความจริง" ของระบอบซูฮาร์โตในเรื่องนี้ไม่ได้แตกต่างอะไรนักจากคำเตือนของนักประวัติศาสตร์อินโดนีเซียว่า ความพยายามค้นหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์เมื่อ ค.ศ. 1965 จะ "เปิดบาดแผลของชาติและสนับสนุนให้เกิดการแก้แค้น"[12] ขึ้นมาอีก

แต่ "ความจริง" ที่เป็นประเด็นปัญหา เป็นสิ่งที่ต้องถูก "จัดการ" ในแง่ของการที่อาจถูก "ปกปิด" "บิดเบือน" "สร้างใหม่" และแน่นอนว่า ย่อมถูก "แสวงหา" ได้นี้ ในกรณีเหตุการณ์เมื่อปี ค.ศ. 1965 ของอินโดนีเซียคือความจริงประเภทไหน? ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างความเห็นของ Hannah Arendt ว่า "ความจริง" นี้คือ "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" (Factual Truth) ที่แยกออกอย่างเห็นได้ชัดจาก "ความจริงเชิงเหตุผล" (Rational Truth)[13] ข้อสรุปที่สำคัญในประเด็นนี้อยู่ที่ว่า ปัจจุบันนี้ความจริงเชิงเหตุผลหรือเชิงปรัชญาประเภทที่ว่า มีหรือไม่มีพระเจ้า ไม่ใช่ปัญหาสำคัญของสังคมการเมืองอีกต่อไป เพราะคนที่เชื่อในความจริงที่แตกต่างกันในเรื่องนี้ยังอาจอยู่ร่วมกันได้ในอารยสังคม แต่ความจริงประเภทที่ว่า ใครเป็นต้นเหตุของความรุนแรงอันยิ่งใหญ่ คือปัญหาที่สังคมการเมืองต้องหาทางจัดการให้ลุล่วงไปให้ได้ ไม่เช่นนั้นสังคมเองก็อาจจะดำรงอยู่ได้อย่างยากลำบาก เพราะความจริงประเภทนี้ โดยปกติแล้วย่อมให้คุณให้โทษแก่กลุ่มต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ความจริงประเภทดังกล่าวยังเป็นสิ่งที่อาจยืนหยัดอยู่ได้เสมอโดยไม่สะทกสะท้านต่อการโต้เถียง หรือความเห็นตรงกันข้าม หรืออ่อนไหวประนีประนอมไปตามการให้เหตุผล การหว่านล้อมอย่างที่อาจเกิดขึ้นได้กับกรณีของความจริงเชิงเหตุผลหรือเชิงปรัชญา ในตอนท้ายของการอ้างความเห็นของ Arendt ของ ดร. ชัยวัฒน์ ได้มีการกล่าวไว้อย่างสั้น ๆ ถึงการที่อำนาจทางการเมืองสามารถ "จัดการ" กับความเห็นและข้อเท็จจริงในสังคมผ่านการเขียนประวัติศาสตร์เสียใหม่ ซึ่งในแง่หนึ่งก็คือ

"การโกหกทางการเมือง" ในเรื่องซึ่งรู้กันทั่วไปในสาธารณะนั่นเอง[14]

ประเด็น "ประวัติศาสตร์" "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" นี้ เป็นเรื่องที่ควรได้มีการพิจารณาเพิ่มเติมกันต่อไปอีก โดยเฉพาะกรณีศึกษาเหตุการณ์ความรุนแรงในอินโดนีเซียเมื่อปี ค.ศ. 1965 นี้ ดูจะชี้ให้เห็นว่า "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" และ "ความจำ" หรือ "ประวัติศาสตร์" เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก และความสัมพันธ์ที่ว่าก็อาจจะใกล้ชิดกันจนถึงขนาดใช้แทนกันไปเลยก็ได้ เพราะสิ่งที่เรากำลังมีประสบการณ์อยู่ในปัจจุบันกาล (ไม่ว่าจะเป็นการเป็นประจักษ์พยานของปรากฏการณ์ที่ผู้คนกำลังประหัตประหารกัน การตกเป็นเหยื่อของการกระทำดังกล่าว หรือการเป็นผู้กระทำหรือผู้ใช้ความรุนแรงนั้นเสียเอง) โดยหลักตรรกะแล้วจะไม่อนุญาตให้ตัวบุคคลผู้มีประสบการณ์ "หยุด" พิจารณาได้เลยว่าปรากฏการณ์นั้น "จริง" หรือ "ไม่จริง" เพราะความเป็นปัจจุบันกาลของความจริงเชิงข้อเท็จจริงของสิ่งที่เกิดขึ้นย่อมแปรเปลี่ยนเป็นเรื่องของอดีตไปในทันทีที่ปัจเจกบุคคลพยายามจะทบทวนหรือหยุดพิจารณาว่าได้เกิดอะไรขึ้น หรืออะไรได้เกิดขึ้นจริง ๆ เพราะฉะนั้นอย่างมากที่สุดที่คนที่เห็นเหตุการณ์ผู้คนประหัตประหารกันจะทำได้ก็คือการ "บอกเล่า" ความจริงในอดีต หรือสิ่งที่เป็น "ประวัติศาสตร์" ไปแล้วให้แก่ผู้อื่น (แม้ว่าสิ่งที่ผู้เล่ามีประสบการณ์ด้วยตัวเองนั้น ในภาษาพูดของเราอาจจะเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้น "สด ๆ ร้อน ๆ นี่เอง" ก็ตาม) ความแม่นยำของความจำ หรือการนำอดีตกลับมาสู่ปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อน้ำหนักของ "ความจริง" ดังกล่าว อย่างไรก็ดีข้อจำกัดทางกายภาพของมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานที่มาหลักของความจริงเชิงข้อเท็จจริง ทำให้มนุษย์เรามีขีดจำกัดอยู่มากในแง่ของมุมมองของประสบการณ์ ประจักษ์พยานคนหนึ่ง ๆ ย่อมไม่อาจอยู่ทุกหนทุกแห่งได้ในเวลาเดียวกัน และไม่แม้แต่สามารถที่จะมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างได้ในชั่วขณะนั้น เพราะฉะนั้นการที่ "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" ของประจักษ์พยานต่าง ๆ กัน (ที่ต่อให้ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตนเข้ามาเกี่ยวข้องเหมือนอย่างกรณีของเหยื่อความรุนแรง หรือผู้ใช้ความรุนแรง) จะแตกต่างกันออกไปจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ไม่ยาก แต่ในทันทีที่ปัจเจกบุคคลผู้เป็นพยานรู้เห็น

แสดง "ความจริง" หรือ "ความจำ" ของตนให้ปรากฏ "ความจริง" ส่วนบุคคลของเขาที่กลายเป็น "ความจริงในที่สาธารณะ" ย่อมเลี่ยงไม่ได้ที่จะถูกนำไปกำหนดตำแหน่งแห่งที่เสียใหม่ เมื่อเปรียบเทียบกับ "ความจริง" ของคนอื่น ๆ "ความจริง" หรือ "ความจำ" ส่วนตัวของบุคคลที่สอดคล้องกับ "ความจริง" หรือ "ความจำ" ของสังคม และโดยเหตุนี้จึงกลายเป็นความจริงที่มีน้ำหนักยิ่ง ในขณะที่ "ความจริง" หรือ "ความจำ" ส่วนตัวที่ขัดแย้งกับ "ความจริง" หรือ "ความจำ" ของสังคมอาจกลายเป็นสิ่งที่นำพาภัยมาสู่ตัวบุคคลที่ยึดถือในความจริงนั้น ๆ ก็ได้ ถึงตอนนี้อาจกล่าวได้ว่าในที่สุดแล้ว ก็ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าเป็น "ความจริง" เฉพาะของปัจเจกบุคคล[15] โดยเฉพาะของปัจเจกบุคคลที่เป็นกลางได้เลย ในที่สุดแล้ว "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" ใดที่มีผลกระทบต่อสังคมอย่างกว้างขวางถึงระดับหนึ่ง ย่อมกลายเป็นความจริงที่ล้วนย่อมถูก "จัดการ" ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งทั้งสิ้น

ตรรกะที่ชี้ว่า ในทางปฏิบัติแล้ว "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" ล้วนเป็นความจริงในอดีต เป็นเรื่องของการบอกเล่า เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ ที่ต้องอาศัยความจำของมนุษย์เป็นฐานรองรับ ย่อมหมายถึงว่าในปรากฏการณ์เชิงข้อเท็จจริงที่มีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำอยู่ด้วยนั้น ผู้กระทำย่อมมีแรงจูงใจทั้งปวงที่จะอธิบายหรือจัดการกับ "ความจริง" (เช่นแรงจูงใจหรือเหตุผลในการใช้ความรุนแรง) อย่างที่จะเอื้อประโยชน์สูงสุดแก่การกระทำในอดีต ปัจจุบันและอนาคตของตน เป็นเรื่องที่เห็นได้ไม่ยาก เรื่องราวบอกเล่าของอดีตที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม ย่อมส่งผลกระทบโดยตรงไม่ทางใดก็ทางหนึ่งต่อความชอบธรรมของกรอบระเบียบสังคมอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเสมอ ในมุมกลับกัน ผู้เป็นเหยื่อของการกระทำหรือผู้เสียประโยชน์ แม้ว่าอาจจะมีแรงจูงใจที่จะรักษาความทรงจำของเรื่องราวของอดีตไว้ไม่ให้ถูกบดบังโดย "ความจริง" ของฝ่ายตรงกันข้าม แต่ก็อาจถูกบีบคั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้หลงลืมหรือไม่กล้าแสดงออก "ความจริง" ด้านของตนที่ถูกทำให้กลายเป็น "ความเท็จอันชั่วร้าย" ไป การจัดการกับ "ความจริง" จากแง่มุมของตัวผู้ถูกกระทำจึงอาจมีได้มากมายหลายมิติวิธีการ ไม่แพ้กรณีของผู้กระทำ เพราะ "ความจริง" ของสังคมที่ตรงกันข้ามกับ "ความจริง" ของ

พวกเขา โดยปกติแล้วย่อมมีอำนาจบังคับ หรืออำนาจในการทำลายล้างหนุนหลังอยู่ด้วยเสมอ แต่ไม่ว่าจะพิจารณาจากมุมของใคร นี่หมายความด้วยว่า สมาชิกของสังคมการเมืองใดจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ก็เฉพาะต่อเมื่อพวกเขามี "ความเชื่อ" หรือ "ความจำ" ว่าด้วย "ความจริง" ในอดีต หรือ "ประวัติศาสตร์" ร่วมกันที่สอดคล้องกันเสียก่อนเท่านั้น[16] คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การเชื่อใน "ความจริง" หรือ "ประวัติศาสตร์" คนละชุดกัน ระหว่างผู้คนแห่ง "ปัตตานี" และ "สยาม" หรือ "รัฐไทย" ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะว่าด้วยเรื่องของ "กรณีเจ้าแขกเจ็ดหัวเมือง" เรื่องของหะยีสุหลง ไปจนถึงกรณีการประท้วงรัฐบาลไทยครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่ปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. 2518 อย่างที่ ดร.ชัยวัฒน์นำเสนอบทวิเคราะห์ คือภาพสะท้อนที่สำคัญยิ่งถึงฐานรากของความเป็นจริงของปัญหาภาคใต้ที่แม้ทุกวันนี้ก็ยังคุกรุ่นรอการแก้ไขให้ลุล่วงอยู่

แต่สังคมโดยรวมรักษาความจริงของอดีตที่เป็นที่พึงประสงค์ของตนไว้อย่างไร? ส่วนใหญ่แล้ว ก่อนอุบัติการณ์ของวัฒนธรรมแบบลายลักษณ์อักษร "ความรู้" หรือ "ความจริง" ของอดีต ถูกคงรักษาไว้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในแต่ละชุมชนผ่านวัฒนธรรมมุขปาฐะ หรือการบอกเล่าเพียงอย่างเดียว[17] โดยพื้นฐานแล้ว เรื่องบอกเล่าคือเรื่องที่เล่าจากความทรงจำของผู้ที่มีประสบการณ์ตรง อย่างน้อยที่สุดก็จากคนคนแรกที่เล่าเรื่องดังกล่าวและเป็นเรื่องปกติที่ชนเผ่าต่าง ๆ ตั้งแต่ยุคบรรพกาล จะมีเรื่องราวที่ว่ากันว่าเป็นเรื่องที่บอกเล่าจากความทรงจำของบรรพบุรุษเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ ประจำเผ่าของตน ที่ใช้อธิบายกรอบระเบียบและความเป็นไปของสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของความจำของมนุษย์ที่ต้องอาศัยการจำจากเฉพาะการบอกเล่า หมายความว่า การนำอดีตกลับมาสู่ปัจจุบันผ่านการบอกเล่านี้ มีลักษณะพิเศษอยู่ตรงที่ว่า เฉพาะ "อดีต" ที่มีประโยชน์ต่อความจำเป็นหรือความต้องการของปัจจุบันกาลเท่านั้นที่จะถูกจดจำไว้[18] เฉพาะอดีตที่มีประโยชน์ต่อกลุ่มที่มีอำนาจในปัจจุบันเท่านั้นที่จะถูกคงรักษาไว้ และผู้คนในแต่ละยุคสมัยต่างก็จะ "สร้าง" อดีตเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของตน[19] ส่วนของประวัติศาสตร์ที่จดจำได้นี้ จะเป็นเรื่อง "จริง" อยู่ตราบเท่าที่มันสอดคล้องกันหรือสนับสนุนความต้องการของสังคม

แต่จะกลายเป็นเรื่อง "เท็จ" ทันทีที่มันกลายเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่สังคมนั้นต้องการ[20] นี่เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่สมัยบรรพกาล กล่าวคือ กระบวนการสรรค์สร้างประวัติศาสตร์เสียใหม่จะเกิดขึ้นเมื่อสังคมต้องพานพบกับความเป็นจริงใหม่ ๆ เพียงแต่ว่าในวัฒนธรรมของการบอกเล่า "อดีต" หรือ "ความจริง" นั้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงผ่านการเล่าเรื่องซ้ำ ๆ จะเป็นไปอย่างช้า ๆ และทีละเล็กทีละน้อย จนความรู้สึกที่ว่า แท้จริงแล้วไม่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเลย ในสังคมที่ดำรงอยู่ด้วยวัฒนธรรมของการบอกเล่า จุดเริ่มต้นของเรื่องราวที่ "ไม่เปลี่ยนแปลง" เช่นว่า จึงไม่เคยเป็นประเด็นปัญหาสำคัญ[21]

การเกิดของวัฒนธรรมการเขียนหรือการบันทึกเรื่องราวในอดีตไว้ในรูปของลายลักษณ์อักษรที่เข้าแทนที่วัฒนธรรมการบอกเล่า "ความจริง" ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อวิธีคิดว่าด้วย "ความจริง" ของมนุษย์ การมีต้นฉบับบันทึกเรื่องของอดีต ดูเหมือนว่าจะสามารถทำให้อดีตของมนุษย์ ที่ครั้งหนึ่งเคยมีอยู่เฉพาะในความทรงจำของปัจเจกบุคคลและของสังคมนี้อาจถูกเก็บเอาไว้นอกตัวมนุษย์ และถูกทำให้หยุดนิ่งไว้เฉพาะตอน เพื่อความสะดวกแก่การทบทวนและไตร่ตรองได้ อดีตที่เคยเป็นแค่การเล่าซ้ำ บัดนี้ได้แปรเปลี่ยนเป็นเรื่องของการทำให้ประสบการณ์ของอดีตมีชีวิตขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จุดเริ่มต้นที่แน่นอนของเรื่องราวต่าง ๆ เริ่มมีความสำคัญขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเกิดของมหากาพย์และบทบัญญัติกฎหมายสำคัญ ๆ ที่มักจะถูกกำหนดให้เป็นผลงานของปราชญ์หรือกวีโบราณผู้ยิ่งใหญ่[22] หลาย ๆ กรณี การเกิดของงานเขียนเช่นนี้ มักเป็นไปภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้มีอำนาจในสังคม ด้วยวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด[23] ผลกระทบตามมาที่สำคัญมีอยู่อย่างน้อยสองประการด้วยกัน ประการแรก การบันทึกเรื่องของอดีตไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการบ่งชี้อย่างแน่ชัดว่าต้องมีเจตจำนงที่จะให้ "ความจริง" หรือ "ความจำ" ในเรื่องดังกล่าวเป็นที่จดจำกันไว้และเป็นที่ล่วงรู้กันเกิดขึ้น[24] ประการที่สอง รูปแบบของการถ่ายทอดเรื่องราว "ความจริง" ในอดีตไว้ผ่านบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร แทนที่จะเป็นการที่บุคคลผู้เล่าเรื่องต้องเล่าแบบสด ๆ ทำให้เป็นการยากขึ้นกว่า

เดิมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะ "เปลี่ยนแปลง" สาระของเรื่องดังกล่าวได้เอง และหากจะมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องในอดีตที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรใด ๆ ก็จะต้องมีกระบวนการที่มีลักษณะเป็นสถาบันมากขึ้น[25] ตรงประเด็นนี้ เราคงอดไม่ได้ที่จะนึกถึงพัฒนาการของสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงบนเวที ภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ด้วย ว่าจะมีผลกระทบอย่างกว้างขวางเพียงไร ต่อทั้งการบันทึกความทรงจำในอดีต และการ "สรรค์สร้าง" อดีตขึ้นมาใหม่

อย่างไรก็ตามแม้แต่ในสมัยบรรพกาล การนำอดีตของสังคมกลับมาสู่ปัจจุบัน ใช่ว่าจะมีแต่การจดจำ (ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรื่องซ้ำ ๆ หรือการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร) ก็หาไม่ มนุษย์จดจำอดีตด้วยถ้อยคำและภาพลักษณ์ ผ่านพิธีกรรมเฉลิมฉลองวาระต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งการคงรักษาอดีต และเป็นเครื่องเตือนความจำสิ่งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์[26] ในแง่หนึ่งนั้น พิธีกรรมเฉลิมฉลองวาระต่าง ๆ เหล่านี้ที่มีรูปแบบแน่นอนเป็นทางการ และมีการแสดงออกอย่างเป็นการจำเพาะเจาะจง จึงเป็นการนำเอาเหตุการณ์ในอดีตมา "แสดง" ใหม่อีกครั้งหนึ่งนั่นเอง การเข้าร่วมในพิธีกรรมใดก็คือการทำให้อดีตเป็นจริงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเชื่อมโยงแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลกับบรรพบุรุษของตน เพราะเราคงจะไม่ยอมเข้าร่วมในพิธีกรรมใดที่เราไม่เห็นด้วยกับจุดมุ่งหมาย หรือเป็นพิธีกรรมที่ขัดกับ "ความจริง" ของเรา การเข้าร่วมในพิธีกรรมเป็นการแสดงความจำนงที่จะจดจำ เพราะพิธีกรรมทั้งปวงล้วนเป็นการทำซ้ำแล้วซ้ำอีก โดยเฉพาะพิธีกรรมที่มีการกำหนดวันเวลาที่แน่นอนตามปฏิทินซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการย้อนกลับไปมองอดีตอย่างชัดเจนที่สุด[27] การนำปรากฏการณ์ในอดีตมาทำซ้ำใหม่อีกนี้จึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำหนดความทรงจำของสังคมว่าเหตุการณ์อะไรที่เกิดขึ้นในวันใด เดือนใด เพียงไม่กี่วันของปี เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับสังคมนั้นถึงขนาดที่จะต้องมีการเฉลิมฉลองกันในวาระนั้น ๆ เพราะ "พิธีกรรม" ทั้งหลายก็เช่นเดียวกับ "ประวัติศาสตร์" ที่ต้องมีจุดกำเนิด มีจุดแรกสร้าง และอาจเปลี่ยนแปลงไป

ได้ตามความเหมาะสมของกาลเวลา[28] และในทำนองเดียวกันกับที่การบันทึกเรื่องราวความทรงจำของอดีตไว้เป็นลายลักษณ์อักษร บ่งบอกถึงความตั้งใจที่จะบอกความจริงอะไรบางอย่างแก่คนรุ่นหลัง ที่ไม่ง่ายนักที่จะมีการดัดแปลงแก้ไข พิธีกรรมต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่มักยกเลิกหรือแก้ไขได้ค่อนข้างยาก เพราะบางสิ่งบางอย่างอาจแสดงออกได้ก็เฉพาะโดยผ่านทาง "พิธีกรรม" เท่านั้น[29] ข้อสังเกตของอาจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ว่าด้วยการยกเลิกพระราชพิธีจำนวนหนึ่งไปหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และการรื้อฟื้นพระราชพิธีบางอย่างขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 ในสมัยของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตลอดจนการ "สร้าง" พระราชพิธีใหม่ขึ้นอีกชุดหนึ่ง เช่น งานวันพ่อ พระราชพิธียาตราทางชลมารค พระราชพิธีสวนสนาม รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการเป็นจำนวนมาก มีนัยสำคัญว่าด้วยเรื่องของการ "สร้าง" ประวัติศาสตร์เสียใหม่ ผ่านกระบวนการสร้างจารีตประเพณีอย่างเห็นได้ชัดยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาว่า พิธีกรรมใหม่หรือการเฉลิมฉลองต่าง ๆ คือการเตือนความจำอย่างหนึ่ง (ซึ่งมีเจตนาโดยชัดแจ้งที่จะเลือกให้ความสำคัญเฉพาะสิ่งที่ควรค่าแก่การจดจำเท่านั้น) โดยตัวของมันเองก็คือการไม่ให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ หรือความจริงอื่น ๆ ที่มันเข้าแทนที่นั่นเอง

การ "สร้าง" ประวัติศาสตร์เสียใหม่ ที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปกับการจงใจลบเลือนเหตุการณ์บางตอนที่เคยเป็นที่จดจำไปนั้น เป็นไปได้ก็เพราะข้อจำกัดของความทรงจำของมนุษย์ (หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง "ประวัติศาสตร์" เริ่มต้นตรงที่ที่ความทรงจำสิ้นสุดลงนั่นเอง)[30] แต่โดยเหตุที่ข้อจำกัดเรื่องความทรงจำของมนุษย์ย่อมดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นแม้แต่สิ่งที่ประสงค์จะให้เป็นที่จดจำโดยไม่ให้ความสำคัญแก่รายละเอียดหรือความสลับซับซ้อนมากนัก กระบวนการสร้าง "จารีต" แห่งการเข้าใจอดีตเพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของกลุ่มผู้มีอำนาจปัจจุบัน ด้วยการเลือก "ยึดครอง" วันสำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์ รวมถึงการเลือกให้ความสำคัญแก่ตำแหน่งแห่งที่ทางกายภาพผ่านการสร้างอนุสาวรีย์ (โดยมีพิธีกรรมเฉลิมฉลองตามวาระ ดังได้กล่าวมาแล้ว)[31] จึงเป็นภาพสะท้อนว่า "ความ

จริงเชิงข้อเท็จจริง" หรือความจริงในประวัติศาสตร์ใดจะมีความจริง หรือ "จริง" ยิ่งกว่าความจริงอื่น ๆ มากน้อยแค่ไหนนั้น ย่อมผูกพันกับอำนาจทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจที่การเขียนประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์ในยุคของรัฐชาติ (Nation State) เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจทางการเมืองใหม่นั้น มักมีแนวโน้มที่จะ "บีบ" ให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่าง ๆ ต้อง "อ่อนคล้อย" ตามประวัติศาสตร์ของรัฐชาติไป หากว่าไม่ละเลยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเหล่านั้นไปเสียเลย[32] การนำเสนอกรณีพระยาแขกทั้งเจ็ด "คบคิดขบถ" ของนักวิชาการไทย ว่าเป็นปฏิกิริยาของท้องถิ่นต่อการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางผ่านระบบเทศาภิบาล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปรับสยามให้เป็นรัฐชาติใหม่ เพื่อโต้ตอบกับอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่คุกคามอยู่อีกทีหนึ่งของรัชกาลที่ 5 จึงเป็นคำอธิบายที่ถึงอย่างไรเสียก็ไปกันไม่ได้กับข้อสรุปของนักวิชาการชาวมาเลย์ที่ว่า "ปี ค.ศ. 1902 เป็นปีที่เมืองปะตานีสูญเสียอำนาจอย่างสิ้นเชิง นั่นคือการสูญเสียอธิปไตยของบรรดารายาและชาวเมืองปะตานี สิทธิเสรีภาพและความเป็นเอกราชอยู่ใต้พระเจ้ากรุงสยามโดยสิ้นเชิง นับเป็นปีแห่งความอัปยศที่สุดในประวัติศาสตร์เมืองปะตานี"[33] โดยตัวของมันเอง ข้อพิพาทเรื่องของอดีตนี้คืออาการของความจงรักภักดี หรือผลประโยชน์ของกลุ่มที่ขัดแย้งกัน โดยแต่ละกลุ่มก็จะมีเรื่องราวประวัติ-ศาสตร์ ตลอดจนวิธีการนำเสนอของตนเอง เพราะฉะนั้น "กลุ่มอำนาจที่ทำสงครามกันนั้น แท้จริงแล้วก็คือ อดีตที่ทำสงครามกันนั่นเอง"[34]

ถ้าจะกล่าวอย่างเคร่งครัดที่สุดแล้ว การต่อสู้กันของ "อดีต" หมายความว่า สิ่งที่ใหม่หมดอย่างสิ้นเชิงเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ การเริ่มต้นใหม่ทั้งปวงย่อมต้องมีองค์ประกอบของการหวนระลึกถึงอย่างใดอย่างหนึ่งแทรกอยู่ด้วยเสมอ[35] ในแง่นี้ แม้แต่การปฏิวัติก็ยังจำเป็นที่จะต้องมีอดีตอย่างที่ควรจะเป็นของตน ดังจะเห็นได้ว่าขณะที่ยังอยู่ในขั้นตอนของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจจากกลุ่มอำนาจเดิมนั้น การใช้อดีตของฝ่ายปฏิวัติอาจจะเน้นที่การบ่อนทำลายสิทธิอำนาจเดิม และให้ความชอบธรรมแก่การโค่นล้มของเก่าเสีย แต่ในทันทีที่สามารถยึดอำนาจได้ ก็จำเป็นอยู่เองที่กลุ่มอำนาจใหม่

จะต้องอยากให้มีการเปลี่ยนแปลงอดีตให้สอดคล้องกับความชอบธรรมแบบใหม่ อย่างไรก็ตามปัญหาของกลุ่มอำนาจใหม่หรือฝ่ายปฏิวัติอยู่ที่ว่าจะเปลี่ยนแปลงอดีตเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่การปฏิวัติที่ประสบผลสำเร็จของตนได้อย่างไร โดยที่ไม่เป็นการให้ความชอบธรรมแก่การปฏิวัติอื่น ๆ หรือการรื้อฟื้นระบอบเดิมกลับมาอีก[36] ในแง่นี้ วัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลง "อดีต" จึงเป็นคนละเรื่องกันกับการแสวงหาความจริงที่เป็นนามธรรม แต่อยู่ที่การได้มาซึ่งภาพของอดีตที่เหมาะสมสอดคล้องกับความจำเป็นของปัจจุบันกาลและความปรารถนาในอนาคตมากกว่า ในทางปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงอดีตเสียใหม่ให้รับใช้ประโยชน์ในปัจจุบันนี้จึงอาจหมายถึงการเลือกใช้ความจริงในประวัติศาสตร์ที่เอื้อต่อการอยู่รอด เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นทางออกที่มีอนาคตของสังคม ยิ่งกว่าที่จะเป็นความภาคภูมิใจที่ไม่มีอนาคต การที่ชาวอิสราเอลรู้จักและเชิดชูเรื่องราวการหลบหนีออกจากเยรูซาเล็มของพระในศาสนายิว ผู้เจรจาขออนุญาตต่อกองทัพโรมันผู้พิชิตให้ยอมให้มีการเปิดสถานอบรมพระยิว พอ ๆ กับที่ยกย่องวีรกรรมการไม่ยอมแพ้ของชาวยิวกลุ่มหนึ่งที่ต่อสู้กับทหารโรมันที่ปิดล้อมป้อมปราการมาซาดา (Mazada) จนถึงขั้นตัดสินใจฆ่าตัวตายหมู่นั้น คือตัวอย่างที่ดีอย่างหนึ่งของกรณีข้างต้น เพราะแม้ว่า "มาซาดา" จะเป็นตัวอย่างของเอกลักษณ์และความกล้าหาญทางทหารของชาวยิวโบราณที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาจากประวัติศาสตร์ให้มีอิทธิพลทางความคิดอย่างสำคัญต่อชาวยิวทั้งมวล แต่ "มาซาดา" ก็เป็นทางตันในประวัติศาสตร์ ในขณะที่การยอมต่อผู้พิชิตชาวโรมันของพระ คือการมองโลกตามความเป็นจริง การคำนึงถึงความอยู่รอด การยอมกล้ำกลืนความทระนงของตน เพื่อเห็นแก่การคงรักษาและถ่ายทอดเอกลักษณ์และมรดกของชาวยิวผ่านทางศาสนาและกฎหมายของชาวยิวต่อไป[37]

โดยนัยเดียวกัน การ "สลาย" ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบ "ประชาธิปไตย" เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ของคณะราษฎร ผ่านการเขียนประวัติศาสตร์ของฝ่ายอนุรักษนิยม ก็อาจพิจารณาได้เช่นเดียวกันว่าเป็นการเลือก

ทางออกในประวัติศาสตร์ที่ดีที่สุดให้แก่อนาคตของกลุ่มเจ้าในยุคที่การหวนคืนกลับสู่การปกครองในระบอบเดิมเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้อีกแล้ว เพราะตามแนวทางการเขียนประวัติศาสตร์นี้ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 หรืออย่างน้อยที่สุด "เจตนารมณ์" ของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่ได้เกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้นเสียอีก ดังปรากฏว่ามีความพยายามที่จะ "สร้าง" เรื่องบอกเล่าโดยกลุ่มอนุรักษนิยมมาตั้งแต่ต้นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีแนวพระราชดำริและเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านการปกครองอย่างกว้างขวาง แต่ก็ต้องประสบกับแรงต่อต้านและการคัดค้านจากบรรดาเจ้านาย ขุนนาง และที่ปรึกษาต่าง ๆ ของพระองค์เอง เพราะฉะนั้นแม้เมื่อทรงมีพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทย พระองค์ก็ต้องประสบกับข้อขัดข้อง เนื่องจากความไม่พร้อมของประชาชน โดยเฉพาะผู้นำบางคนในกลุ่มคณะราษฎรที่ในที่สุดพระองค์ตัดสินพระราชหฤทัยยินยอม "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" ให้ตามคำขอนั้น มีความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองแบบหัวรุนแรง แบบสังคมนิยม และคอมมิวนิสต์ และต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปเป็นแบบมหาชนรัฐเลยทีเดียว เมื่อยึดตามแนวทางนี้ คือการยึดเอาองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นศูนย์กลางของเรื่อง จึงไม่สมเหตุสมผลที่จะมองว่า การเปลี่ยนแปลงและความยุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังเป็นผลอื่นใดนอกจากการขัดขวางหรือไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร เพื่อให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระองค์บรรลุอย่างแท้จริง รวมถึงการกระทำของบรรดาผู้กระทำการ "ชิงสุกก่อนห่าม" ทั้งหลายที่รู้อยู่แก่ใจแล้วว่าจะมีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ก็ได้รีบชิงกระทำการเสียก่อน[38] โดยนัยนี้ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงเป็นเรื่องที่หาความจำเป็นไม่ได้ แต่เป็นการฉวยโอกาสทางการเมืองมากกว่า และเพราะฉะนั้นเหตุการณ์ดังกล่าวจึงไม่สมควรที่จะใช้เป็นจุดอ้างอิงทางการเมือง ในทางตรงกันข้าม ถ้ายึดเอาคณะราษฎรเป็นแกนของเรื่องเล่า ก็จะไม่ปรากฏว่ารัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้มีการเตรียมการให้ประเทศได้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยเฉพาะการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญ

แต่อย่างใดเลย[39] ปัญหาของคำอธิบายของคณะราษฎรอยู่ที่ว่าคำอธิบายการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 ของตน นอกเหนือจากการ "สร้าง" ศัพท์ใหม่ ๆ ทางการเมืองให้เกิดขึ้นแล้วสอดคล้องกับอดีตและปัจจุบันกาลได้มากยิ่งกว่าคำอธิบายของฝ่ายเจ้า ที่ดูเหมือนว่าจะเชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบัน (และอนาคต) ได้อย่างเหมาะเจาะหรือไม่

ความไม่ลงตัวทางการเมืองนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ส่งผลให้มีการเขียนประวัติศาสตร์เสียใหม่ หรือเขียนประวัติศาสตร์กันคนละฉบับของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ เพื่อให้ได้อดีตที่สอดคล้องกับความต้องการของปัจจุบันกาลทุกครั้งที่มีการปรับเปลี่ยนในความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจแต่อย่างใดที่หลังการรัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2490 เพื่อขับไล่รัฐบาลพลเรือนของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ (ซึ่งมี ดร. ปรีดี พนมยงค์ หนุนหลังอยู่) จะมีงานเขียนของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (โดยใช้นามปากกาว่า "แมลงหวี่") ออกมาให้ความชอบธรรมแก่การทำรัฐประหาร หรือทำลายความชอบธรรมของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 ด้วยการพยายามอธิบายข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชหลายตอน เช่นตอนที่ว่า "พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชณาลัยสุโขทัย ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าขุนฝูงท่วยถือบ้านถือเมืองกัน" ว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นปฐมรัฐธรรมนูญไทย ที่มีหลักเสรีภาพ เสมอภาพ และภราดรภาพอยู่แล้วอย่างครบถ้วน คือได้มีการยอมให้ทวยราษฎร์ตลอดจนลูกเจ้าลูกขุน มีสิทธิ์มีเสียงในการปกครองตนเองโดยมีพ่อเมืองสุโขทัยเองเป็นผู้แทนปวงชน[40] หรือกล่าวโดยสรุปว่า อดีตกาลนับแต่สมัยสุโขทัย คือยุคทองของไทย และระบอบกษัตริย์ของไทยกับการปกครองแบบประชาธิปไตยมีวิวัฒนาการควบคู่กันมาเป็นเวลาช้านาน ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นจุดเริ่มต้นของความวุ่นวายทางการเมือง[41]

ทั้งงานของอาจารย์นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (และของ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์) ได้ชี้ให้เห็นต่อไปว่า กระบวนการสร้าง "ความจริง" ที่ล้วนผลิตด้วยน้ำมือมนุษย์นั้น มิได้มีจำกัดอยู่แค่การใช้หลักฐานอ้างอิงประเภท

พยานบุคคล บันทึกรายงาน เอกสาร ที่นำมาซึ่งการเขียนประวัติศาสตร์เสียใหม่เท่านั้น หากเพื่อให้น้ำหนักแก่ความจริงของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น จึงมีการนำเอาเรื่องบอกเล่าที่ดูเหมือนกับว่ามาจากความทรงจำของผู้มีประสบ-การณ์ตรง มาทำเป็นลายลักษณ์อักษรอีกทีหนึ่ง โดยเฉพาะอาจารย์นครินทร์ได้ชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าที่มีโครงเรื่องที่ง่ายแก่การเข้าใจ มีพระเอกผู้ร้ายคนดีคนเลว ที่ส่วนใหญ่เล่าโดยเจ้านายฝ่ายใน (คือเป็นผู้หญิง) หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายใน น่าจะเป็นเรื่องเล่าที่มีชีวิตชีวาเป็นพิเศษ เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าของทางฝ่ายคณะราษฎร ที่ผู้เล่าเป็นชายล้วน เป็นนักหนังสือพิมพ์รุ่นหนุ่ม ผู้ประกอบอาชีพอิสระ หรือผู้นำกลุ่มสังคมประเภทใหม่ แต่ประเด็นที่สำคัญไม่แพ้กันน่าจะอยู่ที่ว่า ในขณะที่เราอาจให้ความสำคัญกับการอุบัติขึ้นของวัฒนธรรมการเขียนที่ดูเหมือนว่าจะบดบัง "ความจริง" ในวัฒนธรรมมุขปาฐะไปมาก แต่ก็อาจเป็นไปได้ว่า ในสังคมที่วัฒน-ธรรมของการเปิดเผยความจริงไม่ได้เป็นไปอย่างเสรีอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร การบอกเล่าเรื่องที่ดูว่าเป็นเรื่อง "ลับ" โดยบุคคลผู้ใกล้ชิดกับตัวละครในเหตุการณ์ ก็ดูเหมือนว่าจะมีความน่าเชื่อถือเกิดขึ้นโดยธรรมชาติเพิ่มขึ้นอีก ในระยะยาว ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าที่ถูก "สร้าง" ให้เป็นลายลักษณ์อักษรนี้ก็จะกลายเป็นหลักฐานทางเอกสารที่นักประวัติศาสตร์รุ่นหลัง ๆ นำไปใช้อ้างอิงอีกต่อหนึ่ง และเพราะฉะนั้นแทนที่เราจะค้นพบ "ความจริง" จากข้อมูลที่มี ก็อาจกลับกลายเป็นว่า ข้อมูลเอกสารนั้นเองอาจเป็นตัวกำหนดว่า เราจะระลึกถึงเหตุการณ์ใดในอดีตกันอย่างไร[42]

อย่างไรก็ตามความน่าเชื่อถือของหลักฐานประเภทนี้ ก็จะเป็นอย่างที่ ดร. ชัยวัฒน์ได้ชี้ให้เห็นในกรณีประเด็นว่า หะยีสุหลงถูกจับในวันไหนกันแน่ – ถูกจับในวันตรุษฮารีรายอ ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม ตามที่ผู้ใกล้ชิดหะยีสุหลงบางคนบันทึกไว้จากความทรงจำหรือไม่ – ว่าเรื่องบอกเล่าจากความทรงจำที่นำมาบันทึกเป็นข้อเขียนนั้น อาจเป็น "ความจริง" ที่มีปัญหาได้มาก แม้ว่าจะเป็น "ความจริง" ที่มีสีสันและมีเสน่ห์ในทางการเมืองสักเพียงไรก็ตาม[43] "ความจริง" ที่ถูกจัดการไปแล้วจึงต้องมีการตรวจ

สอบกับ "ความจริง" ในเรื่องเดียวกันอันหลากหลายและเป็นเรื่องที่เห็นได้ไม่ยากว่า ลำพังการตระหนักรู้ว่าในเรื่องดังกล่าวมีความจริงอยู่มากกว่าหนึ่งชุด ก็อาจเป็นสิ่งที่มหาชนผู้ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์จะทำได้ไม่ง่ายนัก

นอกจากนี้ทั้งอาจารย์นครินทร์ และ ดร. ชัยวัฒน์ ได้ชี้ให้เห็นต่อไปว่า กระบวนการจัดการกับ "ความจริง" ที่มีความสำคัญต่อกลุ่มหลัก ๆ ในสังคม มิได้จำกัดอยู่แค่การเขียนประวัติศาสตร์เสียใหม่ ผ่านการตีความใหม่ ๆ การอาศัยหลักฐานหรือข้อมูลใหม่ หรือการยืนยันประวัติศาสตร์ฉบับเดิมเท่านั้น แต่อาจมีการขยายขอบเขตออกไปสู่การสร้างเครื่องมือเตือนความจำรูปต่าง ๆ อย่างหลากหลายอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างอนุสาวรีย์และการกำหนดวันสำคัญ ที่มักต้องมีพิธีกรรมเฉลิมฉลองในวาระดังกล่าวอีกด้วย ควบคู่กันไปนี้ก็ยังอาจมีการตั้งมูลนิธิ โดยให้ชื่อมูลนิธิเป็นเครื่องเตือนความจำเฉพาะเรื่อง เช่น การจัดตั้งมูลนิธิหะยีสุหลง หรือการตั้งหน่วยงานในรัฐสภาเพื่อทำหน้าที่ภารกิจเกี่ยวข้องกับ "ประชาธิปไตย" ที่ใช้ชื่อว่าสถาบันพระปกเกล้าฯ ได้อีก

อาจกล่าวได้ว่า การจัดตั้งองค์กรอย่างมูลนิธิหรือสถาบันทางวิชาการเพื่อจัดการกับประวัติศาสตร์เช่นนี้ แท้จริงแล้วก็คือความพยายามอย่างหนึ่งที่จะจัดการกับ "ความจริง" ที่เป็นประเด็นปัญหาในระยะยาวนั่นเอง และตราบเท่าที่ "ความจริง" ต่าง ๆ ในเรื่องเดียวกันนี้ยังคงต้องขับเคี่ยวกันอยู่ พัฒนาการเช่นว่าก็ยังไม่อาจถือว่ายุติได้

สำหรับการจัดการกับ "ความจริง" ที่เป็นเรื่องของนโยบายเฉพาะโดยเฉพาะต่อประเทศเพื่อนบ้านนั้น การค้นคว้าของ ดร. พวงทอง รุ่ง-สวัสดิทรัพย์ และของอาจารย์อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (ซึ่งมีส่วนที่เหลื่อมล้ำกันในแง่ของมิติด้านเวลาและเนื้อหาอยู่ไม่น้อย) เป็นกรณีศึกษาที่เหมาะเจาะมาก โดยเฉพาะ ดร. พวงทองได้ชี้ให้เห็นว่า เพื่อที่จะเข้าใจนโยบายของไทยต่อเวียดนามในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องย้อนกลับไปดูเหตุการณ์ตั้งแต่สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศนโยบายที่จะยืนเคียงข้าง "โลกเสรี" หรือสหรัฐอเมริกา ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับ "โลกคอม-

มิวนิสต์" เมื่อปี พ.ศ. 2493 เลยทีเดียว ที่สำคัญก็คือ มีการวิเคราะห์ให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญเบื้องแรกต่อความสำเร็จในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเช่นว่า อยู่ที่การสร้าง "ความจริง" เกี่ยวกับ "ฝ่ายตรงกันข้าม" ให้สอดคล้องกับนโยบายจงใจสร้าง "ความเกลียดชัง" คอมมิวนิสต์ขึ้นในหมู่คนไทย เพราะฉะนั้นคอมมิวนิสต์จึงถูกวาดภาพให้เป็นฝ่ายชอบรุกรานและกระหายอำนาจที่ปรารถนาจะยึดครองดินแดนของผู้อื่น เวียดนามเหนือเป็นเพียงสมุนรับใช้ของจีนคอมมิวนิสต์ (และสหภาพโซเวียต) และการรุกรานโจมตีประเทศอื่นก็เพื่อเป็นสะพานให้จีนได้เข้ามาครอบครองภูมิภาคนี้ ในกระบวนการทำให้คอมมิวนิสต์เป็นภัยคุกคามจาก "คนป่า-สัตว์ร้าย" ที่กำลังคุกคามประเทศไทยอย่างรุนแรงนี้ "การสร้างข้อมูลเท็จก็เป็นสิ่งจำเป็น"[44] ควบคู่ไปกับการห้ามวิพากษ์วิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศ อันอาจส่งผลกระทบต่อสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ซึ่งก็คือการห้ามวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐอเมริกานั่นเอง[45]

ครั้นหลัง "การปฏิวัติ" ของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 ภัยคอมมิวนิสต์จากนอกประเทศที่คุกคามประเทศไทยก็ได้ถูกทำให้เป็นเรื่องที่มีความสำคัญสูงสุดด้านความมั่นคง เพราะไม่เพียงแต่คอมมิวนิสต์จะคุกคามรัฐไทยในแง่ของบูรณาการทางดินแดนเท่านั้น หากยังคุกคามต่อระบอบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และสถาบันต่าง ๆ ของชาติด้วย การจัดการ "ความจริง" จากแง่มุมของรัฐบาลไทยในเรื่องนี้ดูจะประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดียิ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่เมื่อรัฐบาลประกาศรับอาสาสมัครไปรบในสงครามเวียดนามในเดือนมกราคม พ.ศ. 2510 ปรากฏว่ามีผู้มาสมัครอย่างเนืองแน่นจนเกินความต้องการ และต้องปิดรับสมัครก่อนเวลาที่ประกาศไว้ แม้แต่พระภิกษุก็ยังพากันมาสมัครหลายรูป โดยให้เหตุผลว่า เพราะคอมมิวนิสต์ต้องการทำลายพุทธศาสนาจึงต้องไปรบเพื่อปกป้องศาสนา และแม้ว่ากรมการศาสนาจะออกมาห้ามพระภิกษุไม่ให้สมัคร แต่ก็เห็นได้ไม่ยากว่า บทบาทของประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาที่ต่อสู้เพื่อเสรีภาพ สันติภาพ ทั้งของตนเองและของทั้งโลก เป็นที่ยอมรับของทุกสถาบันหลักของประเทศ[46] แม้เมื่อมีการเปิดประเด็นกรณีที่รัฐบาลไทย

ยอมให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพในประเทศไทยไปทิ้งระเบิดเวียดนาม และ "นักรบจงอางศึก" ของไทยถูกมองว่าเป็นแค่ทหารรับจ้างที่ไม่ได้มีความสำคัญอะไรในการรบ (แต่ถูกขอให้ไปร่วมรบเพื่อสร้างภาพว่าสงครามเวียดนามเป็นความพยายามร่วมกันของโลกเสรี เพื่อช่วยเหลือพันธมิตรในภูมิภาค แทนที่จะเป็นเรื่องของสหรัฐอเมริกาอย่างเดียว) ได้กลายเป็นประเด็นที่ทำให้ไทยถูกโจมตีในเวทีการทูตและโดยสื่อมวลชนตะวันตกเอง ก็มิได้ทำให้การมอง "ความจริง" ที่ถูกสร้างขึ้นว่า ประเทศไทยกำลังทำในสิ่งที่ถูกต้องในทางศีลธรรม และในทางการเมืองระหว่างประเทศสั่นคลอนไปแต่อย่างใด[47]

อย่างไรก็ตามเมื่อมหามิตรสหรัฐอเมริกาเริ่มถอนตัวออกจากเวียดนามและหันไปผูกสัมพันธ์กับจีนคอมมิวนิสต์ โดยไม่เคยบอกให้ไทยรู้ล่วงหน้าในตอนต้นทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา รัฐบาลไทยจึงถูกสถานการณ์บีบบังคับให้ต้องปรับเปลี่ยนนโยบายของตนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลกดังกล่าว การปรับเปลี่ยนจากการที่รัฐบาลเคยปลูกฝังความกลัวภัยคอมมิวนิสต์ให้กับประชาชนคนไทยมาโดยตลอด ให้กลายเป็นการที่ไทยจะต้องเป็นมิตรกับ "คนป่าและสัตว์ร้าย" ที่เคยจ้องจะทำลายประเทศไทยนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ซึ่งเดินทางไปเยือนจีน และสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2518 ได้ย้ำถึงความสำเร็จของการสถาปนาความสัมพันธ์กับจีนให้ประชาชนได้ทราบว่า จีนย้ำว่าจะไม่แสวงหาความเป็นใหญ่เหนือชาติอื่น ไม่แทรกแซงกิจการภายในของไทย และยินดีช่วยเหลือไทยซึ่งกำลังประสบกับปัญหาเศรษฐกิจ ดร. พวงทองสรุปว่า สาระสำคัญของคำอธิบายของผู้นำไทยคือ "การชี้ว่าจีนได้ประพฤติตนดีขึ้น กล่าวตามสำนวนไทยก็คือเป็นโจรกลับใจ ซึ่งไทยก็ยินดีจะเป็นมิตรด้วย จึงเท่ากับเป็นการยืนยันว่าในอดีตที่ผ่านมา หาใช่ไทยที่เป็นฝ่ายดำเนินนโยบายผิดพลาด แต่เป็นเพราะจีนคุกคามไทย แต่ปัจจุบันหากจีนเลิกทำตัวเป็นศัตรูกับไทย ก็สามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หรือเป็นมิตรกับไทยได้"[48]

ในเมื่อรัฐบาลไทยหรือทางการไทยไม่เคยตัดสินใจดำเนินนโยบายที่ผิดพลาด กรณีของเวียดนามซึ่งการสถาปนาความสัมพันธ์กับไทยเป็นไป

อย่างล่าช้าและเต็มไปด้วยอุปสรรค จึงเป็นเพราะตรงกันข้ามกับจีนที่เป็น "โจรกลับใจ" เวียดนามนั้นกลับเป็น "โจรเหิมเกริม"[49] ตรรกะที่ใช้อธิบาย "ความจริง" เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน และรองรับนโยบายต่างประเทศของไทยนี้ ดูจะสอดคล้องเป็นอย่างดีกับพื้นฐานความคิดเรื่องวัฒนธรรมมือที่สามของอาจารย์อรรถจักร์ที่ใช้อธิบาย "ความจริง" ว่า สังคมของการเมืองทั้งภายในและภายนอก โดยอาจารย์อรรถจักร์[50] วิเคราะห์ว่า ความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์ของไทยโบราณ เป็นการเน้นหน้าที่หรือพันธกิจของผู้ปกครองแบบที่คนแต่ละกลุ่มแต่ละสถานภาพต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนและไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของกลุ่มสถานภาพอื่น โดยผู้ปกครองมองภาพตนเองว่า เป็นผู้ที่มีพันธกิจตามธรรมชาติที่จะต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์สุขของสังคม และการดำเนินการนั้นก็เป็นไปในฐานะตัวแทนของหน่วยการเมืองที่สำคัญสูงสุด คือชาติ ด้วยระบบคิดเช่นนี้ จึงทำให้แม้เมื่อมีการเปลี่ยนผ่านสังคมไทยเข้าสู่ยุคใหม่แล้วก็ตาม แต่จากแง่มุมของผู้ปกครองรัฐและกลไกอำนาจรัฐทางด้านความมั่นคงนั้น หากมีกลุ่มใดกระทำการนอกเหนือหน้าที่ของตน ก็หมายความว่าได้เกิดสิ่งผิดปกติขึ้น อย่างไรก็ตามความผิดปกตินี้ไม่ได้เกิดขึ้นเอง หากเป็นเพราะมี "มือที่สาม" มายุยงให้เกิดการกระทำในสิ่งที่นอกเหนือจากขอบเขตหน้าที่ที่ควรจะเป็น เพราะฉะนั้นชาวบ้านซึ่งเพราะไม่มีความรู้ทางการปกครอง และไม่มีศักยภาพพอที่จะแก้ไขปัญหาของตนได้ จึงไม่ควรก้าวก่ายหน้าที่ของผู้ปกครอง ในช่วงของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังทศวรรษ 2500 โดยเฉพาะการขยายตัวของสงครามเย็นซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญอย่างหนึ่งของการเกิดระบอบการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ทำให้มีความจำเป็นในหมู่ผู้ปกครองที่จะต้องสร้างความกลัว "มือที่สาม" คือคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นศัตรูของชาติขึ้น ด้วยมรดกทางประวัติศาสตร์และเงื่อนไขอีกหลายประการ รวมถึงการสร้างปฏิบัติการที่เหมือนจริงของการจับกุมผู้คน และการสร้างการรับรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ ทำให้ภาพของ "มือที่สาม" ว่าได้แก่คอมมิวนิสต์ซึ่งเป็น "คนต่างชาติ" ถูกยอมรับว่า "จริง" อย่างค่อนข้างจะมีน้ำหนัก กระนั้นก็ดีความจริงเรื่อง "มือที่สาม" ดำรงอยู่ได้ก็เฉพาะต่อเมื่อสังคมไม่มีข้อกังขาใด ๆ เกี่ยวกับพันธกิจของผู้ปกครอง หรือ

กลไกอำนาจรัฐเท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อขบวนการนิสิตนักศึกษาเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยในกรณี 14 ตุลา 16 รัฐบาลถนอม-ประภาส ซึ่งประสงค์จะแยกประชาชนออกจากนักศึกษา จึงไม่ประสบผลสำเร็จในการสร้างภาพว่าขบวนการของนักศึกษามีพวก "มือที่สาม" อยู่เบื้องหลัง แต่แล้วการเปลี่ยนแปลงการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 ไปสู่การเผชิญหน้ากับปัญหาที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับโครงสร้างของสังคม ที่กระทบโดยตรงกับชนชั้นนำทุกกลุ่มของสังคมไทยในช่วงเดียวกันกับที่เกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในกลุ่มชนชั้นนำ เพราะการพ้นจากอำนาจของจอมพลถนอมและจอมพลประภาส ทำให้ทุกกลุ่มเห็นเป็นความสะดวกที่จะอาศัยเงื่อนไขการเคลื่อนไหวของนักศึกษามาเป็นสะพานสำหรับนำกลุ่มของตนไปสู่อำนาจ กระบวนการสร้าง "ความจริง" ว่านักศึกษาคือ "มือที่สาม" ที่คอยยุแหย่ให้ชนชั้นล่างอย่างชาวนาและกรรมกรออกมาสร้างความปั่นป่วนเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ประเทศคอมมิวนิสต์ที่กำลังคุกคามประเทศไทยอยู่ การสร้างความรับรู้ว่านักศึกษาเป็น "คนอื่น" เป็น "มือที่สาม" ที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นคนต่างชาติ (ญวน) และกำลังเคลื่อนไหวเพื่อทำลายสถาบันหลัก ๆ ของสังคมไทยที่ดำเนินไปอย่างมีระบบโดยอาศัยกลไกด้านสื่อสารและกลไกอื่น ๆ ของรัฐและการจัดตั้งองค์กรต่อต้านหลายรูปแบบ ในขณะที่นักศึกษาไม่สามารถตอบโต้หรือสร้าง "ความจริง" ชุดอื่นที่มีพลังเพียงพอโต้ตอบได้เลย ในที่สุดแล้วก็นำไปสู่เหตุการณ์นองเลือดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

น่าสังเกตว่า วัฒนธรรมของ "มือที่สาม" หรือการทำให้ภาพของนักศึกษาเป็นภาพของคนที่คิดต่างไปจากคนไทย เป็นพวกที่คิดจะล้มล้างทุกสถาบันหลักของสังคม เป็นศัตรูของชาติ และเพราะฉะนั้นจึงสมควรที่จะถูกขจัดออกไปโดยวิธีการที่รุนแรงนี้ แท้จริงแล้วไม่ต่างอะไรจากวิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการใช้ความรุนแรงกับ "พวกแขก" ทางจังหวัดภาคใต้และพวกคอมมิวนิสต์เวียดนามที่รัฐบาลไทยต้องตัดสินใจทำสงครามด้วยแต่อย่างใด แต่การอ้างว่ามี "มือที่สาม" ก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องนำไปสู่ความรุนแรงเสมอไป เพราะอาจนำมาใช้จัดการกับสถานการณ์การเมืองอื่น ๆ ให้สงบ

ราบคาบได้อีกด้วย เช่น การอ้างการแทรกแซงของ "มือที่สาม" เพื่อขจัดความขัดแย้งของคู่กรณีเป็นราย ๆ ไป โดยที่ไม่มีฝ่ายใดต้องเสียหน้า หรือต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเพื่อให้เกิดความสะดวกใจในการประนีประนอมขึ้นภายในกลุ่มนักการเมือง เป็นการหาทางออกให้แก่ความขัดแย้งของผู้มีอำนาจทางการเมืองได้เป็นอย่างดี หรืออาจใช้อ้างเพื่อสยบการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนที่คัดค้านโครงการใหญ่ ๆ ของรัฐได้ด้วย เพราะเท่ากับว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวไม่ได้มีเป้าหมายที่แท้จริง หากเกิดเพราะมี "มือที่สาม" เข้าไปยุยง ล่าสุด นักพัฒนาเอกชนคือผู้ที่ถูกมองว่าเป็น "มือที่สาม" แบบเดียวกับที่นักศึกษาเคยถูกกล่าวหาว่าเป็น "มือที่สาม" ผู้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์มาแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับการจัดการกับ "ความจริง" ในเรื่องของ "มือที่สาม" นั้น โดยสรุปแล้วจึงเป็นอย่างที่อาจารย์อรรถจักร์ได้กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรม 'มือที่สาม' เป็นการสร้างความจริงทางการเมืองที่สำคัญมากของสังคมการเมืองไทย ปฏิบัติการทางการเมืองหลากหลายที่สามารถบรรลุเป้าหมายของตนได้ก็เนื่องจากใช้การกล่าวอ้าง 'มือที่สาม' นี่เอง การสร้างความจริงนี้มีเงื่อนไขทางสังคมการเมืองสำคัญก็คือสังคมไทยยังคงสืบทอดความคิดความเชื่อที่ว่าผู้นำของรัฐเท่านั้นที่มีหน้าที่ทางการเมือง การบริหารประเทศ"[51]

ถ้าพิจารณาว่างานของ ดร. ชัยวัฒน์ ดร. พวงทอง อาจารย์นครินทร์และอาจารย์อรรถจักร์ คือการศึกษาการจัดการกับ "ความจริง" ในระดับใหญ่หรือระดับแมคโคร คือการจัดการกับ "ความจริง" ในระดับนโยบายของรัฐหรือรัฐบาล งานของ สมบัติ จันทรวงศ์[52] ก็เป็นการศึกษาการจัดการกับ "ความจริง" ในระดับเล็ก คือในระดับความรับผิดชอบของนักการเมืองในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล กระนั้นก็ตามความสอดคล้องหรือความใกล้เคียงกันในแบบแผนก็ปรากฏให้เห็นอย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นวัฒนธรรมมือที่สามของอาจารย์อรรถจักร์นั้น อาจพิจารณาได้ว่าก็ไม่ต่างอะไรจากการแก้ตัวของนักการเมือง โดยโยนบาปให้ "แพะ" อย่างที่นักการเมืองนิยมทำกันในสภานั่นเอง หรือในงานของอาจารย์พวงทอง เมื่อวิทยุฮานอยโจมตีรัฐบาลไทยว่าให้สหรัฐอเมริกาใช้ฐานทัพในประเทศไทยไปทิ้งระเบิดในเวียดนาม

คำตอบของจอมพล ประภาส จารุเสถียร ที่ว่า "ฐานทัพอเมริกันไม่มีในประเทศไทย แต่เรื่องการใช้สนามบินร่วมกันเป็นเรื่องของสากลในระหว่างพันธมิตร ถ้าฮานอยคุกคามไทยว่าไทยต้องรับผิดชอบในการที่ให้เครื่องบินสหรัฐฯ ใช้ฐานทัพแล้ว ฮานอยก็ต้องรับผิดชอบเหมือนกันที่ให้จีนแดงใช้สนามบิน" ก็คือการเลี่ยงที่จะตอบคำถามอย่างที่นักการเมืองทำกันในสภาเช่นกัน หรือการยอมรับของพันเอก ถนัด คอมันตร์ ว่าการให้สหรัฐฯ เข้ามาใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพ เป็นการเสื่อมเสียอธิปไตยของชาติ แต่ก็เป็นการเสียส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่ไว้ คือการมีทหารต่างด้าวประจำอยู่ในไทย ยังดีกว่ามีทหารอื่นเข้ามายึดครอง ก็ไม่ต่างอะไรจากคำแก้ตัวประเภทที่ว่า ผลร้ายของการกระทำที่ตนถูกกล่าวหาว่าต้องรับผิดชอบ ไม่ได้เลวร้ายอย่างที่คิดกัน เพราะยังมีสิ่งที่เลวร้ายกว่าอาจเกิดขึ้นได้ของนักการเมืองในสภานั่นเอง หรือการที่รัฐบาลไทยในที่สุดแล้วต้องออกแถลงการณ์เรื่องอนุญาตให้สหรัฐฯ ใช้ฐานทัพอู่ตะเภาสำหรับเครื่องบิน B-52 ได้ ก็เป็นเพราะความใหญ่โตและภาระหน้าที่ที่ชัดเจนของ B-52 เป็นเรื่องยากที่จะปกปิด และปฏิเสธข้อกล่าวหาเรื่องการโจมตีเวียดนามเหนือได้อีกต่อไปมากกว่าที่จะเป็นการปรารถนาจะเปิดเผยความจริงต่อสาธารณชน ทำนองเดียวกันกับที่บางครั้งนักการเมืองออกมายอมรับต่อสาธารณชน เช่นกรณี ส.ส. สาธิตการเสพยาบ้า ว่าตนได้กระทำอะไรที่ผิดพลาดไปนั่นเอง

อย่างไรก็ดีประเด็นสำคัญที่นักวิจัยเกือบทุกท่านให้ความสำคัญอย่างที่ไม่น่าจะมีการนัดหมายกันมาก่อน ได้แก่บทบาทของสื่อมวลชนประเภทสื่อสิ่งพิมพ์ ในกระบวนการจัดการกับ "ความจริง" ทั้งหลายในสังคมไทย ในเรื่องนี้ อาจารย์อรรถจักร์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แท้จริงแล้วหนังสือพิมพ์เป็นสื่อระดับสังคมแบบแรกที่สามารถแยกตัวออกจากการควบคุมของรัฐในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสามารถทำให้พื้นที่สื่อหนังสือพิมพ์เป็นพื้นที่ของสังคมมากขึ้น ลักษณะพิเศษของสื่อหนังสือพิมพ์จึงได้แก่การที่ผู้นำทางการเมืองแต่ละยุคจะเลือกใช้วิธีการซื้อสื่อมาเป็นพวกของตน มากกว่าการใช้อำนาจรัฐปิดกั้นสื่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งมักได้ผลเฉพาะในช่วงเวลาสั้น ๆ เท่านั้น แต่กระนั้นก็ดี

ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ นอกจากจะถูกควบคุมด้วยอำนาจรัฐแล้ว สื่อหนังสือพิมพ์เองก็เข้าร่วมในกระแสของการสร้างภาพพิษภัยของคอมมิวนิสต์ด้วย[53] โดยเฉพาะ ดร. พวงทองได้ชี้ให้เห็นว่า นับแต่ยุคต้นของรัฐบาลสฤษดิ์ หนังสือพิมพ์ไทยได้ประกาศสนับสนุนการเข้ามาของฐานทัพและทหารอเมริกันในประเทศไทยอย่างเต็มกำลังตลอดมา ยิ่งเข้าสู่ยุคกระแสสูงของสงครามเวียดนาม ไม่ว่ารัฐบาลไทยและสหรัฐฯ จะทำอะไรก็ดูจะถูกต้องไปหมด ไม่ว่าจะเป็นการส่งทหารไทยไปรบในเวียดนามใต้ หรือการอนุญาตให้สหรัฐฯ เข้ามาใช้ประเทศไทยเพื่อการรบในเวียดนาม หนังสือพิมพ์ไทยไม่เพียงทำตนเป็นผู้สนับสนุนอย่างแข็งขันต่อนโยบายโลกเสรีของรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังช่วยรัฐบาลไทยโจมตีสื่อมวลชนและนักการเมืองตะวันตกที่วิจารณ์นโยบายเวียดนามของรัฐบาลอเมริกัน และบทบาทของรัฐบาลไทยอีกด้วย ดร. พวงทองสรุปว่านี่เป็นผลสำเร็จของการจัดการกับความจริงของรัฐไทยที่ตอกย้ำถึงความน่าสะพรึงกลัวของคอมมิวนิสต์ที่ได้รับการสนับสนุนจากทุกสถาบันหลัก จนสามารถทำให้หนังสือพิมพ์ไทยทำตน "ว่านอนสอนง่าย" และกลายเป็นกระบอกเสียงให้แก่ "นโยบายโลกเสรี" ของรัฐบาลไปในที่สุด[54]

แต่ถ้าในกรณีของสงครามเวียดนาม หนังสือพิมพ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้าง "ความจริง" ที่เป็นเป้านโยบายของรัฐบาลให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมขึ้น ดร. ชัยวัฒน์ก็ได้วิเคราะห์ให้เห็นอย่างน่าสนใจยิ่งว่า ในกรณีอื่น หนังสือพิมพ์อาจมีบทบาทจัดการให้ "ความจริง" ที่ไม่พึงประสงค์ "ตกไป" ได้อย่างน่าอัศจรรย์ อย่างกรณีเมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 ได้เกิดระเบิดขึ้นสองครั้งที่บริเวณสวนสาธารณะตำบลสะเตงอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา ขณะที่ผู้คนประมาณสามหมื่นคนกำลังเข้าร่วมพิธีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์กำลังพระราชทานโล่รางวัลแก่โรงเรียนที่จัดการศึกษาดีเด่น และพระราชทานรางวัลแก่คณะครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามภาคใต้ พระราชทานเข็มพระปรมาภิไธยย่อ ภปร. แก่คณะกรรมการอิสลาม 13 จังหวัดภาคใต้ และพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้านจังหวัดยะลา ทำให้มีผู้บาดเจ็บรวม 47 คน ใน

จำนวนนี้บาดเจ็บสาหัส 5 คน การระเบิดใกล้ที่ประทับที่จังหวัดยะลานี้ ต้องถือว่าเป็นเรื่องของความรุนแรงที่เกี่ยวพันถึงสถาบันสูงสุดในสังคมไทย ในตอนแรกเริ่ม หนังสือพิมพ์ไทยอาศัยแถลงการณ์ของรัฐบาลในเรื่องที่ "สำคัญ" และ "ร้ายแรง" อย่างนี้เป็นฐานข้อมูลหลักในการเสนอข่าว ในขณะที่แถลงการณ์ของรัฐบาลกลับพยายามบอกว่า เหตุที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเล็กน้อย เช่นบอกว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือ "เสียง" ระเบิด ไม่ใช่ตัวระเบิด คนทำคงมุ่งให้มีคนสนใจเป็นข่าวเท่านั้น และแม้ต่อมาจะบอกว่ามีการระเบิดเกิดขึ้น แต่ก็อยู่ห่างออกไปจากที่ประทับ ลูกระเบิดทั้งสองลูกเป็นแค่ระเบิดทำเอง และที่สำคัญคือ เสียงระเบิดเพียงทำให้พิธีชะงักไปเล็กน้อย เพราะหลังจากนั้นก็ทรงประกอบพระราชพิธีต่อไปจนเสร็จ ติดตามด้วยการทรงเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้าตามปกติ และก่อนจะเสด็จกลับ ได้เสด็จพระราชดำเนินแวะไปเยี่ยมราษฎรที่ได้รับบาดเจ็บที่โรงพยาบาลอีกด้วย กล่าวคือ เหตุการณ์นี้รัฐบาลประสงค์จะบอกว่ามิได้กระทบกระเทือนพระราชจริยาวัตรปกติของพระองค์แต่อย่างใด แต่การจัดการกับ "ความจริง" โดยหนังสือพิมพ์ไทยในกรณีนี้น่าสนใจยิ่งกว่า เพราะก่อนเหตุระเบิดที่ยะลาหนึ่งวัน ได้เกิดอุบัติเหตุกับขบวนเสด็จฯ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บนถนนสายปัตตานี-นราธิวาส โดยรถจักรยานยนต์ที่มีพลตำรวจคนหนึ่งเป็นคนขับและมีผู้ซ้อนท้ายสองคนได้ฝ่าสัญญาณจราจรเข้าชนรถพระที่นั่ง ซึ่งเสียหายเพียงเล็กน้อย ส่วนรถมอเตอร์ไซค์ไฟไหม้จนขบวนเสด็จต้องหยุดให้ความช่วยเหลือ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยจำนวนหนึ่งเลือกที่จะพาดหัวข่าวอุบัติเหตุนี้เป็นข่าวนำ แทนที่จะเป็นข่าวระเบิด แต่ผลของการพาดหัวข่าวเช่นนั้นในที่สุดแล้วทำให้ทั้งอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซค์ชนขบวนรถพระที่นั่ง และเหตุระเบิดในพระราชพิธี กลายเป็นเรื่องเดียวกัน คือกลายเป็นแค่ "อุบัติ-เหตุ" ในพระราชพิธีไป ดร. ชัยวัฒน์ได้สรุปวิธีการจัดการกับ "ความจริง" ในกรณีสำคัญนี้ของสังคมไทยไว้อย่างน่าคิดว่า "การอาศัยอุบัติเหตุไปบดบังเหตุระเบิดใกล้ที่ประทับ ก็คือการนำเอาเหตุที่เกิดขึ้นโดยจงใจ มีเป้าประสงค์ทางการเมืองอย่างการวางระเบิดใกล้ที่ประทับ ไปซ่อนอยู่เบื้องหลังอุบัติเหตุรถมอเตอร์ไซค์ชนขบวนรถพระที่นั่งซึ่งเป็นเหตุบังเอิญ...เท่า

กับเป็นการนำเอาสภาพปกติของสังคมไทยไปบังสภาพผิดปกติอย่างยิ่งของเหตุการณ์วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2520 นั่นเอง แต่เพราะเหตุการณ์ทั้งคู่เกิดขึ้นในสังคม และคงขจัดให้เหตุใดเหตุหนึ่งมลายหายไปไม่ได้ วิธีหนึ่งที่สังคมไทยจัดการกับ "ความจริง" ชนิดนี้ คือการนำเหตุการณ์ทั้งสองมาปนกัน...และถูกเรียกเสียใหม่ว่า "อุบัติเหตุในพระราชพิธี" "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" ที่ "ตกไป" คือเจตจำนงทางการเมืองของความรุนแรง"[55]

ปรากฏการณ์ที่ชี้ว่าหนังสือพิมพ์ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นสถาบันทางการเมืองที่ทรงอำนาจยิ่ง แท้จริงแล้วมีปัญหาในการเสนอ "ความจริง" มาโดยตลอด อาจพิจารณาได้จากอีกกรณีหนึ่ง นั่นคือกรณีของวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต เรื่อง "ภาพลักษณ์ของท้าวสุรนารีในประวัติศาสตร์ไทย" ซึ่งได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่นจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2536 วิทยานิพนธ์นี้เริ่มจากคำถามว่า ทำไมจึงไม่ปรากฏชื่อของคุณหญิงโมในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 ทั้ง ๆ ที่ท่านได้รับโปรดเกล้าฯ เป็นท้าวสุรนารีในสมัยนั้น ทำไมจึงต้องมีการรีบเร่งสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นในปี พ.ศ. 2477 สองปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดช ซึ่งก็เกี่ยวข้องอยู่กับเมืองโคราชด้วย อีกทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงท่าของอนุสาวรีย์จากที่เคยคิดไว้ในตอนแรกด้วย คำถามรวบยอดของวิทยานิพนธ์ก็คือ วีรกรรมของท้าวสุรนารีผู้เป็นสามัญชนคนแรกที่ทางการสร้างอนุสาวรีย์ให้เป็นอนุสรณ์ ถูกนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือไม่ ต่อมาสำนักพิมพ์มติชนได้ตีพิมพ์งานวิทยานิพนธ์นี้เป็นหนังสือ โดยใช้ชื่อใหม่ว่า *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี* แต่คำโฆษณาเป็นคำถามในปกหลังของหนังสือว่า "วีรกรรมนี้เกิดขึ้นจริงหรือไม่?" กลับนำไปสู่การประท้วงและคัดค้าน "ความจริง" ที่ผู้เขียนนำเสนออย่างรุนแรง จากทั้งนักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ข้าราชการชั้นสูง นักวิชาการ สื่อมวลชน ทั้งในท้องถิ่นและในระดับชาติ ที่มองว่าเรื่องนี้เป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีชาวโคราช เป็นการลบหลู่สิ่งที่ผู้คนส่วนใหญ่เคารพ ก่อให้เกิดการแตกแยกในสังคม มีการรวมพลังคนนับหมื่นประท้วงที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี มีการเรียกร้องให้ฟ้องร้องต่อศาล ให้ประท้วงสำนักพิมพ์มติชน

มีการเรียกร้องผ่านทบวงมหาวิทยาลัย ให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทบทวนจรรยาบรรณของทั้งผู้เขียนวิทยานิพนธ์และคณาจารย์ที่ปรึกษา มีการตั้งคำถามว่าผู้เขียนเป็น "คนไทย" หรือ "ลาว" มีการเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พิจารณายกเลิกวิทยานิพนธ์นั้น ในขณะที่สำนักพิมพ์มติชนก็เรียกหนังสือกลับหมด ไม่ให้มีการซื้อขายในตลาดได้อีกต่อไป ส่วนนักวิชาการที่ร่วมคัดค้านบางคนเห็นว่าผู้เขียนใช้ข้อมูลไม่เป็น ใช้ประวัติศาสตร์ไม่เป็น และว่าประวัติศาสตร์ต้องเป็นไปเพื่อ "การรอมชอม" ท้ายที่สุดงานเขียนนี้ถูกผลักกลับไป "คุมขัง" ไว้ในรั้วมหาวิทยาลัย ในขณะที่ผู้เขียนถูกย้ายจากการปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดนครราชสีมา ให้มาปฏิบัติหน้าที่ในกรุงเทพมหานครแทน[56] แม้ว่ากรณีการใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ "จัดการ" กับความจริงของวิทยานิพนธ์และตัวผู้เขียนนี้ จะมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว[57] แต่ในเรื่องนี้ ประเด็นที่น่าคิดซึ่งอาจจะยังไม่ได้นำมาพิจารณากันอยู่ที่ว่า ปฏิกิริยาที่มีต่อตัวผู้เขียนจะแตกต่างหรือรุนแรงมากกว่าน้อยกว่าอย่างไร หรือไม่ หากผู้เขียนเป็นชายไม่ใช่หญิงอย่างในกรณีนี้ คำถามที่ว่าภาวะเพศสภาพที่กีดกันไม่ให้สตรีสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะ ในฐานะของพลเมืองได้อย่างเต็มตัว และถูกคาดหวังให้ทำเฉพาะกิจกรรมที่มีฐานอยู่บนมายาคติว่าด้วยวิถีปฏิบัติที่ถูกต้องตามจารีตที่ชายเป็นใหญ่ โดยมีอำนาจของกฎหมายรองรับนั้น จะใช้อธิบายการกดขี่ "ความจริง" ที่ผู้หญิงเป็นผู้นำเสนอได้ด้วยหรือไม่ อาจมีการตอบไว้แล้วบางส่วนในงานของ ดร. ชลิดาภรณ์[58] ในการศึกษาว่าเพศสภาพส่งผลต่อการต่อรองโต้แย้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการกำกับควบคุมเรื่องเพศของคนในสังคมอย่างไร ความจริงเกี่ยวกับเรื่องเพศและความสัมพันธ์ทางเพศของผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกันหรือไม่ โดยใช้กรณีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายครอบครัวปี พ.ศ. 2519 เป็นกรณีศึกษานั้น ดร. ชลิดาภรณ์ได้ชี้ให้เห็นว่า เรื่องเพศระหว่างชายและหญิงซึ่งสะท้อนความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง และทำให้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่ได้ ไม่ได้เพียงแต่เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์โดยสังคมและรัฐซึ่งสะท้อนทัศนะของชายเท่านั้น แม้แต่ผู้หญิงเองที่ปรารถนาจะให้มีการเปลี่ยน

แปลงเพื่อความเป็นธรรมตรงนี้ ก็อาจมอง "ความเป็นธรรม" ได้เฉพาะจากฐานของความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมทางเพศ ตามจารีตของความคิดที่ฝ่ายชายเป็นผู้กำหนดไว้เดิมอยู่ดี เพราะฉะนั้นนักการเมืองหญิงที่พยายามจะต่อสู้เพื่อความเท่าเทียม ก็คือผู้ที่ยึดมั่นอยู่กับความถูกต้องในเรื่องเพศและสถาบันครอบครัวอย่างเหนียวแน่น โดยไม่เคยคิดว่าบทบาทและความสัมพันธ์ทางเพศที่ยอมรับกันว่าถูกต้องและชอบธรรม คือต้องมีและเป็นไปเพื่อการสืบเผ่าพันธุ์ โดยมีสถาบันครอบครัว หรือชีวิตคู่นั้น แท้จริงแล้วอาจเป็นเพียงสิ่งที่สังคม "สร้าง" ขึ้นมาก็ได้ เมื่อสำนึกและร่างกายของหญิงถูกควบคุมโดยสังคมอย่างเข้มงวดเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางเพศของผู้ชาย และเพื่อให้เกิดการสืบพันธุ์ ทำให้ไม่อาจเห็นได้ว่าความเชื่อที่ว่า เรื่องเพศที่เป็นธรรมชาติและถูกต้องมีอยู่เฉพาะระหว่างชายและหญิงนั้น แท้จริงแล้วเป็น "อุดมการณ์" ที่เชื่อมต่อการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากร่างกายและจิตใจของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงต้องเชื่อมโยงตนเองกับผู้ชายโดยตลอด

จากฐานความคิดนี้ ดร. ชลิดาภรณ์สรุปว่า แม้จะใช้หลักการเรื่องความเท่าเทียมกันของสิทธิของบุรุษและสตรี ในการเรียกร้องความเป็นธรรม แต่ดูเหมือนว่าผู้เรียกร้องทั้งหลายเองก็ไม่อาจหลุดพ้นจากกรอบของเรื่องเพศที่ชอบธรรมไปได้ ดังจะเห็นได้ว่า ประเด็นหลักที่ถกเถียงกันในเรื่องของกฎหมายครอบครัว คือเรื่องสิทธิในการหย่าของสตรี วนเวียนอยู่ว่าการมีภรรยาหลายคนของชายเป็นเรื่องปกติ หรือเป็นกรณียกเว้นของสังคมไทย เราควรจะใช้กฎหมายเปลี่ยนแปลง "ความจริง" ของสังคมตรงนี้หรือไม่ งานของ ดร. ชลิดาภรณ์ทำให้เราต้องตั้งข้อสงสัยว่า "ความจริง" ตรงนี้จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากน้อยเพียงไร ถ้าเรายอมรับว่า ความพยายามจะใช้กฎหมาย "จัดการ" กับพฤติกรรมทางเพศของคน แท้จริงแล้วเป็นการกำกับให้คนเข้าไปอยู่ใน "กรอบ" ของเรื่องเพศที่ชอบธรรมที่สังคม "สร้าง" ขึ้นมาตั้งแต่ต้น อย่างที่ ดร. ชลิดาภรณ์เขียนไว้ในตอนท้ายสุดว่า "เรื่องเพศที่สังคมยอมรับว่าปกติและถูกต้อง จำกัดความสัมพันธ์ทางเพศของคนให้อยู่ในการแต่งงาน แต่การจำกัดนี้เข้มงวดกับผู้หญิง โดยผู้ชายมีความ

สัมพันธ์ทางเพศนอกการแต่งงานได้หลายรูปแบบ กฎหมายที่พยายามจะควบคุมให้ผู้ชายประพฤติตามกรอบเดียวกันนี้โดยใช้หลักการสิทธิเท่าเทียม ดูจะเป็นการตอกย้ำมาตรฐานที่แตกต่างมากกว่าจะทำให้เกิดมาตรฐานเดียวกัน เพราะการมองว่าการมีเพศสัมพันธ์ซ้อนและการซื้อประเวณีเป็นเรื่องธรรมดาของผู้ชาย การยอมรับในบทบาทและที่ทางของชายหญิงตามกรอบของเรื่องเพศที่ชอบธรรม จึงทำให้ 'ความจริง' เกี่ยวกับมาตรฐานที่แตกต่างดำรงอยู่"[59]

ในขณะที่ผู้วิจัยเกือบทุกคนออกตัวว่า การศึกษาของตนเป็นการศึกษาวิธีการจัดการกับ "ความจริง" โดยไม่ได้สนใจว่า "ความจริง" แท้ ๆ ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างไร แต่ย่อมเห็นได้ไม่ยากอยู่แล้วว่า "ความจริง" ที่ถูกจัดการได้นั้น ย่อมเป็นได้อย่างมากก็แค่หนึ่งในบรรดา "ความจริง" ทั้งหลายของสังคมที่แข่งขันกัน แต่วิธีการอันหลากหลายในการ "จัดการ" กับความจริงที่มีการนำเสนอและวิเคราะห์กันในรายงานต่าง ๆ ในโครงการวิจัยชุดนี้ จะช่วยนำผู้อ่านให้เข้าใกล้กับ "ความจริง" มากขึ้นหรือไม่ อย่างไรบ้าง เป็นสิ่งที่ผู้อ่านต้องใช้วิจารณญาณพิจารณาด้วยตนเอง

เชิงอรรถ

[1] Robert Cribb, "Unresolved Problems in the Indonesian Killings of 1965-1966," *Asian Survey* Vol. XLII No.4 (July/August 2002): p. 559.

[2] Ibid.

[3] Ibid., pp. 551-557.

[4] Mary S. Zurbuchen, "History, Memory and the '1965 Incident' in Indonesia," *Asian Survey* Vol. XLII No.4 (July/August 2002): p. 566.

[5] Ibid.

[6] Ibid., p. 567.

[7] Ibid., p. 574.

[8] Ibid., pp. 548-49.

[9] Ibid., p. 576.

[10] Ann Laura Stoler, "On the Uses and Abuses of the Past in Indonesia: Beyond the Mass Killings of 1965," *Asian Survey* Vol. XLII No.4 (July/August 2002): p. 647.

[11] Robert Cribb. op.cit., p. 563.

[12] Ibid., p. 562.

[13] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, สิงหาคม 2545), หน้า 19-21.

[14] Ibid., p. 21.

[15] Paul Connerton, *How Societies Remembers*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), p. 37.

[16] Ibid., p. 36.

[17] Patrick H. Hutton, *History as an Art of Memory*, (Hanover and London: University Press of New England, 1993), p. 21.

[18] Ibid., p. 17.

[19] Ibid., p. 6.

[20] Bernard Lewis, *History: Remembered, Recovered, Invented*, (Princeton, NJ: Princeton University press, 1975), p. 12.

[21] Ibid., p. 17.

[22] Patrick H. Hutton. op.cit., p. 18.

[23] Bernard Lewis. op.cit., p. 44.

[24] Paul Connerton. op.cit., p. 102.

[25] Ibid., p. 75.

[26] Ibid., p. 72 และ Paul Connerton. op.cit., p. 45.

[27] Paul Connerton. op.cit., p. 45.

[28] Ibid., p. 61.

[29] Ibid., pp. 54-57.

[30] Patrick H. Hutton, op.cit., p. 25.

[31] Ibid., p. 128.

[32] Ibid., p. 24.

[33] อิบรอฮิม ซูกรี, *ประวัติราชอาณาจักรมลายู*, (ปัตตานี: โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2541 อ้างโดย ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อ้างแล้ว, หน้า 62 ข้อน่าสนใจอีกประการหนึ่งอยู่ในเชิงอรรถของ ดร. ชัยวัฒน์ที่อธิบายว่า เดิมหนังสือเล่มนี้ คือ Ibrahim Syukri, *Sejarah Kerajaan Melayu Patani* ซึ่งแรกตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1949 ใน Pasir Putih ฝั่งกลันตัน แต่ถูกห้ามเผยแพร่ทั้งในไทยและมาเลเซีย ต่อมาได้กลายเป็น *History of the Malay Kingdom of Patani*. Translated by Conner Baiky and John N. Miksic, (Athens, Ohio: The Center for International Studies, Ohio University, 1985) และได้มีการแปลออกเป็นภาษาไทยเมื่อปี พ.ศ. 2541.

[34] Bernard Lewis, op.cit., pp. 55-56.

[35] Ibid., pp. 59-60.

[36] Ibid., pp. 68-69.

[37] Ibid., p. 102.

[38] นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว: การศึกษากระบวนการจัดการ "ความจริง" ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า 24-32.

[39] เพิ่งอ้าง, หน้า 36.

[40] ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, *ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง* (ปรับปรุงจากปาฐกถาที่แสดงที่สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์ หอประชุมคุรุสภา เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2508), นายพิชัย สันตภิรมย์ จัดทำ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จำลองศิลป์, 2509).

[41] นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, อ้างแล้ว, หน้า 62.

[42] Patrick H. Hutton, op.cit., p. 150.

[43] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อ้างแล้ว, หน้า 133-34.

[44] ดร. พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์, *"พิทักษ์โลกเสรี": คำอธิบายและการจัดการความจริงในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในกรณีสงครามเวียดนาม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า 23.

[45] เพิ่งอ้าง, หน้า 30.

[46] เพิ่งอ้าง, หน้า 29-31, หน้า 32-33 และหน้า 48.

[47] เพิ่งอ้าง, หน้า 48-49.

[48] เพิ่งอ้าง, หน้า 74-75.

[49] เพิ่งอ้าง, หน้า 76-77.

[50] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, *"ความจริง" และการปฏิบัติต่อ "ความจริง" ของรัฐและประชาชนภายใต้วัฒนธรรม "มือที่สาม" (พ.ศ. 2500-ปัจจุบัน)*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545), หน้า 401-410.

[51] เพิ่งอ้าง, หน้า 410.

[52] สมบัติ จันทรวงศ์, *การเมืองเรื่องการปัดความรับผิดชอบ: การศึกษากระบวนการจัดการกับ "ความจริง" โดยการสร้างคำให้เหตุผลและคำแก้ตัวของนักการเมืองไทย พ.ศ. 2525-2540*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544).

[53] อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, อ้างแล้ว, หน้า 52-60.

[54] ดร. พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์, อ้างแล้ว, หน้า 45-48.

[55] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อ้างแล้ว, หน้า 215-16.

[56] ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, "สังคมศาสตร์กับการจัดการ "ความจริง" ในสังคมไทย," ปาฐกถาสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 26 กรกฎาคม 2540.

[57] ดร. ชัยวัฒน์เห็นว่า ข้อมูลและประเด็นพิจารณาที่สมบูรณ์ที่สุด น่าจะดูจาก กาญจนี ละอองศรี, "กรณีหนังสือเรื่อง 'การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี': สงครามศักดิ์ศรีของชาวโคราช," *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 22 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม, 2539): หน้า 20-79.

[58] ดร. ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, *การจัดการความจริงเกี่ยวกับเรื่องเพศที่ชอบธรรม: ศึกษากรณีการโต้แย้งสาธารณะในสภาผู้แทนราษฎร*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546).

[59] เพิ่งอ้าง, หน้า 79.

บทคัดย่อ

การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเดิม) นับเป็นเหตุการณ์สำคัญ เนื่องด้วยเป็นเรื่องราวที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองของไทย อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ถือกำเนิดในช่วงระยะเวลาแรกของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประเทศไทยได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังนั้นการดำรงอยู่ของสถาบันประมุขของรัฐ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลงและสร้างความสมานฉันท์ให้บังเกิดขึ้นในระหว่างพลังทางการเมืองต่าง ๆ รวมทั้งสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดแก่สถาบันรัฐสภา และสถาบันฝ่ายบริหาร ซึ่งสถาบันการเมืองทั้งสองควรแบ่งอำนาจแยกออกจากกัน มีการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบกัน รวมทั้งควรเกื้อกูลกันตามสมควร

การศึกษาเรื่องการสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในงานวิจัยฉบับนี้ มิได้เน้นเรื่องราวอันเป็นสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบทางการเมืองที่สืบเนื่องจากการสละราชสมบัติในครั้งกระนั้น หากแต่เน้นการศึกษาวิจัยที่ “กระบวนการจัดการความจริงว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นแนวความคิดและเป้าหมายหลัก ซึ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวมุ่งนำเสนอและมุ่งทำให้เป็นสถาบัน แน่นอนว่ากระบวนการจัดการความจริงเรื่องการสละราชสมบัติมิได้มีเพียงชุดเดียว เนื่องด้วยมีความเห็นกับคำอธิบายที่แตกต่าง และข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษานี้พบว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างและโต้แย้งกับแนวทางความคิดหลักชุดหนึ่ง มิได้มีการพัฒนาเป็นสถาบัน และมิได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรับรองจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

การศึกษานี้ได้วิเคราะห์กระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวออกเป็นสองแบบแผน ในระหว่างแบบจารีต ได้แก่ การบอกเล่าเรื่อง การเขียน และการพิมพ์ กับกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาการรับรู้และคำอธิบายเรื่องดังกล่าวให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา มหาวิทยาลัย และงานพระราชพิธี รวมทั้งวันหยุดราชการของประเทศ

ABSTRACT

Abdication of King Prajadhipok, Rama VII, on March 2nd 1934 (old calendar of Siam) has been remembered as one of the most importantly and historically event because it has been entirely never happened. That incident was coinciding with the beginning of Thai constitutional regime, which founders conceded to the parliamentary and democratic form as the optimal and evolutionary choice of this country. In this circumstance, the continuing and adjusting role of the Monarchy as the head of state therefore was indispensable for reconcilement of all old and new political forces. Establishment of new political regime, comprising of parliament and executive, needed moral and political support from the Monarchy more or less.

This study has no aims to emphasize causes, consequences, and impacts of Rama VII abdication upon Thai politics per se, but it intended to grasp the management of "truth" regarding the notion of "democratic king" as the mainstream of idea targeting to be presented and institutionalized.

Certainly, there is also different, contrasting, and competing explanation upon the King's abdication but such explanation does not get an institutional approval by Thai state as well as not being a part of Thai official discourse in any extent.

This study analyzes the management of "truth" regarding King's abdication, and the notion of Thai democratic King into two patterns. There are the politically engaging between the old type, i.e. making oral stories, writing books, and publishing document, and the new type, establishing specific knowledge and explanation well co-existing with parliamentary, university, state ceremony and activities upon Thai official holiday.

คำนำของผู้เขียน

หนังสือเล็ก ๆ เล่มนี้ ปรับปรุงมาจากการศึกษาวิจัยของผู้เขียนเมื่อหลายปีก่อน ซึ่งเริ่มต้นด้วยแรงกระตุ้น และการตั้งคำถามของ ศ.ดร. สมบัติ จันทรวงศ์ หัวหน้าโครงการ และ รศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ผู้เขียนบทความที่ท้าทายและยั่วยุให้ผู้เขียนและสังคมไทยในทุกภาคส่วนได้คิดอย่างจริงจังว่า ความจริงต่าง ๆ ของสังคมไทย (รวมทั้งความจริงของวิชาสังคมศาสตร์โดยรวม!) นั้นมีหลายโฉมหน้า โดยที่แต่ละโฉมหน้าล้วนมีกระบวนการจัดการให้เป็นไปและดูสมจริง มากกว่าที่จะเป็นการแสดงความจริงของแต่ละส่วนและของแต่ละเรื่องได้ด้วยตนเอง

ควรกล่าวด้วยว่า ชื่อเดิมของรายงานวิจัยนี้ คือ **การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว: ศึกษากระบวนการจัดการ "ความจริง" ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย** ส่วนชื่อใหม่ของหนังสือเล่มนี้เป็นชื่อซึ่งได้รับความกรุณาจากหัวหน้าโครงการฯ ซึ่งผู้เขียนเองก็มีความเห็นคล้อยตาม เนื่องด้วยมีความเหมาะสมต่อผู้อ่านในวงกว้างมากกว่ารายงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงอย่างมาก

ในตลอดระยะเวลาหลายปีของการวิจัยนี้ ผู้เขียนได้รับประโยชน์อย่างยิ่งจากการจัดสัมมนากลุ่มย่อยเพื่อรายงานความก้าวหน้างานวิจัยซึ่งหัวหน้าโครงการฯ ได้จัดขึ้นเป็นระยะ ๆ ในที่นี้ ผู้เขียนขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อ ศ. เสน่ห์ จามริก รศ.ดร. มนตรี เจนวิทย์การ รศ.ดร. ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และ รศ.ดร. สมเกียรติ วันทะนะ ซึ่งได้ตั้งคำถามและให้คำชี้แนะต่าง ๆ อันมีส่วนสำคัญทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้นกว่าที่ได้คิดและมีการเตรียมการในเบื้องต้นเป็นอย่างมาก

เมื่องานโครงการศึกษาวิจัยนี้ได้เสร็จสิ้นลง ผู้เขียนเองได้รับคำวิจารณ์เป็นอย่างดีทั้งในทางที่เห็นด้วยและเห็นแย้งจาก รศ.ดร. สนธิ เตชานันท์ และ ผศ. อดิศร หมวกพิมาย ซึ่งผู้เขียนใคร่ขอขอบคุณท่านผู้

วิจารณ์ทั้งสองท่านไว้ในที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์สุวัสดี โภชน์พันธุ์ ผู้ช่วยวิจัย ซึ่งได้ช่วยค้นคว้าหาข้อมูลต่าง ๆ ด้วยความแข็งขัน อีกทั้งได้จัดระบบต่าง ๆ ของข้อมูลให้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามความผิดพลาดและบกพร่องต่าง ๆ รวมทั้งความดื้อรั้นของผู้เขียนเองที่ไม่ได้แก้ไขงานวิจัยทั้งหมดไปตามความเห็นของผู้วิจารณ์ ล้วนเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเองแต่เพียงผู้เดียว หาได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านผู้รู้ต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้กล่าวนามมาข้างต้นแต่ประการใดทั้งสิ้น

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานวิจัยชุด การจัดการ "ความจริง" ในสังคมไทย

1. **พูดไปสองไพเบี้ย:**
   ทำความเข้าใจกับสิ่งที่นักการเมืองไทย (ไม่) พูด
   ศ.ดร. สมบัติ จันทรวงศ์
   คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2. **เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหนวด:**
   การต่อสู้ "ความจริง" ของเรื่องเพศในสภาผู้แทนราษฎร
   รศ.ดร. ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์
   คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3. **"มือที่สาม" ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย**
   รศ.ดร. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
   คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. **สงครามเวียดนาม: สงครามกับความจริงของ "รัฐไทย"**
   ดร. พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวัครพันธุ์
   คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. **กรณี ร. 7 ทรงสละราชสมบัติ:**
   การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง
   รศ.ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์
   คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

6. **ความรุนแรงกับการจัดการ "ความจริง": ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ**
   รศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์
   (เล่มนี้จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

สารบัญ

สารบัญตาราง

กรณี ร.7 ทรงสละราชสมบัติ:
การตีความและการสานต่อความหมายทางการเมือง

โดย

รศ.ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

หน้าว่าง

บทที่ 1

บทนำ:

ปัญหาของการศึกษากับกรอบแนวคิดและทฤษฎี

ปัญหาของการศึกษา

ชีวิตทางสังคมการเมืองของไทยและของโลกสมัยใหม่ มนุษย์ทั่วไปถูกห้อมล้อมด้วยภาษา องค์ความรู้ คำโฆษณา คำขวัญ คำประกาศ การบอกเล่าเรื่อง โครงเรื่อง ความจำ ฯลฯ ทั้งที่อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวิวัฒนาการไปตามลักษณะของสังคมประการหนึ่ง และอาจมีความตั้งใจที่จะสร้างภาษาและภาษาทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงขึ้นโดยกลไกของสถาบันทางสังคมการเมือง และทางอุดมการณ์เพื่อเป็นเครื่องห้อมล้อมกิจกรรมของมนุษย์ในอีกประการหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าภาษา องค์ความรู้ คำโฆษณา คำขวัญ ประกาศ ฯลฯ ต่าง ๆ ดังกล่าว จะมีพื้นฐานความเป็นจริงรองรับหรือไม่นั้นเป็นประเด็นปัญหาหนึ่ง แต่ที่สำคัญยิ่งกว่าการตั้งคำถามว่าเรื่องดังกล่าวมี "ความจริง" รองรับหรือไม่ นั่นก็คือ ภาษา องค์ความรู้ ประกาศ คำโฆษณา ฯลฯ นั้น มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของมนุษย์ อีกทั้งเป็นกระบวนการสำคัญประการหนึ่งของการหล่อหลอมให้มนุษย์มีความคิด มีการแลเห็น มีความเข้าใจ และมีความเชื่ออย่างปราศจากความเคลือบแคลงว่าเรื่องต่าง ๆ นั้นมีสภาพเป็นความจริง (truth) กล่าวคือ เป็นเรื่องราวที่เป็นจริงหรือไม่ และเป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องประสบและเชื่อถืออย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้หรือไม่

แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย หรือ democratic king นับเป็นแนวคิดและเป็นคำประกาศทางการเมืองชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความ

สำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตทางการเมืองของไทย[1] ทั้งในระดับของสถาบัน อุดมการณ์ วาทกรรม และกิจกรรมความเคลื่อนไหวของปัจเจกบุคคลในห้วงเวลาร่วมสมัย แนวความคิดนี้กล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวโยงกับ "การสละราชสมบัติ" ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 อย่างแนบแน่นและใกล้ชิด เนื่องด้วยเป็นเหตุการณ์พิเศษที่ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบทางการเมืองต่อการดำเนินงานของรัฐบาลในสมัยนั้น และสมัยต่อ ๆ มา โดยเกิดเป็นปัญหาต่อการให้คำอธิบายว่าพระองค์ทรงสละราชสมบัติเพราะเหตุใด ด้วยสาเหตุปัจจัยอะไร และมีผลอย่างไรต่อสังคมการเมืองไทยโดยส่วนรวม

การศึกษาในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้มุ่งค้นหาคำตอบถึงเบื้องหน้าและเบื้องหลังของการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (ซึ่งผู้เขียนเองตระหนักว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ควรจะมีการศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งต่อไปในที่อื่น ๆ) เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเดิม) หากแต่จะศึกษาถึงกระบวนการจัดการความจริง ตลอดจนถึงความคลี่คลาย และความเป็นไปในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวโยงกับคำอธิบาย รวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ที่แวดล้อมกับชุดของคำอธิบาย "ความจริง" เรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่ามีความเป็นมาและดำเนินการกันอย่างไร แนวความคิดและประโยคที่กล่าวกันอย่างกว้างขวางและเป็นการทั่วไปว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยเกิดขึ้นมาอย่างไร และมีผลกระทบต่อพัฒนาการทางการเมืองของไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477 ตราบจนถึงปัจจุบันในลักษณะใด

ทั้งนี้ควรตระหนักเป็นพื้นฐานเสียก่อนว่า พระมหากษัตริย์ กับประชาธิปไตย เป็นสองคำที่มีฐานคิดที่แตกต่างและขัดแย้งหักล้างกันมาแต่โบราณ รวมทั้งเป็นปฏิปักษ์กันในสมัยรัชกาลที่ 7 อีกด้วย ฉะนั้นการที่สองแนวความคิดจะมารวมกันและผสมปนเปจนกลายเป็นแนวความคิดใหม่คือเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (democratic king หรือ democratic monarchy) จึงควรได้รับการพิจารณาว่าเป็นการประดิษฐ์ใหม่ คือเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ทั้งในทางความคิด และทางการเมือง ซึ่ง

เกี่ยวพันกับ "อำนาจ" ที่อยู่เบื้องหลังการผสานสองความคิดดังกล่าวเข้าด้วยกัน

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โจทย์ของการศึกษานี้อยู่ในระดับของการให้ความหมาย การผลิตความหมาย การโต้แย้ง การหักล้าง การแปรเปลี่ยนและการสร้างสรรค์ หรือการให้ความหมายใหม่ ๆ ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย นั่นคือ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่าเรื่องดังกล่าวมีบุคคล กลุ่มบุคคล รวมทั้งสถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างไร และมีการใช้ "เทคโนโลยี" ทางสังคมอะไร ในลักษณะใด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาในหนังสือนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญสามประการ คือ เป็นการศึกษาถึงลักษณะและพัฒนาการของคำอธิบายสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เป็นรากฐานให้กับแนวความคิด และคำกล่าวที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (กล่าวคือ พระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยเสียยิ่งกว่าพวกคณะราษฎร ผู้เรียกร้องและก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475)

ประการต่อมา คือการศึกษาถึงลักษณะของการจัดการ "ความจริง" เรื่องดังกล่าวในประเด็นที่ว่า ในกลุ่มของผู้สร้างคำอธิบาย ทั้งที่เห็นด้วยและพวกที่โต้แย้ง หรือมีความเห็นต่างจากคำอธิบายได้ใช้กลไกอะไรเป็น "เครื่องมือ" หรือ "อุปกรณ์" ของการบริหารและจัดการความจริงของตน

การศึกษาในประเด็นที่สองนี้ นอกจากจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของ "ความจริง" ที่กล่าวว่า "รัชกาลที่ 7 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" อย่างรอบด้านแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้เราทราบถึงกระบวนการทางสังคมการเมือง หรือเทคโนโลยีทางสังคมการเมือง ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการบริหารและจัดการ "ความจริง" ของสังคมการเมืองไทย

ไปพร้อมๆ กันด้วย

ในอีกประการหนึ่ง การศึกษานี้ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวมและประเมินผลกระทบของ "ความจริงที่ถูกจัดการ" เรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยของไทยว่ามีผลกระทบอย่างไรต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐ รัฐบาล รัฐสภา และกลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ ของไทยในประวัติศาสตร์ยุคร่วมสมัย

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (historical research) โดยศึกษาเอกสาร (documentary research) ซึ่งเป็นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในลักษณะหนึ่งโดยเน้นการประมวล การรวบรวม การวิจารณ์ และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical political research)

ผู้เขียนจะทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้นของทางราชการและหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งที่เป็นเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้มีผู้ศึกษา รวบรวม หรือวิเคราะห์ไว้แล้ว โดยผู้วิจัยจะทำการวิพากษ์และเรียบเรียงข้อมูลใหม่ตามลำดับเวลาที่เหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นจริง ซึ่งกรอบของเวลานี้จะเป็นเครื่องช่วยอย่างมากในการแยกแยะให้เห็นถึงสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ ว่าอะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผลของกันและกัน

ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจะได้มาจากการสังเกตพฤติกรรม การกระทำ และความเป็นไปต่าง ๆ นอกจากนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ทุกประเภทดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้แนวคิดสำคัญ ๆ ทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดและการวิเคราะห์เรื่อง "อำนาจ" (power analysis) ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ และหลายลักษณะ ดังจะได้สรุปนำเสนอเป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นเสียก่อน ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาเรื่อง "การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว: ศึกษากระบวนการจัดการ "ความจริง" ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" นี้ จะเห็นได้ว่าปัญหาการศึกษาหลักซึ่งผู้เขียนต้องวิเคราะห์ และใช้เรียงร้อยข้อมูลต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ รวมทั้งต้องการคำอธิบายในการวิจัยเพิ่มเติมอย่างสำคัญจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับแนวความคิดที่ว่าด้วย "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ว่าเป็นไปในลักษณะใด และมีกระบวนการจัดการความจริงในแบบใดที่รองรับ และเป็นฐานให้กับแนวความคิดดังกล่าว[2]

ทั้งนี้ควรตระหนักและเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า monarchy กับ democracy นั้น เป็นแนวความคิดที่ดำรงอยู่ในคู่ตรงกันข้ามและเป็นปฏิปักษ์กันมานับตั้งแต่สมัยโบราณ (เนื่องด้วย monarchy หมายถึงระบบการปกครองของบุคคลเพียงคนเดียว ตรงกันข้ามกับ democracy ที่หมายถึงการปกครองของคนส่วนใหญ่เสมอ ฉะนั้นหากจะกล่าวเป็นหลักการแล้ว การปกครองโดยบุคคลคนเดียวจะนำมาผสมจนกระทั่งกลายเป็นการปกครองโดยคนส่วนใหญ่คงจะไม่ได้) และเราก็มิอาจจะนำคำทั้งสองมาผูกสัมพันธ์กันจนกลายเป็นแนวความคิด (concept) ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างง่าย ๆ ดังที่เกิดขึ้นและปรากฏในสังคมการเมืองของไทยในห้วงเวลานี้

ดังนั้นการที่แนวความคิดทั้งสองซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันสามารถประสานเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างกลมกลืน จึงควรนับว่าเป็นประดิษฐกรรมทางการเมืองและทางปัญญา หรืออุดมการณ์ของโลกสมัยใหม่โดยแท้ ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยก็หาได้มีวิธีการปกครองในแบบประชาธิปไตยด้วยไม่ และแม้นว่าในระยะต่อมาประเทศเหล่านั้นจะได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบใดก็ตาม แต่การธำรงรักษาผู้ปกครองที่เป็นกษัตริย์ไว้ในฐานะประมุขของรัฐด้วยนั้น ก็มิใช่ว่าจะเป็น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างราบรื่น หรือว่าง่ายดายและเรียบร้อย[3]

ตัวอย่างที่พบได้ เช่น การเกิดขึ้นและวิวัฒนาการของระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ. 1861 (ก่อนที่จะสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1946) ประเทศนอร์เวย์ ในปี ค.ศ. 1905 และประเทศกรีซ ในปี ค.ศ. 1862 (ก่อนจะถูกโค่นล้มในปี ค.ศ. 1916) เป็นต้น ก็ล้วนเป็นการสถาปนากษัตริย์ขึ้นใหม่ โดยภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในแล้วเกิดความวุ่นวาย มีการว่างเว้นพระมหากษัตริย์ไปในห้วงเวลาหนึ่ง ตราบจนกระทั่งสภาพการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ มีความเป็นปกติเรียบร้อยแล้ว บางประเทศก็ได้มีการอัญเชิญให้เชื้อพระวงศ์องค์หนึ่งองค์ใดขึ้นครองราชบัลลังก์อีกครั้งในภายหลัง

ในเรื่องนี้เป็นที่เข้าใจว่า ประเทศสหราชอาณาจักร และอาจจะหมายรวมถึงประเทศฝรั่งเศสในช่วงต้นของสมัยการปฏิวัติเท่านั้นที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีความสืบเนื่องจากระบอบเก่า ซึ่งแต่เดิมพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์และเด็ดขาด (absolute monarchy) และได้เปลี่ยนมาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งในสภาพการณ์นี้จะมีหลักการปกครองอย่างใหม่กำกับการดำเนินงานของรัฐบาลอีกทีหนึ่ง ตัวอย่างเช่น มีการประกาศหลักอำนาจการเมืองสูงสุดเป็นของรัฐสภาในประเทศสหราชอาณาจักร และมีการประกาศหลักอิสรภาพ เสมอภาค และภราดรภาพของฝรั่งเศสในช่วงแรกเริ่ม เป็นต้น

ภายใต้สภาวะแวดล้อมทางการเมืองใหม่ ๆ ดังกล่าว ปรากฏว่านักคิดนักเขียนชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง ชื่อ W. Dupre ได้ใช้คำว่า constitutional monarchy เป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1801 อย่างไรก็ดีแนวคิดดังกล่าวในสมัยนั้นมิได้หมายความว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยแต่ประการใด หากแต่หมายความว่า พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสามารถมีความสัมพันธ์กันและดำเนินการแบบอยู่คู่เคียงกันไปได้

ในการวิเคราะห์ถึงกำเนิดและลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งพระมหากษัตริย์ยังทรงครองพระองค์และครองสถาบันของพระองค์ไว้ได้

ในโลกทางการเมืองร่วมสมัย Richard Rose และ Dennis Kavanagh เสนอว่า ปัจจัยสำคัญในการพิจารณาเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับความพร้อมที่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์จะ "ถอนตัว" ออกจากการมีบทบาทอย่างแข็งขันในทางการเมืองประการหนึ่ง และเกิดจากความตระหนักรู้ถึงการที่จะปฏิเสธการมีบทบาท และการรับที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างเหมาะสมในอีกประการหนึ่ง (Rose and Kavanagh, 1976: 548-576; Rose, 1995: 846)

จากการสำรวจถึงคำ ความหมาย และแนวความคิดที่ใช้อยู่ในโลกทางการเมืองสมัยปัจจุบัน ผู้เขียนพบว่า มีคำและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่สามแนวความคิดหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดและคำว่า Constitutional Monarchy

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดและคำศัพท์ทางการเมืองที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นเมื่อราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามกาลเวลาและมีการใช้เรื่อยมาตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศหนึ่ง ๆ เริ่มการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็มักจะใช้คำนี้เป็นปฐมเสมอ อย่างไรก็ตามสำหรับคำคำนี้ในปัจจุบันพบว่า ประเทศสหราชอาณาจักร เนเธอร์แลนด์ ลัก-เซมเบอร์ก โมร็อกโก นอร์เวย์ สวีเดน เดนมาร์ก ญี่ปุ่น และประเทศเลคเทนสไตน์ นับเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้คำและแนวคิดนี้อย่างเป็นหลักฐานมากที่สุด (เรื่องนี้ขอให้ดูบทความเรื่อง "What is the monarchy" จัดพิมพ์โดย The Center for Citizenship ได้จาก www.home.clara.net/citizen/monarchy/mon.html; ในกรณีของประเทศเดนมาร์กขอให้ดู www.denmarkemb.org/armed.htm; และในกรณีของประเทศสวีเดนดูจาก www.uea.uk./lit/scanstudies/sew/ เป็นต้น)

อนึ่งในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าปกครองในระบอบ constitutional monarchy นั้น

มาจนถึงปัจจุบันนี้ แนวคิดดังกล่าวได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ซึ่ง Ben Partridge (บทความชื่อ "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" www.rferl.org/nca/features) ได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่าระบบพระมหากษัตริย์ของประเทศสหราชอาณาจักรนั้น มีความแตกต่างจากระบอบ constitutional monarchy ของเนเธอร์แลนด์ และลักเซม-เบอร์ก อย่างลึกซึ้ง ถึงขั้นที่ควรจะเรียกใหม่ว่าระบบพระมหากษัตริย์ของสหราชอาณาจักรนั้นเป็น "ระบบผสม" เหตุเพราะว่าพระองค์ทรงมี politi-cal authority อย่างเห็นได้ชัด และทรงเป็นประมุข Anglican Church อีกส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งกษัตริย์ของเนเธอร์แลนด์และลักเซมเบอร์กไม่ได้มีทั้งพระราชอำนาจและสถานะในแบบดังกล่าวเลย

2. แนวความคิด และคำว่า Parliamentary Monarchy

แนวความคิดและคำศัพท์ดังกล่าวปรากฏเป็นภาษาการเมืองทางการโดยใช้ในประเทศเบลเยียมและประเทศสเปนอย่างชัดเจนมากที่สุด (ขอให้ดูรายละเอียดได้จาก www.lachambre.be/en/html สำหรับคำอธิบายที่เกี่ยวกับประเทศเบลเยียม และในกรณีของประเทศสเปนนั้นขอให้ดูคำอธิบายอย่างเป็นระบบพร้อมกับรายละเอียดต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์ได้จาก www.csudh.edu/globaloptions/375sstudents_sp96/Spain/POLITICAL.SYS.HTML)

แนวความคิดและความหมายของคำว่า parliamentary monar-chy เป็นที่เข้าใจและวิเคราะห์ได้ว่าพระมหากษัตริย์ของประเทศดังกล่าวได้ถูกจำกัดพระราชอำนาจอย่างแท้จริงโดยอำนาจของฝ่ายรัฐสภา เสียยิ่งกว่าจะถูกจำกัดอำนาจโดยรัฐธรรมนูญหรือโดยกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งในบางประเทศแล้ว สถานะของรัฐธรรมนูญมีวิวัฒนาการที่ไม่ราบรื่นจนอาจเรียกได้ว่าล้มลุกคลุกคลาน (ตัวอย่างเช่น ประเทศสเปน เป็นต้น ซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำแบบฟาสซิสต์เป็นเวลาหลายปี และมีผลต่อการดำรงอยู่ของรัฐธรรมนูญอย่างเห็นได้ชัด) ต่างจากอำนาจของรัฐสภา ซึ่งแปลว่าที่ประชุมทางการเมืองของบรรดาชนชั้นนำและผู้แทนปวงชน ซึ่งจัดเป็น

องค์กร หรือเป็นสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรมและมีกลไกรองรับอย่างเห็นได้ชัด มากกว่ารัฐธรรมนูญซึ่งเป็นเอกสารทางการเมืองที่อาจจะมีการปฏิบัติจริงได้บ้าง และไม่มีการปฏิบัติจริงได้อีกด้วย

3. แนวความคิดและคำว่า Democratic Monarchy

นับเป็นแนวความคิดและคำศัพท์ทางการเมืองอีกชุดหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่าประเทศภูฏาน (www.chhundu.com.bt/About%20Us.htm) ได้ใช้คำดังกล่าวอย่างชัดเจน อีกประเทศหนึ่งคือ จอร์แดน (www.King-hussein.gove.jo/views_lif.html) และประเทศบรูไน (www.marimari.com/content/brunei/general_info/history.html) เป็นต้น ซึ่งในกรณีของประเทศบรูไนนั้น ได้เรียกประมุขของประเทศตนว่า "democratic muslim monarchy"

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเทศเล็ก ๆ และเพิ่งเริ่มต้นการพัฒนาทางการเมืองเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็มีความนิยมที่จะเรียกผู้นำของตนว่าเป็น democratic monarchy เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ประเทศตองกา และประเทศเมอร์ริตต์ เป็นต้น (ในกรณีของตองกาขอให้ดูบทความของ Semisi Kailahi "Ever heard of Democratic Monarchy?" จาก www.tongstar.com และในกรณีของประเทศเมอร์ริตต์ ขอให้ดู www.members.tripod.com)

อนึ่งในเรื่องเดียวกันนี้ มีผู้วิเคราะห์ว่า พระมหากษัตริย์ของบางประเทศในทวีปเอเชีย ในเขตตะวันออกกลาง รวมทั้งในเขตทวีปแอฟริกา หากจะพิจารณาในทางอำนาจการเมืองและในทางสถาบันแล้วจะมีลักษณะเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) และบ้างก็ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจพิเศษ (monarchy above the state) อย่างแท้จริง แม้นว่าในทางอุดมการณ์และในทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม พระมหากษัตริย์ของประเทศดังกล่าวมักจะเน้นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยก็ตาม (Ben Partridge "Can Monarchy Survive in the 21st Century?")

ดังนั้นการที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกนี้ยังคงธำรงสถาบันพระมหากษัตริย์ของตนไว้ในปัจจุบัน ไม่ว่าประเทศของตนจะมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบใดและลักษณะใดก็ตาม ประการสำคัญคือ ประเทศต่าง ๆ มีการใช้คำศัพท์และแนวความคิดในการประสานสถาบันพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตยเข้าด้วยกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็นสามแนวทางข้างต้นนั้น น่าจะเป็นเครื่องสะท้อนได้อย่างดีว่า สถาบันพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตยในสมัยปัจจุบัน มิใช่ว่าสัมพันธ์กันได้แบบแผนเดียว และมีความราบรื่นเรียบร้อยในทุกประเทศ ในทางตรงข้าม แนวคิดดังกล่าวจะมีความผันแปรและไม่แน่นอน ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางอำนาจ คติค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ และวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนปฏิบัติการทางการเมืองระหว่างสถาบันการเมืองต่าง ๆ ซึ่งทุกประเทศล้วนต้องแสวงหา หรือจัดระบบความสัมพันธ์กันเอง (ดู นิธิ, 2544: "Monarchy" www.fortunecity.com/victorian/cloisters/342/eng/5.htm และบทความของ Ben Partridge "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" อ้างแล้ว)

กล่าวสรุปในเบื้องต้นได้ว่า ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนพิจารณาว่าพัฒนาการของแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ใต้ (หรืออาจจะแปลว่า "ตาม") รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) รวมทั้งแนวคิดพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (democratic king หรือ democratic monarchy) นั้นเป็นประดิษฐกรรมทางการเมือง โดยถือกำเนิดขึ้น มีพัฒนาการและมีพลังของการอธิบาย อีกทั้งมีพลังของการขับเคลื่อนสังคมในมิติต่าง ๆ เนื่องด้วยเป็นการปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่มีการใช้ "อำนาจ" และเกี่ยวพันกับ "อำนาจ" โดยตรง

ฉะนั้นผู้เขียนจึงขอนำเสนอกรอบการวิเคราะห์ "อำนาจ" ที่จะประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ว่า จะประกอบด้วยการวิเคราะห์ในสี่แบบแผน หรือสี่ระดับ ได้แก่ อำนาจแบบไม่เป็นทางการ (informal power) อำนาจแบบเป็นทางการ (formal power) อำนาจเชิงอุดมการณ์ (ideological หรือ normative power) และอำนาจเชิงวาทกรรม (discursive หรือ dis-

ciplinary power) (ผู้เขียนได้ปรับปรุงจากแนวคิดของ Lukes, 1974; Turner, 1982; Clegg, 1989; Kertzer, 1996; และ Poggi, 2001 โดยไม่ได้เรียงให้เป็นลำดับหรือเป็นชั้น ๆ ของพัฒนาการแต่ประการใด เนื่องด้วยในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจจะมีอำนาจหนึ่ง หรือสอง หรือสาม หรือสี่แบบดำรงอยู่พร้อมกันได้)

อำนาจแบบแรกเป็นอำนาจที่อยู่กับกลุ่มคนต่าง ๆ อีกทั้งจะอยู่กับชุมชน และดำรงอยู่กับการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม หรือของกลุ่มการเมือง อำนาจในแบบแรกนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นกับความสามารถในการควบคุมทรัพยากร ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจฝ่ายตนอย่างหนึ่ง กับการใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่จะควบคุมฝ่ายตรงข้ามไม่ให้มีความสามารถที่จะแข่งขันและต่อรองอำนาจกับฝ่ายตนได้ในอีกประการหนึ่ง

วิเคราะห์ตามแนวคิดแรกนี้ คงจะพอเห็นได้ว่า "พระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ" ก็ดี และ "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ก็ดี นับเป็นแนวความคิดหรือความรู้สึกนึกคิด (mentalities) ที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมความคิดเห็นของกลุ่มคนชั้นสูงกลุ่มหนึ่ง มาตั้งแต่สมัย "ก่อน" เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว[4] ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2469 (พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ เรื่อง Problems of Siam ถึงพระยากัลยาณไมตรี หรือ Francis B. Sayre) ที่ทรงกล่าวว่าพระองค์ทรงเป็น "elected king" (กล่าวคือ พระองค์ทรงเป็นเอนกชนนิกรสโมสรสมมติ) ตามโบราณราชประเพณี และแม้นว่าหลักการข้อนี้จะยังไม่มีใครในสมัยนั้นเปรียบว่าเป็น "ประชาธิปไตย" โดยตรง แต่เรื่องนี้น่าจะเป็นรากฐานของความรู้สึกนึกคิดในระยะต่อมาว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีความเต็มใจที่สละพระราชอำนาจให้กับประชาชนทั่วไป (เพราะประชาชนในความหมายกว้างนั้น ประกอบกันเป็นชุมชนทางการเมืองที่ได้ "สมมติ" ให้พระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ) มากกว่าจะให้อำนาจตกไปอยู่ในมือของบุคคลหรือคณะบุคคลคณะใดคณะหนึ่ง

อำนาจทางการเมืองแบบที่สองคือ อำนาจแบบเป็นทางการ หมายถึง

อำนาจที่ขึ้นอยู่กับองค์กรทางการ ระบบราชการ สถาบันการศึกษา และสถาบันการเมือง อีกทั้งเป็นภาษากฎหมาย ซึ่งในสังคมการเมืองไทยเริ่มใช้คำว่า "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์" เป็นครั้งแรกในกฎหมายรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2492 อย่างไรก็ดีอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการของภาษาและคำดังกล่าว ยังคงต้องใช้เวลาพัฒนาต่อเนื่องมาอีกระยะหนึ่งจนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2520 แนวคิดดังกล่าวจึงกลายเป็นคำสามัญ หรือเป็นภาษาการเมืองที่ใช้กันแพร่หลายโดยองค์กรต่าง ๆ ทั้งส่วนระบบราชการ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมทั่วไป

อำนาจแบบที่สามเป็นอำนาจเชิงอุดมการณ์ หมายถึง พลังความสามารถของแนวคิดและคำอธิบายที่กล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุม โดยมีที่มาที่ไป มีตำนาน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับอดีตในสมัยโบราณ ความเป็นมาที่เพิ่งผ่านพ้นเมื่อไม่นานมานี้ รวมทั้งในสมัยปัจจุบัน และเรื่องราวที่ควรจะเป็นต่อไปในอนาคตอีกด้วย (ในขณะที่อำนาจการเมืองแบบเป็นทางการจะไม่มีลักษณะและเนื้อหาแบบดังกล่าวนี้อย่างครบถ้วน) อย่างไรก็ดีอุดมการณ์ทางการเมืองใด ๆ ก็มักจะมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ มุ่งหักล้างฝ่ายตรงข้าม และมุ่งการเสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้บังเกิดขึ้นแก่ฝ่ายของตน ฉะนั้นจึงมีลักษณะของการแบ่งฝักฝ่าย เกิดเป็นขั้วตรงข้ามในระหว่างฝ่ายที่เห็นด้วยกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยอยู่เป็นอันมาก

พิเคราะห์ตามแนวทางนี้ กล่าวได้ว่า แนวคิดที่ว่าด้วย "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" เริ่มกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองในปลายสมัยทศวรรษที่ 2490 และก่อตัวอย่างเป็นปึกแผ่นในทศวรรษที่ 2500 จนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2510 เมื่อนิสิตนักศึกษาและประชาชนเดินขบวนในเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ก็ได้นำเอาอุดมการณ์ดังกล่าวไปเป็นส่วนสำคัญของปฏิบัติการทางการเมือง

อำนาจแบบที่สี่เรียกได้ว่า อำนาจวาทกรรม ซึ่งผู้เขียนหมายถึงอำนาจที่นอกจากจะมีพลังทางการเมืองแบบ "อุดมการณ์ทางการ" แล้ว ยังมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากอุดมการณ์คือ เป็นอำนาจที่มีลักษณะเป็นสถาบัน (institutionalization) อย่างสูง แฝงตัวอยู่ในรูปของความรู้ อีกทั้งเป็น

พิธีกรรมของรัฐ และเป็นกิจกรรมขององค์กรทางสังคม ของสถาบันการศึกษา ของผู้ประกอบวิชาชีพ และสถาบันการเมือง จนไม่เกิดสภาพการณ์ของการแบ่งแยก แบ่งฝ่าย และการเผชิญหน้าทางการเมือง กล่าวคือ มีการประพฤติปฏิบัติเป็นประจำจนกลายเป็นแบบวิถีชีวิต หรือกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัย (habit) ซึ่งผู้คนจะไม่มีความสงสัยหรือตั้งคำถามเลยว่า พระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยกลายมาเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันได้อย่างไร

เมื่อเรานำอำนาจทางการเมืองแบบที่สอง แบบที่สาม และแบบที่สี่มาประสานเข้าด้วยกัน ย่อมเห็นได้ว่า การสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ (invention of tradition) และการขยายตัวของพระราชอำนาจตามประเพณี (prerogative power) นับว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่การศึกษาวิจัยนี้ควรจะให้ความสำคัญ และพิจารณาต่อไปในรายละเอียด

แนวคิดเรื่องการสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ และการขยายตัวของพระราชอำนาจตามประเพณี (ดูงานของ Hobsbawm, 1984; Cannadine, 1984 และ Bogdanor, 1993) นี้ เป็นลักษณะทั่วไปที่พบเห็นได้ และสามารถศึกษาได้ทั้งในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศนอร์เวย์ ประเทศสวีเดน รวมทั้งในกรณีของประเทศไทย และในประเทศอื่น ๆ ซึ่งพระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยดำรงอยู่คู่กัน (Rose and Kavanagh, 1976; Rose, 1995) กล่าวคือ กรณีของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 ได้รื้อฟื้นพระราชพิธีต่าง ๆ ขึ้นจำนวนหนึ่ง อาทิเช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ฯลฯ ตราบจนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2520 ได้มีการ "สร้าง" พระราชพิธีใหม่ขึ้นอีกชุดหนึ่ง เช่น งานวันพ่อ (5 ธันวาคม) พระราชพิธียาตราทางชลมารค พระราชพิธีสวนสนาม (4 ธันวาคม) รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการเป็นจำนวนมาก

พระราชพิธี - พิธีกรรม - วันหยุดราชการ ฯลฯ ดังกล่าวข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ตามกรอบแนวคิดของ Eric Hobsbawm ที่ว่าด้วยการสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ (invention of tradition) ส่วนวันหยุดราชการตลอดจนงานเทศกาล จัดเป็นงานเทศกาล (festival) ซึ่งโดยเนื้อหาสาระ

ทางการเมืองจัดเป็นกระบวนการที่ทำให้กิจกรรมมนุษย์กลายเป็นพิธีกรรม (ritualization) เพื่อเสริมสร้างให้อุดมการณ์และคำอธิบายต่าง ๆ เปลี่ยนสภาพกลายเป็นวาทกรรม (หรือ discourse) ในลักษณะหนึ่ง

นอกจากนี้นับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี พ.ศ. 2520 มีการขยายตัวของแนวความคิดและการปฏิบัติของพระราชอำนาจตามประเพณี (prerogative power) ในสังคมและการเมืองของไทย เรื่องนี้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดพระมหากษัตริย์ใต้ (หรือตาม) รัฐธรรมนูญ ซึ่งกำลังเปลี่ยนเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย อย่างไรก็ดีเรื่องนี้นักคิดทางการเมืองของไทยสายหนึ่งมีความเชื่ออย่างจริงจังว่าแนวคิดดังกล่าวมีจุดเริ่มพัฒนาการมาก่อนปี พ.ศ. 2475 แล้ว แต่ปัญหาสำคัญก็คือ พระมหากษัตริย์ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญนั้นจะทรงมีบทบาทและมีพระราชอำนาจมากน้อยเพียงใด คงต้องขึ้นกับแนวคิดและการปฏิบัติตามหลักพระราชอำนาจตามประเพณี (prerogative power)[5] ของสังคมการเมืองนั้น ๆ ด้วยว่าจะมีลักษณะที่กว้างขวาง หลากประเภท รวมทั้งควรที่จะมีความกว้างหรือแคบมากน้อยเพียงใด และควรจะขยายเพิ่มมากขึ้น (เช่น เพิ่มประเภทมากขึ้น) ตามความจำเป็นของสถานการณ์บ้านเมือง หรือไม่อย่างไร ฯลฯ

เชิงอรรถบทที่ 1

1 ในอันที่จริง ควรจะกล่าวว่าเรื่องดังกล่าวมีความสำคัญต่อการศึกษา และต่อการทำความเข้าใจสถาบันพระมหากษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในสมัยปัจจุบันด้วย ขอให้ดูตัวอย่างการวิเคราะห์จากบทความ เช่น ของ Thomas Chr. Wyller "The Norwegian Monarchy" จาก www.odin.dep.no/engelsk/norways/system/032005-99040/index-dok000-n-n-a.html ซึ่งอธิบายสถาบันพระมหากษัตริย์ของนอร์เวย์จากแบบโบราณ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่โลกทางการเมืองสมัยใหม่ ทั้งที่มีสถานะเป็น constitutional monarchy ในช่วงเวลาหนึ่ง และเป็น democratic monarchy ในอีกช่วงเวลาหนึ่ง และดูบทความของ J. A.

Crisp II "The Logic of Monarchist Government" จาก www.romaniankingdom.com/thelogic.shtml ซึ่งเสนอว่าในโลกนี้ และในทางปฏิบัติจริง ประเทศต่าง ๆ จัดเป็น democratic monarchy มากกว่า democratic republic และบทความของ Ben Partridge "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" ได้จาก www.rferl.org/nca/features ซึ่งวิเคราะห์ลักษณะทางการเมือง อุดมการณ์ และวัฒนธรรมของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ใน 25 ประเทศ และสรุปลักษณะเฉพาะของพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยว่ามีลักษณะเป็น "monarchy above the state"

2 ผู้เขียนขอขอบคุณ รศ. ดร. มนตรี เจนวิทย์การ เป็นอย่างสูง ซึ่งได้ให้แง่คิดว่าผู้เขียนควรทำการสำรวจและนำเสนอในเบื้องต้นเสียก่อนว่า แนวคิด constitutional monarchy และ democratic monarchy มีความเป็นมาอย่างไร เป็นปรากฏการณ์เฉพาะของไทย หรือในต่างประเทศก็มีประสบการณ์ดังกล่าวด้วย เนื่องจากการทำความเข้าใจแนวคิดข้างต้นในภาพรวมและเป็นการทั่วไปนี้ นอกจากจะช่วยวิเคราะห์เรื่องราวของไทยเป็นการเฉพาะต่อไปได้แล้ว ยังมีส่วนช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ "อำนาจการเมือง" ที่ปรากฏและดำรงอยู่ในช่วงของการก่อรูปและในการพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าวด้วย

3 จากการสำรวจ (ดู www.users.erols.com/mwhite28/monarcy.htm) พบว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีประเทศต่าง ๆ ที่ทำการโค่นล้มระบอบ monarchy ลงอย่างสิ้นเชิงเรียงตามลำดับ ได้แก่ โปรตุเกส (1910) เกาหลี (1910) จีน (1911) รัสเซีย (1917) เยอรมนี (1918) ออสเตรีย (1918) ตุรกี (1922) สเปน (ระหว่างปี 1931 ถึง 1975) ยูโกสลาเวีย (1941) อิตาลี (1946) บัลแกเรีย (1946) อัลบาเนีย (1947) โรมาเนีย (1947) อียิปต์ (1952) เวียดนาม (1955) ตูนิเซีย (1957) อิรัก (1958) เยเมนเหนือ (1962) บูรันดี (1966) ลิบยา (1969) กัมพูชา (ระหว่างปี 1970 ถึง 1993) กรีซ (เกิดขึ้นเป็นช่วง ๆ ในระหว่างปี 1916-1920 และระหว่างปี 1924-1935 และในปี 1973) อัฟกานิสถาน (1973) เอธิโอเปีย (1974) ลาว (1975) และอิหร่าน (1979)

นอกจากนี้ก็ยังมีประเทศต่าง ๆ ที่ดำรงสถานะของ monarchy ไว้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ญี่ปุ่น (มีรัฐธรรมนูญปี 1867 แต่ถูกจำกัดอำนาจอย่างสิ้นเชิงในปี 1947) สหราชอาณาจักร (ถูกจำกัดอำนาจนับตั้งแต่ปี 1688) สเปน (ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นใหม่ในปี 1975 และมีกฎหมายรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจปี 1977) เนเธอร์แลนด์ (ถูกจำกัดอำนาจปี 1848) สวีเดน (ถูกจำกัดอำนาจปี 1809) เบลเยียม

(ถูกจำกัดอำนาจปี 1830) เดนมาร์ก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1849) นอร์เวย์ (ถูกจำกัดอำนาจปี 1905) ซาอุดีอาระเบีย (เริ่มสถาบันพร้อมกับการรวมชาติปี 1927) ไทย (ถูกจำกัดอำนาจด้วยรัฐธรรมนูญในปี 1932) มาเลเซีย (เริ่มพร้อมกับการจัดตั้งสหพันธ์ปี 1963 และมีรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจในปี 1957) คูเวต (ได้รับเอกราชปี 1961) เอมิเรตส์ (พร้อมกับตั้งสหพันธ์ปี 1971) โมร็อกโก (ได้รับเอกราชปี 1957) ลักเซมเบิร์ก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1868) โอมาน (1970) จอร์แดน (1921) กาตาร์ (1971) เนปาล (ถูกจำกัดอำนาจปี 1991) บรูไน (1971) บาห์เรน (1971) กัมพูชา (ได้รับการรื้อฟื้นใหม่ในปี 1993) เลโซโท (1995) สวาซิแลนด์ (1968) เลคเทนสไตน์ (ได้รับเอกราชปี 1861 และถูกจำกัดอำนาจปี 1921) โมนาโก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1911) ภูฏาน (1907) เวสต์ซาเมา (เริ่มพร้อมกับการตั้งสหพันธ์ และถูกจำกัดอำนาจปี 1962)

4 ในกรณีของต่างประเทศนั้น ขอให้ดูเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์การเมืองของราชวงศ์บูร์บองประเทศฝรั่งเศส ซึ่งพยายามปฏิรูปทางการเมืองการบริหาร และทำการโฆษณาทางการเมืองขนานใหญ่ก่อนการปฏิวัติ ค.ศ. 1789 ซึ่งกระแสความคิดดังกล่าวยังมีผลสืบเนื่องต่อมาอีกยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนิยมกษัตริย์ หรือ royalists ของฝรั่งเศส และประเทศอื่น ๆ ด้วย ดู Vivian R.Gruder, "The Bourbon Monarchy: Reforms and Propaganda at the End of the Old Regime," in K.M. Baker (ed.) *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture Volume I.* (New York: Pergamon Press, 1987), pp. 347-374.

ในส่วนของประเทศนอกภาคพื้นยุโรป การกล่าวว่าระบอบกษัตริย์ของประเทศตนมีลักษณะ "democratic monarchy" มาตั้งแต่สมัยโบราณ นับเป็นปรากฏ-การณ์ทางการเมืองที่พบได้ในหลายประเทศ เช่น ภูฏาน บรูไน จอร์แดน รวมทั้งในแอฟริกาบางประเทศ เช่น กานา ซึ่งกล่าวว่ากษัตริย์เทนคาเมนิน (Tenkamenin) ปกครองอาณาจักรของตนในระหว่าง ค.ศ.1037-1075 เป็น "democratic monarchy" (ดูตัวอย่างได้จาก www.abcorpaffairs.com/gallery/26gal.htm) และในกรณีของประเทศไทย ก็มีคำอธิบายว่าพระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยปกครองในแบบ "ประชาธิปไตย" ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ปรากฏให้เห็นเป็นจริงตัวอย่างหนึ่ง รวมทั้งมีการอ้างถึงต่อ ๆ กันมาอย่างกว้างขวางตราบจนปัจจุบัน ขอให้ดูตัวอย่างเช่นในข้อเขียนของ ประมวล รุจนเสรี, พระราชอำนาจ จัดพิมพ์หลายครั้ง, 2548.

5 ในทางทฤษฎีของเรื่องดังกล่าวขอให้ดู Maurice Sunken and Sebastian Payne, *The Nature of the Crown: A Legal and Political Analysis*, (Oxford: Oxford University Press, 1999) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทที่ 4 เรื่อง The Royal Prerogative; และดู Vernon Bogdanor, *The Monarchy and the Constitution*, (Oxford: Oxford University Press, 1995).

บทที่ 2
กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (1) เรื่องบอกเล่าเกี่ยวกับการสละราชสมบัติ

ความนำ

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ พระราชทานมาจากบ้านโนล แครนลี ประเทศอังกฤษ (สหราชอาณาจักร) สาระสำคัญของเอกสารที่มีความยาวประมาณสองหน้าเศษนั้น กล่าวสรุปได้ว่ามีสองส่วน ส่วนหนึ่งคือการกล่าวถึงปัญหาและข้อขัดข้องต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงประสบจากการดำเนินงานของรัฐบาลใหม่ เช่น ปัญหาที่รัฐบาลใหม่ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ประเภทที่สอง โดยไม่ได้นำรายชื่อขึ้นทูลเกล้าฯ ให้ทรงพิจารณาก่อน และปัญหาจากการที่รัฐบาลได้ดำเนินคดีความกับคณะกู้บ้านเมือง หรือกบฏบวรเดช โดยไม่ได้ดำเนินการตามที่พระองค์ได้ทรงชี้แนะไว้ให้มีการอภัยโทษทั้งหมด เป็นต้น

ส่วนที่สอง เป็นคำประกาศสละราชสมบัติ ซึ่งมีสาระและความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังความที่พระองค์ทรงประกาศว่า

> "ข้าพเจ้าเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิ์ขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร... ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าขอสงวนไว้ซึ่งสิทธิ

ทั้งปวง อันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะบ่งนามผู้หนึ่งผู้ใด ให้เป็นผู้รับราช-สมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไปตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะทำได้ตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์"

เอกสารสละราชสมบัติดังกล่าวมีความสำคัญ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นอย่างฉับพลันโดยมิอาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งในห้วงเวลานั้นและในระยะเวลาต่อมา ปัญหาก็คือ เรื่องใดมีความสำคัญมาก เรื่องใดมีความสำคัญน้อย เรื่องใดเป็นเหตุ และเรื่องใดเป็นผล ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับ "กระบวนการจัดการความจริง" โดยบุคคลและกลุ่มบุคคล รวมทั้งสถาบันต่าง ๆ เสียยิ่งกว่าจะพิจารณาว่าเรื่องใดเป็นเรื่องที่มีความเป็นจริงแท้แน่นอนที่ว่าด้วยการสละราชสมบัติ ซึ่งทุกฝ่ายมีความเห็นพ้องต้องกันอย่างเป็นเอกฉันท์ และปราศจากการโต้แย้งกันในเรื่องดังกล่าวนั้น

ในงานเขียนของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) และของ ประจักษ์ ก้องกีรติ ร่วมกับ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า สาระสำคัญของเอกสารฉบับดังกล่าวในช่วงเหตุการณ์สมัยนั้น (พ.ศ. 2477) อยู่ที่การเจรจาต่อรองเพื่อเพิ่มพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ และไม่ได้เกี่ยวข้องกับ "ประชาธิปไตยแต่อย่างใด" อย่างไรก็ดีในกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะวิวัฒนาการทางการเมืองของไทย กลุ่มการเมืองบางกลุ่มได้ "แยกสลาย" สภาพแวดล้อมออกไปจากเอกสารดังกล่าว โดยเน้นเฉพาะข้อความบางตอนเพื่อเป็น "เครื่องมือ" และใช้เป็นเครื่องเตือนสติแก่ผู้มีอำนาจในระยะเวลาต่อมา ส่งผลให้ข้อความในส่วนท้ายของเอกสาร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศว่า "ข้าพเจ้าเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อ

ใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิ์ขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร" กลายเป็นข้อความทางการเมืองที่รู้จักกันดีและแพร่หลายมากที่สุดในสังคมไทยสมัยใหม่ (อีกข้อความหนึ่ง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และ ประจักษ์ ก้องกีรติ มีความเห็นว่าคือประโยคทางการเมืองก็คือ "เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม" ขอให้ดู ประจักษ์และสมศักดิ์, 2543) อีกทั้งมีความเกี่ยวข้องโดยเป็นเครื่องบ่งชี้และประเมินลักษณะการเมืองการปกครองในระบอบ "ประชาธิปไตย" ของประเทศไทยในระยะต่อ ๆ มาด้วย ว่าเป็นไปตามพระราชประสงค์ดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

กระนั้นก็ตาม ในการวิเคราะห์เพื่อการประเมิน และเพื่อการกล่าวถึงเอกสารที่มีความสำคัญฉบับเดียวกันนี้ ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล ทรงมีความเห็นว่า พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ได้ส่งผลอย่างสำคัญต่อประเด็นปัญหาเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์โดยตรงมากกว่าเรื่องอื่น ๆ (ซึ่งเป็นจุดเน้นที่มีความแตกต่างจากนัยเรื่องการปกครองในระบอบ "ประชาธิปไตย" ในทัศนะของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และ ประจักษ์ ก้องกีรติ ดังกล่าวข้างต้น) ทั้งนี้ฝ่ายรัฐบาลใหม่ โดยการลงมติของสภาผู้แทนราษฎร มีความเห็นว่าควรอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 โดยทันที แต่ความยุ่งยากก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับคณะบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งฝ่ายรัฐบาลประสบปัญหาอย่างมาก ท้ายที่สุด ฝ่ายรัฐบาลได้อัญเชิญพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งปรากฏต่อมาว่า ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ทรงอยู่ในฐานะลำบากมากที่สุด ทั้งในทางการเมืองและการบริหาร เนื่องด้วยรัฐบาลระบอบใหม่ได้เริ่มต้นกระบวนการ "สะสางบัญชีและแยกทรัพย์ส่วนพระองค์กับของบ้านเมือง" ออกจากกัน ปัญหานี้เป็นต้นเหตุให้ประธานผู้สำเร็จราชการฯ เกิดอาการกลัดกลุ้ม ยิ่งนานวันปัญหาต่าง ๆ ก็ยิ่งยุ่งเหยิง ประกอบกับพระองค์ทรง "ไม่สบายบ่อย ๆ มีอาการนอนไม่หลับ ซูบผอมดำลงทุกที ๆ ลาพักไปตากอากาศทางเรือถึงสิงคโปร์ แต่พอกลับมาได้หน่อยหนึ่ง

ก็ยิงตัวตายในที่นอน" (พูนพิศมัย, 2543: 162-168)

จากตัวอย่างเพียงสองประการ คงพอจะเห็นได้ว่าเอกสารประวัติศาสตร์เรื่อง "การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7" มีความสำคัญอย่างมิต้องสงสัย แต่ปัญหาก็คือ ผู้เล่าเรื่องกับผู้เขียนอธิบายเรื่องได้แปลและให้ความหมายแก่เรื่องตามเอกสารดังกล่าวอย่างไร ซึ่งในที่นี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าผู้เล่าเรื่องสามารถจะเน้นเรื่องราวของตนออกไปได้หลายแนวทาง ตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรก็นับว่ามีความสำคัญอยู่ไม่น้อย และอาจเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการสละราชสมบัติได้มาก ขณะเดียวพระราชพลานามัยของรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระองค์ "ไม่ทรงแข็งแรง และเมื่อถูก Threaten to life อยู่บ่อยๆ ก็ทำให้ Nervous ได้..." (พูนพิศมัย, 2543: 119) ก็นับเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งเช่นกัน โดยที่เรื่องบอกเล่าบางประเภทมักจะกล่าวถึง (ในขณะที่เรื่องบอกเล่าบางประเภทจะไม่กล่าวถึงเรื่องพระราชพลานามัยเลย) ซึ่งในที่นี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าเราไม่ควรที่จะละข้ามเรื่องดังกล่าวไปเสียทั้งหมด

ฉะนั้นในบทนี้ ผู้เขียนได้ทำการสรุปประมวล รวบรวม และจัดระเบียบแบบแผนเรื่องบอกเล่าต่าง ๆ ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ว่ามีลักษณะต่าง ๆ อย่างไรบ้าง เรื่องบอกเล่า (heresies) เหล่านี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าได้แสดงพลัง และมีบทบาทสำคัญนับตั้งแต่ช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาเกือบจะในทันทีทันใด โดยสามารถสร้างเหตุและผลซึ่งใช้อ้างอิงได้แก่กลุ่มผู้เล่าเรื่องรวมทั้งผู้รับฟังเรื่อง กล่าวคือ สามารถรับรู้ได้ ทำความเข้าใจได้ คาดคะเนเรื่องได้ และอธิบายได้ว่า องค์พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบใหม่มีความ "สัมพันธ์" กันในทางปฏิบัติ (มิใช่สัมพันธ์กันตามหลักการทางกฎหมาย ซึ่งยังเป็นเพียงคำพูดและเป็นความเชื่อทางกฎหมาย มากกว่าจะเป็นหลักการที่อยู่ในแบบชีวิตและการปฏิบัติ) จริง ๆ ได้อย่างไร (ข้อคิดและประเด็นนี้ของการพิจารณา ขอให้ดู นิธิ, 2543) และเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น เกิดขึ้น

เพราะเหตุใด อะไรคือสาเหตุ อะไรคือผล ซึ่งเรื่องบอกเล่าดังกล่าวมักเล่าถึงผลต่อเนื่องของการเล่าเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 รวมทั้งการเล่าเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากรัชกาลที่ 7 มาสู่รัชกาลที่ 8 ประกอบเข้าไปด้วย

เรื่องบอกเล่าที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่รวบรวมมานี้ กล่าวสรุปได้ว่า สามารถแบ่งออกได้เป็นสามกลุ่ม ได้แก่ (1) เรื่องบอกเล่าของพวกรักเจ้านาย หรือกลุ่มอนุรักษนิยม (2) เรื่องบอกเล่าของพวกเกลียดเจ้า หรือฝ่ายนิยมคณะราษฎร รวมทั้งฝ่ายสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ และ (3) เรื่องบอกเล่าของพวกกลาง ๆ ซึ่งผสมผสานเรื่องต่าง ๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งพยายามสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้าไป (ผู้เขียนได้รับแนวความคิดของการจัดแบ่งประเภทเรื่องบอกเล่าเป็นสามกลุ่มนี้มาจาก **พูนพิศมัย**, 2543: 113 และปรับปรุงจากผลการศึกษาแต่เดิมของผู้เขียนเอง ดู **นครินทร์**, 2533)

เรื่องบอกเล่าของฝ่ายอนุรักษนิยมและกลุ่มสังคมที่เกี่ยวข้อง

ในเบื้องต้นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะเด่นของเรื่องบอกเล่าประเภทแรก คือ การยึดถือองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นศูนย์กลางของเรื่องบอกเล่า โดยจะเล่าเรื่องย้อนหลังเริ่มจากการขึ้นครองราชสมบัติของพระองค์ที่มีลักษณะพิเศษ เนื่องด้วยพระองค์มิได้ทรงคาดคิดหรือเตรียมการที่จะขึ้นครองราชย์มาก่อน อย่างไรก็ตามตลอดรัชสมัยของพระองค์ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ และทรงเตรียมการณ์เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในหลายด้าน อีกทั้งพระราชจริยาวัตรและพระราชนิยมของพระองค์ก็ทรงมีความแตกต่างจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ เนื่องด้วยทรงมีพระราชประสงค์ให้ปรับปรุงสถาบันการปกครองของประเทศอย่างจริงจัง แต่ก็ต้องประสบกับแรงต่อต้านและข้อคัดค้านจากเจ้านาย บรรดาขุนนาง และที่ปรึกษาราชการต่าง ๆ เรื่องบอกเล่าทำนองนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนี่คือพื้นฐานทางความคิดและอุดม

การณ์ที่ทำให้พระองค์ทรงตัดสินพระราชหฤทัยยินยอม "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" ตามคำขอของคณะราษฎร ซึ่งเป็นขุนนางและข้าราชการระดับกลาง ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงใช้สอยในการบริหารราชการแผ่นดินอยู่ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2475

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยที่จะให้ประเทศสยามปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิด constitutional monarchy อย่างเต็มเปี่ยม แต่ก็ต้องประสบกับข้อขัดข้องเนื่องด้วยประเทศยังไม่มีความพร้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในระบอบใหม่ ซึ่งเรียกตนเองว่ากลุ่มคณะราษฎรนั้น ผู้นำบางคนมีความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองในแบบถอนรากถอนโคน หรือหัวรุนแรง อาทิเช่น ต้องการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจเป็นแบบสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ และต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองเป็นแบบสาธารณรัฐนิยม (republic)

เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น มีการต่อสู้และใช้ความรุนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สบายพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงขอร้องและห้ามปราบเพื่อให้เกิดการประนีประนอม และให้อภัยต่อกัน ซึ่งฝ่ายรัฐบาลภายใต้การนำของคณะราษฎรมิได้ตอบสนองต่อพระราชประสงค์นั้นเลย อีกทั้งในการดำเนินการทางการเมืองต่อฝ่ายตรงข้าม (หมายถึงการดำเนินการของรัฐบาลต่อฝ่ายกบฏบวรเดช) ปรากฏว่ามีการใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จและเด็ดขาดเสียยิ่งกว่าสมัยที่พระองค์ทรงปกครองประเทศในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก่อนเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 เสียอีก ฉะนั้นพระองค์จึงทรงตัดสินพระราชหฤทัย "สละราชสมบัติ" เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ "ไม่สามารถยินยอมให้ผู้ใด คณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้น (หมายถึงวิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพและหลักความยุติธรรม – *ผู้เขียน*) ในนามของพระองค์ได้อีกต่อไป..." (พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ในแถลงการณ์ฯ...)

เรื่องบอกเล่าตามโครงเรื่องดังกล่าวข้างต้น แม้นว่าในรายละเอียดต่าง ๆ ที่ประกอบเข้าด้วยกันจะใช้ระยะเวลาก่อร่างสร้างตัวอยู่นานพอ

ประมาณ ดังเช่นที่ ประจักษ์ ก้องกีรติ และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) มีความเห็นว่า เป็นโครงเรื่องที่มีรูปร่างชัดเจนและมีพลังทางการเมืองนับตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา อย่างไรก็ดีในความเห็นของผู้เขียนแล้ว เรื่องบอกเล่าลักษณะนี้ได้ก่อรูปร่างมาตั้งแต่ช่วงภายหลังเหตุการณ์เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 อีกทั้งยังปรากฏเป็นโครงเรื่องหลักของพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติในปี พ.ศ. 2477 อีกด้วย (ดูความเห็นของ พูนพิศมัย, 2543 ประกอบ)

ข้อที่น่าสังเกตในประการต่อมาก็คือ โครงของเรื่องบอกเล่าดังกล่าวสามารถสืบสาวได้เป็นตอน ๆ จากเอกสารบันทึกบ้าง พระราชดำรัสและพระดำรัสตรัสเล่าบ้าง เอกสารประทานสัมภาษณ์บ้าง จดหมายส่วนพระองค์และส่วนตัวของบรรดาเจ้านายและผู้ใกล้ชิดกับเจ้านายบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้านายฝ่ายในคือผู้หญิง จะมีบทบาทมากเป็นพิเศษที่ทำให้เรื่องดังกล่าวมีชีวิตชีวา และมีความต่อเนื่องจากสมัยหนึ่งมาสู่อีกสมัยหนึ่ง [1]

จากเอกสารที่ปรากฏต่อสาธารณะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พบว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสกับบุคคลหลายฝ่าย ทั้งขุนนางเก่า และกับพวกคณะราษฎรที่เข้าเฝ้าเมื่อพระองค์เสด็จฯ กลับจากหัวหินเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้วหลายครั้งหลายคราว่า พระองค์ทรงมีพระราช-ประสงค์ "จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ" มาก่อนปี พ.ศ. 2475 อาทิเช่นที่พระองค์ทรงกล่าวกับพระยาศรีวิสารวาจา อดีตปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศว่า "แกรู้แล้วไม่ใช่หรือว่า ฉันจะให้รัฐธรรมนูญ! ทำไมต้องทำให้ฉันอับอายเขาถึงเช่นนี้! พระยาศรีวิสารฯ ก็ร้องไห้ ทูลตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้รู้เห็นด้วยเลยจริง ๆ และมีหลายคนที่อับอายในหลวงจนร้องไห้เหมือนกัน" (พูนพิศมัย, 2543: 103)

โครงเรื่องบอกเล่าเช่นนี้ควรนับเป็นจุดพลิกผันทางการเมืองที่สำคัญเนื่องด้วยเรื่องบอกเล่าในประเภทแรกนี้ได้เริ่มต้นโดยใช้คำว่า "รัฐธรรมนูญ" (constitution) แทนภาพ (representation) แนวพระราชดำริ รวมทั้งแทนภาพของพระราชดำรัส พระราชประสงค์ และการเตรียมการต่าง ๆ ของ

พระองค์ที่มีมาก่อนปี พ.ศ. 2475 เพราะคำว่า "รัฐธรรมนูญ" นั้นเป็นคำใหม่ของสังคมการเมืองไทยอย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นคำทางการเมืองที่ประดิษฐ์ขึ้นโดย ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ (วรรณไวทยากร, 2475) ในระหว่างช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2475 จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 ฉะนั้นการที่เรื่องบอกเล่าได้นำเอาแนวคิดและคำประดิษฐ์ใหม่ "สวม" เข้าไปในเรื่องราวที่เป็นอยู่แต่เดิม ก็ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก กลายเป็นเรื่องเดิมที่มีเค้าโครงใหม่ รวมทั้งมีจินตนาการใหม่ ๆ ได้อีกมากมายตามพลังของแนวความคิดและคำศัพท์ทางการเมืองใหม่ที่สวมเข้าไปใช้เป็นโครงเรื่องนั้น

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ต่าง ๆ ก่อนปี พ.ศ. 2475 นั้นนับเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง แต่จะเรียกและพรรณนาว่าเป็นแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะ "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" ได้หรือไม่ ก็เป็น "การวิเคราะห์" หรือ "การจัดการความจริง" ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเราควรจะต้องแยกแยะและวิพากษ์วิจารณ์ข้อเท็จจริงของเรื่องดังกล่าวกันต่อไปอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น มีการศึกษาและวิเคราะห์กันว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริและพระราช-ประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มีลักษณะที่ทันสมัยขึ้นเท่านั้น มากกว่าจะมีการเตรียมการพระราชทานรัฐ-ธรรมนูญประชาธิปไตยตามแบบอย่างของนานาอารยประเทศ (ดู นครินทร์, 2533 และ นิธิ, 2544)

กระนั้นก็ตามเมื่อเรื่องบอกเล่าใหม่ภายหลังปี พ.ศ. 2475 สามารถรับเอาคำศัพท์และแนวคิดใหม่เข้าไปในโครงเรื่องต่าง ๆ ที่มีอยู่แต่เดิม ก็ดูจะทำให้เรื่องบอกเล่าประเภทแรกนี้มีพลังทางการเมืองเป็นอันมาก ประการสำคัญก็คือ การชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความพิเศษอย่างยิ่ง เพราะพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ และทรงมีพระราชประสงค์ที่จะ "พระราชทานรัฐธรรม-นูญ" เพื่อให้ประเทศปกครองใน "ระบอบประชาธิปไตย" (ตัวอย่างเช่น มีนักวิชาการบางท่านอธิบายว่า พระองค์ทรงเป็นมนุษย์ในศตวรรษใหม่

ทรงเป็นมนุษย์สมัยใหม่ และทรงเป็นมนุษย์เหนืออภิมนุษย์ เรื่องนี้ขอให้ดู ชัยอนันต์, 2537) อันเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ที่แม้นว่าอาจจะทรงมีพระราชดำริอยู่บ้าง แต่ก็หาได้ทรงมี "พระราชประสงค์ที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ" อย่างจริงจัง หรือเตรียมการอย่างเป็นรูปเป็นร่างมาก่อนไม่

คุณลักษณะพิเศษของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ นับเป็นส่วนประกอบสำคัญอันขาดเสียมิได้ ซึ่งการเล่าเรื่องในประเภทแรกได้ตอกย้ำเสมอว่า พระองค์ทรงมีพระราชจริยาวัตร พระราชนิยม และพระราชหฤทัยอย่างไร นับตั้งแต่พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง ในรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงมีพระพลานามัยไม่สมบูรณ์มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และมิได้ทรงคิดหรือเตรียมการที่จะเป็นพระมหากษัตริย์มาก่อน ครั้นขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระเชษฐารัชกาลที่ 6 พระองค์ก็ทรงมีพระราชประสงค์รวบรวมเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์และความรู้ความสามารถให้กลับมาช่วยบริหารราชการแผ่นดินอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ ทรงจัดตั้งคณะอภิรัฐมนตรีสภาขึ้น ดังที่มีเรื่องบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศสยาม "มี Genro อย่างญี่ปุ่น..." (พูนพิศมัย, 2543: 16)

ส่วนเรื่องการพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องบอกเล่าจะไม่มีรายละเอียดปรากฏอยู่เลยว่า รัชกาลที่ 7 ทรงเตรียมการอย่างมีขั้นตอนอย่างไร (เรื่องนี้อาจจะเป็นปัญหาของการเขียนรายงานทางประวัติศาสตร์ หาใช่ปัญหาของการเล่าเรื่องไม่ ขอให้ดูหัวข้อประวัติศาสตร์นิพนธ์ในบทต่อไปข้างหน้า) นอกจากกล่าวอ้างถึงการเสด็จประพาสต่างประเทศของรัชกาลที่ 7 และพระองค์ทรงให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ชาวไทย และนี่ก็เป็นประเด็นสำคัญอีกข้อหนึ่ง เพราะนอกจากจะแสดงพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินแล้ว บรรดา "พวกขุนนางที่อยากได้อยู่แล้วก็นับเอาว่าเป็นคำสัญญา!..." (พูนพิศมัย, 2543: 81) ว่าพระองค์ทรงจะให้รัฐธรรมนูญ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การที่รัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานสัมภาษณ์

แบบนั้นส่งผลให้เกิดการเรียกร้องขอพระราชทานรัฐธรรมนูญโดยพวกขุนนางที่อยากได้รัฐธรรมนูญนั่นเอง

ตราบจนกระทั่งถึงช่วงทศวรรษที่ 2510 เมื่อครั้งที่สมเด็จฯ พระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงพระราชทานสัมภาษณ์แก่คณะกรรมการสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยในช่วงก่อนเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 พบว่ามีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมการเรื่อง "รัฐธรรมนูญ" ของรัชกาลที่ 7 มากที่สุดเท่าที่พระองค์ทรงทราบและพึงจะเล่าเรื่องได้ ดังต่อไปนี้

> "พระยาศรีวิสารนั่นแหละรู้ดี เพราะว่าเป็นคนติดต่อเอาคนอเมริกัน ดูเหมือนจะชื่อสตีเวนสัน มาเป็นที่ปรึกษา หลวงประดิษฐ์ฯ เองก็รู้ว่าในหลวงทรงมีร่างรัฐธรรมนูญแล้วก็จะมีการพระราชทานแน่ แต่ก็คงจะไม่ทันใจกัน เวลานี้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นอยู่ที่ไหน ฉันไม่ทราบเลย ใครจะเก็บไว้หรือเปล่าไม่รู้" (รำไพพรรณี, 2516: 8)

จากเรื่องบอกเล่านี้ คงจะพอเห็นได้ว่า ผู้เล่าเรื่องมิได้สนใจในรายละเอียดอื่น ๆ เลย (ที่นอกเหนือไปจากโครงเรื่องหลักคือ พระราชกรณียกิจ) เพราะสาระสำคัญมิได้อยู่ที่ส่วนประกอบหรือข้อเท็จจริงอื่น ๆ (อาทิเช่น ใครคือผู้ยกร่างรัฐธรรมนูญ ผู้ยกร่างมีกี่คน เป็นคนไทย หรือฝรั่ง คนฝรั่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องชื่ออะไร ยกร่างไปทำไม ยกร่างเมื่อใด เนื้อหาของร่างรัฐ-ธรรมนูญมีอะไรบ้าง เช่น มีกี่มาตรา ร่างรัฐธรรมนูญที่ยกขึ้นมาแล้วนั้นมีการพิจารณาหรือไม่ ใครเป็นผู้พิจารณา ผลของการพิจารณาเป็นอย่างไร ฯลฯ) หากอยู่ที่การยืนยันเค้าโครงเรื่องเดิมซึ่งประกาศออกไปแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ และประเด็นสำคัญที่เกี่ยวเนื่องตามมาก็คือ เมื่อยืนยันในเค้าโครงเรื่องเดิมเสียแล้ว รายละเอียดอื่น ๆ ของการบอกเล่าก็คงเป็นเพียงรายละเอียดปลีกย่อยในลักษณะที่ว่าคนอื่น ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นผู้ขัดขวาง หรือไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร (เพื่อให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง) รวมทั้งเป็นผู้ที่ "ชิงสุกก่อนห่าม" คือรู้อยู่แก่ใจแล้วว่าจะมีการพระราชทาน

รัฐธรรมนูญ แต่ก็รีบชิงกระทำการเสียก่อน

เมื่อเค้าโครงของเรื่องบอกเล่าเริ่มต้นมาในลักษณะนี้แล้ว ก็คงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า บรรดาผู้ "ชิงกระทำการ" จะกลายเป็นกลุ่มคนที่มีบุคลิกภาพในทางลบหรือในทางร้าย เพราะคนเหล่านี้มิได้มี "เจตนา" บริสุทธิ์ (กล่าวคือมิได้มีกุศลจิต) มาตั้งแต่ต้น ฉะนั้น "ความวุ่นวาย" (ดู พูนพิศมัย, 2543: 125) ทางการเมืองจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในพระราชทานสัมภาษณ์ของสมเด็จฯ พระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ พระองค์ทรงตรัสว่า

> "ในหลวงได้รับสั่งไว้แล้วว่าไม่ให้ยุ่ง... รบกันไม่มีประโยชน์... ถึงแม้นแต่พระองค์เจ้าบวรเดช ในหลวงก็เคยรับสั่งห้ามว่า ไม่ให้ทำอะไรเป็นเด็ดขาด ขึ้นชื่อว่าเจ้าล่ะไม่ให้ทำอะไรทั้งนั้น ถ้าทำจะยิ่งร้ายใหญ่... แต่พอมาถึงตอนที่หลวงประดิษฐ์ฯ เขียนโครงการเศรษฐกิจขึ้นมานั่นนะ เราก็ค้านไป ในหลวงรับสั่งว่า ชักไม่ค่อยจะดีเสียแล้ว รู้สึกว่าจะมีเรื่องยุ่ง จนกระทั่งถึงปี 2476 ท่านรับสั่งว่าหมดหวังที่จะช่วยให้เรียบร้อยเสียแล้ว" (รำไพ-พรรณี, 2516: 9)

จะเห็นได้ว่า ตามโครงเรื่องบอกเล่าแบบแรกนี้ เรื่องยุ่งยากต่าง ๆ ทางการเมืองมิได้เกิดมาจาก "พวกเจ้า" แต่ประการใด หากมาจากคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือฝ่ายคณะราษฎร ซึ่งผู้นำบางคนมีความคิดเห็นทางเศรษฐกิจและการเมืองแบบรุนแรง หม่อมเจ้าหญิงพระองค์หนึ่งทรงเล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

> "พวกเราทุกคนต่างพากันถอนใจด้วยความโล่งอก (ที่มีพิธีพระราชทานรัฐ-ธรรมนูญที่ยิ่งใหญ่เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 – *ผู้เขียน*) แต่แล้วการจัดการที่เป็นไปด้วยความราบรื่นก็เป็นไปไม่ได้นานนัก ในปี พ.ศ. 2475 คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้เสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ที่ต้องการให้รวมที่ดินต่าง ๆ มาเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาล และให้ชาวนาทั้งหมดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้ามามีผลใช้ พระบาทสมเด็จ

พระเจ้าอยู่หัวทรงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ถึงกับมีพระบรมราชโองการประกาศว่าแผนนั้นเป็นระบบที่ประเทศคอมมิวนิสต์ใช้ ได้มีการยุบสภา และต่อมารัฐบาลไม่เป็นที่ไว้วางใจ นี่เองที่นำมาซึ่งการปฏิวัติ..." (ฤดีวรวรรณ, 2544: 222-223)

ที่กล่าวมาเป็นเรื่องบอกเล่าที่ว่าด้วยความเป็นมาของการที่ผู้นำฝ่ายต่าง ๆ เกิดวิวาทกันทั้งทางความคิด เกิดมีการแย่งชิงอำนาจ และต่อสู้กันในทางการเมืองอย่างรุนแรง บานปลายและร้าวฉาน

ส่วนเรื่องการสละราชสมบัตินั้น ก็ปรากฏเป็นเรื่องบอกเล่ากันว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภที่จะสละราชสมบัติมาครั้งหนึ่งแล้วตั้งแต่ช่วง 5-6 วันภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แต่บรรดาขุนนางรวมทั้งฝ่ายผู้นำคณะราษฎรที่เข้าเฝ้าในวันนั้น (วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2475) ได้แก่ พระยาพหล-พลพยุหเสนา และหลวงประดิษฐ์มนูธรรม ก็ร่วมรับรู้ว่ามีการทักท้วงมิให้พระองค์ทรงสละราชสมบัติ เนื่องด้วยทุกฝ่ายกล่าวว่าพระองค์จะ "ทรงช่วยเหลือเพื่อความมั่นคง... (ต่อไป) ถ้าพระเนตรดี และแสดงให้เห็นว่าคณะราษฎรไม่ทำให้พระองค์เสื่อมความนิยมก็อาจจะอยู่ต่อไป ในชั้นนี้ขอแบ่งรับแบ่งสู้ไว้ก่อน..." (รำไพพรรณี, 2516: 18)

ฉะนั้นการสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 จึงเกิดขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เนื่องด้วยฝ่ายรัฐบาลเองมิได้ปฏิบัติตามหนังสือกราบบังคมทูลเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ที่ว่าต้องการจะสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญตามแบบอย่างของนานาประเทศ นอกจากนี้พระองค์ทรงพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสงบเรียบร้อย แต่ก็ไร้ผล อีกทั้งฝ่ายรัฐบาลก็ไม่ได้ตั้งใจจะรับฟังความเห็นของพระองค์และของราษฎรโดยแท้จริง พระองค์จึงสละราชสมบัติเพื่อป้องกันไม่ให้รัฐบาลใช้พระนามของพระองค์ปกครองประเทศอีกต่อไป

สมเด็จฯ พระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงตรัสเล่าเพิ่มเติมอีกด้วยว่าพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่ทรงพระราชทานเมื่อ

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 นี้ มีปัญหามาตั้งแต่วันแรกว่าใครจะเป็นผู้รับพระราชหัตถเลขา เนื่องด้วยเมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ย่อมทรงพ้นตำแหน่งตามไปด้วย ในเวลานั้น ฝ่ายรัฐบาลได้ส่งคณะผู้แทนฯ ไปเข้าเฝ้าเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ คณะผู้แทนนั้นมีเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์เป็นหัวหน้าคณะฯ ซึ่งเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์มีความเห็นว่า คณะฯ ของตนไม่อยู่ในฐานะที่จะรับพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติได้ (เพราะว่าไม่ได้รับมอบหน้าที่จากรัฐบาลไปเพื่อการสละราชสมบัตินั้น) ฉะนั้นในทางปฏิบัติจริง พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติได้ถูกส่งมอบไปยังอัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนในฐานะที่เป็นผู้แทนรัฐบาลสยามอย่างเป็นทางการ หาได้ส่งเข้ามาถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (หมายถึงสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศราฯ) ซึ่งต้องถือว่าพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ ไปพร้อมกับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยแล้ว (ขอให้ดู รำไพพรรณี, 2516: 22)

เรื่องบอกเล่าของกลุ่มคณะราษฎรกับผู้ให้การสนับสนุน

เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง พบว่ามีความแตกต่างจากเรื่องบอกเล่าประเภทแรกอย่างมาก กล่าวคือ มิได้ผูกพันกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเหมือนกับเรื่องบอกเล่าประเภทแรก ในทางตรงข้ามเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองถือเอาคณะราษฎรเป็นแกนของเรื่อง รวมทั้งถือหลักหกประการ รวมทั้งแนวความคิด นโยบาย และกิจกรรมอื่น ๆ ของคณะราษฎรเป็นเป้าหมายของเรื่องที่จะบอกเล่า

นอกจากนี้ยังมีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมอีกด้วยว่า ขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทแรก ผู้เล่าเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นเจ้านายฝ่ายใน (คือเป็นผู้หญิง) หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายใน ผู้บอกเล่าเรื่องประเภทที่สองกลับกลายเป็นพวกผู้ชายและมีสถานะเป็นคนชั้นกลาง กล่าวคือ เป็นสมาชิกคณะราษฎร ซึ่งทั้งหมดเป็นผู้ชายและส่วนใหญ่มาจากครอบครัวของคนชั้นกลาง

นอกจากนี้ก็ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์รุ่นหนุ่ม ผู้ประกอบอาชีพอิสระ หรือผู้นำกลุ่มสังคมประเภทใหม่ ๆ ซึ่งมีแนวความคิดและความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางที่สนับสนุนคณะราษฎร และนิยมการปกครองระบอบใหม่ โดยที่นักหนังสือพิมพ์รุ่นใหม่เหล่านี้ทั้งหมดเป็นผู้ชาย[2]

หากข้อสังเกตข้างต้นมีสภาพใกล้เคียงกับสภาพทางสังคมวิทยาของผู้เล่าเรื่องในที่นี้ เราอาจพิเคราะห์ต่อไปได้ว่าเรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง น่าจะเป็นเรื่องบอกเล่าที่มีความแห้งแล้ง ที่กล่าวถึงแต่หลักการ และแสดงความมุ่งหวัง โดยไม่มีสีสันของชีวิตบุคคล และไม่มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ครอบครัว ชะตากรรมของบุคคลต่าง ๆ ฯลฯ เข้ามาเกี่ยวแต่ประการใด[3]

ควรกล่าวด้วยว่า บรรดาสมาชิกคณะราษฎรด้วยกันเองนั้น หาได้มีการประชุมหรือพบปะสังสรรค์กันทั้งหมดก่อนวันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ไม่ อีกทั้งคณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรเองนั้นก็แบ่งออกเป็นสาย เป็นฝ่าย และเป็นระดับ กล่าวคือเป็นสายทหารบก สายทหารเรือ และสายพลเรือน รวมทั้งแบ่งออกเป็นระดับนายทหารอาวุโสกับนายทหารหนุ่ม กล่าวคือ 4 ทหารเสือ ซึ่งมีชั้นยศสูงเท่ากับระดับของคุณพระและพระยา จัดเป็นนายทหารอาวุโส แยกออกจากสายของคนรุ่นหนุ่ม ซึ่งมีชั้นยศนับจากระดับของคุณหลวงลงมา

ดังนั้นจึงนับเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจยิ่งว่า คณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรก่อตัวขึ้นเมื่อใด ประชุมกันครั้งแรกที่ไหน รวมตัวกันอย่างไร มีใครเป็นหัวหน้า และแบ่งคนออกเป็นกี่สาย ประชุมเตรียมการมากี่ครั้ง ประชุมกันอย่างไร มีแผนการยึดอำนาจอย่างไร ใครเป็นคนต้นคิดวางแผน และใครเป็น "มันสมอง" ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฯลฯ

ทั้งนี้ในบรรดาคณะผู้ก่อการฯ นั้น ปรากฏว่าพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ พระประศาสน์พิทยายุทธ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม นายประยูร ภมรมนตรี หลวงพิบูลสงคราม นายตั้ว ลพานุกรม เป็นต้น ล้วนเป็นบุคคลสำคัญที่เคย "เล่าเรื่อง" (หรือสร้างเรื่องบอกเล่า?) ของตนและสร้างเรื่องบอกเล่าที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร (ใน

ทัศนะของตน) โดยเล่าผ่านสื่อสารมวลชนบ้าง ผ่านนักเขียนสารคดีทางการเมืองบ้าง ในช่วงต่างวาระและต่างสถานที่กัน ตามเงื่อนไขทางสังคมการเมืองที่เหมาะสมของแต่ละบุคคล

พิเคราะห์ตามเรื่องบอกเล่าที่ปรากฏออกมานั้น พบว่า มีเค้าโครงเรื่องร่วมกันอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ปรากฏว่ามีรายละเอียดของเรื่องที่แตกต่างกันไปอยู่ไม่น้อย[4] โดยที่ความเห็นพ้องซึ่งมีร่วมกันในเค้าโครงของเรื่องบอกเล่านั้น ได้แก่ คณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรก่อรูปมาสองทาง ระหว่างกลุ่มคนรุ่นหนุ่ม ซึ่งเริ่มการประชุมที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 กับกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งเริ่มคิดการกันที่ประเทศไทย (ราวปี พ.ศ. 2470) และทั้งสองกลุ่มได้มาพบกันจากการติดต่อประสานงานของนายประยูร ภมรมนตรี ร่วมกับนายตั้ว ลพานุกรม และโดยคำรับประกันของนายแนบ พหลโยธิน

คณะราษฎร หรือคณะผู้ก่อการฯ มีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือ ต้องการให้ประเทศปกครองในระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) กล่าวคือ แยกพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ออกจากฝ่ายบริหาร โดยให้ฝ่ายบริหารประเทศเป็นคนละส่วนกับองค์ประมุขของรัฐ อีกทั้งให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็น "ปากเสียง" ของราษฎรและของพลเมืองไทย นี่เป็นโครงของเรื่องบอกเล่าที่มีร่วมกัน ไม่ว่าจะฟังจากคำบอกเล่าของพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช นายประยูร ภมรมนตรี หลวงพิบูลสงคราม และหลวงประดิษฐ์มนูธรรม

ข้อสำคัญซึ่งเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองมักจะย้ำเสมอก็คือ แนวความคิดและวัตถุประสงค์ดังกล่าวจัดเป็น "ความเสียสละ" ต่อประเทศชาติบ้านเมือง ทั้งนี้การปกครองระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญจะทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างของนานาอารยประเทศ เนื่องด้วยการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นพ้นสมัยไปแล้ว พระยาพหลพลพยุหเสนากล่าวย้ำด้วยว่า วิธีการปกครองแบบใหม่คือระบอบรัฐธรรมนูญ เป็นไปตามกฎของวิวัฒนาการของประเทศชาติบ้านเมือง และ

เป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นเครื่องประกันให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความมั่นคงทางการเมือง และมีเสถียรภาพมากยิ่งกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิ-ราชย์ ส่วนพระยาทรงสุรเดชกล่าวเน้นว่า ระบอบใหม่จะเป็นเครื่องค้ำประกันให้ประเทศชาติมีความเข้มแข็งมากกว่าแต่ก่อน การตัดสินใจทางการเมืองและการบริหารจะกระทำโดยสภาหรือที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยผู้คน "หลายหัวซึ่งจะดีกว่า (คน) หัวเดียว" ขณะที่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมนอกจากจะเน้นถึงหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพระหว่างผู้คนแล้วยังได้กล่าวเน้นเพิ่มเติมด้วยว่าระบอบใหม่จะเป็นเครื่องมือของการสร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ราษฎร คือจะช่วยให้ราษฎรมีงานทำกันทั่วหน้า

ตามคำบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิได้มีการเตรียมการให้ประเทศมีการปกครองใน "ระบอบประชาธิปไตย" แต่อย่างใด[5] โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมการ "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" ด้วยแล้ว มิได้ปรากฏอยู่ในโครงเรื่องบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎรเลยแม้นแต่น้อย[6]

ทั้งนี้เรื่องบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร รวมทั้งของฝ่ายที่ให้การสนับสนุนคณะราษฎรได้เน้นว่า ในสมัยนั้นมีการเรียกร้องทั้งทางหน้าหนังสือพิมพ์บ้าง โดยการถวายฎีกาบ้าง และสอดแทรกเนื้อหาไปในคำสอนต่าง ๆ บ้าง ฯลฯ ขอให้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตรา "กฎหมายสูงสุด" ขึ้นปกครองประเทศ และให้ประเทศปกครองโดยมี "รัฐสภา" และมี "อรรค-มหาเสนาบดี" (ในสมัยต่อมามีคำประดิษฐ์ใหม่ขึ้นใช้แทนเรียกว่า นายกรัฐมนตรี) ที่เข้มแข็ง (ซึ่งแยกออกจากองค์พระมหากษัตริย์) แต่ฝ่ายรัฐบาลของระบอบเก่าก็มิได้ตอบสนองแต่ประการใด นักหนังสือพิมพ์บางคนที่สนับสนุนคณะราษฎร (เช่น นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักเขียนประจำของหนังสือพิมพ์ *ศรีกรุง* และหนังสือพิมพ์ *ไทยใหม่*) กล่าวว่า รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำการปกครองประเทศอย่างหลอกลวงและหลงใหลในอำนาจ มิได้ยึดถือหลักมนุษยภาพและมนุษยธรรมเป็นที่ตั้งในการปกครองประเทศ

เรื่องบอกเล่าได้บรรยายสภาพการณ์ของประเทศก่อนการเปลี่ยน

แปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไว้ว่า เป็นระบอบการปกครองที่มีแต่การเล่นพรรคเล่นพวก คือสนับสนุนแต่ฝ่ายเจ้านาย และไร้ประสิทธิภาพทางการบริหาร โดยตัวอย่างที่ยกมาเล่ากันเสมอ ๆ ได้แก่ การดุลข้าราชการ คือให้ข้าราชการออกจากระบบราชการเพื่อรักษางบประมาณแบบสมดุลอย่างเข้มงวดไว้ ในการนี้พระยาพหลพลพยุหเสนาก็ดี พระยาทรงสุรเดชก็ดี รวมทั้งนายปรีดี ภมรมนตรี เป็นต้น ต่างเล่าเรื่องในแบบเดียวกันว่า การดุลข้าราชการมีการเล่นพรรคเล่นพวกกันอย่างที่สุด ใครเป็นพวกเจ้าก็ยังดำรงอยู่ในตำแหน่งและได้เลื่อนชั้น ขณะที่พวกสามัญชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายทหารจากครอบครัวสามัญชนจะถูกปลดออกจากราชการ และไม่ได้ดำรงตำแหน่งราชการทหารที่สำคัญเลย

นอกจากนี้ในการบริหารราชการก็ไม่มีประสิทธิภาพ โดยตัวอย่างที่นำมาเล่าจะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงและโครงการเพิ่มประสิทธิภาพกองทัพประการหนึ่ง (จะเล่าเหตุการณ์และสาเหตุที่พระองค์เจ้าบวรเดชลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกลาโหม) กับการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างสะพานพุทธยอดฟ้าฯ ซึ่งบอกเล่าต่อ ๆ กันว่ามีเงินรั่วไหล ใช้จ่ายเงินเกินตัว รวมทั้งจ่ายเงินเดือนข้าราชการชั้นสูงมากกว่าที่พึงจะได้รับ

ฉะนั้นเมื่อเรื่องบอกเล่ามีพื้นฐานมาเช่นนี้ การยึดอำนาจวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงมีความสำคัญและมีความชอบธรรมอย่างมิต้องสงสัย เพราะเป็นวันเริ่มต้นการปกครองระบอบใหม่ตามแบบอย่างของอารยประเทศ ซึ่งต่อมาได้รับการยกย่องจากรัฐบาลให้เป็นวันชาติ (National Day) ของประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2478 จนถึงปี พ.ศ. 2503 ควรกล่าวด้วยว่า การปกครองระบอบใหม่นี้ได้ให้ความสำคัญต่อประเทศ คือรัฐ (state) และต่อชาติ (nation) คือประชาชน ซึ่งรัฐบาลระบอบใหม่มีความตั้งใจที่จะประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ มุ่งจะทำให้ "ชาติ" เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ "รัฐ" อีกด้วย

ในประการต่อมาคือ การปกครองระบอบใหม่ซึ่งเพิ่งเริ่มต้นขึ้นนั้น มิใช่ว่าจะมีเสถียรภาพและความมั่นคงในทันทีทันใด ประสบการณ์ของผู้นำคณะราษฎรซึ่งศึกษาเล่าเรียนมาจากประเทศฝรั่งเศส และจากประเทศ

ในภาคพื้นทวีปยุโรป ล้วนมีความตระหนัก (ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็นความตระหนักซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประสบการณ์ของความผันผวนทางการเมืองของประเทศฝรั่งเศส เรื่องนี้ขอให้ดู อาทิตย์ทิพอาภา, 2477) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าอาจเป็นความตระหนักที่เกินกว่าปกติเสียด้วยว่า ฝ่ายคณะเจ้าและผู้นิยมคณะเจ้านั้นมีความเข้มแข็งอย่างมาก (ขณะที่ฝ่ายเจ้านายเองกลับมีความเห็นในทางตรงข้ามว่าฝ่ายเจ้านั้นมีความอ่อนแออย่างมาก และถึงขั้น "วอดวายอยู่แล้ว" ก่อนเดือนมิถุนายนปี พ.ศ. 2475 เรื่องนี้ขอให้ดู วรรณไวทยากร, 2475ข) อีกทั้งผู้คนยังมีความเคารพและยำเกรง สมาชิกคณะเจ้ายังคงมีความสามารถที่จะรวบรวมกำลังพล และกอบกู้การปกครองระบอบเก่าให้ฟื้นกลับคืนขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ คณะเจ้านั้นมีเครื่องมือและกลไกที่สามารถหลอกล่อ และชักจูงใจให้สมาชิกฝ่ายคณะราษฎรหรือคณะผู้ก่อการฯ เกิดการ "ทรยศ" หรือ "หักหลัง" กันเองก็ได้ อีกทั้งฝ่ายราษฎรโดยทั่วไปทั้งในเขตพระนครและต่างจังหวัด ก็ยังมีความเลื่อมใสในการปกครองระบอบเก่าอยู่มาก สังเกตได้ว่า เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ในบ้านเมือง ตัวอย่างเช่น เหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่ได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือจากราษฎรทั่วไป พบว่ามีแต่พวกคนรุ่นหนุ่ม เช่น นักศึกษา นักเรียน ลูกเสือ เสมียน และผู้ประกอบการรายย่อย เช่น เจ้าของโรงพิมพ์ขนาดเล็ก (ซึ่งช่วยรัฐบาลพิมพ์ใบปลิว) เท่านั้นที่ช่วยเหลือรัฐบาลใหม่ ขณะที่เศรษฐี คหบดี ราษฎรทั่วไปยังคงนิ่งเฉย และมีเสียงพูดจาเล่าลือกันทั่วไปว่า คณะราษฎรซึ่งเป็นพวกคนหนุ่มนั้นไม่มีทางที่จะต่อสู้กับพวกคณะเจ้าที่มีคุณวุฒิ วัยวุฒิ และชาติวุฒิสูงกว่าได้

ตัวอย่างที่มักจะปรากฏอยู่ในเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองอีกประการหนึ่งก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงช่วยเหลือและสนับสนุนฝ่ายคณะเจ้าอย่างเต็มที่ บ้างร่ำลือว่าพระองค์ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ให้ฝ่ายคณะเจ้ากู้บ้านเมือง ซึ่งต่อมาเรียกว่ากบฏบวรเดชด้วยจำนวนหลายหมื่นบาท

นอกจากนี้พฤติกรรมของสมาชิกฝ่ายคณะราษฎรเองบางคนก็ได้ผันแปรและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ตัวอย่างเช่น นายประยูร ภมรมนตรี มี

จิตใจฝักฝ่ายและหนุนช่วยพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเกินกว่าปกติธรรมดา ในกรณีของพระยาทรงสุรเดช ร่วมด้วยพระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประ-ศาสน์พิทยายุทธ ก็ชักชวนให้พระยาพหลพลพยุหเสนา (รวมสี่คน เรียกกันในสมัยนั้นว่า 4 ทหารเสือ) ลาออกจากตำแหน่งทั้งหมด (เหตุการณ์ต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476) โดยคืนตำแหน่งทางการทหารให้แก่ฝ่ายนายทหารที่ไม่ได้เป็นคณะผู้ก่อการฯ มาก่อนคือ พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิ่น ท่าราบ) และพระยาประเสริฐสงคราม เพื่อเป็นการสนองคุณต่อประเทศชาติ และแสดงตนว่านายทหารทั้งสี่คนได้ทำการยึดอำนาจจากระบอบเก่าโดยความบริสุทธิ์ใจ (คือมีกุศลจิต) มิใช่เพื่อแสวงหาตำแหน่งและหาประโยชน์ใส่ตน เช่น ไม่ได้ต้องการให้ตนมีตำแหน่งและชั้นยศที่สูงมากขึ้น ฯลฯ

โดยการลำดับเรื่องและเปรียบเทียบกับความผันผวนทางการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงในประเทศยุโรป ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรหลายคนมีความเห็น ความเชื่อ และสร้างเรื่องบอกเล่าของฝ่ายตนขึ้นว่า การต่อสู้ระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่คงต้องใช้เวลาอีกยาวนาน มิใช่ว่าจะยุติและจบสิ้นลงในทันทีทันใด (ดูปาฐกถาของพิบูลสงคราม, 2482 และ คำสัมภาษณ์ของปรีดี, 2523 เป็นตัวอย่าง)

ตัวอย่างรูปธรรมที่สอดคล้องและต่อเนื่องจากการเล่าเรื่องในแบบข้างต้น ได้แก่ การที่สมาชิกคณะราษฎรบางคน (อาทิเช่น นายจิตตะเสน ปัญจะ เป็นต้น) มีความเชื่อ รวมทั้งสร้างเรื่องบอกเล่าต่อ ๆ กันว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งคณะเจ้านายมีแผนการที่จะรวบรวมรายชื่อคณะราษฎรไว้ทั้งหมดบ้าง ออกอุบายให้ฝ่ายคณะราษฎรมาลงชื่อร่วมกันในคราวเดียวบ้าง ได้เรียกร้องให้สมาชิกคณะราษฎรมารวมตัวกันเป็นคณะแล้วเข้าเฝ้าฯ เพื่อขอพระราชทานอภัยโทษที่ได้ล่วงเกินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวบ้าง ฯลฯ ซึ่งการแสดงรายชื่อและรวมตัวพร้อมกันเช่นนี้มีความหมายว่าคณะเจ้าจะสามารถจับกุมตัวสมาชิกคณะราษฎรทั้งหมดในคราวเดียว หลังจากนั้นจะมีการประหารชีวิตคณะราษฎรอย่างพร้อมเพรียงกันทั้งหมด

แถมสุข นุ่มนนท์ (2535) ได้ศึกษาเอกสารและการดำเนินงานของ

คณะกรรมการราษฎร และสมาชิกคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 พบว่า กิจกรรมส่วนใหญ่ของสมาชิกคณะราษฎรคือ การส่งสายสืบออกไปติดตาม เฝ้าดู และสอดส่องในแบบสายลับว่าใครติดต่อกับใคร มีการชุมนุม หรือรวบรวมกำลังเพื่อทำการต่อต้านและโค่นล้มคณะราษฎรบ้างหรือไม่ อย่างไร กิจกรรมเรื่องนี้ แถมสุข นุ่มนนท์ มีความเห็นว่า เป็น "งานใหญ่" ของพวกคณะราษฎร และของกรรมการราษฎรเสียยิ่งกว่าจะคิดทำการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาของประเทศ

พิจารณาจากเรื่องบอกเล่าตลอดจนการรับรู้ของสมาชิกคณะราษฎร และจากเอกสารแวดล้อมดังกล่าว คงจะพอเห็นว่า ปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองการปกครองของระบอบใหม่อยู่ที่คณะเจ้า รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง เนื่องด้วยพระองค์และคณะเจ้าเป็น "ผู้สูญเสีย" อำนาจ ก็ย่อมจะแสวงหาลู่ทางที่จะดึงอำนาจกลับคืนด้วยกลไกและวิธีการต่าง ๆ ให้มากที่สุด โดยมีประสบการณ์ทางการเมืองของประเทศตะวันตกบางประเทศเป็นตัวอย่างของการรับรู้ และการสร้างเรื่องบอกเล่าต่อ ๆ กันมาในแบบดังกล่าวนี้

จากการศึกษาและจากเรื่องบอกเล่าของฝ่ายสนับสนุนคณะราษฎร (ตัวอย่างเช่น อาจารย์ผู้บรรยายของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือ มธก. ในรุ่นแรก ๆ อาทิเช่น ไพโรจน์ ชัยนาม วิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นต้น) มักจะเน้นการเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของไทยฉบับแรกวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 กับรัฐธรรมนูญถาวรฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และเน้นเรื่องเล่าเป็นแบบแผนเดียวกันว่า คณะราษฎรได้ "ถวายอำนาจ" คืนให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปแล้วเป็นอย่างมากในหลาย ๆ เรื่อง อาทิเช่น การมีบทบัญญัติให้พระองค์ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะและผู้ใดจะละเมิดมิได้ (รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยคือ ฉบับวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีบทบัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีความที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์) ฉะนั้นการบริหารราชการแผ่นดิน และการปกครองต่าง ๆ โดยทั่วไปก็ควรจะตกเป็นของฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรี โดยมิบังควรนำความขึ้นกราบ

บังคมทูลฯ ในทุกเรื่องก่อนที่ฝ่ายบริหารจะตัดสินหรือลงมติใด ๆ

พิจารณาตามโครงของเรื่องบอกเล่านี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะรักษาพระราชอำนาจ และเรียกร้องพระราชอำนาจเพิ่มเติมในอีกหลาย ๆ เรื่อง นับตั้งแต่เรื่องการประหารชีวิตนักโทษ ก็ควรขึ้นกับพระราชอำนาจ มิใช่ว่าจะดึงพระราชอำนาจดังกล่าวลงมาไว้กับศาลฎีกา พระองค์ทรงเรียกร้องที่จะขอดูและให้ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง มิใช่ว่าจะให้พระองค์ลงพระนามเพียงอย่างเดียว และพระองค์ทรงให้คำแนะนำแก่รัฐบาลแล้วว่ารัฐบาลควรดำเนินการให้มีการอภัยโทษแก่คณะกู้บ้านเมือง หรือกบฏบวรเดช รัฐบาลก็ควรทำตาม มิใช่ตั้งศาลพิเศษขึ้นมาไต่สวนและลงโทษบุคคลก่อนแล้วจึงจะจัดให้มีการอภัยโทษในภายหลัง ฯลฯ

ฉะนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ และรัฐบาลใหม่โดยมติของสภาผู้แทนราษฎรได้อัญเชิญพระองค์เจ้าชายอานันทมหิดลขึ้นครองราชสมบัติเป็นรัชกาลที่ 8 แล้ว ฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่จึงรวบรวมเอกสารราชการต่าง ๆ จำนวนมากจัดทำเป็นหนังสือของทางราชการขึ้นชื่อ "แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ" ขึ้นจ่ายแจกเป็นจำนวนนับแสนเล่ม เป็นที่เข้าใจได้ว่าฝ่ายรัฐบาลคงต้องการให้ประชาชนและพลเมืองของประเทศสยาม ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทย ได้ "อ่าน" เอกสารดังกล่าวด้วยตนเอง และเมื่ออ่านแล้วก็คงจะมีความเข้าใจเป็นอย่างดีว่า การสละราชสมบัตินั้นมีสาเหตุมาจากการ "ต่อรอง" ในเชิงของอำนาจระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่ อย่างไรก็ดีปัญหาของเรื่องนี้น่าจะอยู่ที่ว่าสังคมไทยโดยทั่วไป ไม่ใช่สังคมที่ "อ่าน" หนังสืออย่างจริงจังแต่ประการใด ฉะนั้นการ "บอกเล่า" เรื่องจากผู้คนกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง และจากผู้คนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จึงน่าจะมีบทบาทและมีหน้าที่สำคัญในสังคมไทยยิ่งกว่าสาระที่พึงได้จาก "การอ่าน" หนังสืออย่างจริงจังและละเอียดลออหลายเท่าทวีคูณ

เรื่องบอกเล่าในลักษณะผสมผสานและมีการสร้างสรรค์เรื่องใหม่

เรื่องบอกเล่าประเภทที่สาม มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจทั้งในแง่ของโครงเรื่องที่เล่าต่อ ๆ มาประการหนึ่ง และโดยภูมิหลังของผู้เล่าเรื่องอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ ในแง่ของโครงเรื่องมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อประนีประนอมออมชอมฝ่ายคณะเจ้ากับคณะราษฎรเข้าด้วยกัน ด้วยการสรรเสริญและยกย่องทั้งสองฝ่ายว่าได้ประกอบคุณงามความดี เช่น เสียสละแก่ประเทศชาติบ้านเมืองอย่างเสมอ ๆ กัน หรือไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

ส่วนในแง่ภูมิหลังของผู้เล่าเรื่อง พบว่าเป็นบุคคล "พวกเป็นกลาง ๆ" (ดูคำอธิบายของ พูนพิศมัย, 2543: 113) โดยไม่ได้ "สังกัด" อยู่กับทั้งฝ่ายเจ้านายและคณะราษฎร ตัวอย่างเช่น อาจจะเป็นเจ้านายบางพระองค์ที่ไม่ประสบความสำเร็จทางราชการมากนักในสมัยระบอบเก่า ฉะนั้นจึงสามารถทำงานกับระบอบใหม่ได้เป็นอย่างดี หรือไม่ก็เป็นสามัญชนซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎร รวมทั้งไม่ได้อยู่ในแวดวงของเจ้านายมาก่อน นอกจากนี้ก็ได้แก่ ชาวต่างประเทศ เช่น นักการทูต เป็นต้น ซึ่งพยายามรวบรวมเรื่องบอกเล่าของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกันแล้วจัดทำเป็นรายงานไปยังรัฐบาลของประเทศตน

ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ นับเป็นผู้สร้างเรื่องบอกเล่าแบบที่สามที่น่าสนใจเป็นคนแรก ๆ กล่าวคือ ในการแสดงปาฐกถาเรื่อง "อนาคตแห่งสยาม" ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 (ดู วรรณไวทยากร, 2475ข) พระองค์ทรงกล่าวสรรเสริญเจ้านาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงยินยอมและออมชอมกับข้อเรียกร้องของฝ่ายคณะราษฎร เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติบ้านเมือง อย่างไรก็ดีพระองค์ทรงอธิบายว่า ฝ่ายคณะราษฎรและสามัญชนทั่วไปมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับคณะเจ้านายเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจผิดที่เห็นว่าคณะเจ้านายมีความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ในทางตรงข้าม พระองค์ทรงมีความเห็นว่า คณะเจ้านายนั้นมีความอ่อนแออย่างมาก เนื่องด้วยมีแต่อำนาจและหาได้มีกำลังไม่ พระองค์ทรงกล่าวคำเปรียบเทียบว่า คณะเจ้านาย

ของไทยนั้นได้วอดวายลงไปหมดแล้ว คณะราษฎรเพียงแต่มาตีตราสังข์ให้ในขั้นสุดท้ายเท่านั้น

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า หากฝ่ายคณะราษฎรมีความเห็นคล้อยตามกับคำอธิบายและเรื่องบอกเล่าของ ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ ก็คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปตั้งกองกำลังเพื่อสอดส่องดูแลการเคลื่อนไหวของฝ่ายคณะเจ้านาย (กองกำลังสอดแนมของคณะราษฎรนี้มีหลวงนฤเบศร์มานิตย์ หรือ สงวน จูฑะเตมีย์ เป็นหัวหน้า รายละเอียดเรื่องนี้ขอให้ดู แถมสุข, 2535) เป็นเด็ดขาด และความหวาดกลัวตลอดจนความไม่ไว้วางใจระหว่างคณะราษฎรกับคณะเจ้านายก็คงจะไม่ขยายตัวและไม่บานปลายกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองที่ต้องแก้ไขกันด้วยกำลังในช่วงปีต่อ ๆ มา

อย่างไรก็ดี ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ ก็ทรงเห็นความสำคัญของการยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นอย่างมาก พระองค์ทรงกล่าวว่า เหตุการณ์ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งหากจะใช้คำว่า การยึดอำนาจ การพลิกหรือผลัดแผ่นดิน หรือการรัฐประหาร ก็ดูจะไม่มีความเหมาะสมและไม่สามารถสื่อให้เราเข้าใจนัย-สำคัญของเหตุการณ์ดังกล่าวได้เลย ฉะนั้นพระองค์จึงทรงบัญญัติคำใหม่ขึ้น คือคำว่า "ปฏิวัติ" (revolution) ซึ่งก็คือการเปลี่ยนหลักมูลฐานของการปกครองบ้านเมือง จากแต่เดิมประเทศไทยก็มีการปกครอง "แบบประชาธิปไตย" มาก่อนในสมัยโบราณ ครั้นต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงเป็น "การปฏิวัติ" คือการย้อนกลับนำเอาหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ใหม่ ในวิถีทางแบบใหม่ และโดยกลไกการปกครองแบบใหม่ ซึ่งจะมีประสิทธิผลหรือดำเนินการไปได้มากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นกับ "อุปนิสัยและใจคอ" ของพลเมืองไทยเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวสรุปมานี้ จะเห็นได้ว่า ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ ทรง "เล่าเรื่อง" (ตัวอย่างเช่น โดยการแสดงปาฐกถาในที่ประชุม) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจาก

คำบอกเล่าของเจ้านายและของฝ่ายคณะราษฎร สาระสำคัญของเรื่องบอกเล่าของพระองค์คือ การสร้างเรื่องขึ้นใหม่เพื่อการประนีประนอมและออมชอม (reconciliation) ทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตามในกรณีของการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยไม่พบหลักฐานว่า ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงอธิบายหรือสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวขึ้นหรือไม่ อย่างไร หากพิเคราะห์ตามพื้นฐานของเรื่องบอกเล่าที่มีอยู่แต่เดิมของพระองค์ อีกทั้งหน้าที่ซึ่งพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษาฝ่ายรัฐบาล โดยให้คำชี้แนะและเสนอแนวทางต่าง ๆ แก่รัฐบาลแล้ว ก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ตามหลักของระบอบประชาธิปไตยที่มีอยู่แต่เดิมคือ พระมหากษัตริย์ทรงขึ้นครองราชย์ตามความเห็นชอบของชุมชนทางการเมือง (คือ พระองค์ทรงเป็น elected king หรือทรงเป็นเอนกชนนิกรสโมสรสมมติ) กับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ มีความสอดคล้องกัน นั่นก็คือ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรซึ่งประกอบด้วยผู้แทนปวงชนชาวไทยจากส่วนต่าง ๆ จะเป็นองค์กรการเมืองที่มีอำนาจและมีความชอบธรรมสูงสุดในการตัดสินลงมติอัญเชิญเจ้านายพระองค์ใดขึ้นครองราชสมบัติ

ฉะนั้นการสละราชสมบัติซึ่งเป็นไปโดยพระราชประสงค์ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ย่อมมีความชอบธรรมและเป็นไปตามกระบวนการทางการเมือง ขณะเดียวกันการที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติอัญเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นครองราชสมบัติ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรมและเป็นไปตามกระบวนการทางการเมือง อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยของไทยทั้งสมัยโบราณและสมัยใหม่ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิผลและสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมการเมืองไทยในแต่ละช่วงเวลา

หลวงวิจิตรวาทการนับเป็นอีกผู้หนึ่งซึ่งรับรู้ อีกทั้ง "บอกเล่า" และมี "งานเขียน" ของตนเองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ. 2475-2476 หลวงวิจิตรวาทการได้แสดงฐานะว่าตนเองเป็น "คนกลาง" และพยายามประสานคณะเจ้านายกับคณะ

ราษฎรเข้าด้วย เพื่อประโยชน์สูงสุดในการสร้าง "ชาติ" และสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดแก่ "ชาติ" [7]

ตัวอย่างที่พอจะกล่าวถึงและนำมาศึกษา น่าจะได้แก่งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการเรื่อง *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม* (2475), *คณะการเมือง* (2475) และ *จดหมายเหตุเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง* (2480) (งานเขียนเหล่านี้ขอให้ดูรายละเอียดต่อไปในบทที่ 3 ว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์) ซึ่งผู้เขียนขอนำมาพิจารณาประกอบไปพร้อมกับการเคลื่อนไหวของหลวงวิจิตรวาทการในการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่ใช้ชื่อว่า "คณะชาติ" ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475 (ตามปฏิทินเดิม)

แน่นอนว่าพฤติกรรมเหล่านี้อาจจะมองในแง่ลบได้ทั้งจากสองฝ่าย กล่าวคือ ทางหนึ่งเป็นกิจกรรมของหลวงวิจิตรวาทการเพื่อช่วยคณะเจ้านายต่อสู้กับคณะราษฎร เนื่องด้วยกลุ่มบุคคลที่นำโดยพระยาโทณวณิกมนตรีและคณะ รวม 12 คน ที่รวมกันจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ "คณะชาติ" นั้น มีข้าราชการชั้นสูงในระบอบเก่าและมีบุคคลที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับคณะเจ้านายอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันในอีกทางหนึ่งก็มีเสียงโจมตีว่าหลวงวิจิตรวาทการช่วยเหลืองานทางการเมืองฝ่ายคณะราษฎรมากกว่า เนื่องด้วยภายหลังเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 สมาชิกผู้ก่อตั้งพรรคการเมือง "คณะชาติ" ถูกจับกุมในข้อหากบฏเกือบทั้งหมด ยกเว้นหลวงวิจิตรวาทการเพียงคนเดียวที่ได้ปลีกตัวออกจากกลุ่มผู้เตรียมการก่อตั้งคณะชาติ โดยหันมาร่วมทำงานกับฝ่ายคณะราษฎรแทน

นี่เป็นปัญหาทางการเมืองของ "พวกเป็นกลาง ๆ" อย่างไม่ต้องสงสัย เพราะพวกเป็นกลาง ๆ เหล่านี้ดำรงตนอยู่ท่ามกลางกระแสของการต่อสู้ทางการเมืองและทางอุดมการณ์ของบุคคลที่แบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฉะนั้นการเคลื่อนไหวไปในทางหนึ่งทางใดก็ย่อมได้รับการพิจารณาจากคณะเจ้านายและฝ่ายคณะราษฎรในทางลบได้เสมอ

อย่างไรก็ดีการศึกษานี้พิจารณาว่า งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเขาในระหว่างปี พ.ศ. 2475-2476 นั้น

จัดเป็น "พวกเป็นกลาง ๆ" โดยต้องการประสานทัศนคติและความร่วมมือของคณะบุคคลสองฝ่าย คือฝ่ายนิยมเจ้า กับฝ่ายนิยมคณะราษฎรเข้าด้วยกัน คือมุ่งทำงานเพื่อประเทศชาติ และเพื่อ "ชาติ" อันเป็นองคาพยพทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างมากในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ ในหนังสือ *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม (2475) และคณะการเมือง (2475)* หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวสรรเสริญถึงพระมหากษัตริย์ที่ทรงปรีชาสามารถ และเสียสละให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองของไทยว่ามีปรากฏอยู่ตลอดเวลาเป็นระยะ ๆ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่ รัชกาลที่ 7 ด้วย ซึ่งทรงพระปรีชาสามารถ และมีพระราชประสงค์จะปรับปรุงการปกครองของไทยในหลายเรื่อง ๆ เช่น พระองค์ทรงจัดตั้งอภิรัฐมนตรี และกรรมการองคมนตรีสภา เป็นต้น แต่ก็ไม่ทันการกับการเปลี่ยนแปลงและความตื่นตัวของประชนชน ซึ่งต้องการให้ประเทศมีการปกครองในระบอบใหม่ คือระบอบรัฐธรรมนูญ และมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้บังเกิดแก่ "ชาติ" ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

ในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ พระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และความตั้งใจเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของคณะราษฎร นับเป็นเรื่องที่มีคุณงามความดี และควรแก่การสรรเสริญทั้งสองฝ่าย ปัญหาคือ การดำเนินการทางการเมืองการปกครองในระยะต่อไป ซึ่งหลวงวิจิตรฯ เห็นว่ามีความจำเป็นต้องดำเนินการไปในลักษณะของ "ชาตินิยม" ซึ่งต้องปลูกฝังประชาชนให้มีความรู้สึกรักชาติ ต้องเปลี่ยนนิสัยใจคอคนให้เห็นแก่ประโยชน์และความเจริญของชาติ หากคณะราษฎรไม่ดำเนินการอย่างนั้นแล้ว หลวงวิจิตรวาทการมีความเห็นว่า การพลิกแผ่นดินในครั้งนี้ย่อมประสบกับความล้มเหลว และคณะราษฎรก็เตรียม "ขุดหลุมฝังศพ" ตนเองได้เลย (ดูการวิเคราะห์ของ นครินทร์, 2543: 168-173)

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลวงวิจิตรวาทการเองก็คล้ายกับ ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ไม่ได้ "สร้าง" (รวมทั้งไม่ได้ "เขียน" หนังสือ หรือเขียนบทความ หรือเอกสารใด) เรื่องบอกเล่าว่าด้วยการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นที่เข้าใจว่า เรื่องดังกล่าวนับเป็นจุดสำคัญของการแตกหักระหว่าง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎร ซึ่ง "พวกเป็นกลาง ๆ" เองก็ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย หรือเป็นไปได้ว่า ในสมัยนั้นยังคงไม่มีวิธีการอันใดที่จะเล่าเรื่องดังกล่าวให้ทั้งสองฝ่ายมีความพึงพอใจและประนีประนอมออมชอมกันได้

นอกจากหลวงวิจิตรวาทการและ ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ พบว่าเรื่องบอกเล่าที่มีลักษณะเป็นพวกกลาง ๆ อีกส่วนหนึ่งปรากฏอยู่ในเอกสาร (ซึ่งมีพื้นฐานมาจากการรวบรวมคำสัมภาษณ์และคำบอกเล่า) ของฝ่ายนักการทูต ตัวอย่างเช่น เอกสารของนักการทูตอังกฤษ ซึ่งมีเรื่องเล่ากันอย่างกว้างขวางว่า ฝ่ายคณะราษฎรและรัฐบาลในระบอบใหม่ มีความหวาดกลัวว่าประเทศมหาอำนาจในเวลานั้น คือประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสจะ "เข้าแทรกแซง" การเมืองภายในของประเทศไทยมากที่สุด เรื่องบอกเล่านี้นับว่าเป็นประเด็นใหม่ ซึ่งเรื่องบอกเล่าประเภทแรกและประเภทที่สองแทบจะไม่มีใครกล่าวถึงเลย กล่าวคือ เรื่องบอกเล่าประเภทแรกจะเล่ากันเฉพาะว่าคณะเจ้ามีความหวาดกลัวการคุกคามของฝ่ายคณะราษฎรหัวรุนแรง ขณะเดียวกันเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองก็เล่าว่า ฝ่ายคณะราษฎรก็หวาดกลัวว่าคณะเจ้านายจะทำการยึดอำนาจกลับคืนไป

ข้อสำคัญคือ ในเรื่องบอกเล่าของฝ่ายนักการทูต นักการทูตของทุกประเทศล้วนสรรเสริญการเปลี่ยนแปลงของประเทศสยามว่าเป็นไปโดยเรียบร้อยและปราศจากการนองเลือด อีกทั้งพระมหากษัตริย์ก็ได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นพระมหากษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญโดยไม่สูญเสียพระเกียรติยศมากนัก (To become a constitutional monarch without sacrificing too much dignity) (คำกล่าวอ้างนี้ดูได้จาก Tarling, 1976: 5) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในทัศนคติและการรับรู้ของฝ่ายนักการทูต มีความปรารถนาส่วนลึกในจิตใจที่ต้องการให้ทั้งสองฝ่ายคือคณะเจ้ากับคณะราษฎร มีการประนีประนอมออมชอมกัน มากกว่าจะเปิดศึกทำสงครามกลางเมืองต่อกันอันจะไม่มีผลดีต่อนักการทูตของทุกประเทศ

ในส่วนของการสละราชสมบัตินั้น นักการทูตอังกฤษมักกล่าวถึงสองสามเรื่องปะปนกัน หรือผสมผสานกันในระหว่างเรื่องบอกเล่าประเภทแรก

กับเรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง กล่าวคือ ประการแรกได้แก่ การบอกเล่าเรื่องโดยฐานความเชื่อว่ารัฐบาลระบอบใหม่ซึ่งนำโดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรมมีความคิดไปในทางสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้กระทบกระเทือนต่อพระราชหฤทัยและต่อการดำเนินการของรัฐบาลมาก เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้พวกสายกลาง (moderate) และพวกอนุรักษนิยม (conservative) บริหารประเทศมากกว่าจะเป็นพวกฝักใฝ่ในลัทธิสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์

ประการที่สอง เกี่ยวข้องกับเรื่องการเจรจาต่อรอง (bargaining) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่ไม่สามารถ "ต่อรอง" กับฝ่ายรัฐบาลใหม่ได้ในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง เป็นต้น กล่าวกันว่า หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองได้รับการคัดเลือกอย่างไม่เหมาะสมแล้ว ก็จะทำให้บ้านเมืองเกิดจลาจลและความวุ่นวายทางการเมืองได้

ประการถัดมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ประเทศอังกฤษแล้ว ปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลยิ่งทวีความแข็งกร้าวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการแต่งตั้งนั้น ล้วนสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลใหม่ในทุก ๆ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาว่าพวกนี้ไม่ได้เป็นผู้แทนของราษฎรจริง ๆ (ซึ่งพระองค์ยังทรงพอมีความหวังว่าจะได้รับเสียงสนับสนุนจากพวกที่มาจากการเลือกตั้งจริง ๆ อยู่บ้าง) หากแต่เป็นพวกที่มีส่วนผสมระหว่างสังคมนิยมกับพวกหัวรุนแรง ฉะนั้นเมื่อมีข้อขัดข้องในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชอำนาจ เช่น ทรงยับยั้งร่างกฎหมายก่อนที่จะประกาศใช้ ปรากฏว่าฝ่ายสภาได้หนุนฝ่ายรัฐบาลอย่างเต็มที่ ทำให้พระราชอำนาจยับยั้งร่างกฎหมายไม่มีผลในทางปฏิบัติ ดังนั้นพระองค์ได้ทรงยื่นคำขาด แต่ฝ่ายรัฐบาลปฏิเสธ และนี่คือที่มาของการที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติโดยพระราชหัตถเลขาที่แสดงพระราชประสงค์ว่า ทรงต้องการ "ประชาธิปไตยที่แท้จริง" (ดู Tarling, 1976: 33)

จากที่กล่าวมา คงจะพอเห็นว่า เรื่องบอกเล่าประเภทที่สาม ทั้งโดย

ปัญญาชนชาวไทย และนักการทูตชาวต่างประเทศ ล้วนมีส่วนผสมผสานระหว่างเรื่องบอกเล่าประเภทแรกกับประเภทที่สอง โดยมีการบอกเล่าเรื่องใหม่ ๆ ปรากฏอยู่ด้วย (เช่น เรื่องที่กล่าวว่าคณะราษฎรหวาดกลัวการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ เสียยิ่งกว่าจะหวาดกลัวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น)

เรื่องบอกเล่าเหล่านี้มีหน้าที่สำคัญในทางการเมือง กล่าวคือ เรื่องบอกเล่าประเภทแรกและประเภทที่สอง มุ่งก่อให้เกิดความตระหนักรู้ การกล่อมเกลาทางการเมือง ความเป็นปึกแผ่นภายในสมาชิกของกลุ่ม และเพื่อให้เกิดมีความรู้สึกผูกพันกับศูนย์กลางของเรื่องที่บอกเล่า ซึ่งในกรณีแรกคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สองจะเน้นบทบาทของคณะราษฎรและการสถาปนาระบอบใหม่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง

ส่วนเรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการประสานทั้งสองฝ่าย คือคณะเจ้ากับคณะราษฎรเข้าด้วยกัน โดยจะเน้นว่าทั้งสองฝ่ายล้วนประกอบคุณงามความดีให้บังเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติบ้านเมือง แน่นอนว่าทั้งสองฝ่ายย่อมมีความขัดแย้งต่อกัน แต่การประคับประคองหลักการทางการเมืองขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การทำให้ประเทศชาติมีเสถียรภาพทางการเมือง และมีการดำเนินการทางการเมืองต่อไปอย่างราบรื่นเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย ก็เป็นประเด็นที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สามจะเน้นว่ามีความสำคัญ มากกว่าจะเน้นแต่เรื่องความขัดแย้งระหว่างคณะบุคคลสองฝ่าย

เชิงอรรถบทที่ 2

[1] เอกสารสำคัญซึ่งเราสามารถสืบสาวเรื่องราวได้เป็นตอน ๆ และเป็นเอกสารของเจ้านายฝ่ายในหรือเจ้านายผู้หญิง มีตัวอย่างเช่น หนังสือท่านหญิงแก้ว (รวมจดหมายต่าง ๆ ของท่านหญิงแก้วในช่วงทศวรรษที่ 2470 และจัดพิมพ์เนื่องในวันครบรอบวันประสูติ 80 ชันษา พ.ศ. 2526) หนังสือของ ม.จ. พูนพิศมัย ดิศกุล เรื่อง *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475* ที่ทรงบันทึกเมื่อปี พ.ศ. 2486) พระราชนิพนธ์ในสมเด็จฯ พระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เรื่อง *พระราชบันทึกทรงเล่า* (พ.ศ. 2516) และหนังสือของ ม.ร.ว. พาสน์พูลศรี กฤษณ-จันทร์ เรื่อง *วังสวนสุนันทาแห่งความอาลัยรัก* (พ.ศ. 2529) อีกทั้งยังมีงานเขียนภาษาอังกฤษของ Princess Rudivoravan เรื่อง *The Treasured One: As Told by Her to Ruth Adams Knights* (ค.ศ. 1958 หรือ พ.ศ. 2501 และมีฉบับแปลเป็นภาษาไทย โดย "แก้วสุวรรณ" ชื่อ *บันทึก ม.จ. หญิงฤดีวรวรรณ* พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดับเบิ้ลนายน์, 2544. รวมทั้งงานวรรณกรรมชิ้นเอกของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง *สี่แผ่นดิน* ซึ่งมีผู้หญิงเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ก็อาจนับเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องบอกเล่าที่มีต้นกำเนิดมาจาก "เรื่องของเจ้านายฝ่ายใน" ด้วยในลักษณะหนึ่ง

[2] รายชื่อสมาชิกคณะราษฎรที่สมบูรณ์จำนวน 115 คน ดูได้จาก นครินทร์, 2543: ภาคผนวก ค.

บทวิเคราะห์เรื่องคนชั้นกลาง ทั้งที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ พ่อค้าขนาดกลาง และผู้ประกอบอาชีพอิสระว่ามี "จิตใจ" ที่โน้มเอียงและสนับสนุนฝ่ายคณะราษฎร ดูได้จาก นครินทร์, 2543: บทที่ 4.

[3] ขอให้ดูข้อสังเกตเกี่ยวกับคำอธิบาย หรือเรื่องบอกเล่าทางการเมืองว่ามีลักษณะเป็นหลักการ เป็นอุดมคติ และมีลักษณะแห้งแล้งไม่มีชีวิตชีวา ได้จากการศึกษาของ สมบัติ จันทรวงศ์, "ภาษาและการเมือง: พัฒนาการของศัพท์การเมือง และแนวอธิบายการเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองของไทย พ.ศ. 2475–2525," เอกสารอัดสำเนา, 2531 อย่างไรก็ดี สมบัติ จันทรวงศ์ ไม่ได้ระบุหรือแยกแยะว่าคำอธิบายดังกล่าวเป็นเรื่องบอกเล่าของผู้ชายหรือของผู้หญิง การตั้งข้อสังเกตเรื่องเพศของผู้บอกเล่าเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนเอง

[4] ในที่นี้จะเน้นเฉพาะส่วนของเรื่องบอกเล่าที่มีเค้าโครงเรื่องร่วมกันเป็นหลัก ซึ่งจัดเป็นลักษณะเด่น และจะเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อเปรียบเทียบกับเรื่องบอก

เล่าประเภทแรก รวมทั้งประเภทที่สาม (จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ได้ สำหรับผู้ที่สนใจรายละเอียดที่ถือว่าเป็นข้อแตกต่าง คงต้องพิจารณาเรื่องบอกเล่าของหลวงประดิษฐ์-มนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ เปรียบเทียบกับของนายประยูร ภมรมนตรี และเรื่องบอกเล่าของพระยาทรงสุรเดช เปรียบเทียบกับของพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นต้น ก็คงจะพอเห็นได้ว่า ความเห็นที่แตกต่างเริ่มมาจากการเรียกชื่อของกลุ่มเลยทีเดียว เพราะขณะที่นายประยูร ภมรมนตรี ถือว่ากลุ่มที่เริ่มประชุมกันที่กรุงปารีสนั้นมีชื่อกลุ่มว่า "คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" และประชุมกันในปี พ.ศ. 2467 นายปรีดี พนมยงค์ กลับถือว่ากลุ่มนั้นได้ตั้งชื่ออย่างเป็นทางการแล้วว่า "คณะราษฎร" และประชุมกันในปี พ.ศ. 2469 ถัดต่อมา สมาชิกของกลุ่มมีจำนวนเท่าใด ก็มีความเห็นที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น นายประยูร ภมรมนตรี กล่าวว่ามีจำนวน 99 คน นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ระบุจำนวนที่ชัดเจน แต่กล่าวว่ามีจำนวน 110 กว่าคน ฯลฯ เพียงเท่านี้ก็จะเห็นได้ว่า เรื่องบอกเล่าของคนที่ประชุมร่วมกันและดำเนินกิจกรรมร่วมกันมา ก็มีรายละเอียดที่ต่างกันอยู่มาก ซึ่งอาจจะไม่เป็นปัญหามากนักเวลาเล่าเรื่อง แต่จะสร้างปัญหาอย่างมากเมื่อจะ "เขียน" เรื่องราวดังกล่าว

[5] เนื่องด้วยคำว่า "ประชาธิปไตย" ในสมัยก่อนปี พ.ศ. 2475 นั้น ถูกแปลว่าเป็นการปกครองในระบอบรีพับลิก คือ เป็นการปกครองที่อยู่ตรงกันข้ามกับระบอบกษัตริย์ และไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข ฉะนั้นหากเข้าใจแบบนี้แล้ว ก็คงจะเห็นได้ว่าการเมืองการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น คงไม่ได้คิดที่จะเตรียมการให้มีการปกครองในแบบดังกล่าวอย่างแน่นอน

[6] เรื่องนี้นายปรีดี พนมยงค์ ดูจะถูกเรื่องบอกเล่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทแรกกล่าวพาดพิงถึงมากที่สุด เนื่องด้วยทำงานอยู่ฝ่ายคณะกรรมการกฤษฎีกา ดังนั้นผู้เล่าเรื่องประเภทแรกจึงมักกล่าวอ้างว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ที่รู้เรื่องราวทั้งหมด เพราะการยกร่างรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด คงจะต้องผ่านการยกร่างหรือการกลั่นกรองของคณะกรรมการกฤษฎีกา

อย่างไรก็ดีผู้เขียนมีความเห็นว่า ผู้เล่าเรื่องได้ทึกทักเอาว่าสภาพการณ์ความเป็นไปของการเมืองไทยสมัยใหม่เป็นไปอย่างไร ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2475 ก็คงจะต้องเป็นอย่างนั้น เช่น การทึกทักว่าคณะกรรมการกฤษฎีกาคงจะทราบถึงการยกร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งในความเป็นจริง (โดยฐานความรู้จากการศึกษาเท่าที่พึงมีปรากฏในปัจจุบัน) แล้วกล่าวได้ว่าเป็นความเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิง เนื่องด้วยการยกร่างกฎหมายดังกล่าว

กระทำกันในระดับของเสนาบดีและปลัดทูลฉลองบางคน และพิจารณากันในระดับของอภิรัฐมนตรีสภาเท่านั้น ฉะนั้นนายปรีดี พนมยงค์ นอกจากจะต้องออกมาปฏิเสธว่าตนเองไม่ทราบเรื่องการเตรียมการ "พระราชทานรัฐธรรมนูญ" มาก่อนแล้วยังเรียกร้องด้วยว่า ให้ผู้ที่สนใจและย้ำเรื่องบอกเล่าเรื่องในแบบดังกล่าวควรนำหลักฐานคือ ร่างรัฐธรรมนูญของพระปกเกล้าฯ มาศึกษาและพิจารณาในรายละเอียดด้วย

ควรกล่าวด้วยว่า หลักฐาน "ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ" ซึ่งเป็นลายลักษณ์อักษรได้ถูกค้นพบและเริ่มมีการศึกษาโดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์และทางรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา

7 เรื่องราวของหลวงวิจิตรวาทการนี้มีปัญหาเสมอมาในการศึกษาและวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และการเมือง ความเห็นหลัก ๆ เกี่ยวกับบุคคลผู้นี้มีอยู่สองแนวทางด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง เห็นว่าเขาเป็นนักชาตินิยม และเป็นนักเชื้อชาตินิยม (racism) อีกด้วย ฉะนั้นเขาจึงแสดงความเห็น เขียนหนังสือ เคลื่อนไหว ฯลฯ ตลอดเวลาเพื่อความยิ่งใหญ่ของชาติและของเชื้อชาติ กับสอง เห็นว่าเขาเป็นผู้ฝักใฝ่ในอำนาจ และนิยมมหาบุรุษ (great man) ฉะนั้นเขาสามารถปรับตัวได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบอบใด หรือผู้นำประเทศมีบุคลิกภาพแบบใด เขาก็สามารถทำงานร่วมด้วยได้ การศึกษาวิจัยในที่นี้พยายามประสานแนวทางทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยมีความตระหนักว่าหลวงวิจิตรวาทการในแต่ละช่วงแต่ละสมัยนั้น มีความแตกต่างกันเองอยู่ด้วย

บทที่ 3
กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (2) ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น กับนักประวัติศาสตร์อาชีพ

ความนำ

การบอกเล่าเรื่องนับเป็นกระบวนการจัดการความจริงในลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่และมีพลังอย่างมากในสังคมที่องค์ความรู้มาจากการบอกเล่า รวมทั้งมีความเชื่อกันว่า "ความรู้ที่แท้จริง" (คือความรู้ประเภทคัมภีร์ เคล็ดลับ หรือสูตรลี้ลับ) ได้มาจากการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง และประการสำคัญคือ "การฟัง" ไม่ว่าจะเป็นการฟังโดยตรง หรือโดยอ้อม ก็นับเป็นวิธีการสำคัญของการเรียนรู้ อย่างไรก็ดีในสังคมที่มีเครื่องพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ ตำราที่มาจากการพิมพ์ อีกทั้งมีการอ่านหนังสือมากกว่าการรับฟังโดยทั่วไป ปรากฏว่าการเขียน (writing) นับเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะจัดการกับ "ความเป็นจริง" เพิ่มเติมได้ในอีกลักษณะหนึ่ง

การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นเรื่องราวซึ่งมีงานเขียนเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง ข้อสำคัญที่มุ่งจะวิเคราะห์ในบทนี้ ได้แก่ แบบแผนของการเขียน หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ (historiography) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง ได้แก่ จุดเริ่มต้นของเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการสรุปเรื่องว่าเป็นไปในลักษณะใด นอกจากนี้ได้แก่ แรงจูงใจในการเขียนเรื่อง และสภาพแวดล้อมของการเขียนว่ามีสภาพการณ์เป็นอย่างใด ประการหนึ่ง และการใช้หลักฐาน (evidence) หรือข้อมูลประกอบการเขียนเรื่องว่าเป็นไปในลักษณะให้การศึกษาใด ๆ ที่

เกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง สภาพแวดล้อมและแรงจูงใจของการเขียนเรื่อง เราสามารถเรียกได้ว่าเป็นการตรวจสอบงานเขียนทางประวัติศาสตร์จากภายนอก (contextual criticism) ขณะที่การตรวจสอบหลักฐาน ความสอดคล้องของหลักฐานกับการสรุปเรื่องจากหลักฐานที่ใช้ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลประกอบการเขียนว่ามีลักษณะอย่างไร อาจเรียกได้ว่าเป็นการตรวจสอบตัวบทจากภายใน (textual criticism)

ฉะนั้นการศึกษาในที่นี้จึงไม่ใช่การศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนเป็นชิ้น ๆ เป็นเล่ม ๆ หรือว่าเป็นส่วน ๆ หากเป็นการศึกษาในมุมกว้างโดยพิจารณาจากแบบแผนของการเขียนเรื่อง หรือแบบแผนของประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นสำคัญ ว่าการเขียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 นั้นมีกี่ประเภท และแต่ละประเภทมีลักษณะภายนอกและภายในอย่างไร

ในที่นี้ผู้เขียนได้พิจารณาและมีความเห็นว่า การจัดประเภทประวัติ-ศาสตร์นิพนธ์ของไทยของนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง (ตัวอย่างเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และโดยความเห็นของ แถมสุข นุ่มนนท์ เป็นต้น) นั้นมีสี่แบบแผนใหญ่ ๆ กล่าวคือ (1) ประวัติศาสตร์นิพนธ์สกุลดำรงราชานุภาพ หรือแนวพระราชพงศาวดาร (ซึ่งผู้เขียนขอเรียกใหม่ว่าเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม) ยังคงมีบทบาทสำคัญ (2) ประวัติ-ศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม (3) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม และ (4) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม สรุปความแล้วการจัดประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยออกเป็นสี่แบบดังกล่าวยังคงนับว่ามีประโยชน์และสามารถใช้อ้างอิงเป็นกรอบของการศึกษาต่อไปได้ อย่างไรก็ดีเนื่องด้วยเป็นการศึกษาเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะ คือ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 มิใช่ประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวม (ซึ่งมีเรื่องราวที่กว้างขวางนับตั้งแต่เรื่องคนไทยมาจากไหน พัฒนาการของประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคสมัยแรกจนถึงสมัยใหม่และปัจจุบัน) ฉะนั้นรายละเอียดของการเขียนประวัติ-ศาสตร์แต่ละประเภท โครงเรื่องและข้อมูลที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์แต่ละประเภทใช้อ้างอิง ฯลฯ จึงควรนับว่าเป็นลักษณะเด่นของการศึกษาในบทนี้

การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ "ความจริง" นี้ นอกจากจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นว่าเรื่องบอกเล่าต่าง ๆ ได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นงานเขียน ผสมผสานกับการเลือกใช้เอกสารและข้อมูลบางประเภท หรือไม่ใช้ข้อมูลบางประเภท รวมทั้งมีหลักการตีความบางลักษณะช่วยเสริมให้เกิดเป็นเรื่องราว ยังจะมีส่วนสำคัญคือช่วยให้เราได้ "อ่าน" งานเขียนประเภทต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งมีผลสำคัญต่อการอ่านหนังสือของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากงานเขียนประเภทนั้น ๆ ได้ถูกใช้เป็นแบบเรียน และเป็นตำราที่บังคับให้นักเรียนและนิสิตนักศึกษาอ่านในชั้นเรียน

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม

คำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยมนี้ เป็นคำที่ผู้เขียนเลือกใช้เพื่อการศึกษาในที่นี้ ในความหมายที่สอดคล้องและเป็นไปในลักษณะเดียวกัน หรือต่อเนื่องกันกับคำอธิบายของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่าด้วย "ประวัติศาสตร์สกุลดำรงราชานุภาพ" และต่อเนื่องจากคำอธิบายของนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญและอิทธิพลของการเขียนประวัติศาสตร์แบบพระราชพงศาวดารที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

การเขียนประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม มีลักษณะเด่นดังต่อไปนี้ คือ ศูนย์กลางของการเขียนเรื่องคือพระมหากษัตริย์ ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์คือ พระราชกรณียกิจขององค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ เป้าหมายหรือแรงจูงใจของการเขียนเรื่องคือ การสรรเสริญองค์พระมหากษัตริย์ และข้อมูลที่ใช้คือ ข้อมูลที่มาจากพระราชสำนัก เอกสารชั้นต้นของทางราชการ รวมทั้งการบันทึกและการตีความของผู้ที่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์

พิจารณาจากความหมายและขอบข่ายดังกล่าว พบว่า งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง มิได้เกิดขึ้นในสมัยที่พระองค์ยังครองราชสมบัติ ยกเว้นแต่เราจะนับเอกสารงานเขียนที่มี

ชื่อว่า จดหมายพระราชกิจรายวัน และจดหมายเหตุฯ ต่าง ๆ เช่น *จดหมายพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศอินโดจีน พ.ศ. 2473* (พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) *จดหมายเหตุรายวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสชวา พ.ศ. 2472* (พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) และ *จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ. 2476-2477 ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (โรงพิมพ์กรุงสยาม, 2526) เป็นต้น เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์นิพนธ์ในแบบดังกล่าวด้วย

ควรกล่าวด้วยว่างานเขียนประเภทจดหมายพระราชกิจรายวัน และจดหมายเหตุฯ ดังกล่าว มีลักษณะบางประการเท่านั้นที่อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นงานเขียนประเภท "พระราชพงศาวดาร" เพราะศูนย์กลางของเรื่อง เป้าหมายของการเขียนเรื่อง และลักษณะของผู้เขียนเรื่อง มีความใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเขียนเรื่องตามพระราชกรณียกิจและตามพระราชประเพณีอย่างชัดเจน (ผู้เขียนหนังสือทั้งสามเรื่องดังกล่าวได้แก่ ม.จ. วิบูลย์สวัสสดิวงศ์ สวัสดิกุล ม.จ. ดำรัสดำรงค์ เทวกุล และพระนรราชจำนง ตามลำดับข้างต้น)

อย่างไรก็ดีข้อจำกัดของงานเขียนที่อ้างถึงนั้นก็คือ "เรื่อง" หรือ "โครงเรื่อง" ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและแคบ กล่าวคือ หนังสือจดหมายเหตุฯ จะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการเสด็จประพาสฯ เพียงอย่างเดียว ฉะนั้นงานเขียน "เรื่อง" แบบดังกล่าว นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ในปัจจุบันจึงมักให้คุณค่าว่าเป็น "หลักฐานทางประวัติศาสตร์" ชนิดหนึ่ง มากกว่าจะเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในลักษณะที่มีประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่โดดเด่นแบบสกุลอนุรักษนิยม

กล่าวคืองานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มี "เรื่อง" และมี "โครงเรื่อง" อธิบายพระราชประวัติทั้งก่อนขึ้นครองราชย์ และพระราชกรณียกิจเมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์แล้ว ตลอดจนแนวพระราชดำริ พระราชนิยม และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่าง ๆ อันเป็นเครื่องแสดงแนวทางของรัฐประศาสนโยบายของพระองค์ ได้เริ่มต้น "เขียน" กันอย่างจริงจังในช่วงภาย

หลังสงครามครั้งที่ 2 กล่าวคือ ได้เริ่มต้นเมื่อการเมืองการปกครองของประเทศไทยมีความคลี่คลายตัวจากการปกครองแบบ "กึ่งประชาธิปไตย" ที่นำโดยคณะราษฎร มาเป็นการปกครองในระบอบ "ประชาธิปไตย" ที่เปิดให้มีการแข่งขันทางการเมือง ผ่านการจัดตั้งระบบพรรคการเมือง การแข่งขันกันในกระบวนการเลือกตั้ง การอภิปรายในรัฐสภา และการเมืองที่มีการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางนอกองค์กรรัฐสภา

คงเป็นที่พอทราบว่า การเมืองไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นับจากเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2490 นั้น เป็นการเมืองที่มีลักษณะ "เปิดกว้าง" กว่าในสมัยก่อนหน้านั้นอย่างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดประการหนึ่ง ก็คือ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นรูปเป็นร่างและมีการรณรงค์ทางการเมืองกันอย่างเข้มข้น เช่น มีการจัดตั้งพรรคก้าวหน้า (หัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช) พรรคประชาธิปัตย์ (หัวหน้าพรรคคือ นายควง อภัยวงศ์ และรองหัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช) พรรคสหชีพ (หัวหน้าพรรคคือ นายเตียง ศิริขันธ์ รองหัวหน้าพรรคคือ นายชิต เวชประสิทธิ์) พรรคแนวรัฐธรรมนูญ (หัวหน้าพรรคคือ นายถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ หรือหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) เป็นต้น ปรากฏว่าพรรคการเมืองเหล่านี้มีทัศนะทางการเมืองและนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างกัน อีกทั้งแกนนำของพรรคการเมืองสำคัญ ๆ ก็มีภูมิหลังทางการเมืองที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร กล่าวคือ พรรคก้าวหน้าและพรรคประชาธิปัตย์นั้น แกนนำของพรรคมีความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม มีนโยบายทางการเมืองที่ต้องการให้ไทยมีความใกล้ชิดกับประเทศมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ อีกทั้งสมาชิกของพรรคทั้งสองมีภูมิหลังทางการเมืองเป็นชนชั้นสูง คือมีความใกล้ชิดและผูกพันกับเจ้านายมากเป็นพิเศษ

ในทางตรงข้าม พรรคสหชีพกับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ก็มีความคิดโน้มเอียงไปทางสังคมนิยม ต้องการให้รัฐบาลประกอบการในทางเศรษฐกิจ และมีทัศนคติสนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มประเทศในอินโดจีน คือ ลาว เขมร และเวียดนาม ที่ต้องการมีเอกราช ฉะนั้นจึงต้องการให้ประเทศไทยมีระยะของกิจกรรมทางการเมืองและการทูตที่ห่างพอสมควรจากประเทศมหาอำนาจ

ที่เป็นผู้ปกครองอาณานิคม คือฝรั่งเศสและอังกฤษ อีกทั้งในแง่ภูมิหลังทางการเมือง ปรากฏว่าสมาชิกของพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญเกือบทั้งหมดเป็นสามัญชน และมาจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเมืองในสมัยนี้มีลักษณะที่ "เปิดกว้าง" มากกว่าสมัยก่อน ๆ ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐ์มนูธรรมนั้น มีแนวความคิดต้องการให้ประเทศไทยมี "ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์" ฉะนั้นเขาจึงดำเนินนโยบายประนีประนอมออมชอมกับคณะเจ้านายที่ยังคงดำรงชีพอยู่ ด้วยการถวายพระเกียรติยศให้กลับคืนไปดังเดิม อีกทั้งได้ดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 (ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ มีความเห็นว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีผลทำให้ประเทศปกครองในระบอบ "กึ่งประชาธิปไตย" เท่านั้น) ปรากฏผลเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ลงพระนามประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 ซึ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประเทศไทยได้เปลี่ยนมาใช้ระบบสองสภาแทนระบบสภาเดียวที่เคยใช้มาในช่วงปี พ.ศ. 2475–2489 และข้อสำคัญอย่างยิ่งก็คือ สมาชิกของสองสภามาจากการเลือกตั้ง กล่าวคือ สภาบนหรือพฤฒิสภามาจากการเลือกตั้งทางอ้อม ขณะที่สภาล่างหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งทางตรง

อันที่จริงในสถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าว ต้องนับว่าเป็นเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยครั้งสำคัญ หากแต่ว่าได้เกิดความผันผวนทางการเมืองขึ้นเกินกว่าที่รัฐบาลจะควบคุมและปกครองอย่างชอบธรรมโดยปกติธรรมดาได้ นับจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเงินเฟ้อนับร้อยเปอร์เซ็นต์ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การปลดทหารจำนวนหลายแสนคนออกจากระบบกองทัพ โดยไม่มีงานรองรับอย่างเพียงพอ กอปรด้วยเหตุของการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท-มหิดล รัชกาลที่ 8 อย่างไม่ปกติ เพราะต้องพระแสงปืนในพระที่บรรทมในพระบรมมหาราชวัง จึงกลายเป็นปฏิกิริยาทางการเมืองต่อต้านรัฐบาลใน

สมัยนั้นครั้งใหญ่ และท้ายที่สุด ก็เกิดแนวร่วมทางการเมืองของหลายฝ่าย ทั้งทหารประจำการ ทหารนอกราชการ คณะเจ้านาย และนักการเมืองฝ่ายค้าน ร่วมกันกระทำการรัฐประหารโค่นรัฐบาลของนายถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490

อย่างไรก็ดีจากที่ได้ลำดับเหตุการณ์มาสรุปอย่างรวบรัดนี้ จะเห็นว่า สภาวะแวดล้อมทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2488–2490 นั้นเอื้ออำนวยให้เกิดงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในลักษณะของสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (รวมทั้งในแบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยมด้วย ดูต่อไปข้างหน้า) เป็นอย่างยิ่ง งานเขียนสำคัญในฐานะหนังสือเล่มบุกเบิกน่าจะได้แก่ งานเขียนของ เปรมจิตร วัชรางกูร เรื่อง *พระปกเกล้ากับชาติไทย* (พระนคร. 2489.) ซึ่งเปรมจิตรประกาศว่า "ความดีของหนังสือเล่มนี้ ถ้าหากมี ข้าพเจ้าขออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้อาภัพของชาติไทย..." (ขอให้ดูบทวิเคราะห์เพิ่มเติมของ ประจักษ์ และ สมศักดิ์, 2543: ตอนที่ 1 ซึ่งผู้เขียนทั้งสองมีความเห็นว่า งานเขียนหนังสือสารคดีการเมืองที่สร้างเรื่องและสร้างภาพในทางที่มี "ผลดี" ต่อรัชกาลที่ 7 ได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2489)

งานเขียนเล่มถัดมา ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามีความสำคัญอย่างสูงเช่นกัน น่าจะได้แก่งานเขียนของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (ใช้นามปากกาว่า "แมลงหวี่") เรื่อง *เบื้องหลังประวัติศาสตร์* พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2490 (และพิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง) งานเขียนชิ้นนี้จัดเป็นสารคดีทางการเมืองที่อ่านสนุก มีโครงเรื่องย้อนหลังกลับไปถึงสมัยสุโขทัย และต่อเนื่องมาจนถึงการรัฐประหารวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ประการสำคัญก็คือ หนังสือนี้มีหลักแนวคิดทางการเมืองที่แฝงอยู่ด้วยอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศความเชื่อที่ว่าระบอบประชาธิปไตยของไทยเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย มิใช่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ระบอบกษัตริย์ของไทยกับการปกครองแบบประชาธิปไตยมีวิวัฒนาการคู่กันมาช้านาน ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นจุดเริ่มต้นของความวุ่นวายทางการเมือง ม.ร.ว. เสนีย์

ปราโมช กล่าวเปรียบเปรยไว้ว่า พวกคณะราษฎรนั้นหลงเข้าใจผิดคิดว่าไปค้นพบ "ต้นกัลปพฤกษ์" (โดยนำมาจากต่างประเทศ) แล้วนำมาปลูกในเมืองไทย ในทางตรงข้าม สิ่งที่พวกคณะราษฎรพบและนำมาปลูกนั้นคือ "ต้นตำแย" ซึ่งส่งผลร้ายให้การเมืองไทยมีการคันคะเยอกันไปทั่วทุกคน

ในที่นี้ อาจจะกล่าวได้ว่า นับจากปี พ.ศ. 2489–2490 เป็นต้นมา งานเขียนสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เหตุผลประการหนึ่งเข้าใจว่ามาจากบุคคลจำนวนมากที่เคยเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองกับคณะราษฎรมาก่อน ซึ่งมีความสามารถในการ "เขียนหนังสือ" อย่างโดดเด่น ตัวอย่างเช่น พระยาศราภัยพิพัฒ (เขียนเรื่อง *ฝันจริงของข้าพเจ้า* *ฝันร้ายของข้าพเจ้า* และหนังสืออื่น ๆ อีกหลายเล่ม) ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์ (เขียน *เมืองนิมิตร* และ *ชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง*) ร.ท. จงกล ไกรฤกษ์ (เขียนเรื่อง *ตัวตายแต่ชื่อยัง*) หลวงมหาสิทธิโวหาร (หรือ สอ เสถบุตร ผู้จัดทำหนังสือปทานุกรมและเขียน *บันทึกความจำทางการเมือง*) นายหลุย คีรีวัติ (เขียนเรื่อง *17 ปีประชาธิปไตย*) และหลวงโหมรอนราญ (เขียนเรื่อง *เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ*) เป็นต้น

ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ "งานเขียนสารคดีการเมือง" แบบอนุรักษนิยมเผยแพร่อย่างกว้างขวาง นอกจากความสามารถทางการประพันธ์แล้ว น่าจะได้แก่ความมุ่งมั่นทางการเมืองของอดีตผู้ร่วมก่อการกบฏบวรเดช เดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ซึ่งส่วนใหญ่มีจุดยืนทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมอย่างหนักแน่น ความมุ่งมั่นทางการเมืองของคนกลุ่มนี้คือ ความเชื่ออย่างจริงจังและคงเส้นคงวาว่า คณะราษฎรไม่ได้เป็นผู้วางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย ในทางตรงข้าม การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ได้มีพัฒนาการมาก่อนหน้า พ.ศ. 2475 อย่างยาวนาน การยึดอำนาจของคณะราษฎรต่างหากได้ส่งผลก่อให้เกิดการปกครองในระบอบคณาธิปไตย และเกิดระบบเผด็จการ รวมทั้งได้ก่อให้เกิดระบอบเชื่อผู้นำชาติพ้นภัย ซึ่งเป็นผลพวงที่เป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

นอกจากนี้แล้วสภาพการณ์ทางการเมืองก็มีส่วนเกื้อหนุนด้วย นับ

จากปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา จนถึงสมัยรัฐบาลปฏิวัติของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนกระทั่งถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร ในระหว่างปี พ.ศ. 2506-2516 รัฐบาลของฝ่ายผู้นำทหารของไทยทั้งสองคณะดังกล่าวมีความคิดทางการเมืองที่ "แตกต่าง" กับฝ่ายคณะราษฎรอย่างเห็นได้ชัด (ดูการศึกษาของ ทักษ์, 2526) กล่าวคือ ผู้นำการปกครองของระบอบทหารมีความเห็นว่า การปกครองที่ยึดหลักการของประเทศตะวันตก ซึ่งอนุญาตให้ประเทศมีกฎหมายรัฐธรรมนูญ มีระบบรัฐสภา การเลือกตั้ง ฯลฯ เป็นสาเหตุของความวุ่นวายทางการเมือง ในทางตรงข้าม ประเทศไทยควรมีการปกครองตามแบบของตนเอง กล่าวคือ ควรปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ (Thai style democracy) ฉะนั้นการเขียนและจัดพิมพ์หนังสือที่โจมตีฝ่ายคณะราษฎรและหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตกจึงมิได้เป็นภัยคุกคามต่อการปกครองของรัฐบาลทหาร แต่กลับมีส่วนเสริมสร้าง "ความชอบธรรม" ทางการเมืองให้แก่ "ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย" ทั้งทางตรง และทางอ้อมอีกด้วย

ควรกล่าวด้วยว่า เนื้อหาของงานเขียนสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมนั้น มิได้โจมตีแนวความคิดและการดำเนินงานของฝ่ายคณะราษฎรเพียงประการเดียว แต่ได้กล่าวคำยกย่องพระมหากษัตริย์ทั้งในอดีต ตัวอย่างเช่น พ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาบางพระองค์ และสมัยรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ ว่าล้วนมีพระราชจริยาวัตรแบบ "ประชาธิปไตย" ทรงปูพื้นฐานการปกครองในแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีสถานะที่พิเศษเป็นอย่างยิ่ง เพราะพระองค์ทรงเห็นการณ์ไกล ทรงเตรียมการปกครองให้ประเทศมีความ "พร้อม" ที่จะปกครองในระบอบประชาธิปไตยนับจากระดับบนจนถึงระดับล่าง และในกระบวนการนี้ ฝ่ายคณะราษฎรเป็นผู้ "ชิงสุกก่อนห่าม" ทำให้การปกครองของไทยมีปัญหา เนื่องด้วยผู้นำไทยทั้งที่เป็นทหารและพลเรือนมิได้เป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริง หากแต่ทำการยึดอำนาจและยึดครองอำนาจไว้ในกลุ่มของตนเอง คือปกครองประเทศในระบอบ "คณาธิปไตย" (oligarchy) นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็น

ต้นมา

อย่างไรก็ตามงานเขียนที่โจมตีการปกครองของคณะราษฎรว่ามีลักษณะเป็น "คณาธิปไตย" และเป็น "ฟาสซิสต์" (ในกรณีของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม) ในระยะแรก ๆ จะอธิบายเฉพาะการเมืองการปกครองของไทยช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 เท่านั้น แต่ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 งานเขียนทางประวัติศาสตร์สกุลอนุรักษนิยมได้ขยายเรื่องราวของตนให้ครอบคลุมถึงการเมืองการปกครองแบบคณาธิปไตยของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพล ถนอม กิตติขจร และจอมพล ประภาส จารุเสถียร อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า งานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองรุ่นแรก ๆ ดังกล่าวมี "อิทธิพล" ทั้งต่องานเขียนสารคดีการเมืองรุ่นถัดต่อมา และต่องานทางวิชาการของนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่นับตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ตราบจนปัจจุบันด้วย ตัวอย่างของงานเขียนสารคดีทางการเมืองในระยะถัดมา อาทิเช่น งานเขียนของ สละ ลิขิตกุล ประยุทธ สิทธิพันธุ์ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ เฉลิมชัย ชาญเฉลิม (นามปากกา "นายหนหวย") สมบัติ พลายน้อย ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เป็นต้น

ในส่วนของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์ ตัวอย่างสำคัญ ๆ ได้แก่ ผลงานการศึกษาและค้นคว้าของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ประหยัด หงษ์ทองคำ สนธิ เตชานันท์ ธงทอง จันทรางศุ แถมสุข นุ่น-นนท์ สุวดี ธนประสิทธิพัฒนา ม.ล. วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ เป็นต้น

ความสืบเนื่องของเค้าโครงเรื่อง ตลอดจนทัศนคติ และการตีความจากเดิมที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนสารคดีการเมืองแบบอนุรักษนิยมรุ่นบุกเบิก ซึ่งนักเขียนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับคณะกู้บ้านเมืองปี พ.ศ. 2476 ต่อเนื่องจนถึงนักเขียนสารคดีทางการเมืองรุ่นกลางและรุ่นใหม่ รวมทั้งนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่กลุ่มหนึ่ง ผู้เขียนสามารถวิเคราะห์และให้คำอธิบายได้ดังนี้

ประการแรก นักเขียนสารคดีรวมทั้งนักวิชาการรุ่นใหม่ คงมีความรู้สึกสะเทือนใจ และเห็นถึงการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งฝ่ายผู้นำคณะราษฎร

ได้กระทำต่อฝ่ายเจ้านาย นับตั้งแต่องค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จสวรรคตในต่างประเทศ และฝ่ายรัฐบาลในระบอบใหม่ไม่ได้ดำเนินการให้มีพระราชพิธีอย่างสมพระเกียรติ นอกจากนี้ยังมีเจ้านายหลายพระองค์สิ้นพระชนม์ที่ต่างประเทศ และจำนวนมากพระองค์ก็ไม่สามารถพำนักอยู่ในเขตเมืองหลวงได้ ต้องมีชีวิตที่เร่ร่อนและบ้านแตกสาแหรกขาด บางพระองค์ถูกจองจำในคุก และบางพระองค์ถูกเนรเทศไปเป็นนักโทษทางการเมืองที่เกาะตะรุเตา ฯลฯ นี่ต้องนับเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจของคนบางกลุ่มเป็นอย่างยิ่ง ทั้งที่อาจจะมีส่วนสัมผัส คือมีประสบการณ์ร่วมโดยตรง หรือได้รับความสะเทือนใจผ่านการอ่านหนังสือสารคดีทางการเมืองรุ่นแรกก็ตาม

ประการที่สอง ระบอบการเมืองในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 เป็นระบอบคณาธิปไตยและเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ซึ่งแปลว่าประเทศไม่มีระบบรัฐสภาที่สมาชิกสภามาจากการเลือกตั้ง ไม่มีการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะในระดับใด และไม่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยตามแบบอย่างของอารยประเทศ สภาพการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นและประจักษ์ต่อหน้า เป็นเครื่องยืนยันว่าประเทศไทยไม่ได้มีพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามแบบอย่างของประเทศที่เจริญแล้ว ปัญหาก็คือ ระบอบดังกล่าวเกิดมาจากสาเหตุอะไร และเป็นผลพวงของเหตุการณ์ใดที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าเหตุการณ์ดังกล่าว ในสภาพการณ์เช่นนี้ นักเขียนสารคดีการเมืองรุ่นถัดมา รวมทั้งนักวิชาการทางรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีความเห็นว่าเป็นผลพวงมาจากการปกครองของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวขึ้นมามีอำนาจของบรรดาพวกข้าราชการและทหาร ซึ่งในวิชาการทางรัฐศาสตร์เรียกว่า "ระบอบอำมาตยาธิปไตย" (bureaucratic polity) อีกทั้งผู้นำของไทยบางคนก็มีลักษณะอำนาจนิยม และนิยมระบอบทหารอย่างเห็นได้ชัด มีความต้องการเลียนแบบวิธีการปกครองของผู้นำระบอบฟาสซิสต์ของอิตาลี และระบอบทหารของญี่ปุ่น

ประการถัดมา เกี่ยวข้องกับหลักฐานข้อมูลที่ใช้พบว่า ในกรณีของนักเขียนสารคดีทางการเมือง มิได้มีการใช้ "หลักฐาน" หรือข้อมูลใหม่ ๆ เพิ่ม

ขึ้นแต่ประการใด ขณะที่นักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่มีการใช้หลักฐานของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารของกระทรวงมุรธาธร ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงราชเลขาธิการ (รล.) ในสมัยรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 กันอย่างกว้างขวาง จำนวนวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในทั้งสามรัชกาลน่าจะเป็นประจักษ์พยานในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ เอกสารสมัยนี้มีบริการที่มีความสะดวกดีประการหนึ่ง มีการเปิดเผยต่อที่สาธารณะในอีกประการหนึ่ง และเป็นเอกสารที่จัดเป็นระบบมากกว่าการไปค้นคว้าเอกสารของบุคคล หรือเอกสารของส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ "นอก" ภาคราชการไทยเป็นอย่างมาก

เป็นที่กล่าวกันว่า เอกสารที่ใช้และมีการเผยแพร่จะมีส่วนกำหนดทิศทางของการสร้างโครงเรื่อง การเขียนเรื่องและลำดับเรื่องอยู่ด้วยไม่มากก็น้อย ในการนี้ก็คงจะเป็นเช่นเดียวกัน นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ในสมัยนี้ (ทศวรรษที่ 2510 และในช่วงต่อมา ๆ) จึงมีความเห็นว่าแผนพัฒนาการทางการเมืองฉบับแรกของไทย เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (ผลการศึกษาของชัยอนันต์ สมุทวณิช) และร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยก็เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นกัน (ผลการศึกษาค้นคว้าของ สนธิ เตชานันท์ รวมทั้งการศึกษาและบทวิเคราะห์ของ วิษณุ เครืองาม) ก่อนที่จะมีร่างรัฐธรรมนูญต่อ ๆ มาในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ฯลฯ ฉะนั้นการพัฒนาการทางการเมืองไทยไปสู่ความทันสมัย จึงสามารถกล่าวได้ว่า ได้รับการวางรากฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว มิใช่เป็นสิ่งที่คณะราษฎรจะมาแอบอ้างว่าตนเองเป็นผู้วางรากฐานทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้บังเกิดขึ้นแต่ประการใด

นักเขียนสารคดีทางการเมืองและประวัติศาสตร์ในแบบอนุรักษนิยมคนสำคัญคนหนึ่ง คือ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา ได้อธิบายการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ ดังต่อไปนี้

> "ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า รัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้

วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของพระองค์ได้ ในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ได้ทรงแถลงข้อความไว้น่าจับใจยิ่ง... (ผู้เขียนหนังสือได้อ้างข้อความสำคัญบางตอนของพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ – ผู้อ้าง) และเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า พระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่สำเร็จ และเมื่อพระองค์ไม่สามารถจะคุ้มครองประชาชนได้ต่อไปแล้ว พระองค์ก็ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละยิ่งด้วยการสละราชสมบัติ เพื่อเปิดหนทางให้ผู้เหมาะสมกว่ามาทำหน้าที่แทนพระองค์ต่อไป..." (ทองต่อ, 2511: 20)

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สำคัญที่มีทั้งแนวพระราชดำริ และมีพระราชหฤทัยเต็มเปี่ยมในอันที่จะให้ประเทศปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (ทองต่อ, 2511: 20) พระองค์ทรงเป็น "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" (ชาลี, 2519) และเป็น "พระมหากษัตริย์แห่งประชาธิปไตย" (สุทนต์, 2539)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม

ลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบที่สองนี้ ได้แก่ การเน้นชาติ และอาณาจักรของชนชาติไทย เป็นศูนย์กลางของการเขียนเรื่อง โครงเรื่องคือการเน้นว่า ชาติและอาณาจักรของชนชาติไทยมีความสืบเนื่องกันมานับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ความสืบเนื่องนี้มีสาเหตุหลัก ๆ จากสองปัจจัยด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของวัฒนธรรมของชนชาติไทยประการหนึ่ง และเกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้นำหรือมหาบุรุษ ในอีกประการหนึ่ง

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยมได้เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทยเมื่อราวต้นทศวรรษที่ 2470 โดยผลงานของนักเขียนอย่างเช่น ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง *หลักไทย* (2471) อันโด่งดัง หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) ผู้เขียน

ประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์สากล สยามและสุวรรณภูมิ ศาสนาสากล มหาบุรุษ กุศโลบาย กำลังใจ และอื่น ๆ อีกมากมาย นักคิดและนักเขียนสำนักชาตินิยมคนต่อมา ได้แก่ พระสารสาสน์พลขันธ์ (ลอง สุนทานนท์) ผู้เขียนเรื่อง *My Country Thailand* (1942) และพระยาอนุมานราชธน (ยง อนุมานราชธน) ผู้เขียนเรื่อง *ชนชาติไทย* (2482) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า นักเขียนประวัติศาสตร์สำนักนี้ส่วนใหญ่จะเขียนประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหากว้าง อีกทั้งครอบคลุมจากอดีตสมัยโบราณจนถึงยุคร่วมสมัย มากกว่าจะเขียนเรื่องราวเป็นเหตุการณ์เฉพาะหรือเป็นสมัยรัชกาลตามแบบอย่างของสำนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม ทั้งนี้เข้าใจได้ว่า นักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองอย่างชัดเจนในการพรรณนาว่า "ชาติไทย" นั้นมีความเป็นมายาวนาน รวมทั้งเป็น "ชาติไทย" ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือ เจริญถึงขั้นที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็น "อาณาจักร" ของตนเองมาตั้งแต่สมัยโบราณ อาทิเช่น อาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรของพ่อขุนบรม อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง ก่อนจะมีอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

แน่นอนว่าความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทย ซึ่งปรากฏหลักฐานเป็นการก่อตั้งอาณาจักรต่าง ๆ นั้น มิได้มีลักษณะคงตัว หรืออยู่กับที่ หากแต่มีวิวัฒนาการที่ทั้งเจริญและเสื่อมลงไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุปัจจัยสองสามประการ ประการแรกคือ เกิดจากผู้รุกราน ซึ่งบางครั้งเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีพลานุภาพทางการทหารใหญ่โตกว่าอาณาจักรของชนชาติไทยเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น ประเทศจีน เป็นต้น ทำให้อาณาจักรไทยต้องแตกสลายและถอยร่นลงมาทางใต้ และมีการอพยพโยกย้ายกันออกไปหลายสายรวมทั้งสายชนชาติไทยในแคว้นอัสสัมของประเทศอินเดีย

ประการที่สอง เกิดจากการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งบางวัฒนธรรมมีความเจริญ "สูงกว่า" วัฒนธรรมของคนไทยเอง ฉะนั้นชนชาติไทยในบางครั้งบางสมัยก็หันไปนิยมและชื่นชมวัฒนธรรมของต่างชาติ เช่น วัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมเขมร เป็นต้น ทำให้อาณาจักรของ

ชนชาติไทยเกิดความอ่อนแอจากภายใน และแตกสลายไปได้ในบางช่วงเวลา

ประการที่สาม เกิดจากปัจจัยทางด้านผู้นำ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการรวมทั้งนักคิดชาตินิยมอีกหลายคน มีความเห็นพ้องกันว่า กษัตริย์ของชนชาติไทยดั้งเดิมที่มีความสามารถนั้นมีอยู่หลายพระองค์ แต่ที่ไม่มีความสามารถนั้นก็มีมาก และคิดแต่การทำสงครามต่อสู้กัน เอาชนะกันโดยไม่คิดที่จะรวบรวม "ชนชาติไทย" ให้เป็นปึกแผ่นแต่ประการใด ซึ่งเรื่องนี้ถือว่าเป็นบทเรียนของนักชาตินิยมในยุคสมัยใหม่ ว่าจำเป็นต้องคิดถึงพี่น้องชนชาติไทยที่อยู่ในต่างแดน และบางสายอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก ฉะนั้นนักชาตินิยมจึงต้องคิดหาทางรวบรวมชนชาติไทยให้เป็นปึกแผ่น โดยควรคิดเรื่องการขยายดินแดน เพิ่มจำนวนประชากรให้ทวีสูงขึ้น จัดการศึกษาอบรมให้ประชากรมีคุณภาพ และสร้างวัฒนธรรมของชนชาติไทยให้มีความเข้มแข็ง เพื่อที่ชนชาติไทยจะได้ดำรงอยู่ตลอดไป

ในประเด็นนี้ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของ "ชาติ" นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในทัศนะของนักอนุรักษนิยม ชาติใดจะดำรงอยู่หรือไม่นั้นขึ้นกับการดำรงอยู่ของผู้ปกครองและประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ หากประเทศถูกยึดครอง และไม่มีพระมหากษัตริย์แล้ว ชาติย่อมสูญสลายไปด้วย ความเห็นนี้ต่างจากทัศนคติของพวกนักชาตินิยม เนื่องด้วยการสูญสลายประเทศหรือรัฐนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งไม่เกี่ยวกับชาติ ชาตินั้นดำรงอยู่ได้ตลอดเวลาหากยังมี "คน" หรือ "ประชาชน" อยู่ เพราะบางประเทศถูกคนอื่นปกครองแต่ชนชาตินั้นก็ไม่ได้สูญหายไป

ในทางตรงข้าม หากผู้ปกครองมีวัฒนธรรมที่ "ด้อย" กว่า ก็คงจะถูกบีบให้ยอมรับ "วัฒนธรรม" ของชนชาติที่เจริญกว่า แม้นว่าชนชาตินั้นอาจจะไม่มีอำนาจทางการเมืองเลยก็ตาม

อาจกล่าวได้ว่า การถือกำเนิดขึ้นของประวัติศาสตร์นิพนธ์สำนักชาตินิยม มีผลสำคัญในการเปลี่ยนโครงเรื่องและวิธีการเขียนเรื่องทางประวัติ-ศาสตร์ของไทยเป็นอันมาก โดยการเขียนเรื่องมีจุดเน้นใหม่ คือชาติไทยและชนชาติไทย มีการลำดับเรื่องใหม่เป็นอาณาจักรของชนชาติไทย (แทนการลำดับเรื่องตามสมัยรัชกาลและสมัยราชวงศ์แบบสกุลอนุรักษนิยม) และ

มีวิธีเขียนเรื่องใหม่ หรือเรียบเรียงเรื่องใหม่โดยใช้ภาษาแบบวรรณศิลป์ เน้นให้เกิดภาพและความรู้สึกแบบ "นวนิยายทางประวัติศาสตร์" หรือเป็นเรื่อง "อ่านเล่นทางประวัติศาสตร์" เพื่อความบันเทิง และเพื่อปลูกฝังสำนึกทางการเมืองให้แก่ผู้อ่าน

โดยผลของการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องและจุดเน้นดังกล่าวนี้ สันนิษฐานได้ว่า พระมหากษัตริย์ซึ่งแต่เดิมเป็นกษัตริย์ของราชวงศ์ (เช่น ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์บ้านพลูหลวง เป็นต้น) หรือพระมหากษัตริย์ของกรุง คือของศูนย์กลางอำนาจการเมือง (เช่นกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น) ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนสถานภาพมาเป็นพระมหากษัตริย์ของชนชาติไทย และพระมหากษัตริย์ของชาติไทยแทน และการสงครามซึ่งแต่เดิมมีแนวคิดเรื่องการประกอบพระราชกรณียกิจ คือการทำสงครามและการแสดงพระราชอำนาจในกรอบของแนวความคิดสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (จักรวาทิน หรือ universal monarch) ก็จะมีโครงเรื่องใหม่ กลายเป็นสงครามระหว่างชาติและสงครามระหว่างชนชาติ เช่น สงครามระหว่างไทยกับพม่า เป็นต้น

รวมทั้งวีรบุรุษของท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมเป็นของเมืองและของชุมชนทางการเมืองต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยนสถานะตามโครงเรื่องใหม่ กลายเป็นวีรบุรุษของชาติไทย และวีรบุรุษของชนชาติไทย ตัวอย่างเช่น ท้าวสุรนารี ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร พระยาพิชัยดาบหัก นายอินนายจันแห่งบ้านบางระจัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเนื่องจากนักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้มิได้มีจุดเน้นศึกษาเหตุการณ์สั้นๆ หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะมากนัก ดังนั้นในงานเขียนจึงไม่ได้กล่าวอธิบายเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 7 และการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้เป็นการเฉพาะเลย นอกจากการปูพื้นฐานของโครงเรื่อง และความเป็นมาของประวัติศาสตร์ไทยในลักษณะใหม่ คือเน้นเรื่องชาติ และชนชาติไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว

ในที่นี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่างานเขียนของพระสารสาสน์พลขันธ์ เรื่อง *My Country Thailand* (Tokyo: Maruzen, 1942)[1] เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่กล่าวถึงพัฒนาการทางการเมืองของไทยและจุดแตกหักระหว่าง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระกษัตริย์ที่มีพระพลานามัยไม่สมบูรณ์ ทรงมีความอ่อนแออยู่ภายใต้ "อิทธิพล" ของพระบรมวงศานุวงศ์และพวกต่อต้านการปฏิวัติ พระองค์ทรงมีฐานะเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาก่อน และทรงมีพระราชประสงค์เช่นนั้นโดยไม่เสื่อมคลาย ขณะที่ "ชาติไทย" สมัยใหม่กำลังก่อร่างสร้างตัวขึ้นใหม่อีกวาระหนึ่ง โดยอยู่ในช่วงเวลาซึ่งเรียกกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นยุค "สยามใหม่" (New Siam)[2] ฉะนั้นจึงเกิดเป็นความแตกหักระหว่าง "ชาติ" กับ "พระมหากษัตริย์" ซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นมรดกของสังคมดั้งเดิม ซึ่งประชาชนไทยได้ตัดสินใจเลือกรักษา "ชาติ" ของตนเองไว้ และกำลังสร้างชาติไทยของตนอย่างเร่งรีบและเอาจริงเอาจัง

ถัดต่อมา คือภายหลังจากทศวรรษที่ 2490 ช่วงหนึ่ง และหลังจากทศวรรษที่ 2510 อีกช่วงเวลาหนึ่ง พบว่า คำอธิบายของสำนักชาตินิยมก็ยังคงไม่ให้ความสนใจกับเรื่องราวและเหตุการณ์เฉพาะอยู่ดี เพราะคำถามใหญ่ซึ่งนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ให้ความสนใจ ยังคงเป็นคำถามดั้งเดิมว่าคนไทยมาจากไหน อาณาจักรแรกของคนไทยในแหลมทองคืออาณาจักรอะไร คนไทยจะมีความสามัคคีหรือมีความแตกแยกกันได้ เนื่องมาจากสาเหตุปัจจัยอะไร ฯลฯ ดังนั้นจึงแทบไม่มีนักประวัติศาสตร์คนใดในสำนักชาตินิยมนี้ให้ความสนใจกับเหตุการณ์สละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นการพิเศษเลย

ข้อขัดข้องหรืออุปสรรคอีกประการหนึ่งที่ทำให้งานเขียนของสำนักประวัติศาสตร์ชาตินิยม ไม่ปรากฏเหตุการณ์เฉพาะเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ในงานเขียนของไทยระยะต่อ ๆ มา เข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับกระแสพัฒนาการทางการเมืองของไทยด้วย กล่าวคือ การเมืองนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เปลี่ยนวันชาติจากวันที่ 24 มิถุนายนมาเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมของทุกปีแทน การเปลี่ยนแปลง "วันชาติ" (National Day) ดังกล่าวแสดงนัยทางการเมืองว่า ความคิดชาตินิยมของไทยในความหมายทั่วไป (คือเน้นชาติที่แปลว่าประชาชน) ได้เปลี่ยนเป็นความคิดชาตินิยมแบบไทย หรือชาตินิยมของราชการ (official natio-

nalism) ซึ่งชาติมีความหมายเฉพาะว่าคือ รัฐ หรือชุมชนทางการเมืองหนึ่ง ซึ่งมีสถาบันสำคัญบางสถาบัน เช่น พระมหากษัตริย์ ศาสนา เป็นต้น มีบทบาทสำคัญในการยึดเหนี่ยวและปลูกฝังความเป็นชาติ มากกว่าจะเน้นสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง (ซึ่งประชาชนจะสัมพันธ์กันผ่านภาษา ตำนาน ประวัติศาสตร์ ความรู้สึกนึกคิด และการมีชุมชนในจินตนาการร่วมกัน ฯลฯ)

การเปลี่ยนแปลงความคิดความรู้สึก และหลักวิธีคิดเรื่อง "ชาติ" ดังกล่าวข้างต้น ส่งผลอย่างลึกซึ้งต่องานเขียนทางประวัติศาสตร์สำนักชาตินิยมนับจากทศวรรษที่ 2510 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยนักเขียนในแนวทางชาตินิยมของราชการนี้มิอาจให้คำอธิบายว่า ชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์มีความขัดแย้งกัน หรือมีบทบาทที่ขัดกัน (role conflict) กันได้ เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์คือศูนย์กลางของชาติ และเป็นจิตใจของความเป็นชาติ ฉะนั้นการดำรงอยู่และแสดงบทบาทของพระองค์คือ การแสดงบทบาทของชาติ คือเป็นตัวแทนของชาติ ซึ่งมิอาจมีผู้ใดหรือองค์กรใดที่จะอ้างอิงบทบาทเสมอกับพระองค์ได้เลย

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม

การเขียนประวัติศาสตร์ในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งนักประวัติศาสตร์ไทยให้ความสนใจ น่าจะได้แก่การเขียนประวัติศาสตร์ในแนวมาร์กซิสต์และสังคมนิยม ทั้งนี้เนื่องจากหน่วยการวิเคราะห์และการเขียนของสำนักนี้มีความแตกต่างจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม และแบบชาตินิยมอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ได้เน้นเรื่องของชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นว่ามีความสำคัญ อีกทั้งเกี่ยวโยงกับการก่อรูปทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมตามกฎวัตถุนิยมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเขียนประวัติศาสตร์ของสำนักนี้มิได้กระทำเพียงแค่การสร้างโวหาร หรือการพรรณนาความแบบใหม่ ๆ เหมือนกับนักประวัติศาสตร์สำนักชาตินิยม แต่ได้สร้างภาษาทางการเมืองของตนขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก อย่าง

เช่น ชนชั้นนายทาส ชนชั้นทาส ชนชั้นศักดินา ชนชั้นไพร่ ชนชั้นนายทุน ชนชั้นกรรมกร การต่อสู้ทางชนชั้น เป็นต้น

สังคมการเมืองไทยในอดีตเป็นสังคม "ชนชั้น" (class society) หรือไม่ เป็นประเด็นที่สามารถโต้เถียงและวิพากษ์วิจารณ์กันได้ แต่การที่สำนักประวัติศาสตร์นี้มีความเห็นว่าชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้วิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ได้ ทำให้นักประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้แลเห็น "อดีต" ในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สังคมไทยสมัยสุโขทัย ซึ่งพวกอนุรักษนิยมเห็นว่าเป็นสังคมที่มีความอุดมพูนสุข มีการปกครองแบบพ่อกับลูก และราษฎรมีเสรีภาพอย่างสูง ก็กลายเป็นสังคมชนชั้นระหว่างชนชั้นปกครอง กับชนชั้นทาส คือพวกข้าวัดและพวกที่ถูกกัลปนา เช่นเดียวกับสังคมอยุธยา ก็เป็นสังคมศักดินา (feudal society) อย่างชัดเจน เพราะว่ามีการตรากฎหมายแบ่งคนออกเป็นชนชั้น ซึ่งวางอยู่บนฐานของการถือครองที่ดินและการควบคุมแรงงานคือไพร่ ตลอดจนอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ก็เป็นผลมาจากโครงสร้างทางชนชั้น

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ขณะที่นักประวัติศาสตร์ในสำนักนี้มีความเห็นที่แตกต่างอย่างมากกับนักประวัติศาสตร์สายอนุรักษนิยมในกรณีของประวัติ-ศาสตร์ไทยโบราณ ดังตัวอย่างเช่น มีการโต้เถียงกันเกี่ยวกับลักษณะของสังคมไทยสมัยสุโขทัยและอยุธยา เป็นต้น (กล่าวกันว่า เป็นข้อโต้เถียงระหว่าง จิตร ภูมิศักดิ์ ในหนังสือเล่มสำคัญเรื่อง *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน* กับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในหนังสือเรื่อง *ฝรั่งศักดินา* และในข้อเขียนเรื่อง "ลักษณะของสังคมไทยสมัยอยุธยา") แต่ในกรณีของประวัติ-ศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ทั้งสองสำนักกลับมีความเห็นที่สอดคล้องกัน และมีข้อวินิจฉัยทางประวัติศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกันอย่างไม่น่าเชื่อ

กล่าวคือ ทั้งสองสำนักประวัติศาสตร์สำคัญของไทยมีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ยังไม่ใช่ "การปฏิวัติที่แท้จริง" เพราะการยึดอำนาจในครั้งนั้นกระทำโดยขุนนางหัวก้าวหน้า

จำนวนน้อย โดยไม่มี "ชนชั้นกระฎุมพี" ให้การสนับสนุน เนื่องจากชนชั้น "กระฎุมพี" ของไทยนั้นมีความอ่อนแอ เป็นพวกเชื้อสายคนจีน มีภูมิหลังเป็นพวกเจ้าภาษีนายอากร กับนายหน้าการค้าเป็นหลัก ซึ่งไม่มีความพร้อมใด ๆ เลยในการเข้ามายึดอำนาจรัฐ ฉะนั้นพวกคณะราษฎรจึงจำเป็นต้องสร้างฐานอำนาจของตนเองขึ้น โดยใช้อำนาจการเมืองบีบคั้นคนจีน และสร้างรัฐวิสาหกิจขึ้นตามความคิดชาตินิยมทางราชการ เรียกอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการสร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐ

นักประวัติศาสตร์สำนักมาร์กซิสต์และสังคมนิยมรุ่นบุกเบิก อย่างเช่น อรัญ พรหมชมภู เป็นต้น ตลอดจนถึง จิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นว่าสังคมการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 7 ไม่ได้มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงประมาณ 50–60 ปีก่อน ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 มากนัก เนื่องด้วยเป็นระบอบ "กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา" ที่มีความต่อเนื่องกันเป็นแบบเผนเดียว

นักประวัติศาสตร์สำนักเดียวกันนี้ ในระยะต่อมามีความคิดเห็นไปในทิศทางดังกล่าวข้างต้น เพียงแต่ภาษาและแนวคิดที่ใช้วิเคราะห์มีความละเอียดลึกซึ้งและลุ่มลึกมากกว่าการศึกษาในยุคก่อน ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ต่อเนื่องมาจนถึงงานของ พรรณี บัวเล็ก สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เกษียร เตชะพีระ เป็นต้น

การศึกษาของนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ ในระยะปัจจุบันพิจารณาว่า คณะราษฎรเป็นผู้สร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐ ซึ่งให้ประโยชน์แก่บรรดาสมาชิกคณะราษฎรและผู้ใกล้ชิด (งานศึกษาของ พรรณี บัวเล็ก) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีผลเป็นการสร้าง "รัฐราชการ" (ความเห็นของ เกษียร เตชะพีระ) และสร้างระบบสังคมนิยมที่สุดโต่งและดูแปลกแยกโดยที่พลังทางสังคมและพลังการเมืองของสังคมไทยไม่มีความพร้อมที่จะสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายคณะราษฎรเลย (ความเห็นของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล)

ควรกล่าวด้วยว่า การศึกษาในแนวมาร์กซิสต์และสังคมนิยม (หรือเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้แทนคำว่ามาร์กซิสต์ในระยะหลัง)

ได้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองของฝ่ายคณะราษฎร และคณะทหารในระยะต่อมาอย่างถึงแก่น ซึ่งมีส่วนนี้เท่านั้นที่คล้ายคลึงกับการเขียนประวัติศาสตร์ของสำนักอนุรักษนิยม เพราะต่างก็มีความเห็นทาง "ลบ" ต่อการดำเนินงานทางการเมืองของคณะราษฎร ขณะที่ในอีกส่วนหนึ่ง คือสมัยที่ประเทศไทยยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งสมัยประวัติศาสตร์โบราณ ปรากฏว่าทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม มีความเห็นและคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนหรือไม่ละม้ายคล้ายคลึงกันเลย

เหตุที่ฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม มีความเห็นร่วมกันได้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร และการปกครองระบอบใหม่ภายหลังปี พ.ศ. 2475 นั้น สันนิษฐานได้ว่า น่าจะเกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายประสบชะตากรรมทางการเมืองร่วมกัน กล่าวคือ ถูกปราบปรามจากรัฐบาลคณะราษฎร และถูกจับกุมคุมขังเป็น "นักโทษการเมือง" ร่วมกัน โดยประสบการณ์นี้น่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักเขียนประวัติศาสตร์การเมืองของทั้งสองสำนักมีความเห็นว่า รัฐบาลคณะราษฎรมีลักษณะ "เผด็จการ" หรือ "อำนาจนิยม" หรืออาจถึงขั้นเป็น "รัฐบาลฟาสซิสต์" เนื่องด้วยไม่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความแตกต่างทางการเมือง[3]

ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่า กรอบการวิเคราะห์ของสำนักประวัติศาสตร์นี้มีระยะเวลาที่ยาวนาน กล่าวคือ เน้นการศึกษาสังคมการเมืองทั้งระบบหรือเป็นระบบวิถีการผลิตทั้งระบบ ดังนั้นจึงทำให้นักประวัติศาสตร์แนวนี้ไม่ได้สนใจที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นการเฉพาะ โดยกล่าวแต่เพียงผ่าน ๆ ว่าเป็นเรื่องของความขัดแย้งและเป็นการต่อสู้กันทางการเมือง

กระนั้นก็ดี ปรากฏว่าได้มีบทความกะทัดรัดและมีเนื้อหากระชับของประจักษ์ ก้องกีรติ และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ที่เขียนขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เกิดจากการต่อสู้ทางการเมือง และเป็นการต่อรองในเชิงอำนาจการเมืองระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับฝ่ายคณะราษฎร และข้อสำคัญคือ มิได้เกี่ยวข้องกับ

การปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด การที่เรื่องดังกล่าวเข้ามาเกี่ยวข้องและกลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อระบอบประชาธิปไตย และคัดค้านระบอบเผด็จการนั้น เพิ่งถูกสร้างและตีความกันในภายหลัง โดยเฉพาะหลังจากปี พ.ศ. 2489–2490 เป็นต้นมา และมีการพัฒนาเป็นวาท-กรรมอย่างเป็นหลักเป็นฐานในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510

ประจักษ์ ก้องกีรติ (2545) มีความเห็นว่า การที่การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 กับระบอบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เป็นผลมาจากการก่อตัวและการขยายตัวของ *"วาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตย"* (หน้า 373–400) ซึ่งก่อรูปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และขยายตัวในช่วงทศวรรษที่ 2510 กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นเรื่องที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้เอง มิใช่เรื่องที่เป็น "ความจริง" อย่างนั้นตั้งแต่เริ่มแรก

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม

การเขียนประวัติศาสตร์แบบที่สี่ หรือประวัติศาสตร์สำนักเสรีนิยมนี้ กล่าวได้ว่าเริ่มต้นมานานแล้ว โดยปรากฏอยู่ในเอกสารและรายงานของปัญญาชนไทยบางคน รวมทั้งในเอกสารทางการทูตชาวต่างประเทศ ซึ่งนักการทูตหลายคนมีทัศนคติแบบเสรีนิยม หรือมองข้อเท็จจริงเป็นส่วน ๆ ซึ่งแต่ละส่วนมีเหตุผลและความเป็นไปของตัวเอง ประกอบกับนักการทูตจำนวนมากไม่มีความผูกพันกับฝ่ายคณะเจ้า และไม่มีพันธกิจใดที่จะต้องหนุนช่วยฝ่ายคณะราษฎรให้ก้าวขึ้นมามีอำนาจ ฉะนั้นจึงเขียนรายงานทั้งที่เป็นเอกสาร และรายงานประจำปีของตนในลักษณะที่มีความเป็น "กลาง ๆ" มาก่อนที่จะเกิดสำนักประวัติศาสตร์เสรีนิยมขึ้นในวงวิชาการไทยศึกษา ตัวอย่างงานเขียนของคนเหล่านี้ เช่นงานของ Kenneth P. Landon และ Sir Josiah Crosby เป็นต้น

ถัดมาได้แก่ ผลงานการศึกษาของชาวไทยและต่างประเทศ ในกรณีของชาวไทยได้แก่ การศึกษาของ ธวัช มกราพงศ์ งานของ เสน่ห์ จามริก

การค้นคว้าของ พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม บทความของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ หนังสือของ กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร การศึกษาของ ชาญชัย รัตนวิบูลย์ ผลงานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และงานของ ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เป็นต้น

ในส่วนของนักวิชาการต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ผลงานการศึกษาทั้งที่เป็นหนังสือและบทความของ Benjamin A. Batson บทความของ Nicholas Tarling บทความของ Ian Brown และการวิจัยของ Eiji Murashima เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเขียนประวัติศาสตร์สำนักนี้ในยุคสมัยใหม่เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2500 โดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์บางคนที่สนใจค้นคว้าหลักฐานอย่างเป็นอิสระ และสร้างผลงานของตนจากการค้นคว้าหาหลักฐานใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น การค้นคว้าของ ขจร สุขพานิช เป็นต้น ในระยะต่อมา ภายหลังจากเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ระบบการเมืองการปกครองและเสรีภาพทางการเมือง รวมทั้งเสรีภาพทางวิชาการได้เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น จึงส่งผลให้มีนักวิชาการทางประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ที่สนใจศึกษาค้นคว้าหลักฐานอย่างเป็นอิสระ มีการตีความ และให้ความหมายเรื่องราวใหม่ ๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้น

ลักษณะเด่นของการเขียนประวัติศาสตร์แบบเสรีนิยมคือ ความเชื่อว่าแต่ละเหตุการณ์ แต่ละส่วนของสังคม รวมทั้งหลักฐานแต่ละชิ้นมี "อิสระ" ที่แยกออกจากกัน มิใช่ว่าพระราชกรณียกิจขององค์พระมหากษัตริย์จะกำหนดความเป็นไปของสังคม หรือวิวัฒนาการของชาติจะกำหนดการต่อสู้ระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานและข้อมูลด้วยแล้วจำเป็นต้องศึกษาแบบแยกส่วนก่อนที่จะนำข้อเท็จจริงต่าง ๆ กลับมาเชื่อมโยงหรือประกอบกันให้เป็นเรื่องราวตาม "เหตุผล" ของผู้ศึกษาแต่ละคน

วิธีการศึกษาแบบเสรีนิยมนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก ทั้งจากพวกอนุรักษนิยม นักชาตินิยม และฝ่ายสังคมนิยม เนื่องด้วยเป็นการศึกษาและเขียน "อดีต" อย่างไม่มีเป้าหมาย ไม่มีความเชื่อมั่นที่ผูกพันกับรากฐานความเป็นมาของสังคมการเมืองใด ๆ และไม่มีความตระหนักว่าผลงานที่เขียนนั้น

จะไป "รับใช้" หรือเป็น "เครื่องมือ" ทางการเมืองของกลุ่มใด ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจว่า นักประวัติศาสตร์เสรีนิยมต้องการมี "เสรี" ในการคิดและเขียนงานของตนขึ้นตามแต่ "เหตุผล" ที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นจะคิดหรือจินตนาการขึ้นเอง

อย่างไรก็ตามด้วยความเชื่อมั่นและสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยบางประการ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์และการเขียน "อดีต" แบบเสรีนิยมของไทยมีความรุ่งเรืองขึ้นในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา และผลงานของนักประวัติศาสตร์สำนักนี้มีผลกระทบต่องานเขียนของนักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยม สำนักชาตินิยม และสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม ซึ่งสามารถแยกแยะออกได้เป็นเรื่อง ๆ เป็นประเด็น ๆ ในระดับที่มากบ้างน้อยบ้างไปโดยปริยาย

ตัวอย่างเช่น การศึกษาของ ชาญชัย รัตนวิบูลย์ (2519) ซึ่งได้อ่านรายงานการประชุมของเสนาบดีสภากับอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างละเอียด และนับเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรก ๆ ที่ทำการค้นคว้าเรื่องนี้อย่างเป็นอิสระ เขาพบว่า อภิรัฐมนตรีสภามิได้ทำหน้าที่เป็น "สภาที่ปรึกษา" แบบธรรมดา กล่าวคือ สภาที่ปรึกษาโดยปกติแล้วจะประชุมกันไม่บ่อยนัก และให้ความเห็นเท่าที่จำเป็นตามที่ผู้ขอคำปรึกษาร้องขอ ซึ่งโดยปกติของสังคมไทย สภาที่ปรึกษามักจะแปลว่าสภาที่ไม่มีหน้าที่การงานใดทำอย่างจริงจัง แต่ ชาญชัย รัตนวิบูลย์ พบว่า อภิ-รัฐมนตรีสภาเป็นสภาที่ทำงานอย่างแข็งขัน และมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอคิดเป็นจำนวนครั้งแล้วเท่า ๆ กับการประชุมของเสนาบดีสภา กล่าวคือ ในระหว่างปี พ.ศ. 2468 จนถึง พ.ศ. 2475 มีการประชุมเสนาบดีสภารวม 297 ครั้ง ขณะเดียวกันก็มีการประชุมอภิรัฐมนตรีสภา 274 ครั้ง (ชาญชัย, 2519: 268) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อภิรัฐมนตรีสภาได้ทำหน้าที่กรองงานต่าง ๆ ทั้งก่อนและหลังการประชุมของเสนาบดีสภา อีกทั้งเป็นสภาที่ทำหน้าที่ถวายความเห็น และทักท้วงพระบรมราชวินิจฉัยต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องราวที่นักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยมและสำนักอื่น ๆ ไม่เคยกล่าวถึงหรือเขียนถึงมาก่อน

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การค้นคว้าของ Benjamin A. Batson[4] ซึ่งพบว่า "ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ" ซึ่งมีการอ้างและกล่าวถึงกันมาก่อนหน้านั้น อันที่จริงมีสองร่าง ร่างแรกเขียนถวายฯ (เอกสารชื่อ Outline of Preliminary Draft และมีเนื้อหาของร่างแบ่งออกเป็น 12 มาตรา) โดยพระยากัลยาณไมตรี (Francis B. Sayre) เมื่อปี พ.ศ. 2469 กับอีกร่างหนึ่งเขียนขึ้นถวายฯ โดยพระยาศรีวิสารวาจา และนาย Raymond B. Stevens ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ ทั้งสองได้ร่างเอกสารร่วมกันถวายตามพระบัญชาของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารชื่อ An Outline of Changes in the Forms of the Government (เขียนหลักการเป็นหมวด ๆ และไม่มีรายละเอียดแบ่งเป็นมาตรา) ในปี พ.ศ. 2474 การค้นพบเอกสารและนำมาพิมพ์เผยแพร่นับว่ามีความสำคัญมากต่อการ "เขียน" ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เพราะเอกสารมีรายละเอียดและความน่าเชื่อถือสูงกว่าความจำของบุคคลเป็นอันมาก

ปัญหาก็คือ เมื่อพบเอกสารดังกล่าวแล้ว เราจะยังเรียกเอกสารทั้งสองว่า "ร่างรัฐธรรมนูญ" ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไปได้หรือไม่ เนื่องด้วยเอกสารทั้งสองยืนยันว่า พระราชอำนาจสูงสุดยังเป็นของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะ "ถอดถอน" ฝ่ายบริหาร คือนายกรัฐมนตรี เมื่อใดก็ได้ตามพระราชประสงค์ และทรงมีพระราชอำนาจที่จะ "ยุบสภา" เมื่อใดก็ได้ตามพระราชประสงค์ โดยสภาดังกล่าวมีสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งกึ่งหนึ่งและแต่งตั้งกึ่งหนึ่ง ผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้แก่ พลเมืองไทยที่มีทรัพย์สมบัติและเสียภาษีอากรในระดับหนึ่งให้แก่รัฐบาลไทย (ร่างเอกสารดังกล่าวยังไม่มีรายละเอียดว่า ต้องมีทรัพย์สมบัติเท่าใด หรือเสียภาษีจำนวนเท่าใด)

อย่างไรก็ดีงานศึกษาของ Benjamin A. Batson นับว่ามีส่วนสำคัญทำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน และทำให้เราเข้าใจด้วยว่า การสละราชสมบัตินั้นเกิดจาก "ความขัดแย้ง" ทางการเมืองระหว่างพระองค์กับฝ่ายคณะราษฎรซึ่งมีแนวความคิดทางการเมืองแบบชาตินิยม ผสมผสานกับความคิดสังคม

นิยม

ตัวอย่างอีกส่วนหนึ่งที่พอจะกล่าวถึงได้ในที่นี้ ได้แก่การศึกษาของ **นครินทร์ เมฆไตรรัตน์** (2533 และ 2543) ซึ่งใช้เอกสารประเภทหนังสือฎีกา คำร้องทุกข์และคำร้องเรียน มาประกอบการศึกษาสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2470-2480 เอกสารดังกล่าวนี้นับได้ว่ามีความเป็น "อิสระ" จากเอกสารราชการอื่น ๆ และเป็นคนละส่วนจากคำบอกเล่าที่ดำรงอยู่ก่อนเป็นอันมาก ฉะนั้นในการศึกษาเอกสารฎีกา คำร้องร้องทุกข์ และคำร้องเรียนในสมัยนั้น จึงพอจะอธิบายได้ว่าคนชั้นล่างที่ไม่ใช่เจ้านายและข้าราชการมีความคิดและความรู้สึกอย่างไรทางการเมือง พวกเขามีความ "ตื่นตัว" หรือ "รับรู้" หรือไม่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น

การศึกษาของ **นครินทร์ เมฆไตรรัตน์** พบว่าคนชั้นล่างของสังคมไทยในสมัยนั้นมีความตื่นตัวพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนำทั้งที่เป็นผู้นำชาวนา พวกหัวหมอ ทนายความ พระสงฆ์ ครู และผู้นำกรรมกรในเขตเมือง เพราะพวกเขาได้ถวาย "ฎีกา" เป็นจำนวนมากแสดงความคิดเห็นแนะนำให้รัฐบาลดำเนินการต่าง ๆ ข้อสำคัญก็คือ ภาษาที่ปรากฏในหนังสือฎีกาและหนังสือร้องเรียนนั้นเป็น "ภาษาทางการเมือง" ที่มีความรุนแรงมาก อย่างเช่น รัฐบาลปกครองราษฎรอย่างทาส อย่างหลอกลวง รัฐบาลทำนาบนหลังคน สยามไม่ใช่คอกควาย ฯลฯ คำประกาศและภาษาทางการเมืองเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหนังสือฎีกามาก่อนที่จะมีประกาศคณะราษฎรออกจ่ายแจกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

ปฏิกิริยาของชนชั้นสูงเองก็ดูจะแข็งกร้าวกับหนังสือของชนชั้นล่างอยู่มาก ซึ่งยิ่งทำให้ระบบการเมืองไร้ความชอบธรรมไปตามลำดับ ดังที่มีหนังสือฎีกาบางฉบับกล่าวว่า ในเวลานี้ไม่ว่าจะเดินทางไปที่ไหน ก็กล่าวกันเป็นเสียงเดียวกันว่า "...รัฐบาลปกครองอย่างทาส อย่างหลอกหลวง อย่างสูบเลือดกันแทบทุกแห่งหน..." ซึ่ง **นครินทร์ เมฆไตรรัตน์** วิเคราะห์ว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่เร่งรัด มีผลทำให้ระบบเก่าเสื่อมความชอบธรรม และกระตุ้นให้กลุ่มการเมืองบางกลุ่ม "กล้าหาญ" ที่จะกระทำการเปลี่ยนแปลง

ทางการเมือง

นอกจากนี้ในกลุ่มของเอกสารที่เป็นหนังสือฎีกาและคำร้องทุกข์เอง ก็ปรากฏว่ามีผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งนิยมเรียกตนเองว่า "พ่อค้าไทย" ทำหนังสือขึ้นมาด้วย เพราะต่างประสบกับความอัตคัดและฝืดเคืองทางเศรษฐกิจอย่างทั่วหน้า อย่างเช่น นายเลิศ ซึ่งทุ่มเงินไปกับการซื้อที่ดินสู้กับพ่อค้าต่างชาติ และหมดสภาพคล่องไปในที่สุด นายมังกร สามเสน ลงทุนการค้าข้าว แต่ก็ประสบปัญหาอย่างหนักเนื่องจากการรวมกลุ่มของคนจีน ทำให้ไม่สามารถค้าข้าวแข่งกับพ่อค้าจีนได้ ฯลฯ ในเรื่องนี้ นครินทร์ เมฆ-ไตรรัตน์ มีความเห็นต่างจากการศึกษาของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองและสำนักมาร์กซิสต์ ซึ่งเห็นว่าพ่อค้าไทยไม่มีความคิด (หรือจิตสำนึก) ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในทางตรงข้าม นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ มีความเห็นว่าพ่อค้าไทยมีบทบาทพอสมควร และได้เรียกร้องให้รัฐบาลใหม่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม เพื่อต่อสู้กับพ่อค้าต่างชาติมาก่อนที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะประกาศนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมอย่างเต็มรูปมาเป็นเวลานานหลายปีเลยทีเดียว

อาจจะสรุปได้ว่า การเขียนประวัติศาสตร์ในแนวเสรีนิยมมีลักษณะเด่นของตนเอง คือการศึกษาเรื่องราวแต่ละส่วน แต่ละประเด็นอย่างมี "อิสระ" ต่อกัน การวิเคราะห์ในภาพรวมทั้งหมดจึงเป็นเรื่องที่มิอาจเกิดขึ้นหรือสร้างเรื่องขึ้นใหม่ได้อย่างฉับพลัน เพราะว่านักประวัติศาสตร์สำนักนี้จำเป็นต้องศึกษาเรื่องเฉพาะขึ้นก่อนจะมีภาพรวมของประวัติศาสตร์ไทยขึ้นมาใหม่ หรือสร้างเรื่องขึ้นใหม่ได้ในภายหลัง

ในกระบวนนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า มิใช่ว่านักวิชาการในสำนักนี้ทุกคนจะไม่มีโครงเรื่องใหญ่เป็นภาพรวม เพราะในอันที่จริงเมื่อนักวิชาการนั้น ๆ ใช้เวลาและวิจารณญาณที่เป็นอิสระของตนเองไประยะหนึ่งแล้ว ก็จะพบว่านักวิชาการทั้งนักรัฐศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ในสำนักนี้ มีแนวโน้มร่วมกันประการหนึ่งคือ การอธิบายเรื่องราวใหม่โดยให้ทั้งสองฝ่าย คือคณะเจ้ากับคณะราษฎร รวมทั้งฝ่ายอื่น ๆ เช่น คนชั้นล่างกับคนชั้นสูง ฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ฯลฯ เข้ามาประสานกัน หรือประนีประนอม

ออมชอมกันทางการเมือง ซึ่งเป็นหลักคิดสำคัญประการหนึ่งของพวกนักเสรีนิยมทั้งหลาย[5]

ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของนักวิชาการแนวเสรีนิยม ซึ่งอธิบายการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 7 ได้อย่างมีองค์รวม ได้แก่ผลงานของ เสน่ห์ จามริก (*การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*, 2529 และพิมพ์ต่อ ๆ มาอีกหลายครั้ง) ซึ่งมีความเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและผู้นำคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำสายพลเรือน มีความเห็นต่อ "พัฒนาการทางการเมือง" และ "ระบอบประชาธิปไตย" ไปในทิศทางเดียวกัน และคล้ายคลึงกันมากกว่าที่จะมีความแตกต่างอย่างสุดขั้ว กล่าวคือ เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นตามพลังของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และเกิดจากระบบการศึกษา รวมทั้งการพัฒนาให้ทันสมัย ซึ่งชนชั้นนำไทยหัวก้าวหน้าล้วนตระหนักดีว่าไม่ช้าก็เร็ว กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากการปกครองในระบอบสังคมการเมืองเดิม (emancipation) ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่เหลือจึงขึ้นอยู่กับการจัดระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจว่ากลุ่มการเมืองต่าง ๆ ตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและพลังการเมืองอะไรในระหว่างกระแสที่คัดค้านการเปลี่ยนแปลงกับการนำการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแบบคู่ขนานกันไป

เสน่ห์ จามริก มีความเห็นว่า การประนีประนอมออมชอมระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว และเกิดขึ้นจริง แต่ดำรงอยู่ในช่วงเวลาอันสั้น ด้วยสภาพการณ์ต่าง ๆ และพลังอำนาจต่าง ๆ ที่ต่างดึงและดันกันเอง ทำให้การออมชอมนั้นต้องแตกสลายและเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความอ่อนแอในระบบคุณค่าและจริยธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำไทยโดยรวม โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นปัญหาของคณะเจ้าหรือคณะราษฎร หรือทหารและพลเรือน เพราะว่าทุกคนมีปัญหาร่วมกันทั้งหมด คือความไม่พร้อมที่จะตกลงปลงใจที่จะสร้างกฎกติกาของการปกครองและการใช้อำนาจทางการเมืองร่วมกัน

พิจารณาในแง่นี้ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 จึงเป็นความสูญเสียของสังคมการเมืองไทยโดยรวมทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการเสียโอกาสที่

จะสร้างระบอบประชาธิปไตยจากรากฐานของความประนีประนอมออมชอมต่อกัน (consent) นี่ต้องนับว่าเป็นการวิเคราะห์และเป็นการ "เขียน" เรื่องราวทางการเมืองไทยสมัยใหม่จากแนวคิดของสำนักเสรีนิยมที่แหลมคมมากที่สุด ซึ่งแน่นอนว่า สำนักอนุรักษนิยมก็คงจะยอมรับประเด็นดังกล่าวไม่ได้ เช่นเดียวกับสำนักชาตินิยม รวมทั้งสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม ก็คงจะเห็นเป็นเรื่องที่แปลกแยกเป็นอย่างยิ่งว่าระบอบประชาธิปไตยจะเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของชนชั้นนำไทยโดยรวมได้อย่างไร เนื่องด้วยในมุมมองของสำนักต่าง ๆ ยกเว้นสำนักเสรีนิยมแล้ว มักจะมีความเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยย่อมเกิดขึ้นโดยการต่อสู้ของคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น (เช่น เกิดขึ้นโดยการต่อสู้ของนักประชาธิปไตยที่แท้จริง ผู้รักชาติที่แท้จริง หรือชนชั้นกระฎุมพีอิสระ ฯลฯ) ที่จะหักล้าง โค่นล้มกลุ่มอำนาจอีกกลุ่มหนึ่ง (พวกอำนาจเก่า ชนชั้นผู้ปกครองเดิม หรือพวกเผด็จการ เป็นต้น) แล้วสถาปนาระบอบอำนาจทางการเมืองแบบใหม่ของชนชั้นนำใหม่ขึ้นแทนที่ระบอบอำนาจเดิม

สรุปแล้วในบทนี้ผู้เขียนได้อธิบายให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยสมัยใหม่แบ่งได้เป็นสี่สำนัก ได้แก่ สำนักอนุรักษนิยม สำนักชาตินิยม สำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม และสำนักเสรีนิยม ทุกสำนักล้วนมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและการสละราชสมบัติของพระองค์ มี "ความจริง" ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก

"ความจริง" ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เกิดขึ้นเพราะสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์แต่ละสำนักมีหน่วยการวิเคราะห์ มีโครงเรื่อง มีการใช้หลักฐาน มีฐานคิด การมองปัญหา การลำดับเรื่อง และการให้เหตุผล หรือคำอธิบายที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละสำนักล้วนมีจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเองด้วยกันทั้งสิ้น อีกทั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการในสถานที่ต่าง ๆ

ข้อสรุปในที่นี้อาจกล่าวได้ว่า สำนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม กับสำนักเสรีนิยม อาจเป็นสองสำนักใหญ่ที่มีการเผชิญหน้ากันมากที่สุด เนื่อง

ด้วยสำนักชาตินิยม และสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยมนั้น มักไม่สนใจที่จะ "เขียน" งานของตนในลักษณะที่เป็นเรื่องเฉพาะ หรือเป็นกรณีศึกษา เพราะการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวมมีความสำคัญมากกว่า เมื่อมองจากเป้าหมายหรือปรัชญาทางประวัติศาสตร์ของสำนักทั้งสองดังกล่าวนั้น

เชิงอรรถบทที่ 3

1 งานเขียนของพระสารสาสน์พลขันธ์เรื่อง *My Country Thailand* พิมพ์ครั้งแรกที่เมืองโตเกียว โดยสำนักพิมพ์มารูเซน เมื่อปี ค.ศ. 1942 นับว่าเป็นตัวอย่างสำคัญของสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์ชาตินิยม ซึ่งการศึกษาทางประวัติศาสตร์ของไทยมักจะไม่กล่าวถึงงานชิ้นนี้เลย อย่างไรก็ดีงานเขียนนี้ได้พิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง และฉบับพิมพ์ครั้งหลังได้มีการแก้ไขเนื้อหาไปมาก ตามสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และตามพลังของกระแสของลัทธิรักชาติบ้านเมือง (patriotism) ซึ่งมีความสำคัญเหนือลัทธิชาตินิยม (nationalism) ของไทยไปแล้วในสมัยปัจจุบันนี้

2 แนวคิดเรื่องสยามใหม่ หรือ New Siam เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ผู้เขียนเข้าใจว่ามีงานเขียนทางประวัติศาสตร์เพียงสองกลุ่ม คือพวกชาตินิยมและเสรีนิยมรุ่นบุกเบิกเท่านั้นที่ยอมรับว่ายุคสยามใหม่ของไทยมีสองครั้ง ครั้งแรกคือสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยต้นรัชกาลที่ 5 กับสมัยที่สองคือภายหลังการเปลี่ยนแปลงปี พ.ศ. 2475 จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

สำหรับตัวอย่างงานเขียนในแนวนี้ ขอให้ดู อาทิเช่น จำกัด พลางกูร, *ปรัชญาของสยามใหม่*, (กรุงเทพบรรณาคาร, 2479); ดิเรก ชัยนาม, *การสิ้นสุดแห่งสภาพนอกอาณาเขตในกรุงสยาม*, (โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, 2479); ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์ *สยามรัฐปฏิวัติ*, 2 เล่ม, (สำนักพิมพ์อุดมบรรณาสาร, 2479); พระธรรมนิเทศ-ทวยหาญ, *ความเพริศพริ้งของชาติ*, (โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522); บุญทอง เลขะกุล, *คู่มือระบอบใหม่*, (โรงพิมพ์สยามพาณิชยการ, 2477); สัญญา ยมะสมิต, *ไทยกู้เกียรติศักดิ์*, (โรงพิมพ์ประชาไทย, 2484); Phra Sarasas, *My Country Thailand*, (Tokyo: Maruzen, 1942); M. Sivaram, *The New Siam in*

the Making, (Bangkok: Stationer Printing Press, 1936); K.P. Landon, *Siam in Transition*, (Chicago: University of Chicago Press, 1939); Virginia Thomson, *Thailand: The New Siam*, (New York: McMillan, 1941) เป็นต้น

สรุปความจะเห็นได้ว่า งานเขียนสำนักชาตินิยมและเสรีนิยมรุ่นบุกเบิกที่เกี่ยวข้องกับไทยศึกษากลุ่มหนึ่ง มีความเห็นว่าสังคมการเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง จัดเป็น "ยุคสยามใหม่" มิใช่เป็นยุคมืด หรือยุคทมิฬ หรือยุคเผด็จการ ดังที่งานเขียนสำนักอนุรักษนิยมและสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม กล่าวบรรยายและเสนอข้อคิดของฝ่ายตนเอาไว้

3 เรื่องแนวร่วมทางการเมืองระหว่างฝ่ายอนุรักษ์ และฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม หรือฝ่ายซ้ายไทยนี้ เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ แม้นว่าจะไม่ใช่เรื่องที่เป็นปกตินัก ข้อคิดเห็นประเด็นนี้ ผู้เขียนได้จากการอ่านวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ เกษียร เตชะพีระ และจากการสนทนากับ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย

4 เรื่องผลงานการศึกษาของ Benjamin A. Batson นี้ หลายคนมีความเห็นว่าเขาเป็น "นักอนุรักษนิยม" เนื่องด้วยมีความใกล้ชิด รวมทั้งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ สมเด็จฯ พระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เพื่อสอบถามเรื่องราวต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามในหลายปีที่ผู้เขียนมีโอกาส "สัมภาษณ์" และ "แลกเปลี่ยน" ข้อมูลและความรู้กับ Benjamin A. Batson ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่า ข้อวินิจฉัยดังกล่าวไม่น่าจะถูกต้อง อีกทั้งเป็นทัศนคติของผู้ชื่นชมคณะราษฎรบางสายเท่านั้นที่เห็นว่าการศึกษาผู้นำฝ่ายทหารแปลว่าคือการยกย่องหรือชื่นชมทหาร และการที่ได้มีโอกาสสัมภาษณ์และติดต่อกับเจ้านายแปลว่าคือการยกย่องและชื่นชมคณะเจ้านาย "เหนือ" ฝ่ายคณะราษฎร

กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทัศนคติที่วิจารณ์งานของ Benjamin A. Batson ดังกล่าว ยังคงมอง "อดีต" หรือ "ประวัติศาสตร์" แบบฝักฝ่าย ซึ่งจัดเป็นทัศนคติแบบอนุรักษนิยม หรือชาตินิยม หรือมาร์กซิสต์ ก็อาจจะเป็นไปได้ทั้งสามทาง จำเป็นต้องศึกษาเป็นกรณี ๆ ไป

ในที่นี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า งานของ Benjamin A. Batson จัดเป็นงานเขียนในแนวทางเสรีนิยมเนื่องด้วยเขาได้ศึกษาเอกสาร ข้อมูล และหลักฐานต่าง ๆ อย่างเป็นอิสระต่อกัน และ "สร้าง" เรื่องของตนขึ้นมาตามเหตุผลและการจัดเรื่อง

ที่มีลักษณะเป็นเอกเทศ Benjamin A. Batson มีความสนใจความคิดของพวกสังคมนิยม และชาตินิยม ตลอดจนพวกฝ่ายก้าวหน้าต่าง ๆ ของไทยเป็นอย่างมาก เขาได้เขียนร่างบทความเหล่านี้ไว้หลายบทความ และบางบทความที่เกี่ยวข้องกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ ได้พิมพ์เผยแพร่แล้วในวารสาร *สยามสมาคม* ซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างประกอบในอีกทางหนึ่งว่าเขามิใช่เป็นประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยมแต่ประการใด

[5] ผู้เขียนขอขอบคุณ รศ.ดร. ไชยันต์ ไชยพร และอาจารย์ ดร. วีระ สมบูรณ์ แห่งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้วิจารณ์หนังสือของผู้เขียนเรื่อง *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* (พิมพ์หลายครั้ง) ไว้ในวาระ ซึ่งทำให้ผู้เขียนมีความเข้าใจจุดยืนของพวกเสรีนิยมมากขึ้นว่ามิได้แปลว่าพวกนิยมเสรี หรือนิยมของฟรี หรือมีความเห็นแบบล่องลอยไปมาหาหลักการอะไรไม่ได้ ในทางตรงข้ามพวกเสรีนิยมมีจุดยืนทางการเมืองที่หนักแน่นอยู่ด้วย นั่นคือ มุ่งให้เกิดการประนีประนอมออมชอมของผู้คนในสังคมบนกระบวนการใช้เหตุและผล อีกทั้งมุ่งแสวงหาการประสาน "อดีต" เข้ากับ "ปัจจุบัน" มิใช่พูดถึงอดีตแบบแบ่งแยก รวมทั้งไม่ได้มุ่งให้เกิดฝักฝ่ายทางการเมืองตลอดเวลาและตลอดไป

บทที่ 4

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (3) การสถาปนาภาษาทางการว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

ความนำ

การบอกเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ก็ดี และการเขียนงานทางประวัติ-ศาสตร์ก็ดี นับเป็นกิจกรรมและการดำเนินงานของกลุ่มสังคมและการเมือง ซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันทางสังคม และสถาบันการเมืองบางแห่ง กระนั้นก็ตามการดำเนินกิจกรรมทั้งสองประเภทหาได้เป็นกิจกรรมของทางราชการหรือเป็นของรัฐบาลไม่ เราคงไม่ลืมว่ารัฐบาลในสมัยแรกของการปกครองระบอบใหม่ (พ.ศ. 2475-2490) ยังคงนิยมใช้ภาษาทางการเมืองและคำประกาศของทางราชการว่าประเทศไทยปกครองโดยระบอบรัฐ-ธรรมนูญ (constitutional regime) และเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) ขณะที่ในระยะถัดมา (พ.ศ. 2490-2516) แม้นคำว่าประชาธิปไตยจะกลายเป็นคำสามัญทางการเมือง แต่ก็ยังไม่ได้ประสานเป็นเนื้อเดียวกับ "พระมหากษัตริย์" เพราะในสมัยนั้นเรานิยมใช้คำว่าประชาธิปไตยโดยไม่มีคำคุณศัพท์ขยายความบ้าง มีการใช้คู่กับคำว่ารัฐสภา กลายเป็นประชาธิปไตยแบบรัฐสภาบ้าง รวมทั้งใช้คู่กับคำว่า "ไทย" กลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ บ้าง

ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงจากกรอบโครงของภาษาทางราชการมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข และมีการเน้นถึงพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญยิ่งในทางการเมืองและทางภาษาการเมือง ในการนี้เรา

มีความจำเป็นต้องสำรวจและวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการของภาษาทางราชการในเรื่องดังกล่าวประการหนึ่ง และคำอธิบายของปัญญาชนคนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญญาชนที่ทำงานกับรัฐบาลหรือช่วยงานรัฐบาลในอีกประการหนึ่ง หลังจากนั้นคงเป็นการศึกษาและพิจารณาถึงเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ของทางราชการในเรื่องดังกล่าวประกอบด้วย เพื่อจะได้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวก่อกำเนิดมาได้อย่างไร และมีวิวัฒนาการต่อมาในลักษณะใด

การศึกษาในบทนี้มีความสำคัญเพราะการเปลี่ยนแปลงของภาษาทางราชการ และคำประกาศที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองของประเทศดังกล่าว ย่อมมิใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมของการใช้ภาษาเท่านั้น หากแต่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "อำนาจ" ทางการเมือง เนื่องด้วยคนกลุ่มหนึ่ง หรือหลาย ๆ กลุ่มก็คงมีความเห็นพ้องและตกลงปลงใจที่จะใช้ภาษาดังกล่าวขึ้นก่อนเป็นปฐม หลังจากนั้นก็คงจะเป็นเรื่องของวิวัฒนาการบ้าง เป็นการประกาศให้ทราบโดยทั่วไปบ้าง อาจจะมีการบังคับให้ใช้บ้าง หรือใช้บ่อย ๆ จนกระทั่งมีความเคยชินทางภาษาบ้าง ฯลฯ

ความเป็นมาของภาษาทางการว่าด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ภาษาของทางการ หรือภาษาราชการ (official language) ของทุกประเทศที่เป็นรัฐสมัยใหม่นั้น มีลักษณะร่วมกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือเป็นภาษาสำหรับการเขียน (มากกว่าภาษาของการพูด) อย่างหนึ่ง เป็นภาษาที่มีมาตรฐานอย่างหนึ่ง และเป็นภาษาของอำนาจซึ่งมีกลไกและกระบวนการที่จะบังคับให้ประชาชนหรือพลเมืองทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจ มีการยอมรับนำไปใช้สืบต่อไป ในอีกประการหนึ่ง

เหตุที่ภาษาของทางการหรือภาษาราชการมีลักษณะดังกล่าวนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการสถาปนารัฐ (state) และชาติ (nation) สมัยใหม่ขึ้น ซึ่งเมื่อองคาพยพทางสังคมการเมืองและแนวคิดทั้งสองรวมกัน

แล้วจะกลายเป็นรัฐชาติ หรือรัฐประชาชาติ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย (Mommsen, 1990: 210-226) และภายในกรอบโครงของรัฐชาตินี้ รัฐและชาติจะมีเหตุผลของตนที่ต้องดำรงอยู่ "เหนือ" อำนาจชนิดอื่น ๆ ภายในสังคมการเมือง ฉะนั้นความแตกต่างและลักษณะอำนาจอื่น ๆ จึงถูกกดทับไว้ หรือถูกควบคุมด้วยกลไกทางสังคมการเมือง อุดมการณ์ และวัฒนธรรม รวมทั้งภาษาทางการเมืองในอีกส่วนหนึ่งด้วย

เมื่อแรกเริ่มกระบวนการสถาปนารัฐชาติไทยสมัยใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีกลไกหลายประการที่ช่วยในการก่อตัวของภาษาราชการไทย นับตั้งแต่ระบบภาษาเขียนของข้าราชการ ระบบโรงเรียน ระบบการจัดพิมพ์หนังสือ ระบบการแปลภาษา การจัดทำปทานุกรมหรือพจนานุกรม ระบบภาษาหนังสือพิมพ์ และภาษาในหนังสืออ่านเล่นของคนชั้นกลาง และที่สำคัญอย่างยิ่งในระยะต่อมา ได้แก่ บทบาทของกรมโฆษณาการ การพิมพ์หนังสือแจกประชาชน (อาทิเช่น การพิมพ์กฎหมายรัฐธรรมนูญ หนังสือคู่มือพลเมือง หนังสือแถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ แจกประชาชน เป็นต้น) เอกสารประกาศแถลงการณ์และใบปลิวของทางราชการ การกระจายเสียงผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ และเอกสารของรัฐสภา เช่น รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ข้อสำคัญก็คือ เอกสารเหล่านี้ต้องเขียนเป็น "ภาษาไทย" (สมัยใหม่) มิอาจเขียนเป็นภาษาไทยปนภาษาอังกฤษ หรือไทยปนภาษาจีนได้ หากจะมีการเขียนปะปน ก็ต้อง "แปล" หรือถ่ายศัพท์ หรือใช้คำทับศัพท์เพื่อให้คนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการทั้งระบบเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ เช่น นำไปสอนนักเรียน หรือนำไปปิดประกาศจัดเก็บภาษี เป็นต้น ส่วนประชาชนจะเข้าใจหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะในเบื้องต้นนั้นคงจะต้องทำให้ข้าราชการและผู้สำเร็จการศึกษาจากระบบโรงเรียนสมัยใหม่เข้าใจเสียก่อน

พิจารณาในแง่นี้แล้วจะเห็นว่าภาษาราชการของไทยแม้นจะเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ก็เป็นระบบที่ไม่มีมาตรฐานเดียวและครอบคลุมได้ทั้งหมด (เนื่องด้วยระบบราชการสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมีระบบ "ย่อย"

ภายในที่มีหลายมาตรฐานซ้อนทับกันอยู่ เช่น ระบบของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ระบบข้าราชการชั้นกลาง ระบบข้าราชการชั้นผู้น้อย ซึ่งมีความแตกต่างกันมาก อีกทั้งมีระบบข้าราชการของชาวต่างประเทศอยู่ด้วยในบางประเภท โดยมีการใช้ภาษาจีนบ้าง ภาษาอังกฤษบ้าง ภาษาฝรั่งเศสบ้าง ตัวอย่างเช่น เอกสารที่เรียกกันว่า "ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ" ก็จัดเป็นตัวอย่างหนึ่งของคำอธิบายนี้ เนื่องด้วยเป็นเอกสารที่ข้าราชการโดยทั่วไปไม่สามารถอ่านและทำความเข้าใจได้เลย มีผู้วิเคราะห์ไว้ว่า ภาษาราชการไทยที่มีมาตรฐานและเป็นแบบแผนเดียวกัน น่าจะเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หรือนับจากสมัยนั้นเป็นต้นมา (นิธิ, 2528: 11-37)

กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ เมื่อครั้งยังทรงครองพระยศเดิมเป็น ม.จ. วรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นผู้หนึ่งที่สนใจเรื่องของการบัญญัติศัพท์และทำให้ภาษาไทยเป็นภาษามาตรฐาน ในสมัยนั้น คำศัพท์สำคัญ ๆ ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ยังหามีระบบระเบียบเป็นแบบแผนเดียวไม่ ตัวอย่างเช่นคำว่า constitution มีคำแปลทับศัพท์เป็นไทยทั้งคำว่า คอน-สติตูชั่น และ คอนสติติวชั่น และใช้คำไทยว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญก็มีปรากฏ (เช่น พระราชบัญญัติธรรมนูญวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475) ธรรมนูญปกครองแผ่นดินก็มี (เช่นหนังสือของหลวงจักรปาณีศรีศีลวิสุทธิ์ เรื่อง *คำอธิบายธรรมนูญปกครองแผ่นดิน* พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2475 เป็นต้น) ตราบจนกระทั่งกรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ทรงบัญญัติคำว่า "รัฐ-ธรรมนูญ" ขึ้น ก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมใช้ตลอดมา โดยเริ่มจากการใช้เป็นภาษาของทางราชการก่อน คือใช้เป็นเอกสารที่ตราขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 เรียกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม กรมหมื่นฯ นราธิป-พงศ์ประพันธ์ทรงให้หลักการไว้ว่า ภาษาทางการเมืองของไทยที่จะมีการบัญญัติขึ้นควรเป็นภาษาชั้นสูง และใช้ภาษาเก่ามาประกอบ อีกทั้งต้องสื่อภาพของคำได้อย่างครอบคลุมในลักษณะที่ไม่ทำให้ผู้คนมีความรู้สึกว่าบ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเกินไป คือไม่ควรใช้คำหรือวาจาปลุกเร้าอารมณ์ ในทางตรงข้าม คำที่ดีควรทำให้รู้สึกว่าประเทศชาติบ้านเมืองนั้นมีเสถียรภาพ และอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป

(วรรณไวทยากร, 2475ค)

หากพิจารณาจากกระบวนการบัญญัติศัพท์ของไทย รวมทั้งการจัดทำพจนานุกรมฉบับมาตรฐานโดยสำนักราชบัณฑิตยสถาน ประเทศไทยน่าจะมีภาษามาตรฐานของทางราชการ รวมทั้งภาษามาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ทางการเมืองทั้งหมด ก็ภายหลังจากที่ได้จัดพิมพ์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2493 หรือก่อนหน้านั้น 2-3 ปี คือเมื่อมีการเตรียมต้นฉบับพจนานุกรมฉบับดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว

กล่าวเฉพาะคำศัพท์และภาษาของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองประเทศแล้ว พอจะทราบได้ว่า ในระยะเริ่มแรกของการสถาปนาการปกครองในระบอบใหม่ รัฐบาลสมัยนั้นนิยมที่จะใช้ภาษาราชการว่าประเทศไทยปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญ (รวมทั้งมีวันหยุดราชการที่สำคัญและมีการเฉลิมฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่คือ วันรัฐธรรมนูญ ซึ่งตรงกับวันที่ 10 ธันวาคม ของทุกปี) และในตำราของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเรียกประเทศไทยว่าปกครองโดยระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ หรือระบอบราชาธิปไตยจำกัดอำนาจโดยรัฐธรรมนูญ ตราบจนถึงช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2490-2492 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการ "ร่างรัฐธรรมนูญ" ฉบับปี พ.ศ. 2492 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิด วาทกรรม และภาษาทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

การร่างรัฐธรรมนูญของไทยฉบับปี พ.ศ. 2492 มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากการร่างรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ (คือฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 ฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ฉบับ พ.ศ. 2489 และฉบับ พ.ศ. 2490) หลายประการ นับตั้งแต่ประการแรก เกี่ยวข้องโดยตรงกับบรรยากาศทางการเมือง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงเวลาก่อนหน้านั้น คือในช่วง พ.ศ. 2475-2490 ซึ่งสมัยแรกนั้น ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของคณะราษฎรที่ชื่อหลวงประดิษฐ์มนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ ยังคงมีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญเกือบทั้งหมด หรือมีบทบาทร่วมร่างรัฐธรรมนูญเป็นบางส่วน ประการต่อมา การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 กระทำโดย "สภาร่าง

รัฐธรรมนูญ" ซึ่งประกอบด้วยคณะบุคคลต่าง ๆ จำนวน 40 คน และในกระบวนการร่างฯ นั้น มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางมากกว่าการร่างรัฐธรรมนูญโดยบุคคลคนเดียว (เช่น การร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2475 และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2490) หรือร่างโดยคณะอนุกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 7-8 คน (เช่น รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 และฉบับ พ.ศ. 2489 เป็นต้น)

ฉะนั้นจึงพบว่า ในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 ได้อภิปรายถึงหลักการและแนวคิดทางการเมืองต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของรัฐ ชื่อประเทศ ระบอบการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการยืนยันว่าจะคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้หรือไม่ รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ "พระราชอำนาจ" ในทางการเมืองการปกครองด้านต่าง ๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตามกล่าวเฉพาะประเด็นการอภิปรายว่าจะคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้หรือไม่ สภาร่างรัฐธรรมนูญได้ใช้เวลาไปมากที่จะโต้เถียงกันว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญมี "อำนาจ" จริง ๆ ที่จะพิจารณาเรื่องดังกล่าวหรือไม่ และ "ควร" ที่จะอภิปรายในประเด็นดังกล่าวหรือไม่ ตัวอย่างเช่น คำอภิปรายของนายสุวิชช์ พันธเศรษฐ์ ที่กล่าวว่า

> "...ข้าพเจ้าขอคัดค้านว่า สภานี้ไม่ควรที่จะอภิปรายกันให้มากความ คือข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างให้ประธานฯ ได้พิจารณาว่า ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์นั้นก็มีได้เพียงสองคือ หนึ่งระบอบแอบโซลูด มอร์นากี้ คือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างที่มีก่อนสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรามีอยู่ กับอีกระบอบหนึ่งก็คือ ลิมิเต็ด มอร์นากี้ คือพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครอง คือเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในครั้งนั้นเองฝ่ายปฏิวัติก็ได้แสดงออกซึ่งเจตนารมณ์แล้วว่าไม่ปรารถนาที่จะล้มล้างราชบัลลังก์ นี่เป็นการยืนยันแทนประชาชนทั้งชาติ คือหมายความว่าการที่มีการปฏิวัติเป็นแต่เพียงต้องการให้ประเทศไทยเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเยี่ยงนานาอารยประเทศทั้งหลาย ทีนี้ขอให้รำลึกว่าเราจะอภิปรายกัน

> ในเรื่องว่าควรจะยืนยันให้มีพระมหากษัตริย์ หรือไม่นั้น ต่างฝ่ายก็จะต้องยกเอาเหตุผลในเรื่องการมีพระมหากษัตริย์ หรือไม่มีพระมหากษัตริย์ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองในการที่จะยกเหตุผลต่าง ๆ นั้นจะต้องกระทบกระเทือนและละเมิดต่อพระมหากษัตริย์... สำหรับองค์พระมหากษัตริย์นั้น ถ้าหากว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปประการใด จะให้มีหรือไม่ให้มีนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของสภาหนึ่งสภาใด เป็นหน้าที่ของประชาชนเจ้าของประเทศ..." (รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 5/2491 วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2491)

ขณะเดียวกัน สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญบางคน เช่น นายโชติ คุ้มพันธ์ เห็นว่าสภาร่างรัฐธรรมนูญควรจะอภิปรายกันในประเด็นดังกล่าวด้วยเหตุผลที่ว่า

> "...เมื่อ 2-3 วันนี้เอง เกิดรัฐประหาร หรือมีชนกลุ่มหนึ่งว่าประเทศไทยควรจะปกครองด้วยระบอบมหาชนรัฐ นี่ก็เพราะเหตุไร เราควรพิจารณาว่าระบอบนี้ดีไม่ดีแค่ไหน อ้างกันด้วยเหตุผล ไม่ใช่งุบงิบประชุมกันว่านี่ไม่ควรพูด พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับศาลพระภูมิ ซึ่งข้าพเจ้าบอกว่าดี และบางคนอาจจะว่าไม่ดี... เราควรจะพิจารณาว่าระบอบพระมหากษัตริย์ดีเพราะเหตุไร และไม่ดีเพราะเหตุไร มหาชนรัฐดีเพราะเหตุไร ไม่ดีเพราะเหตุไร อย่างนี้จะทำความกระจ่างให้แก่ประชาชน..." (เพิ่งอ้าง)

กระนั้นก็ตามสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญก็ได้อภิปรายถึงเรื่องขอบเขตอำนาจของสภาร่างรัฐธรรมนูญ และเรื่องทั่วไปในประเด็นว่า "ควร" จะอภิปรายเรื่องดังกล่าวหรือไม่ เป็นเวลายาวนานมาก ครั้นเมื่อจะอภิปรายเรื่องดังกล่าวจริง ๆ ปรากฏว่า ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้นำการอภิปรายที่ตรงประเด็นและกระชับมากที่สุด และกล่าวสรุปเรื่องเพื่อให้สภาฯ ยืนยันว่า พระมหากษัตริย์กับระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย ควรที่จะคงอยู่คู่กันตลอดไป ด้วยเหตุผลดังนี้

"...พระมหากษัตริย์มีคุณค่าแก่เมืองไทย คือว่าโดยเหตุที่การปกครองได้เปลี่ยนมา 15 ปี ยังไม่ถึงจิตต์ใจของประชาชน บางทีคำว่าประเทศบางคนยังไม่รู้ ไปรู้เอาว่าเป็นรูปเจ้าคุณพหลฯ บางคนรู้สึกว่าพระปกเกล้าฯ เป็นประเทศ อะไรเหล่านี้อยู่ในจิตต์ใจของประชาชน อย่างน้อยมีพระเจ้าแผ่นดินก็ยังดึงจิตต์ใจประชาชน ยังไม่ปล่อยไปไกลหรือตกเหวเลย... คนธรรมดาไม่รู้สึกว่าชาติคืออะไร ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน จับไม่ติด ถ้าบอกว่าในหลวงใกล้เข้าไปหน่อย อย่างทหารที่ไม่รู้อะไรเหมือนกัน เขาบอกว่าไปรบเพื่อชาติก็ไปรบกับเขา ตายเป็นตาย แต่ชาติคืออะไรก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นการที่จะมีพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นเครื่องโน้มน้าวจิตต์ใจให้คนรักชาติดีกว่าเหตุอย่างอื่น... อีกอย่างหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย ท่านจะเห็นว่าความจริงแท้อันหนึ่งคือการเปลี่ยนรัฐบาลออก ๆ เข้า ๆ วันยังค่ำ แต่เราก็ต้องการทุกสิ่งทุกอย่างที่แน่นอนมั่นคง สิ่งนั้นคือกษัตริย์ทรงเป็นประมุข ท่านทรงเป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างนี้ดีในทางจิตต์ใจ คืออย่างน้อยยังมีพระมหากษัตริย์ที่เป็นประมุขของชาติ เป็นที่มั่นคง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรออกไปอีก อย่างแบบมหาชนรัฐ 4 ปี เปลี่ยนกันที เปลี่ยนกันทีก็เกิดพวก..." (เพิ่งอ้าง)

การอภิปรายสรุปประเด็นของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีผลสำคัญทำให้สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญฯ ทุกคนยืนยันอย่างเป็นเอกฉันท์ว่าประเทศไทยควรมีระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักการไปเป็นอย่างอื่น

ประเด็นถัดมาคือการอภิปรายเรื่อง "พระราชอำนาจ" โดยเริ่มจากการพิจารณาในเรื่อง "พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติทางรัฐสภา" ซึ่งพระยาอรรถการีย์นิพนธ์มีความเห็นว่า ควรเพิ่มอำนาจให้แก่องค์พระมหากษัตริย์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะว่าในประเทศสหรัฐอเมริกาเขาให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีมากกว่าพระมหากษัตริย์เสียอีก

ผู้อภิปรายเรื่องนี้บางคน เช่น นายโชติ คุ้มพันธ์ เสนอว่า ถ้าพระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจ "วีโต้" กฎหมายใด ๆ เป็นการสมควรที่จะมีการ

ยุบสภา หรือควรจะมีกลไกบังคับให้รัฐบาลลาออกจากตำแหน่งไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งสมาชิกหลาย ๆ คนเห็นด้วย แต่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีความเห็นคัดค้านในเรื่องดังกล่าว เขากล่าวว่า

> "...เราต้องใคร่ครวญให้ตระหนัก ข้าพเจ้าเห็นว่าพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญจะยั่งยืน เป็นที่เคารพสักการะก็ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงแต่พระคุณ ไม่ใช่พระเดชปกเกล้าฯ ไม่ใช่ปกครอง ถ้าเมื่อไรพระมหากษัตริย์ทรงปกครอง เมื่อนั้นความไม่พอใจก็ย่อมจะเกิดขึ้น... ถ้าเมื่อไร พระมหากษัตริย์ทรงวีโต้ให้ยุบสภาแล้วเป็นเกิดเรื่องแน่ จะเป็นการยุ่งกันใหญ่..." (เพิ่งอ้าง)

อย่างไรก็ตามการอภิปรายเรื่อง "พระราชอำนาจ" ทางด้านนิติบัญญัติ ทางด้านการบริหาร และทางด้านการศาลได้ดำเนินไปในมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ท้ายที่สุด สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญฯ มีการแปรญัตติเสนอให้สร้างวลีทางการเมืองขึ้นใหม่สรุปได้เป็นสามทาง ดังที่ผู้แทนของคณะกรรมาธิการแปรญัตติ คือหลวงประกอบนิติสารกล่าวสรุปไว้ว่า

ได้มีผู้เสนอว่า ควรจะมีการเขียนไว้เป็นประโยคทางการเมืองที่มีความชัดเจนขึ้นว่า *"ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข"* ซึ่งหลวงประกอบนิติสารกล่าวว่า "เป็นบทบัญญัติใหม่ที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญฉบับใดเลย" (การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 39/2491 วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491)

ประโยคที่เป็นวลีดังกล่าวเสนอโดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญคือ นายเกษม บุญศรี ซึ่งหลวงประกอบนิติสารกล่าวสรุปว่ามีความไพเราะเหมาะสม เพราะแปลแล้วได้ท่วงทำนองที่ดีว่า "ระบอบประชาธิปไตยเป็นผู้ปกครองประเทศไทย หรืออีกนัยหนึ่ง ประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย โดยมิได้รับเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามา (จากต่างประเทศและนำมาเป็นระบอบการปกครองของตนเองทั้งรูป – *ผู้เขียน*)"

ได้มีการเสนอโดยนายจง ใจภักดิ์ ว่าควรจะใช้วลีว่า "มีพระมหา

กษัตริย์เป็นประมุขชั่วนิรันดร์จะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นมิได้" ซึ่งหลวงประกอบนิติสารมีความเห็นว่า ได้มีการเขียนเป็นหลักประกันเรื่องพระราชอำนาจและสถานภาพของพระมหากษัตริย์ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว "อย่างมากมายเหลือเกิน" อยู่แล้ว ฉะนั้นการจะเขียนวลีดังกล่าวอีกก็ดูจะไม่มีประโยชน์อะไรมากนัก

ได้มีการเสนอโดยนายเทพ โชตินุชิต ให้ใช้คำว่า "และ" แทน คือเขียนเป็น ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

เรื่องดังกล่าวนี้ หลวงประกอบนิติสารในฐานะผู้แทนคณะกรรมาธิการแปรญัตติ กล่าวสรุปความเห็นของคณะกรรมาธิการไว้อย่างน่าสนใจดังต่อไปนี้

> "กรรมาธิการเห็นว่าถ้าเอาคำว่า และ ใส่ลงไป เป็นการเสียความหมายและเจตนารมณ์... (คือทำให้) พระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยไม่เกี่ยวโยงกัน กรรมาธิการเห็นว่าเป็นเช่นนั้น จริงอยู่ท่านอาจจะติว่ามีกริยาอยู่ 2 กริยา แต่ไม่มีคำต่อประโยค โดยหลักไวยากรณ์ก็จะเป็นอย่างที่ท่านว่า แล้วอย่างที่กรรมาธิการว่าเมื่อกี้นี้ว่า คือคำว่า และ กรรมาธิการเถียงกันตั้งชั่วโมงแล้วเห็นว่า เติมแล้วจะเสียความหมายทั้งหมด ไม่เอาคำว่าพระมหากษัตริย์มาเกี่ยวโยงกับประชาธิปไตย (รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 39/2491 วันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491)

พิเคราะห์ตามรายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 จะเห็นว่า ประโยคทางการเมืองที่ประกาศว่า "ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมี หรือที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข" เป็นประโยคซึ่งสร้างขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ซึ่งผู้สร้างคำดังกล่าวและคณะกรรมาธิการแปรญัตติ มีความตระหนักดีว่าเป็นเรื่องใหม่ และเป็นบทใหม่ที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญของประเทศไทยฉบับใด ๆ มาก่อน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งหากจะเปรียบเทียบกับความคิดและภาษาทางการเมืองที่เป็นมาในแบบเดิม ๆ คือเมื่อ 20 ปีก่อนหน้านี้ คำว่า "ประชาธิปไตย" มีความหมายว่า เป็นระบอบการปกครองที่อยู่ตรงข้ามกับระบอบกษัตริย์ คือประมุขของรัฐเป็นสามัญชน เรียกกันว่าระบอบรีพับลิก (republic) (เอกสารสำคัญเช่นนี้ต้องดู ปทานุกรมสำหรับนักเรียน ของกระทรวงธรรมการ ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. 2470 หน้า 428 ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ. 2472 หน้า 425) และความหมายดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนกลายมาเป็นระบอบประชาธิปไตยกับพระมหากษัตริย์ มีความเชื่อมโยงกันได้อย่างแนบแน่นและใกล้ชิด ในทำนองที่ว่าเป็นการปกครองของไทยเอง มากกว่าจะนำเข้ามาจากต่างประเทศ

คำว่า "ประชาธิปไตย" ในสมัยหนึ่งเคยเป็นชื่อหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่ง (ในช่วงปี พ.ศ. 2476) ซึ่งในช่วงสมัยนั้นคงจะมีความหมายไม่ค่อยดีนัก เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดยืนต่อต้านคณะเจ้านาย แต่ครั้นมาถึงช่วงปี พ.ศ. 2490-2491 คำว่า "ประชาธิปไตย" ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ และกลายเป็นชื่อของหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งในอีกวาระหนึ่ง แต่ปรากฏว่าได้กลายมาเป็นหนังสือพิมพ์การเมืองที่มุ่งโจมตีผู้นำคณะราษฎรว่ามีความคิดไปในทางมหาชนรัฐ และข้อสำคัญคือ สนับสนุนการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ว่าเป็นการกระทำที่มีความชอบธรรมทางการเมืองในทุกประการ

อย่างไรก็ดีเป็นที่น่าสังเกตว่า ตราบจนถึงปี พ.ศ. 2489 ฝ่ายผู้นำคณะราษฎรก็ยังไม่ได้นิยมใช้คำว่า "ประชาธิปไตย" อย่างพร่ำเพรื่อ ดังเช่นในปี พ.ศ. 2489 เมื่อเปิดให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง ฝ่ายผู้นำคณะราษฎรในสายที่ยังครองอำนาจรัฐบาลอยู่ (คือกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ และนายถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์) ได้สนับสนุนให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นชื่อ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งบ่งบอกนัยว่า "รัฐธรรมนูญ" และการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญนั้นมีความสำคัญ ขณะที่กลุ่มผู้นำสายข้าราชการเก่า คณะเจ้านาย ร่วมกับสมาชิกคณะราษฎรบางคนที่มีความเห็นแตกออกมาจากกลุ่มแกนนำของคณะราษฎร (เช่น นายควง อภัยวงศ์ และนายชลิต กุลกำม์ธร เป็นต้น) ได้จัดตั้งพรรค "ประชาธิปัตย์" ขึ้น โดยชูประเด็น "ประชาธิปไตย"

ขึ้นมาประชันขันแข่งกับความคิดรัฐธรรมนูญและความคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์ (ซึ่งคำว่า ประชาธิปไตยสมบูรณ์ เป็นภาษาการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นและใช้เป็นการเฉพาะโดยนายปรีดี พนมยงค์)

การเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2489-2490 จนถึงปี พ.ศ. 2491-2492 มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของภาษาการเมืองไทย ซึ่งต่อมาภาษาการเมืองไทยชุดหนึ่งกลายมาเป็นภาษาของทางราชการไทยสมัยใหม่ ประเด็นของเรื่องนี้ในช่วงของความผกผัน ปรากฏว่าพรรคการเมืองหนึ่งคือ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ยึดถือหลักรัฐธรรมนูญเป็นใหญ่ จึงมุ่งหมายจะทำให้รัฐธรรมนูญเป็น "ประชาธิปไตยสมบูรณ์" คือจัดให้มีการเลือกตั้งทั้งในส่วนของสภาผู้แทนราษฎรและพฤฒิสภา นอกจากนี้ยังเป็นพันธมิตรทางการเมืองกับพวก "พรรคสหชีพ" ซึ่งยึดหลักดำเนินการทางเศรษฐกิจโดยรัฐ คล้าย ๆ กับพวกสังคมนิยม และเป็นพวกที่มีความสัมพันธ์กับขบวนการกู้ชาติในเขตอินโดจีน ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในความคิดของพวกข้าราชการเก่า และกลุ่มเจ้านายมาก่อน

ทางตรงกันข้าม คือพรรคประชาธิปัตย์ ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์อันดีกับพรรคก้าวหน้าและพรรคประชาชน โดยมุ่งสนับสนุนและเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามมติมหาชน สันนิษฐานว่า แนวความคิดและความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ในสังคมไทยสมัยนั้นมีหลายความหมาย เช่น ประชาธิปไตยในความหมายของรีพับลิกในปทานุกรมนักเรียนรุ่นเก่าก็น่าจะคงมีอยู่ นอกจากนี้ยังมีประชาธิปไตยสมบูรณ์ตามแนวคิดของ ปรีดี พนมยงค์ และมีประชาธิปไตยตามมติมหาชนในทัศนะและตามแนวทางของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487) ซึ่งแนวคิดในประการหลังดำรงอยู่คู่กับยุคสมัยที่กลุ่มเจ้านายและกลุ่มอนุรักษนิยมมีประสบการณ์ที่เลวร้ายมาก เพราะบ้างถูกจับกุมคุมขัง บ้างถูกบังคับให้เดินทางไปต่างประเทศ ฉะนั้นจึงเป็นระบอบประชาธิปไตยตามมติมหาชนที่ไม่ควรเอาอย่าง เพราะศูนย์กลางของระบอบดังกล่าวคือ ท่านผู้นำ (เรียกกันว่าสมัยเชื่อผู้นำชาติพ้นภัยบ้าง สมัยมาลานำไทยบ้าง ฯลฯ) มีความทะเยอทะยานในอำนาจ และใช้อำนาจนั้นเพื่อประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก อีก

ทั้งมุ่งทำให้พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ โดยไม่ให้มีหน้าที่การงานอันใดอย่างแท้จริง (ดู Kobkua, 1996)

การวิเคราะห์ของ กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร (Kobkua, 1996) เกี่ยวกับแนวคิดและความหมายของคำว่า constitutional monarchy ในการเมืองการปกครองไทยระหว่างปี พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2501 มีอยู่สองแบบ แบบหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็น "สัญลักษณ์" ทางการเมืองเพียงประการเดียว กับอีกแบบหนึ่ง นอกจากจะทรงเป็นองค์พระประมุขแล้ว พระองค์ยังทรงมีพระราชกรณียกิจอย่างกว้างขวาง และเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะมีพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรและอาณาประชาราษฎร แนวความคิดและความคาดหวังทางการเมืองดังกล่าว กอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพียร กล่าวไว้ว่ามิใช่เป็นหลักการที่อยู่ลอย ๆ หากแต่ดำรงอยู่ในการปฏิบัติทางการเมืองของผู้นำการเมืองไทยอีกด้วย

รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2492 จึงเป็นฉบับที่มีแนวความคิดที่ว่าด้วย "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก เห็นได้ชัดว่ามีกลไกและเครื่องมือทางการเมืองต่าง ๆ ที่ฝ่ายอนุ-รักษนิยมต้องการรักษาอำนาจของตนไว้ โดยมีบทบัญญัติสำคัญคือ การห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ห้ามไม่ให้ผู้บัญชาการกองทัพบกเป็นรัฐมนตรี การยกฐานะให้สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะพิเศษในทางการเมืองและการบริหาร ตัวอย่างเช่น ให้พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย อีกทั้งทรงมีพระราชอำนาจแต่งตั้งสมาชิกองคมนตรีสภาได้ตามพระราชอัธยาศัย จำนวน 9 คน ซึ่งการรื้อฟื้นองคมนตรีสภาขึ้นมาใหม่ภายหลังจากที่ได้ยกเลิกไปก่อนหน้านี้แล้ว (กล่าวคือ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ยกเลิกองคมนตรีสภาไปโดยสิ้นเชิง) น่าจะพอแสดงให้เห็นว่า สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 คือข้าราชการและขุนนางเก่า รวมทั้งคณะเจ้านายในสมัยรัชกาลที่ 7 มีแนวความคิดและความตั้งใจที่จะรื้อฟื้นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยให้พระองค์ทรงดำรงพระราชฐานันดรอย่างสมพระเกียรติคือ มีสภาที่ปรึกษาเป็นการส่วนพระองค์ อีกทั้งให้พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจ และมีพระ

ราชกรณียกิจต่าง ๆ พอสมควร มิใช่ให้พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเพียงประการเดียว

มิพักกล่าวถึงกลไกและกระบวนการตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 ที่ให้พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาและแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 100 คน พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ และพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งข้าราชการและนายทหารระดับสูง ซึ่งได้หวนคืนกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอำนาจและพระเกียรติยศ

สภาพแวดล้อมของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2492 นั้นหากจะวิเคราะห์ในทางหนึ่งดูเหมือนว่าจะถูกบีบคั้นโดยอำนาจของฝ่ายคณะรัฐ-ประหาร พ.ศ. 2490 แต่ในด้านหนึ่ง ช่วงเวลานั้นได้ปรากฏบรรยากาศของการปลื้มปีติของพสกนิกรไทย เนื่องด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุน-ชัยนาทนเรนทร ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รวมทั้งฝ่ายนายกรัฐมนตรีคือ นายควง อภัยวงศ์ ได้ทำหนังสืออัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 กลับประเทศไทย อย่างไรก็ดี พระบรมอัฐิได้มาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2491 ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีจากนายควง อภัยวงศ์ มาเป็นจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรียบร้อยแล้ว

รัฐบาลจอม ป. พิบูลสงครามในสมัยนี้ (พ.ศ. 2491-2500) มีผู้วิเคราะห์ไว้ในหลายที่ว่ามีความแตกต่างจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยแรก (พ.ศ. 2481-2487) เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีพันธมิตรทางการเมืองเป็นกลุ่มคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ร่วมด้วยขุนนางเก่าที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยม ฉะนั้นคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้ดำเนินการถวายพระเกียรติแด่รัชกาลที่ 7 โดยอัญเชิญพระบรมอัฐิเข้าไปประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังตามแบบแผนของพระราชประเพณี และมีงานพระราชกุศลทักษิณานุปทานบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทระหว่างวันที่ 25-26 พฤษภาคม พ.ศ. 2492 อีกด้วย

คำอธิบายของปัญญาชนบางคนเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย

ถึงแม้คำว่า "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" จะถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2491 และมีสถานะเป็น "ภาษาทางการ" นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา แต่สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของไทยนับจากช่วงเวลานั้น จนถึงปี พ.ศ. 2516 ช่วงสมัยหนึ่ง และจากช่วงปี พ.ศ. 2516 มาจนถึงปัจจุบัน อีกช่วงสมัยหนึ่ง นับว่ามีความผันผวนอยู่เสมอ ๆ รวมทั้งมีความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ

กล่าวคือ ช่วงสมัยแรกระหว่างปี พ.ศ. 2492-2516 ได้มีการรัฐประหาร และก่อการกบฏของชนชั้นนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะนายทหารในเขตเมืองหลวง รวม 7 ครั้ง ได้แก่ (1) กบฏวังหลวงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 (2) กบฏแมนฮัตตัน วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2494 (3) การรัฐประหารเงียบ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 ซึ่งมีผลสำคัญคือการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 (4) กบฏสันติภาพ พ.ศ. 2495 ซึ่งมีการจับกุมผู้นำทางการเมืองหลายระลอกและหลายกลุ่ม โดยส่วนใหญ่เป็นพลเรือน (5) การรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 (6) การรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่าเป็นการปฏิวัติ และ (7) การรัฐประหารวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514

ความผันผวนทางการเมืองในช่วงสมัยแรกนี้ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นระยะ กล่าวคือ ประเทศไทยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญรวม 5 ฉบับ ดังต่อไปนี้ (1) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2492 (2) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2495 ซึ่งนำเอาหลักการของกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. 2475 มาปรับปรุง เพิ่มเติม และประกาศใช้ใหม่ (3) ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2502 (4) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2511 และ (5) ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ฉบับปี พ.ศ. 2515 อย่างไรก็ดีที่กล่าวมาข้างต้น ไม่นับรวมประกาศคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ. 2501-

2502 และในช่วงปี พ.ศ. 2514-2515 ซึ่งประกาศคณะปฏิวัตินี้หลายฉบับมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง อีกทั้งมีการรับรองโดยศาลยุติธรรมและคณะตุลาการให้ "ประกาศคณะปฏิวัติ" มีสถานะความชอบธรรมเทียบได้กับ "กฎหมายบริหารประเทศ" ในทุกประการ

ในช่วงสมัยที่สองคือ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 จนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่ามีการก่อการปฏิวัติ การรัฐประหาร และการกบฏขึ้นอีกหลายครั้งเช่นกัน ได้แก่ (1) เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งนักวิชาการบางคน เช่น เสน่ห์ จามริก เรียกว่า "การปฏิวัติเดือนตุลาฯ" (2) การรัฐประหารวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งมีชื่อเฉพาะเรียกว่า "การปฏิรูป" (3) การกบฏวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2520 (4) การรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 (5) การกบฏวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2524 (6) การกบฏวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2528 (7) การรัฐประหารวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 และ (8) เหตุการณ์ทางการเมืองวันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งส่งผลให้นายกรัฐมนตรี พลเอก สุจินดา คราประยูร ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งนักวิชาการบางคน เช่น เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เรียกว่าเป็นปรากฏการณ์ "ม็อบมือถือ" หรือ "การปฏิวัติ" ของชนชั้นกลาง

ในช่วงสมัยที่สองอีกเช่นกัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยเป็นระยะ ๆ รวมทั้งสิ้น 7 ฉบับ ได้แก่ (1) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 (2) ธรรมนูญการปกครองฉบับปี พ.ศ. 2519 (3) ธรรมนูญการปกครองฉบับปี พ.ศ. 2520 (4) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2521 (5) ธรรมนูญการปกครองฉบับเดือนมีนาคม พ.ศ. 2534 (6) รัฐธรรมนูญฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. 2534 และ (7) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 โดยยังไม่นับรวมประกาศของคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ. 2519 และในช่วงปี พ.ศ. 2534 ซึ่งหลายฉบับมีความสำคัญเทียบเคียงได้กับกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น "หลักการ" และมี

สถานะเป็น "ภาษาทางการ" ของการปกครองประเทศไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา แนวคิดและหลักการดังกล่าวแม้นจะมีความต่อเนื่องทางแนวคิด และทางหลักการสูงสุด (ผู้เขียนยังไม่พบงานเขียนใด ๆ ที่ท้าทายถึงขั้นปฏิเสธหลักการและแนวคิดดังกล่าว ยกเว้นงานเขียนที่เป็นเอกสารของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในอดีต) แต่ในทางปฏิบัติและกลไกทางการเมืองแล้ว พบว่า มิได้มีลักษณะเป็นสถาบันที่มีความมั่นคงมากนัก เนื่องด้วยมีเหตุการณ์ของการใช้อำนาจทางการเมืองชนิดต่าง ๆ ต่อสู้กันอย่างไม่มีกฎกติการวม 14 ครั้ง และมีการเปลี่ยนกฎหมายรัฐธรรมนูญไปแล้วรวม 13 ฉบับ รวมทั้งฉบับปัจจุบัน ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 ในอีกส่วนหนึ่งด้วย

สำหรับสาเหตุสำคัญที่การเมืองการปกครองไทยมีความผันผวนและไม่มีเสถียรภาพดังกล่าวข้างต้น มีผู้วิเคราะห์ไว้โดยการศึกษาในที่อื่น ๆ ว่ามีเหตุปัจจัยมาจากการที่ชนชั้นนำของไทยต่อสู้และแย่งชิงอำนาจกันเองอย่างไม่ลดละ และยังไม่ได้ตัดสินใจที่จะมีกฎกติการ่วมกัน (เสน่ห์, 2529) บางคนวิเคราะห์ว่าเป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องมาจากการที่ระบบอำมาตยาธิปไตย (bureaucratic polity) ยังคงมีความเข้มแข็ง โดยเป็นเรื่องของการต่อสู้กันเองระหว่างคณะและกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ภายในระบอบราชการ ซึ่งต้องการกดทับและกีดกันผู้นำจากส่วนอื่น ๆ เช่น ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำจากภาคธุรกิจ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามผลของความผันผวนทางการเมืองดังกล่าวนั้น นอกจากจะกระทบโดยตรงต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยโดยรวม กล่าวคือ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีความไม่ต่อเนื่อง และอาจจะอยู่ในขั้นของการหมุนเวียนเป็นวัฏจักร ซึ่งเรียกกันว่าเป็น "วัฏจักรของความชั่วร้าย" (vicious cycle) แล้ว ยังมีผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยโดยตรง เนื่องจากผู้นำทหารของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2492 จนถึง พ.ศ. 2516 รวมทั้งในสมัยทศวรรษ 2520 ซึ่งการทำสงครามระหว่างรัฐบาลไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์ยังดำรงอยู่ ปรากฏว่าฝ่ายทหารและคณะได้ทำการการโฆษณาและตอกย้ำถึงแนวคิด "ประชา

ธิปไตยแบบไทย" (Thai style democracy) ขึ้นประชันขันแข่งกับแนวความคิดและภาษาทางการที่ว่าด้วย "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข"

แนวคิดประชาธิปไตยแบบไทย หรือแบบไทย ๆ จัดเป็นวลีหรือคำประกาศทางการเมืองอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งแม้นจะละม้ายกับแนวคิด "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ในบางมิติ บางประเด็น แต่ก็ไม่ใช่แนวความคิด และไม่ใช่วาทกรรมการเมืองชุดเดียวกันโดยเด็ดขาด (ดูการศึกษาของ เฉลิมเกียรติ, 2533; เกรียงศักดิ์, 2536 และ ชาญวุฒิ, 2536 และ ประจักษ์, 2545)[1]

ในความคิดทางการเมืองนั้น วิเคราะห์ได้ว่าแนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย (ดูการศึกษาของ เฉลิมเกียรติ, 2533 และ เกรียงศักดิ์, 2536) มีจุดเน้นอย่างมากที่จะ "ต่อต้าน" ความคิดประชาธิปไตยตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยที่เปิดให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ มีการเลือกตั้ง มีระบบพรรคการเมือง และมีระบบรัฐสภาทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชน และเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เนื่องด้วยระบบดังกล่าวก่อให้เกิดความวุ่นวาย เพราะไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมไทย อีกทั้งขัดกับลักษณะสำคัญ ๆ ของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมผู้หลักผู้ใหญ่ ระบบอุปถัมภ์ การนับถือผู้มีพระคุณ ฯลฯ ขณะที่แนวความคิด "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ไม่ได้ปฏิเสธความคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกอย่างสุดโต่ง ในทางตรงข้าม แนวคิดนี้ได้สนับสนุนให้มีการเลือกตั้ง มีระบบผู้แทนและกลไกทางการเมืองขึ้นจำนวนหนึ่ง ซึ่งหากทำหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสมแล้ว จะมีส่วนช่วยเกื้อหนุนให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความเข้มแข็งและมั่นคง โดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจและอิทธิพลของผู้นำทหารและระบบราชการ ซึ่งบางสมัยมีลักษณะเผด็จการ

ที่กล่าวมานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความคิดประชาธิปไตยแบบไทย กับความคิดระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความแตกต่างกัน แม้นว่าจะมีความพัวพันกัน แต่ในการวิเคราะห์แนวความคิดทาง

การเมืองของไทย จำเป็นที่จะต้องแยกแนวคิดทั้งสองออกจากกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเราจะพิจารณาบทบาทของปัญญาชนผู้มีหน้าที่สร้างสรรค์ความคิดทางการเมืองแล้ว จะสังเกตได้ว่าปัญญาชนที่ผลิตงานเขียนและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับความคิดทางการเมืองทั้งสองสาย มีหน้าที่การงานและภูมิหลังทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างมากด้วย

กลุ่มหนึ่ง คือปัญญาชนที่เขียนบทความเรื่องประชาธิปไตยแบบไทยหรือแบบไทย ๆ ที่สำคัญ ๆ และมีชื่อเสียงในอดีต ได้แก่ กรมหมื่นฯ นราธิป-พงศ์ประพันธ์ พลเอก แสวง เสนาณรงค์ และนายประเสริฐ ทรัพย์สุนทร (ใช้นามปากกาเขียนบทความที่กระจายเสียงทางวิทยุของทหาร) ผู้เขียนนิรนาม (คือไม่ได้แสดงชื่อจริง) ให้กับงานเขียนเรื่องการพัฒนาทางการเมืองไทยของจอมพล ประภาส จารุเสถียร และในระยะต่อมาสามารถพบแนวคิดดังกล่าวได้จากงานเขียนของพลตรี ระวี วันเพ็ญ ในข้อเขียนและสุนทรพจน์ของพลเอก อาทิตย์ กำลังเอก และปรากฏเป็นเอกสารงานเขียนทางวิชาการของนายทหารที่มีชื่อเสียงบางคน ซึ่งศึกษาวิชาการเมืองการปกครองที่วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร เป็นต้น

กลุ่มที่สอง เป็นปัญญาชนที่ผลิตงานเขียนเรื่องระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในอดีตพบแนวคิดดังกล่าวได้ในงานเขียนของพระองค์เจ้าธานีนิวัต ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช พระยาศรีวิสารวาจา และ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น ในระยะต่อมาพบแนวคิดดังกล่าวได้ในงานเขียนของ ธานินทร์ กรัยวิเชียร ข้อเขียนของ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา และงานเขียนของ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ เป็นต้น

การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นแนวความคิดที่มีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการรณรงค์เพื่อให้มีความเป็นสถาบันและเป็นปึกแผ่นอีกวาระหนึ่ง นับจากปี พ.ศ. 2507-2508 เป็นต้นมา อันเป็นรากฐานให้กับแนวคิดดังกล่าวภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 เรื่องนี้เป็นประเด็นที่นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองบางท่านตระหนักถึงพลังของแนวคิดนี้ จึงได้อภิปรายถึงคุณลักษณะของแนวความคิดดังกล่าวไว้ ตัวอย่างของนักวิชาการซึ่งมีปฏิกิริยาต่อแนว

ความคิดระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้แก่ เสน่ห์ จามริก (2529) และ มารค ตามไท (2543)

ฉะนั้นคำอธิบายของปัญญาชนที่ดูเหมือนว่าจะเกี่ยวข้องเฉพาะแต่เรื่องหลักการและความเป็นไปของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงนับว่ามีความสำคัญ เพราะจัดเป็นกิจกรรมทางการเมืองและทางสติปัญญาอีกส่วนหนึ่ง ที่แยกออกจากความผันผวนทางการเมืองไทย กล่าวคือ ไม่ว่าจะมีการต่อสู้หรือเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างไร จะเปลี่ยนรัฐธรรมนูญไปกี่ฉบับ หรือเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีไปกี่คน ฯลฯ การสร้างสรรค์งานเขียนในกรอบความคิดและในหลักการของ "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และช่วยประคับประคองทิศทางของระบบการเมืองไทยสมัยใหม่ได้เป็นอันมาก ดังที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ยามใดที่ประชาชนชาวไทยประสบปัญหาขัดข้องจากความคิดประชาธิปไตยแบบไทย และไม่อาจเผชิญหน้ากับระบบการเมืองที่เปิดให้มีเสรีภาพอย่างมากตามหลักการของความคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกได้ ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ก็มักจะหวนกลับมาไตร่ตรองและยึดหลักการของความคิดประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเสมอ ๆ (สำหรับข้อสังเกตนี้ดู นิธิ, 2534; นิธิ, 2544; มารค, 2543)

กล่าวเฉพาะหลักความคิดและแนวทางของ "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ในยุคร่วมสมัยนั้น พบได้ในงานเขียนของ ธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งโดดเด่นและเป็นหลักเป็นฐานมากที่สุดชุดหนึ่ง ตัวอย่างงานเขียนได้แก่ กฎหมายกับการฉ้อราษฎร์บังหลวง (2510), สิทธิของสตรีในกฎหมายไทย (2510), ภาษากฎหมาย (2511), การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช (2511), อำนาจอธิปไตยทางศาล (2514), การใช้กฎหมายป้องกันคอมมิวนิสต์ (2516), ระบอบประชาธิปไตย (2518), กฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายไทยกับกฎหมายของประเทศแองโกลแซกซอน (2518), พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย (2519), ครู

กับทางอยู่รอดของสังคมไทย (2520) เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งของนักคิดและนักเขียนในกลุ่มนี้คือ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา ได้เขียนงานที่น่าสนใจและน่าอ่านจำนวนหลายเล่ม อาทิเช่น เรื่อง *ทศพิธราชธรรม* (2517), *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา* (เขียนร่วมกับ อธิป จิตต์สำเริง และ วีระพันธ์ มุข-สมบัติ, 2523), หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่อง *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524), *สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7* (2527), *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย* (2527), *พระภูมิพลมหาราช* (2528), *พระราชาผู้เป็นที่รักยิ่งของประชาชน* (2529), *สมบัติผู้ดี* (2530), *72 พรรษา บรมราชาธิราชเจ้านักรัฐศาสตร์* (2542) เป็นต้น

สำหรับความเห็นที่เสมือนเป็นปฏิกิริยาต่อแนวความคิด "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" โดยตรง ความเห็นแรกปรากฏอยู่ในงานเขียนของ เสน่ห์ จามริก (2529 และ 2540) ซึ่งมีมุมมองของการวิเคราะห์อย่างกว้างขวางว่า

> "...ในจุดนี้มีทางชวนให้เป็นไปได้ว่า ฝ่ายสถาบันทหารมิได้เป็นพลังชี้ขาดการเปลี่ยนแปลงอำนาจดังเช่นแต่ก่อน ฐานของระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (เป็นคำที่เน้นโดยผู้เขียนเอง - *ผู้เขียน*) เริ่มก่อตัวเป็นจริงเป็นจังขึ้นในขณะที่พลังฝ่ายทหารเสื่อมคลายลงหลังวิกฤติ 14 ตุลาคม 2516 รวมทั้งการก่อตัวขึ้นของพลังเศรษฐกิจสังคม อันประกอบเป็นกลุ่มชนชั้นกลางภายนอกระบบราชการ และในสัมพันธภาพทางอำนาจที่ปรับเปลี่ยนแปลงนี้เอง (ที่รัฐธรรมนูญและชีวิตทางการเมืองของไทยยุคปัจจุบันจำต้องปรับเปลี่ยนตามไป - *สรุปโดยผู้เขียน*)..." (เสน่ห์, 2540: 363-364)

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" กับระบอบอำนาจนิยมของทหารนั้นมิใช่เรื่องเดียวกัน อีกทั้ง

มีฐานการสนับสนุนที่แตกต่างกันมากด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งฐานที่มาจากพลังทางเศรษฐกิจ และกลุ่มชนชั้นกลางนอกระบบราชการนั้น เห็นชัดว่าได้เอนเอียงมาสนับสนุน "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" กันทั่วหน้า อย่างไรก็ตามภายหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 กลุ่มพลังทางเศรษฐกิจและชนชั้นกลางนอกระบอบราชการดังกล่าว ก็ประสบกับทางสองแพร่งระหว่างการเป็น "พันธมิตรกับทุนนานาชาติ" หรือว่าจะเป็น "พันธมิตรกับทุนท้องถิ่น" ซึ่งทำให้ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นไปอีก ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญหนึ่งของการส่งเสริมคนดี และสกัดกั้นคนไม่ดีไม่ให้เข้าสู่กระบวนการทางการเมือง (เสน่ห์, 2540: 408)

กระนั้นก็ตาม เสน่ห์ จามริก มีความเห็นว่าประเด็นสำคัญคือ การส่งเสริมคนดีและสกัดกั้นคนไม่ดีน่าจะเป็น "ปลายเหตุ" เพราะต้นเหตุจริง ๆ น่าจะอยู่ที่การสร้างสรรค์กระบวนการทางการเมือง และการจัดสัมพันธภาพทางการเมืองให้เกิดความสมดุลระหว่างฝ่ายต่าง ๆ การเมืองที่ดีและรัฐธรรมนูญที่ดี ไม่ใช่เรื่องของการแสวงหาอะไรที่เลิศเลอเกินระดับของคนสามัญ หากอยู่ที่ชีวิตปกติของคนธรรมดาและการจัดวางความสัมพันธ์ให้คนธรรมดาสามารถมีส่วนร่วม และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางการเมืองทั้งหมดได้ (เสน่ห์, 2540: 408–409)

อีกปฏิกิริยาความเห็นหนึ่ง ได้แก่ ทัศนะของ มารค ตามไท (2543) ในข้อเขียนที่มีลักษณะวิพากษ์และวิจารณ์เป็นอย่างสูง โดยผู้เขียนตั้งประเด็นปัญหาขึ้นพิจารณาว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีฐานะความสำคัญเป็น "ระยะเปลี่ยนผ่าน" ทางการเมือง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นประชาธิปไตย หรือว่าเป็นระบอบการปกครองที่มีคุณค่าเฉพาะในตัวเอง

ในประเด็นแรกนั้น มารค ตามไท อธิบายว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไม่ใช่ทางเลือกของทุกสังคม เพราะว่าระบอบกษัตริย์ไม่ได้มีอยู่ในทุกสังคมประการหนึ่ง และสถาบันกษัตริย์ในบางสังคมก็สามารถถูกยกเลิกได้ ในอีกประการหนึ่ง ดังนั้นจะพิจารณาว่า

ระบอบดังกล่าวมีฐานะเป็น "ระยะเปลี่ยนผ่าน" จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตยก็คงจะไม่ได้ ส่วนประเด็นที่สองคือ เรื่องคุณค่าของระบอบดังกล่าว พบว่ามีเหตุผลในเชิงญาณวิทยาอยู่ด้วย เนื่องด้วยทุกระบอบมีความไม่รู้ว่าใครจะเป็นผู้บริหารประเทศที่ดีเสมอ แต่ก็มีข้อพิจารณาในเหตุผลเชิงอรรถประโยชน์นิยมอีกทางหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจะช่วยสร้างพลังให้แก่คนส่วนใหญ่ในสังคม เรื่องนี้พอรับฟังได้ เพราะ "องค์พระมหากษัตริย์สามารถเป็นจุดส่งต่อความห่วงใยจากพลเมืองคนหนึ่งไปสู่พลเมืองอีกคนหนึ่ง ถึงแม้ว่าไม่รู้จักกัน" แต่ มารค ตามไท ก็มีความเห็นอีกทางด้วยว่าภายใต้ระบอบการปกครองดังกล่าว พลเมืองที่อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองจะไม่มี "ความเป็นอิสระทางศีลธรรมเพียงพอ" เหตุผลสำคัญเนื่องมาจาก

> "...พระมหากษัตริย์มีอำนาจทางศีลธรรมอยู่ไม่น้อย ถ้าพระมหากษัตริย์มีทัศนะเกี่ยวกับความถูกต้องเชิงบรรทัดฐานของนโยบาย หรือข้อเสนอที่สาธารณะกำลังพิจารณากันอยู่ ประชาชนส่วนใหญ่ก็จะยอมรับความเห็นอันนี้ แทนที่จะคิดเองว่าอะไรถูก อะไรผิด และจึงไม่มีการตัดสินใจทางศีลธรรมอย่างอิสระ ปัญหานี้จะเป็นจุดอ่อนของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข..." (มารค, 2543:102)

เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการนับเป็น "อุปกรณ์" สำคัญอีกส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างแนวคิดเรื่อง "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" และส่งเสริมวาทกรรม "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ให้แพร่หลายอย่างกว้างขวาง ในการนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า หน่วยราชการหลัก ๆ ที่ผลิตเอกสารและสิ่งพิมพ์ในเรื่องข้างต้น

อาจจัดแบ่งได้เป็นสามส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

ก. *องค์กรฝ่ายบริหาร หรือองค์กรราชการฝ่ายบริหาร* โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี และผลงานของกรมศิลปากร กับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ข. *องค์กรฝ่ายรัฐสภา* ได้แก่ เอกสารและสิ่งพิมพ์ของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือรัฐสภาสาร รวมทั้งเอกสารสิ่งพิมพ์ของสถาบันพระปกเกล้าฯ สังกัดรัฐสภานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา

ค. *องค์กรอิสระอื่น ๆ* เช่น สำนักราชเลขาธิการ มหาวิทยาลัย คณะกรรมการเฉพาะกิจต่าง ๆ เป็นต้น

รายชื่อตัวอย่างของเอกสารต่าง ๆ มีอาทิ

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. "พระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อประชาชนชาวไทย." ใน *สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม 1.* กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2525.

________. "พระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีต่อประชาชนชาวไทย." *มิตรครู* 22 (13 พฤศจิกายน 2523): หน้า 5–8.

________, และคนอื่น ๆ. *พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.* กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2537.

แก้ว กาญจนา. "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." *มิตรครู* 24 (28 ธันวาคม 2529).

คณิตา เลขะกุล. *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (His Majesty King Prachathipok).* กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2528.

ฉลวย ขวัญส่ง. "พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระราชทานกำเนิดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย." *รัฐสภาสาร* (10 มกราคม 2505): หน้า 9–16.

ชมภูนุช. "การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." *มิตรครู* 18 (30 มิถุนายน 2519): หน้า 4-7.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา. "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." ใน *สดุดีบุคคลสำคัญ เล่ม* 4. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

________. "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย." ใน *พระราชกรณียกิจกับการพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2527.

________. *สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7*. 2527. (พิมพ์เนื่องในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ทักษิณานุปทาน 50 วัน ถวายพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7).

________. "สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7." ใน *เฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายใน เล่ม* 2. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2528.

________. *หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา เรื่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2524.

________, อธิป จิตต์สำเริง และ วีระพันธ์ มุขสมบัติ. *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา*. กรุงเทพฯ: กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2523.

นายกรัฐมนตรี, สำนักคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. *ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2525.

บรรจง ศศิธรางกูร. "กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ผู้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนชาวไทย." *มิตรครู* 16 (15 ธันวาคม 2517): หน้า 4-7,15.

บุรีรักษ์ นามวัฒน์ กับคณะ. "พระราชวงศ์จักรีกับประชาธิปไตย." *รัฐสภาสาร*

(30 พฤษภาคม 2525): หน้า 1-56.
"พระผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญ." *มิตรครู* 12 (30 มิถุนายน 2527): หน้า 6-7.
ราชเลขาธิการ, สำนัก. "สมบูรณาญาสิทธิราชย์-ประชาธิปไตย." ใน *พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์กับประชาชน (The Chakri Monarchs and the Thai People a Special Relationship)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชเลขาธิการ, 2525.
เลขาธิการรัฐสภา, สำนักงาน. *พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: เลขาธิการรัฐสภา, 2521.
เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงาน. *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2536.
ศิลปากร, กรม. *พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2523.
สนธิ เตชานันท์. *แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2536.
ส่งเสริมวิชาการ, ฝ่าย. สโมสรรัฐสภา. *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: อักษรไทย (ฟ้าเมืองไทย), ม.ป.ป..
สายไหม จบกลศึก. *การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2536.
"พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย." (เทปคำบรรยาย) มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี. กรุงเทพฯ: สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.
"พระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย." (เทปบันทึก) การแสดงแสงเสียงเฉลิม

พระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม ระหว่างวันที่ 11-19 ธันวาคม 2536. จัดพิมพ์โดยกองการสังคีต กรมศิลปากร.

"พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." (สไลด์ประกอบคำบรรยาย) จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

"พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." (เทปคำบรรยาย) กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

"พระปฐมกษัตริย์แห่งบรมราชจักรีวงศ์." (เทปคำบรรยาย) กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

ฯลฯ

จากตัวอย่างรายชื่อเอกสารข้างต้น จะสังเกตได้ว่า ประการแรก เอกสารของทางราชการไทย แม้นจะมีการเชื่อมโยงพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตยมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 (เพราะอันที่จริงภาษาทางการของแนวคิดดังกล่าวเริ่มปรากฏมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492) แต่ปรากฏว่ามีความถี่และความหนักแน่นของเนื้อหานับจากภายหลังปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ประการถัดมา ภาษา และคำว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหมายรวมถึงคำว่าพระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วยนั้น มีการใช้อย่างปกติสามัญและเป็นเรื่องธรรมดาทางการเมืองไทยไปแล้วอย่างไม่พึงตั้งข้อสงสัย ด้วยเหตุนี้ ปัญญาชนคนสำคัญอย่าง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงสามารถกล่าวอธิบายได้อย่างราบรื่นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ "ทรงสถาปนาระบอบประชาธิปไตย" มาตั้งแต่ต้นรัชสมัยของพระองค์แล้ว ผู้เขียนขออ้างถึงข้อเขียนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งได้กล่าวอธิบายไว้ว่า

"เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสียรัชชูปการ (เงินค่าราชการแทนการเกณฑ์แรงงาน - *ผู้เขียน*) ก็เท่ากับทรงถือพระองค์เท่ากับคนทั้งปวง ไม่

ทรงเป็นเจ้าชีวิตต่อไปอีกแล้ว เป็นราษฎรเต็มตัว ระบอบสมบูรณาญา-สิทธิราชย์โดยพฤตินัยสิ้นสุดมาเท่าทุกวันนี้ และเป็นประชาธิปไตยมาตั้งแต่วันนั้น... พระราชวงศ์จักรีได้ทรงกระทำอย่างนี้มาโดยตลอด และทรงพัฒนาประเทศต่อเนื่อง... รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นนักประชาธิปไตย เป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชน ทรงราชการมิได้ว่างเว้นทำงานมากกว่าใครทั้งหมด..." (อ้างถึงใน ธำรงศักดิ์, 2544: 129)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งนักคิดและนักกฎหมายไทยที่มีชื่อของคนไทยคนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น นายอุกฤษ มงคลนาวิน ก็มีความคิดเห็นโดยประกาศข้อคิดที่ปราศจากความลังเล และไม่มีข้อติดขัดแต่ประการใด ดังต่อไปนี้

"การเป็นประชาธิปไตยนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ทรงเตรียมการไว้แล้วอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะว่าไม่ทันใจก็ไม่ได้ เพราะเหตุว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว 85 ปี ก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นเท่าไร กลับจะยิ่งเลวทรามกว่าสมัยก่อนด้วยซ้ำ..." (อุกฤษ, 2540: 40)

อาจกล่าวได้ว่า คำอธิบายดังกล่าวจัดเป็นพลังทางสังคมการเมืองและวัฒนธรรมของการที่ภาษาและแนวคิด "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ถูกทำให้เป็นภาษาของทางราชการ อีกทั้งปรากฏใช้โดยทั่วไปในเอกสารของทางราชการประเภทต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมานานนับสิบปี รวมทั้งเป็นแนวความคิดและภาษาการเมืองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันด้วย ดังความว่า *"ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข"* (รัฐ-ธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 มาตราที่ 2) นอกจากนี้ในหนังสือแบบเรียนกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาของไทยในสมัยปัจจุบัน ก็มักจะศึกษาเล่าเรียนมาในแบบแผนเดียวกันว่า

"สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสำคัญ ๆ เพื่อป้องกันและทำนุบำรุงประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง อยู่รอดปลอดภัย และรักษาเอกราชมาจนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบันประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสำคัญ และจำเป็นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย ประชาชนทุกคนต้องรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และช่วยกันเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ของเราไว้ให้มั่นคงที่สุด..." (แบบเรียน สปช. 6 ของสำนักพิมพ์ประสานมิตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533, หน้า 350)

เชิงอรรถบทที่ 4

1 พล.อ.อ. หะริน หงสกุล กล่าวถึงความแตกต่างของสองสกุลความคิดนี้ไว้อย่างน่าสนใจเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2511 ว่า ได้มีข้อขัดแย้งอย่างสำคัญทั้งในระดับคณะกรรมการยกร่างฯ และระดับของสภานิติบัญญัติแห่งชาติในมาตราที่ 10 ที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย และทรงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหาร ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า ควรตัดคำว่าผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารออก เพราะเกรงว่าพระองค์อาจจะทรงใช้อำนาจนำระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาใช้อีก

ฝ่ายแรกให้ความเห็นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้นประมุขของรัฐเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของเหล่าทัพอยู่แล้ว ประเทศประชาธิปไตยโดยทั่วไปไม่ได้มีความระแวงว่าพระเจ้าแผ่นดิน หรือประธานาธิบดี จะใช้อำนาจทหารมาเป็นเครื่องมือสร้างระบอบเผด็จการแต่ประการใด มิพักกล่าวถึงประโยชน์อื่น ๆ ที่พึงได้รับ คือการทำให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคง รวมทั้งเป็นการป้องกันมิให้ใคร ๆ นำกำลังทหารไปเป็นเครื่องมือทางการเมือง เช่น การก่อการรัฐประหารเป็นต้น

อย่างไรก็ดีฝ่ายคัดค้.นหรือสำนักคิดที่สอง มีความเห็นว่ากองทัพไทยมีผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่แล้ว ฉะนั้นจึงมีความซับซ้อน เห็นควรว่าพระมหากษัตริย์

ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทยเพียงสถานเดียว

ในการลงมติปรากฏว่า ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับสำนักคิดที่สอง ขณะที่สำนักคิดที่หนึ่งซึ่งต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นทั้งจอมทัพไทย และผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหาร มีเพียงสี่คนเท่านั้น ได้แก่ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล พระยาสุนทรพิพิธ พระยาอรรถการีย์นิพนธ์ และหลวงประกอบนิติสาร (ดู หะริน, 2529: 33-35).

บทที่ 5

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (1) การเปลี่ยนแปลงของรัฐสภาและองค์กรของรัฐสภา ในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ความนำ

ในเบื้องต้นนี้คงจะพอกล่าวได้ว่า การบอกเล่าเรื่องก็ดี การเขียนเรื่องก็ดี ตลอดถึงการประกาศเรื่องด้วยภาษาทางการ หรือโดยสิ่งพิมพ์ของทางราชการก็ดี ผู้เขียนได้จัดให้เป็นกระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี เนื่องด้วยสังคมจารีตประเพณีโดยทั่วไปมักจะใช้วิธีการดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็เหมาะสมสำหรับสังคมที่อาจจะยังไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก รัฐบาลและผู้มีอำนาจในสังคมการเมืองจึงทำการ "โฆษณาทางการเมือง" ด้วยตนเอง และเขียนเรื่อง หรือคำประกาศต่าง ๆ อย่างชัดเจน โดยหวั่นเกรงว่าประชาชนหรือพลเมืองของตนจะยังไม่มีความเข้าใจเพียงพอว่าระบอบการเมืองที่ตั้งมั่นและดำรงอยู่นั้น ดำเนินการและเคลื่อนไหวด้วยกลไกอะไรเป็นพิเศษ

ในทางตรงข้าม เมื่อสังคมการเมืองมีพัฒนาการ ทั้งในแง่ที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การงาน (differentiation) กันมากขึ้นระหว่างบุคคลและองค์กรต่าง ๆ โดยที่แต่ละองค์กรอาจจะร่วมมือกัน แข่งขันกัน หรือจะประสานกันก็ได้ แล้วแต่กรณี อีกทั้งดุลยภาพของความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมการเมืองโดยรวม ได้ก่อให้เกิดองค์กรและสถาบันการเมืองใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น ทางการเมืองก็เกิดมีระบบรัฐสภาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตรากฎหมายและควบคุมฝ่ายบริหาร ซึ่งแยกออกจากระบบเดิมที่องค์กรภายในของฝ่ายบริหารมักจะควบคุมกันเองในแบบจารีตประเพณี หรือทางสังคมก็มีระบบโรงเรียน

และมหาวิทยาลัยที่สอนหนังสือและหลักวิชาการสมัยใหม่ เช่น สอนวิชาเศรษฐศาสตร์ที่แยกออกจากการศึกษาแบบศาสนา มิพักกล่าวถึงองค์กรทางเศรษฐกิจที่มีการแบ่งแยกหน้าที่การงานภายในองค์กร และระหว่างองค์กร รวมทั้งในกระบวนการผลิตขั้นตอนต่าง ๆ

ฉะนั้นการแสดงบทบาทขององค์กรทางการเมืองใหม่ ๆ ของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันรัฐสภา และองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐสภา ซึ่งมีสมาชิกบางส่วนหรือทั้งหมดมาจากการเลือกตั้ง และมีหน้าที่สำคัญคือการตรากฎหมาย เป็นปากเสียงแทนประชาชน ที่สำคัญคือเป็นผู้ก่อตั้งรัฐบาล ควบคุมรัฐบาล และก่อตั้งองค์กรอิสระ รวมทั้งคัดสรรผู้ดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระต่าง ๆ ฯลฯ จึงนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งว่าองค์กรทางการเมืองที่เปิดกว้างต่อการแสดงความเห็นของประชาชน โดยเฉพาะระบบรัฐสภาจะมีการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 และแสดงความคิดเห็นต่อแนวคิดและหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทยในลักษณะใด ตัวอย่างเช่น จะมีส่วนส่งเสริมหรือมีความเห็นแตกต่างจากแนวทางดังกล่าว ซึ่งไม่ว่าจะเป็นไปในทางใด ก็นับเป็นปัจจัยสำคัญต่อพัฒนาการทางการเมืองของไทยต่อไปทั้งสิ้น

พัฒนาการทางการเมืองและอำนาจของรัฐสภาไทย

องค์กรรัฐสภาของประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาย้อนหลังไปถึงสมัยใด หรือมี “จุดกำเนิด” ในช่วงสมัยใด และด้วยเหตุปัจจัยใด นับเป็นประเด็นที่มีการโต้เถียงกันได้พอสมควร กล่าวคือ ความเห็นหนึ่งพิจารณาว่ารัฐสภาและการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมีความเป็นมาทั้งในทางความคิดและวิวัฒนาการทางสถาบันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่องนี้เอกสารสิ่งพิมพ์ของสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาของประเทศไทยในปัจจุบันกล่าวอธิบายไว้อย่างรวบรัด และได้ใจความดังต่อไปนี้

"แนวความคิดที่จะนำเอารูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย ได้เริ่มต้นขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงดำเนินรัฐประศาสโยบายเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังเช่น โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินและสภาที่ปรึกษาในพระองค์ เพื่อถวายคำปรึกษาและความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองในปีพุทธศักราช 2417 หรือการปฏิรูประบบราชการ ปีพุทธศักราช 2435 และที่สำคัญคือการเลิกทาส ซึ่งนับเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ...พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในปีพุทธศักราช 2468 พระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะวางรากฐานการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานและเอกสารการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนหลายครั้ง แต่ถูกยับยั้งจากที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ช่วงเวลานั้นกระแสการเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนในที่สุดมีกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 หลังจากนั้น ประเทศไทยได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน" (ดูบทสรุปเรื่อง "ประชาธิปไตย" นี้จาก www.parliament.go.th)

พิจารณาจากคำอธิบายข้างต้นจะเห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และรัฐสภาของไทยก็มีวิวัฒนาการที่สามารถสืบย้อนกลับไปได้ถึงสมัยที่มีการสถาปนาสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาในพระองค์ช่วงปี พ.ศ. 2417 (เพิ่งอ้าง) อย่างไรก็ดีข้อคิดเห็นและคำอธิบายข้างต้นก็มีความแตกต่างจากข้อเท็จจริงอีกชุดหนึ่ง ซึ่งสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาได้จัดทำ

ทำเนียบประธานรัฐสภาของตนไว้ โดยกล่าวว่าประธานรัฐสภาของประเทศไทยคนแรกชื่อ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เข้าดำรงตำแหน่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หลังจากนั้นก็มีประธานรัฐสภาเรียงตามลำดับดังนี้ เจ้าพระยาพิชัยญาติ พล.ร.ต. พระยาศรยุทธเสนี เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ พระยามานวราชเสวี พ.ต. วิลาศ โอสถานนท์ พล.อ. พระประจนปัจจนึก พล.อ. หลวงสุทธิสารรณกร นายทวี บุณยเกตุ พ.อ. วรการบัญชา พล.ต. ศิริ สิริโยธิน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายประภาศน์ อวยชัย นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ นายอุทัย พิมพ์ใจชน พล.อ. กมล เดชะตุงคะ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ นายอุกฤษ มงคลนาวิน นายวรรณ ชันซื่อ นายมีชัย ฤชุพันธ์ นายมารุต บุนนาค นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ นายวัน-มูหะมัดนอร์ มะทา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน

พิจารณาตามข้อเท็จจริงในชุดที่สองแล้ว คงจะพออนุมานได้ว่ารัฐสภาของไทยเป็นองค์กรหรือสถาบันการเมืองที่ได้รับการสถาปนาขึ้นใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยในช่วงแรก (ตรงกับสมัยประธานรัฐสภาคนที่ 1 ถึงคนที่ 13) บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนชนชั้นนำที่มีภูมิหลังมาจากตระกูลขุนนางและนายทหารได้ครองตำแหน่งประธานรัฐสภาอย่างต่อเนื่อง ตราบจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงปี พ.ศ. 2517–2518 นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ วุฒิสมาชิกซึ่งมีภูมิหลังเป็นนักธุรกิจและไม่มีประสบการณ์ในระบบราชการได้ก้าวขึ้นเป็นประธานรัฐสภา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน ซึ่งมีภูมิหลังเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาแทนสมาชิกวุฒิสภา การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของห้วงเวลานี้ นับว่ามีผลกระทบต่อความคิดความรู้สึก และแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐสภา และกระทบต่อชนชั้นนำของไทยอยู่ไม่น้อย เนื่องจากประธานรัฐสภาทั้งสองคนไม่เคยเป็น "ข้าราชการ" มาก่อน ฉะนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่อาจจะนำระบบคุณค่าและแบบแผนของการดำเนินงานจากส่วนที่อยู่ภายนอก "ระบบราชการ" เข้ามา

ใช้ในองค์กรของรัฐสภาแทนระบบคุณค่า และแบบแผนการดำเนินงานของรัฐสภาไทยในแบบเดิม ๆ

พล.อ.อ. หะริน หงสกุล สมาชิกวุฒิสภา และเป็นประธานรัฐสภาคนที่ 17 ซึ่งดำรงตำแหน่งระหว่างปี พ.ศ. 2519–2526 แสดงทัศนะซึ่งเป็นความคิดและความรู้สึกของตนไว้ (ในปี พ.ศ. 2521) ว่าเรื่องที่สำคัญอย่างมากเรื่องหนึ่งของ "การเมืองแบบรัฐสภา" ไทยช่วงเวลานั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับการก้าวขึ้นมามีอำนาจ กอปรด้วยการมีเกียรติยศแบบก้าวกระโดดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง ทำให้สังคมการเมืองไทยเริ่มตั้งคำถามอย่างจริงจังว่าการเลือกตั้งกับการแต่งตั้งแบบไหนจะดีกว่ากัน ซึ่ง พล.อ.อ. หะริน หงสกุล ได้ตอบคำถามของหนังสือพิมพ์ไว้เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2521 มีความตอนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

> "เรื่องสมาชิกเลือกตั้งกับแต่งตั้งนี่นะครับอย่าพูดให้แตกความสามัคคีกันดีกว่า เพราะไม่ว่าเลือกตั้งหรือไม่ว่าแต่งตั้งนี่แหละ เราจะต้องดูข้อเท็จจริง มันมีดีมีเลวด้วยกันทั้งนั้น มันคนนี่ครับ จะให้ perfect 100 เปอร์เซ็นต์ยังไงได้ มันเหมือนกันละครับ ปัญหานี้ขอให้ดูข้อเท็จจริง ในการเลือกตั้งทุกครั้งที่แล้วมา เฉลี่ยแล้วนะ ทั้ง 12–13 ครั้ง อะไรนั่น ที่เลือกตั้งกันมาแล้ว มีผู้ไปใช้สิทธิไปลงคะแนนเสียงเฉลี่ย 39 เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง ใน 39 เปอร์เซ็นต์ของผู้มีสิทธิลงคะแนนนะครับ ไม่ใช่ของราษฎรทั้งหมด นี่เป็นเสียงสวรรค์ที่แท้จริงหรือเปล่า... นอกจากนี้ ยังมีฝรั่งคนหนึ่งเขาได้เขียนไว้ว่าการเมืองของไทย อาจารย์และนักศึกษามีการกำหนดรูปแบบใหม่ มีการจัดอย่างหลวม ๆ แต่มีความทะเยอทะยานสูง อันนี้เป็นความคิดของฝรั่ง เขาบอกไว้น่าฟังว่า บางพรรคก่อตั้งใหม่โดยบุคคลซึ่งเพิ่งมีโอกาสได้เป็นประชาชนชาวไทยเต็มตัว เช่น นักธุรกิจชาวจีน ซึ่งได้เป็นผู้นำก่อตั้งพรรค... (นอกจากนี้) คุณชายคึกฤทธิ์ท่านได้ออกโทรทัศน์ไว้มีความตอนหนึ่งว่า (กล่าวถึงสาเหตุที่มีการยุบสภา – *ผู้เขียน*) เพราะว่ามีการแก่งแย่งกันอยากเป็นรัฐมนตรี ในที่สุดก็มีการกดดันเพื่อเรียกประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์สาธารณะ แล้วอีกตอนหนึ่งท่านก็บอกว่า ถ้าปล่อยให้สภา

ผู้แทนราษฎรเป็นไปเช่นนี้ ความวุ่นวายต่าง ๆ ในสภานั้นเองจะกระเทือนถึงความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศชาติในที่สุด..." (หะริน, "ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว," 2529: 108-110)

พิจารณาตามคำกล่าวข้างต้น พิเคราะห์ได้ว่าสมาชิกของรัฐสภาไทยในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2520 น่าจะมีภูมิหลังเป็นข้าราชการและนายทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะสมาชิกวุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้งนั้นปรากฏว่ามาจากนายทหารและตำรวจมากกว่าสมาชิกประเภทอื่น ๆ (ดูตารางที่ 5.2) ประกอบกับการเลือกตั้งของประเทศไทยไม่ได้มีความต่อเนื่อง อีกทั้งบางช่วงไม่มีการเลือกตั้งเลย ฉะนั้นสมาชิกรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งส่วนใหญ่ก็ยังคงมีภูมิหลังมาจากชนชั้นนำที่เป็นข้าราชการเป็นสำคัญ ตราบจนถึงการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2512 ต่อเนื่องมาจนถึงการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2518 ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีภูมิหลังมาจากนักธุรกิจมีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้น โดยมีจำนวนมากกว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีภูมิหลังมาจากข้าราชการ (ดูตารางที่ 5.1)

นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตอีกว่า จำนวนและสัดส่วนที่ลดลงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีพื้นฐานมาจากข้าราชการเกิดควบคู่ไปกับการลดจำนวนลงของผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่น แพทย์และทนายความ เป็นต้น รวมทั้งพื้นฐานอาชีพการงานอื่น ๆ โดยเฉพาะอาชีพนักการเมือง ได้กลายมาเป็นลักษณะเด่นของบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทยในสมัยปัจจุบัน โดยนับจากการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา

ข้อสำคัญประการต่อมา นอกจากเรื่องพื้นฐานอาชีพการงานของสมาชิกรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ก็คือเรื่องอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาเอง กล่าวคือ นอกจากจะมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบต่อร่างกฎหมายต่าง ๆ แล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญเพิ่มขึ้นมา ได้แก่ หน้าที่ในการจัดตั้งรัฐบาลและคณะรัฐมนตรี ซึ่งนับวันคณะรัฐมนตรีก็จะมาจากสมาชิกรัฐสภามากกว่าจะมาจากองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ "นอกรัฐสภา" (เช่น ระบบราชการ องค์กรทหาร ฯลฯ) ดังที่เคยเป็นมาในอดีต อำนาจหน้าที่ในการ

ตารางที่ 5.1 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทย

(หน่วยร้อยละ)

ปี	จำนวน ส.ส.	ธุรกิจ	อิสระและรับจ้าง	ราชการ	เกษตรกร	อื่น ๆ
2476	78	19.2	33.3	34.6	10.3	2.6
2481	91	21.9	29.7	39.6	7.7	1.1
2491	99	22.2	31.3	34.3	6.1	6.1
2500	160	21.5	30.0	35.4	8.1	5.0
2512	219	45.7	19.1	22.0	5.5	7.7
2518	269	34.6	23.4	19.7	8.6	13.7
2526	324	49.7	19.4	20.7	4.0	6.2
2531	357	36.9	17.5	11.8	6.4	27.4

ที่มา: เสน่ห์, 2540: 371 และ Murashima, Nakharin and Somkiat, 1991: Appendix D

ตารางที่ 5.2 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกวุฒิสภาไทย

(หน่วยร้อยละ)

ปี	จำนวน ส.ว.	นักธุรกิจ	ข้าราชการ	ทหารและตำรวจ	อื่น ๆ
2476	78	5.7	62.9	25.7	5.7
2490	100	6.0	57.0	35.0	2.0
2500	121	1.6	9.2	88.4	0.8
2512	164	3.6	20.2	71.3	4.9
2518	100	25	43	18	14
2522–2531	รวมทั้งสิ้น 500	11.2	16.2	68.8	3.8

ที่มา: Murashima, Nakharin and Somkiat, 1991: Appendix E

พิจารณาเรื่องงบประมาณ การอภิปรายแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ฯลฯ ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกรัฐสภาที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กับฝ่ายบริหารคือคณะรัฐมนตรี จึงนับเป็นความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ ซึ่งฝ่ายบริหารจำเป็นต้องเข้าไปบริหารจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง เรื่องนี้นับเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ซึ่งเดิมฝ่ายคณะรัฐมนตรีจำเป็นต้องจัดความสัมพันธ์กับฝ่ายทหาร และข้าราชการเป็นสำคัญเสียยิ่งกว่าฝ่ายรัฐสภาเป็นอันมาก

อำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปของฝ่ายรัฐสภาของไทยนี้เข้าใจว่าจะมากหรือน้อย ฝ่ายสมาชิกรัฐสภาโดยเฉพาะที่มาจากการเลือกตั้ง ย่อมต้องอ้างอิงว่าตนมาจากประชนชน เป็นผู้แทนของประชาชน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชน เป็นคนของประชาชน ฯลฯ ในระดับต่าง ๆ กัน เรื่องนี้มีความสำคัญ เพราะมีผลกระทบต่อหลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญไทยที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่ง เกษม ศิริสัมพันธ์ นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ อีกทั้งเป็นนักการเมืองอาชีพที่มีประสบการณ์การเลือกตั้งอย่างมากคนหนึ่งได้กล่าวเตือนไว้ว่า

> "ในข้อนี้ ก็มีข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของไทยเราประการหนึ่ง ซึ่งมักถูกมองข้ามกันไปเสีย กล่าวคือ ในมาตรา 2 ของรัฐธรรมนูญได้กล่าวไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ความในมาตรานี้แสดงหลักนิติธรรมของเราประการหนึ่งว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน แต่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย... หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของเราดังกล่าวนี้แสดงว่า พระมหากษัตริย์และประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกกันไม่ได้ เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย... หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์และประชาชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ ไม่เคยมีในประเทศอื่น มีแต่ในบ้านเราเท่านั้น" (เกษม, 2544: 202-203)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ดี สมาชิกวุฒิสภาก็ดี ถึงแม้นว่าจะมาจากการเลือกตั้งในลักษณะใดและดำรงอยู่ในสมัยใดก็ตาม ก็คงไม่อยู่ในสถานะ และไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะแปรเปลี่ยน "หลักนิติธรรมทางรัฐธรรมนูญของไทย" ดังที่ เกษม ศิริสัมพันธ์ กล่าวไว้ข้างต้นได้ ซึ่งเรื่องสำคัญเช่นนี้ จำเป็นที่จะต้องมีกระบวนการทางการเมือง และกลไกทางวัฒนธรรมบางประการ หนุนช่วยในการหล่อหลอมกล่อมเกลา และย้ำเตือนให้องค์กรรัฐสภาและสมาชิกรัฐสภา มีความตระหนักและเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเป็นพิเศษ อีกทั้งมีตัวอย่างให้เห็นประจักษ์ตามสมควร

รัฐสภากับพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในเบื้องต้นนี้ คงจะเป็นที่ตระหนักว่า "อนุสาวรีย์" นั้น มีความสำคัญมากพอสมควรในทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองของไทย ดังเช่นในเวลานี้หนังสือแบบเรียนกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาทุกระดับ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้กล่าวอธิบายความสำคัญของ "อนุสาวรีย์" ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ดังต่อไปนี้

> "โบราณวัตถุและโบราณสถานมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะแสดงถึงเรื่องราวในอดีต และยังแสดงถึงความสามารถในด้านต่าง ๆ ของคนในอดีต ไทยมีโบราณวัตถุและโบราณสถานมากมายอยู่ในทั่วทุกภาค เนื่องจากชาติไทยมีประวัติความเป็นมายาวนาน... นอกจากโบราณวัตถุและโบราณสถาน ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีอนุสรณ์สถานและอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นสถานที่ หรือวัตถุสถานที่สร้างเป็นที่ระลึกถึงเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญ ๆ ในทางประวัติศาสตร์... อนุสรณ์สถานและอนุสาวรีย์นี้จะช่วยให้เราจดจำเหตุการณ์ที่สำคัญ และคุณงามความดีของบุคคลในประวัติศาสตร์" (สมศักดิ์ และคณะ, 2543: 298)

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การจดจำว่าเหตุการณ์ใดมีความสำคัญ และสำคัญอย่างไร รวมทั้งมีความตระหนักรู้ในคุณงามความดีของบุคคลในประวัติศาสตร์ไทย ว่าใครทำอะไรในแง่ที่ยิ่งใหญ่ไว้ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองบ้างนั้น ปรากฏว่าสังคมการเมืองไทยใช้ช่องทาง "อนุสาวรีย์" เป็นเครื่องมือสื่อสาร และแสดงความหมายของเรื่องต่าง ๆ ไว้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากการเขียนหนังสือ และการบอกเล่าเรื่องต่าง ๆ ตามปกติ

การตระหนักว่า "อนุสาวรีย์" มีความสำคัญและมีนัยทางการเมืองที่จะย้ำเตือนให้คนได้คิดและจดจำเรื่องต่าง ๆ ในอดีตนั้น (ดังข้อความที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาข้างต้น) เพิ่งปรากฏในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง เพราะว่าในอดีต สังคมไทยมักจะพิจารณาเรื่องของอนุสาวรีย์ว่าเป็นเรื่องของการสร้างศิลปะ และเป็นศิลปกรรมมากกว่าจะเป็นวัตถุทางการเมืองประการหนึ่ง อีกทั้งการทำอนุสาวรีย์แทน "ภาพคน" นั้น ก็นับเป็นสิ่งใหม่ที่เริ่มปรากฏในสังคมไทยเป็นครั้งแรก เมื่อมีการสร้าง "พระบรมรูปทรงม้า" ในปี พ.ศ. 2451 ครั้นสร้างสำเร็จในปี พ.ศ. 2453 ก็ประจวบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต จึงทำให้ถือคติกันว่า การสร้างอนุสาวรีย์ให้แก่บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นเรื่องที่ไม่เป็นมงคล ฉะนั้นอนุสาวรีย์ที่เกิดขึ้นในระยะต่อมา ตัวอย่างเช่น อนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2464) และพระปฐมบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2475) จึงแสดงแบบธรรมเนียมบางประการเกี่ยวกับอนุสาวรีย์ของไทย ว่าควรจะต้องมีความสำคัญและเป็นเรื่องราวในอดีต หรือไม่ก็เป็นเครื่องแสดงภาพรวมของเหตุการณ์มากกว่าจะเป็นภาพแสดงตัวบุคคลที่ดำรงชีพอยู่ในปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลของระบอบใหม่ได้สร้างอนุสาวรีย์เพิ่มเติมขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (พ.ศ. 2477) อนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน (ซึ่งใช้เวลานานมาก และสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2497) อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ที่หลักสี่ในปี พ.ศ. 2479) อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2480) และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (พ.ศ. 2482) เป็นต้น สรุปความแล้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2451–2475

มีอนุสาวรีย์จำนวน 3 แห่ง ขณะที่ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2506 มีการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นจำนวน 16 แห่ง ซึ่งผู้บุกเบิกการศึกษาเรื่องอนุสาวรีย์กับการเมืองของไทยผู้หนึ่ง ได้สรุปผลการศึกษาของตนเองไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

> "กระบวนการสร้างอนุสาวรีย์ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเมืองไทย อนุสาวรีย์ได้ถูกใช้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองไทยมาตลอด ทั้งในด้านการถูกใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง และในการหล่อหลอมกล่อมเกลาประชาชน โดยตัวอนุสาวรีย์เองสามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อของผู้มีอำนาจและประชาชนในแต่ละยุคสมัยที่อนุสาวรีย์นั้นเกิดขึ้น... ความคิดที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่แสดงผ่านอนุสาวรีย์ คือ ความคิดที่มุ่งให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี ความคิดที่มีความสำคัญรองลงมา ได้แก่ ความคิดทหารนิยมและความคิดชาตินิยมที่เป็นประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่มทหาร ส่วนความคิดที่ปรากฏผ่านอนุสาวรีย์น้อยที่สุด คือความคิดทางด้านประชาธิปไตย" (พิบูลย์, 2527: หน้า จ.)

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอนุสาวรีย์กับการเมืองของไทยในระยะต่อมากล่าวได้ว่า มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ เนื่องด้วยผู้ศึกษามีความเห็นว่าเจตนารมณ์ของการจัดสร้างอนุสาวรีย์ประการหนึ่ง อุดมการณ์ทางการเมืองประการหนึ่ง และความหมายทางการเมืองของอนุสาวรีย์ในอีกประการหนึ่ง มิได้เป็นสิ่งเดียวกันเสมอไป เนื่องด้วยเจตนารมณ์และอุดมการณ์ทางการเมืองนั้นเป็นเรื่องของผู้สร้าง ขณะที่ความหมายจะเกี่ยวข้องกับลักษณะของพื้นที่การให้ หรือการกำหนดความหมายของยุคสมัย เกี่ยวข้องกับชีวิตทางการเมืองโดยปกติทั่วไป เช่น การมีกิจกรรม มีการชุมนุม มีพิธีกรรม ฯลฯ เกี่ยวข้องกับ "วัตถุ" คืออนุสาวรีย์ดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร มากน้อยเพียงใด (มาลินี, 2541)

พิเคราะห์จากงานการศึกษาของ มาลินี คุ้มสุภา (2541) แล้ว กล่าวได้ว่า พื้นที่ที่อนุสาวรีย์ตั้งตระหง่านอยู่ประการหนึ่ง (เช่น การพิจารณาว่าเป็นพื้นที่สาธารณะหรือไม่) กับพิธีกรรม (รวมทั้งกิจกรรมที่มีกำหนดเวลา

แน่นอน) ที่มีต่ออนุสาวรีย์อีกประการหนึ่ง นับว่ามีความสำคัญไม่น้อยกว่าแนวคิดในการจัดสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นมาเลย เนื่องด้วยพื้นที่นั้นทำให้ผู้คนและสาธารณชน (ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย) สามารถเข้าถึงอนุสาวรีย์และความหมายของอนุสาวรีย์ได้โดยง่าย ส่วนพิธีกรรมก็เป็นปัจจัยที่ผูกพันคนให้เข้ามา (means of orientation) เป็นพวกเดียวกัน อยู่ในกฎเกณฑ์เดียวกัน เป็นโลกของความจริงเชิงสัญลักษณ์ และ/หรือเป็นความจริงในโลกของการจินตนาการทางการเมือง (มาลินี, 2541: 59-60)

หากจะกล่าวถึงพระบรมราชานุสารีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเฉพาะแล้ว เริ่มปรากฏว่ามีแนวความคิดที่จะก่อสร้างขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และมีการผลักดันมาเป็นระยะ ๆ โดยสำเร็จลงในห้วงสมัยที่รัฐสภาของประเทศไทยเป็นสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่มี พล.อ.อ. หะริน หงสกุล เป็นประธานรัฐสภา ขอให้พิจารณาลำดับเหตุการณ์ที่จัดทำเป็นตารางต่อไปนี้ประกอบ

ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงเวลา	ผู้เสนอ	การจัดสร้าง	รูปแบบและสถานที่
ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2	ไม่ปรากฏแน่ชัด แต่มีการอภิปรายในคณะรัฐบาล	ยังไม่มีการอนุมัติใด ๆ	ไม่ทราบแน่ชัด
ภายหลังปี พ.ศ. 2501	มีการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์โดยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์	ยังไม่มีการอนุมัติใด ๆ	มีแนวความคิดที่จะจัดตั้งอนุสาวรีย์ขึ้นที่สี่แยกปทุมวัน
พ.ศ. 2512	รัฐสภา	ยังไม่มีการอนุมัติใด ๆ	ออกแบบให้พระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า

ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ช่วงเวลา	ผู้เสนอ	การจัดสร้าง	รูปแบบและสถานที่
			อยู่หัวประทับยืนอยู่หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภาบนพระแท่น และให้ทรงยื่นพระหัตถ์แสดงการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชน
ปลายปี พ.ศ. 2512	นายเผด็จ จิราภรณ์ วุฒิสมาชิก	ยังไม่มีการอนุมัติใด ๆ	เสนอให้สร้างอนุสาวรีย์หน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา
10 กันยายน พ.ศ. 2514	นายประมวล กุลมาตย์ และ ส.ส. พรรคสหประชาไทย รวม 12 คน	ยังไม่มีการอนุมัติใด ๆ	เสนอให้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ด้วยโลหะขนาดเท่าพระองค์จริง ประทับยืนบนพระแท่นฉลองพระองค์จอมทัพไทย ณ บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม
พ.ศ. 2517	นายประมวล กุลมาตย์ และสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ รวม 10 คน	รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ อนุมัติให้รัฐสภาดำเนินการ	รัฐสภาได้ออกแบบที่จะสร้างพระบรมรูปทรงเครื่องบรมราชขัตติยภูษิตาภรณ์ และทรงพระพิชัยมหามงกุฎ ประทับนั่งบนพระที่นั่งพุดตานกาญจน-สิงหาสน์ และที่แท่นฐานจะอัญเชิญกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มาจารึกไว้ และมีการสร้างพิพิธภัณฑ์ประชาธิปไตยใต้พระบรมราชานุสาวรีย์ ณ บริเวณพระที่นั่งอนันตสมาคม

ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ช่วงเวลา	ผู้เสนอ	การจัดสร้าง	รูปแบบและสถานที่
พ.ศ .2520	พล.อ.อ. หะริน หงสกุล เป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้รื้อฟื้นโครงการก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นต่อจากมติของรัฐบาลชุดที่แล้ว ๆ มา	ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลมีมติอย่างไรในเรื่องนี้	พระบรมรูปขนาดหนึ่งเท่าครึ่ง ทรงเครื่องบรมราชขัตติยภูษิ-ตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สวมชฎามหากฐินปักขนนกการเวก ประทับเหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ พระหัตถ์วางเหนือพระเพลาทั้งสองข้าง ส่วนการสร้างพิพิธภัณฑ์ยกเลิกไป แต่ภายหลัง คณะกรรมการอำนวยการสร้างได้มีมติให้ย้ายที่ตั้งพระบรมราชานุสาวรีย์ไปไว้ ณ หน้าอาคารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา โดยรูปแบบนั้นคงเดิม เพียงแต่ไม่มีฉากหลังพระบรมรูป

ที่มา: สรุปรวบรวมโดยผู้เขียน และดูเพิ่มเติม หะริน, 2529: หน้า 124-148.

พล.อ.อ. หะริน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ กล่าวไว้ว่า

"ถ้าหากจะมีใครถามว่าในชีวิต 72 ปีที่ผ่านมานี้ มีอะไรที่ผมภูมิใจมากที่สุด ผมตอบได้โดยไม่ลังเลใจเลยว่า คืองานอำนวยการสร้างพระบรมราชานุ-สาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรก พระราชทานการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่ปวงชนชาวไทย และทรงสละราชสมบัติเพื่อสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย" (หะริน, 2529: 124)

อย่างไรก็ดีในกระบวนการจัดสร้างอนุสาวรีย์นั้น มีความจำเป็นต้องใช้ "ทุน" พอสมควร ท่านอธิบายเรื่องนี้ไว้ดังนี้

> "คณะกรรมการชุดเดิมกะว่างบประมาณในการก่อสร้างจะตกประมาณ 11 ถึง 15 ล้านบาท ผมจึงคิดว่าเราจะขอรัฐบาลสัก 10 ล้าน และเรี่ยไรจากประชาชนอีกสัก 5 ล้านบาท แต่ก็ทราบดีว่างบประมาณในปี พ.ศ. 2520 รัฐบาลไม่ได้ตั้งงบนี้ไว้ ผมจึงไปหาท่านนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร เรียนท่านว่าตอนต้นนี้เป็นขั้นเตรียมการ ผมขอเพียง 1 ล้านบาทก่อน... ท่านนายกธานินทร์ท่านสนับสนุนเต็มที่ บอกว่าเอาไปเลยในปีนี้ 1 ล้านบาท และราวท่านจะมีญาณพิเศษทราบว่าท่านจะเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ได้ไม่นาน ท่านจึงบอกว่าอีกเก้าล้าน เอาไปในปี 2521 ทั้งหมด สาธุ!" (หะริน, 2529: 127)

จะเห็นได้ว่า แรงสนับสนุนสำคัญทางด้านงบประมาณมาจากนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้เป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่งของสำนักความคิด "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" และเป็นผู้เขียนเรื่องของ "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ในยุคสมัยใหม่ของไทยอีกด้วย (ดูบทที่ 4)

พล.อ.อ. หะริน หงสกุล ยังกล่าวอธิบายเพิ่มเติมถึงหลักการวิธีคิดและความสำคัญของการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในทัศนะของท่านดังความตอนหนึ่งว่า

> "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวท่านทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่อาภัพอย่างยิ่ง แม้แต่จะเสด็จสวรรคตไปแล้วในต่างแดน ผู้ที่ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณจะสร้างอนุสาวรีย์ไว้เคารพสักการะสักแห่งก็มีอันเป็นอุปสรรคอยู่เรื่อย ๆ ผมเห็นตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เขาไปขุดเอาเสนาบดีเก่า ๆ มาทำอนุสาวรีย์กันไว้ตามหน้ากระทรวง ตามต่างจังหวัดก็มีการสร้างอนุ-สาวรีย์ของคนสำคัญในจังหวัดนั้น แม้แต่หน้ากรมทางหลวงแผ่นดินใน

กรุงเทพนี้ก็ยังมีอนุสาวรีย์ของคนขับรถแทรกเตอร์ และที่หน้ากรมป่าไม้ที่บางเขนก็มีอนุสาวรีย์คนตัดไม้ แต่มันอนาถไหมครับ...” (หะริน, 2529: 128-129)

พล.อ.อ. หะริน หงสกุล บันทึกไว้ว่า เรื่องที่เป็นประเด็นใหญ่จริง ๆ ในประการต่อมาเกี่ยวข้องกับสถานที่ที่จะสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งตัวท่านเองกับคณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ รวมทั้งนายกรัฐมนตรีธานินทร์ กรัยวิเชียร มีความเห็นว่าควรจะสร้างที่บริเวณหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม (ทางด้านทิศตะวันออก) ขณะเดียวกันก็มีผู้คัดค้าน โดยอ้างว่าพระบรมราชานุสาวรีย์นั้นควรจะไปจัดสร้างในที่อื่น ๆ ตัวอย่างเช่น

บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนินกลาง คณะกรรม-การฯ พิจารณาว่า แม้นบริเวณดังกล่าวจะเหมาะสมสวยงาม แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ไม่มีความเป็นมงคลต่อพระบรมราชานุสาวรีย์

บริเวณสวนจตุจักร คณะกรรมการฯ พิจารณาว่า ไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ประการใด

เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฝั่งธนบุรี คณะกรรมการฯ พิจารณาว่า สถานที่ดังกล่าวนอกจากจะไม่มีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ชื่อสะพานคือสะพานพระปิ่นเกล้า ยังดูขัดกับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

เชิงสะพานที่จะมีการจัดสร้างขึ้นใหม่ บริเวณถนนสาทร คณะกรรมการฯ พิจารณาว่า สถานที่ดังกล่าวนอกจากจะไม่มีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังไม่เป็นการแน่ชัดว่าสะพานจะสร้างขึ้นเมื่อใด

บริเวณหน้าสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่า แม้จะมีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่สถานที่ดังกล่าวคับแคบ และไม่มีความสง่างาม รวมทั้งไม่มีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาสถาปัตยกรรมตามความเห็นของสถาปนิกหลายท่าน (ดูการสรุปประเด็นต่าง ๆ ได้จาก หะริน, 2529: 140)

จะเห็นว่า คณะกรรมการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์มีความสำนึกและตระหนักในเรื่อง "สถานที่" ก่อสร้างเป็นพิเศษ ว่าควรจะมีความสัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง อีกทั้งมีความตั้งใจที่จะจัดให้มี "พิธีกรรม" เป็นประจำ กล่าวคือ ต้องการให้หน่วยราชการและประชาชนมาวางพวงมาลาถวายความสักการะเป็นประจำปีละ 2 วัน คือในวันที่ 30 พฤษภาคม ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันสวรรคต และในวันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ของทุก ๆ ปี (หะริน, 2529: 148)

พระบรมราชานุสาวรีย์นี้ออกแบบโดยนายสมภพ ภิรมย์ และผู้ที่ปั้นพระรูปคือ นายสนั่น ศิลาภรณ์ ส่วนผู้ที่ปั้นพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ คือ นายประเทือง ธรรมรักษ์ โดยมี ม.ร.ว. จักรรถ จิตพงศ์ เป็นผู้ออกแบบฐานและบริเวณทั่วไป

ประเด็นสำคัญต่อมาคือ ข้อความที่จะจารึกไว้ที่แท่นฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งคณะกรรมการฯ โดยการสนับสนุนของ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เห็นว่าควรอัญเชิญข้อความสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของพระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติที่แสดงพระราชหฤทัยที่มีต่อพระประชาธิปไตยและประชาชนชาวไทยมาจารึกไว้ ดังนี้

> "ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาด โดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร"

ข้อความนี้ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล เห็น "เป็นพระราชปณิธานอันเป็นอมตะ" โดยท่านย้ำว่า ในส่วนที่เรื่องดังกล่าวจะกระทบ "กระเทือนใจใครที่ไม่มีจิตสำนึกประชาธิปไตย ก็ช่างมันเถอะ" (หะริน, 2529: 145)

ต่อเนื่องจากผลงานการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์แล้ว กล่าวได้ว่ารัฐสภาในฐานะที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญยิ่งสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ได้มีพัฒนาการที่มุ่งไปสู่ความเป็นสถาบันที่เข้มแข็งตามลำดับ อีกทั้งมีภาระหน้าที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีขอบข่ายการทำงานที่กว้างขวาง และมีความซับซ้อนขององค์กรภายในรัฐสภามากขึ้นด้วย ตัวอย่างสำคัญประการหนึ่งนอกเหนือไปจากจำนวนสมาชิกรัฐสภา จำนวนข้าราชการรัฐสภา คณะกรรมการสามัญและวิสามัญของรัฐสภา ฯลฯ ที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว การจัดตั้งองค์กรใหม่ ๆ ภายใต้รัฐสภา ได้แก่ สถาบันพระปกเกล้า ก็นับว่ามีนัยสำคัญอยู่ไม่น้อยทั้งต่อเรื่องหน้าที่การงานของรัฐสภา และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง

สถาบันพระปกเกล้ามีฐานะเป็นหน่วยงานระดับกอง สังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2538 มีหน้าที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม การสัมมนา การจัดประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การปฏิบัติงานของฝ่ายนิติบัญญัติ ตลอดรวมถึงการจัดทำเอกสาร และสื่อการสอนเพื่อการฝึกอบรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สำหรับสาเหตุที่มีการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า[1] เป็นองค์กรใหม่สังกัดอยู่ภายใต้สำนักงานเลขาธิการรัฐสภานั้น เอกสารรายงานประจำปีของสถาบันพระปกเกล้าได้อธิบายเหตุผลไว้อย่างกระชับ ดังต่อไปนี้

> "เนื่องจากสมาชิกรัฐสภาเห็นว่า ควรจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยเป็นการเฉพาะ โดยแยกงานดังกล่าวออกจากภารกิจของรัฐสภา ดังนั้นในวโรกาสครบรอบ 100 ปี แห่งวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2538 ศาสตราจารย์มารุต บุนนาค ประธานรัฐสภาในขณะนั้น จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า จนในที่สุด จึงได้มีการจัดตั้ง

สถาบันพระปกเกล้าขึ้นดังกล่าว โดยได้รับพระราชทานนามพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้อัญเชิญพระนามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นชื่อสถาบัน..." (สถาบันพระปกเกล้า, 2543: 11)

พิเคราะห์ตามพระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า พ.ศ. 2538 มาตราที่ 6 พบว่า สถาบันพระปกเกล้านี้มีภารกิจหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการ "ศึกษาและวิเคราะห์ทางวิชาการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตย" มีหน้าที่ทำการ "วิจัยและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย" จัดให้มีการ "เผยแพร่และสนับสนุนการเผยแพร่ประชาธิปไตย" จัดให้มีการ "ฝึกอบรมบุคลากร...ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย" จัดให้มีการบริการ "ข่าวสารเกี่ยวกับประชาธิปไตย" และการ "ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศและต่างประเทศในกิจการเกี่ยวกับประชาธิปไตย" กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่า สถาบันพระปกเกล้าเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความรู้ความคิด การศึกษาวิจัย การฝึกอบรม การเผยแพร่ และการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ "ประชาธิปไตย" มากกว่าเรื่องอื่นใดทั้งสิ้น

รายงานของสถาบันพระปกเกล้าได้กล่าวแสดงวิสัยทัศน์ยืนยันในภารกิจหน้าที่ของตนอีกครั้งหนึ่งว่า "สถาบันพระปกเกล้าเป็นสถาบันทางวิชาการแห่งชาติที่มุ่งพัฒนาประชาธิปไตย เพื่อสันติสุขสถาพร" (สถาบันพระปกเกล้า, 2543: 14)

อย่างไรก็ตามในส่วนผลงานประจำปีของสถาบันพระปกเกล้า กล่าวเฉพาะปี พ.ศ. 2542 พบว่า แยกออกได้เป็น 5 ส่วน ได้แก่

- โครงการร่วม (การเป็นวิทยากรบรรยาย) (รวม 27 ครั้ง)
- โครงการของสถาบัน (4 โครงการ)
- นิทรรศการ (4 รายการ)
- การเข้าร่วมรายการวิทยุเพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตย (3 รายการ)
- การเข้าร่วมรายการโทรทัศน์ (4 รายการ)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้า

จำนวน 4 รายการ ซึ่งเป็นการเผยแพร่ความรู้และข้อมูลให้แก่สาธารณชนโดยทั่วไปนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกาศย้ำ และเผยแพร่เรื่อง "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" มากกว่าเรื่องอื่น ๆ ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตัวอย่างเช่น ในครั้งที่มีการจัดนิทรรศการเรื่อง "มรดกพระปกเกล้า" เมื่อวันที่ 24-30 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 ทางสถาบันพระปกเกล้าได้จัดทำทั้งนิทรรศการ มีรูปภาพ คำบรรยาย ฯลฯ และจัดพิมพ์หนังสือประกอบนิทรรศการ ในหนังสือนั้นมีคำนำกล่าวว่า สถาบันพระปกเกล้ามีฐานะเป็นนิติบุคคล มีหน้าที่ส่งเสริมการวิจัยเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งเผยแพร่เรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการจัดนิทรรศการครั้งนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งของภารกิจหลักของสถาบันพระปกเกล้าด้วย

ตารางที่ 5.4 แสดงการจัดงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้า ในปี พ.ศ. 2542

ชื่อโครงการ	ระยะเวลา	สถานที่
เรื่อง "จากองค์ราชันสู่สถาบันพระปกเกล้า"	17-19 พฤษภาคม 2542	กรมประชาสัมพันธ์
เรื่อง "มรดกพระปกเกล้า"	24-30 พฤษภาคม 2542	ห้องประชุมสถาบันพระปกเกล้า
เรื่อง "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย"	24-26 พฤษภาคม 2542	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสครบรอบ 72 พรรษา	9-20 มิถุนายน 2542	สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ที่มา: รายงานประจำปีสถาบันพระปกเกล้า (2542: 43)

หนังสือประกอบนิทรรศการเรื่อง "มรดกพระปกเกล้า" มีความยาวรวม 44 หน้า มีเนื้อหา 5 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 กล่าวถึง "พระมหากษัตริย์พระองค์สุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์"

บทที่ 2 กล่าวถึง "พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย"

บทที่ 3 อธิบายเรื่อง "พระมหากษัตริย์พระองค์แรกในระบอบประชาธิปไตย"

บทที่ 4 อธิบายถึง "สถาบันพระปกเกล้า"

บทที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับ "ฝ่ายนิติบัญญัติกับการร่างกฎหมายตามเงื่อนไขรัฐธรรมนูญปี 2540"

สาระสำคัญของเอกสารดังกล่าวคือการประกาศย้ำว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น "นักประชาธิปไตยที่แท้จริง" นับตั้งแต่ทรงมีแนวพระราชดำริเพื่อเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่ต้นรัชกาลตลอดจนเตรียมการปูพื้นฐานไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า คือการเตรียมการเรื่องเทศบาล เป็นต้น มิพักกล่าวถึงการพระราชทานรัฐธรรมนูญ ก็เป็นการตัดสินพระราชหฤทัยครั้งสำคัญ "เพื่อให้ไทยเป็นชาติประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์" (พระปกเกล้า, 2542: 33)

ข้อสำคัญของคำอธิบายในที่นี้ก็คือ เรื่องการสละราชสมบัติ ซึ่งเกิดขึ้นเพราะว่า "รัฐบาลขณะนั้นใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์" พระองค์นั้นทรงมีพระราชประสงค์ให้ประเทศไทยเป็น "ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง" ขณะที่ฝ่ายรัฐบาลหาได้มีความประสงค์เช่นนั้นไม่ ฉะนั้นพระองค์ "จึงทรงตัดสินพระราชหฤทัยด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละอย่างยิ่งด้วยการสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พุทธศักราช 2477 นับเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นนักคิดหาเหตุผล และมีสายพระเนตรยาวไกลในการนำพาประเทศไปสู่สากล เพื่อผลดีแก่ประเทศชาติบ้านเมืองและประชาราษฎรอย่างที่สุด มิได้ตัดสินพระราชหฤทัยตามความพอใจของพระองค์ หรือทำตามพระราชอำนาจ แสดงประจักษ์ชัดว่าพระองค์คือ

นักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง" (พระปกเกล้า, 2542: 33)

เอกสารประกอบนิทรรศการ "มรดกพระปกเกล้า" (2542) กล่าวบรรยายพระราชจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างงดงาม โดยอ้างพระบันทึกของเจ้านายพระองค์หนึ่งที่ทรงอ้างถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกล่าวว่า "บัดนี้ฉันรู้สึกว่างานของฉันในชีวิตจบลงแล้ว ฉันไม่มีอะไรจะทำอีก นอกจากจะมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยสงบที่สุดที่จะทำได้" ตราบจนถึงวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2484

> "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต ณ พระตำหนักหลังน้อยในประเทศอังกฤษ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวของไทยที่สวรรคตบนแผ่นดินต่างประเทศ งานพระบรมศพคราวนั้น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จัดการถวายพระเพลิงเป็นการภายในเป็นพระบรมศพที่เรียบง่ายที่สุด ไม่มีพระเมรุมาศ ไม่มีเสียงประโคมย่ำยาม ไม่มีเสียงอภิธรรม นี่คือ ผลสุดท้ายแห่งพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทยทรงได้รับในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ" (พระปกเกล้า, 2542: 35)

สถาบันพระปกเกล้าซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2538 จึงนับเป็นก้าวของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของสถาบันรัฐสภาไทย เพราะทางรัฐสภาและผู้ก่อตั้งสถาบันพระปกเกล้ามีความเห็นว่า "การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ผ่านมายังอยู่ในระดับที่ต้องพัฒนาอีกมาก..." (พระปกเกล้า, 2542: 36) อย่างไรก็ดีประเด็นสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยก็ดี การศึกษาเรื่องราวของระบอบประชาธิปไตยก็ดี รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้เรื่องระบอบประชาธิปไตยนั้น มีความสำคัญอย่างมิต้องสงสัย แต่การศึกษาในที่นี้มีความเห็นว่า การที่ระบอบประชาธิปไตยและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยไม่มี "พื้นที่" ให้แก่บุคคลอื่นและเรื่องราวอื่น ๆ เลยนั้น ได้ทำให้ความรู้ความเข้าใจเฉพาะในสำนักคิดที่ว่าด้วย "พระมหากษัตริย์นัก

ประชาธิปไตย" และแนวคิด "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" เท่านั้นที่สามารถสอดแทรกเข้ามา และ/หรืออยู่ในฐานะที่จะได้รับการรับรองให้กลายเป็นฐานคิดและเป็นหลักปรัชญาของสถาบันพระปกเกล้าได้

ดังได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน ๆ (ดูบทที่ 2 และบทที่ 3) ว่า เรื่องราวที่ได้จากการบอกเล่า รวมทั้งแบบของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสละราชสมบัติ และพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้นมีหลายแนวทาง มิใช่ว่าจะมีเพียงแนวทางเดียวที่ว่าด้วย "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" กับแบบแผนเดียวที่ว่าด้วยพัฒนาการของ "ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ทั้งนี้เพราะแนวคิดและคำอธิบายอื่น ๆ อย่างเช่น ความคิดเสรีประชาธิปไตย ความคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์ ความคิดประชาธิปไตยของผู้นำ ความคิดประชาธิปไตยแบบไทย ๆ เป็นต้น ก็ล้วนเคยปรากฏทั้งในอดีต และยังคงดำรงอยู่ในความคิดของผู้คนสมัยปัจจุบันด้วยลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

ฉะนั้นการที่สถาบันพระปกเกล้าได้ "เลือก" หรือ "ถูกเลือก" ที่จะวางตนเองไปในแนวทางที่ส่งเสริมและสนับสนุนเฉพาะความคิดและคำอธิบายในแนวทางใดแนวทางหนึ่งเท่านั้น จึงมีผลทำให้สถาบันแห่งนี้กลายเป็นเครื่องมือ และเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีการจัดการความจริงที่ว่าด้วย "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ของไทยไปโดยปริยาย โดยมีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นตัวอย่างหนึ่งของสำนักคิดดังกล่าวดังที่เอกสารของสถาบันพระปกเกล้านิยมกล่าวอ้างอิงอยู่เป็นประจำว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของไทย"

เชิงอรรถบทที่ 5

1 ผู้เขียนมีโอกาสสัมภาษณ์กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันพระปกเกล้าบางท่าน (ขอสงวนนาม) ซึ่งมีความคิดและความกระตือรือร้นอย่างมากที่รัฐสภาจะมีองค์กรการศึกษา วิจัย ฝึกอบรม เผยแพร่ ฯลฯ ของตนเองเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งมีความเห็นอย่างจริงจังว่า เรื่องดังกล่าวนับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการเมืองในระบอบรัฐสภา และการพัฒนาระบอบประชาธิปไตยของไทย

กระนั้นก็ตามท่านก็มีความห่วงใยที่สถาบันดังกล่าวได้ "เลือก" ใช้ชื่อสถาบันว่าสถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่า สถาบันแห่งนี้เลือกที่จะประสานและเน้นงานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยกับองค์พระมหากษัตริย์ เสียยิ่งกว่าจะประสานกิจกรรมประชาธิปไตยกับชนชั้นนำและผู้นำส่วนอื่น ๆ ของสังคมไทย

อย่างไรก็ดีผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันพระปกเกล้าหลายท่าน ยังคงพิจารณาสถาบันพระปกเกล้าไปในทางที่สร้างสรรค์ เนื่องด้วยสถาบันแห่งนี้มีความเป็นไปได้ที่จะเป็นศูนย์กลางของการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองแบบใหม่ โดยละเลิกที่จะแบ่งการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองออกเป็นฝักฝ่ายระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ แบบที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และหันมาสร้างการเมือง รวมทั้งสร้างประวัติศาสตร์การเมืองแบบที่ก่อให้เกิดการประนีประนอมออมชอมกันให้มากที่สุดเท่าที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองในเวลานี้จะ "อนุญาต" ให้เป็นไปได้

บทที่ 6

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (2) สถาบันการศึกษา ตำราเรียน และตราไปรษณียากร กับวาทกรรมพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

ความนำ

พัฒนาการทางสังคมและการเมืองของไทยสมัยใหม่ นับจากปี พ.ศ. 2520 ตราบจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะน่าสนใจหลาย ๆ ประการ ขึ้นกับหน่วยการวิเคราะห์ วิธีคิด แนวการศึกษาจุดเน้น รวมทั้งปัจจัยจากระบบค่านิยมและอุดมการณ์ต่าง ๆ ในที่นี้พอจะยกตัวอย่างได้เช่น หากเราจะตั้งแกนการพิจารณาออกเป็นสามแกน ได้แก่ การพิจารณาสังคมจากระดับของความสูงต่ำประการหนึ่ง การพิจารณาสังคมในแนวราบอีกประการหนึ่ง รวมทั้งการพิจารณาจากแกน หรือจากทิศทางของการมุ่งไปข้างหน้ากับทิศทางของการย้อนหลังกลับไปในอดีตอีกประการหนึ่ง ก็จะพบว่ามีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น

ประการที่หนึ่ง เป็นสังคมที่มีการพัฒนาการแบ่งคนออกเป็น "ชนชั้น" หรือเป็น "สถานะ" ต่าง ๆ ที่แบ่งออกจากกันอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นระหว่างชนชั้นสูง กับชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง รวมทั้งการที่คนในชนชั้นต่าง ๆ มีฐานะรายได้และทรัพย์สินที่แตกต่างกันมากยิ่งขึ้น โดยแสดงให้เห็นความแตกต่างนั้นอย่างชัดเจนในที่สาธารณะ ยิ่งกว่าที่เคยปรากฏในอดีต

ประการที่สอง หากจะพิจารณาในระนาบเดียวกัน เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการแบ่งกลุ่มคนออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ โดยมีวัฒนธรรม ลักษณะทางอำนาจ ระบบภาษา ค่านิยม ความคิดต่อระบอบประชาธิปไตย ฯลฯ ที่แตกต่างและแบ่งแยกจากกันอย่างค่อนข้างสุดโต่ง เช่น ความคิดประชาธิปไตยของคน

เมืองกับชนบทมีการเผชิญหน้ากัน และลักษณะทางการเมืองของภาคการผลิตที่มุ่งตลาดภายในกับภาคเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกมีข้อขัดแย้งกัน ฯลฯ

ประการที่สาม สังคมการเมืองไทยมีแนวความคิดที่มุ่งเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามแนวทางการพัฒนาของสถาบันเศรษฐกิจการเมืองโลก กับการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งไปข้างหลัง เช่น การเน้นชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ ซึ่งจัดเป็นแนวคิดที่มีความแตกต่างและแข่งขันกันในแบบขั้วตรงข้าม

ฉะนั้นการที่ระบบสังคมการเมืองของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากส่วนของชนชั้นนำที่อยู่ในโครงสร้างของอำนาจการเมืองการบริหาร และในส่วนของระบบการศึกษา จะจัดให้สังคมไทยมีการศึกษาเล่าเรียนและกล่อมเกลาให้ประชาชนมีทัศนคติและความคาดหวังที่มุ่งเข้าสู่ศูนย์กลาง (centripetal force)[1] จึงอาจจะนับได้ว่ามีความสำคัญ และเป็นความจำเป็นอย่างน้อยในระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่แนวความคิดที่มุ่งผลักดันให้กลุ่มและกระแสของสังคมถอยห่างออกจากศูนย์กลาง (centrifugal force) จะสำแดงพลังอย่างสูงในระยะต่อ ๆ ไป

ในเบื้องต้นนี้ขอให้พิจารณาลักษณะของกิจกรรมทางการศึกษา และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า ในประการที่หนึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในช่วงเวลาร่วมสมัย (คือเกี่ยวข้องกับการศึกษาในที่นี้) และประการที่สอง เป็นตัวอย่างซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในลำดับต่อไปว่าเป็นส่วนสำคัญของการสร้างทัศนคติและพลังที่มุ่งเข้ามาหาศูนย์กลางของสังคมการเมืองไทย (centripetal) ในลักษณะใดบ้าง

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคม
ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
10 ธันวาคม 2520	▲ มีรายการพิเศษเรียกว่า "วันประชาธิปก" ทางวิทยุกระจายเสียง และสถานีโทรทัศน์
5 กันยายน 2521	▲ มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาธิราชขึ้น เมื่อ 5 กันยายน 2521 และด้วยพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานนามมหาวิทยาลัยว่า "สุโขทัยธรรมาธิราช" ซึ่งเข้าใจว่าเป็นชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดย "สุโขทัย" นั้นมาจากพระนามของรัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นกรมหลวงสุโขทัย-ธรรมราชา และมหาวิทยาลัยจัดเป็นมหาวิทยาลัยเปิดเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยทางการศึกษา จึงสมควรที่จะถวายนามเป็นพระบรมราชานุสรณ์แด่กษัตริย์ผู้พระราชทานประชาธิปไตยแก่ปวงชนชาวไทย
10 ธันวาคม 2523	▲ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ▲ มีการจัดงานรำลึกวันรัฐธรรมนูญขึ้นที่ท้องสนามหลวง และมีการจัดประชุมและสัมมนาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ
1 กรกฎาคม 2524	▲ สำนักเลขาธิการรัฐสภาได้ดำเนินการตั้ง "มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" ซึ่งการจัดตั้งมูลนิธิฯ ครั้งนี้สืบเนื่องจากการก่อสร้างพระ

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
	บรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2523 ซึ่งมีประชาชนบริจาคเงินสมทบทุนในการสร้างเป็นจำนวนเกินกว่าที่ต้องการ คณะกรรมการอำนวยการสร้างจึงเห็นสมควรนำเงินส่วนที่เหลือจัดตั้งเป็นมูลนิธิ เพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2527 มูลนิธิฯ จึงได้แก้ไขเพิ่มเติมชื่อมูลนิธิฯ ใหม่เป็น "มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี"
พ.ศ. 2530	▲ กองพลทหารปืนใหญ่ได้จัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. 2532	▲ เทศบาลเมืองหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. 2534	▲ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจัดตั้งกองทุน มสธ. 12 ปี มีเงินรายได้เป็นทุนประเดิม 60 ล้านบาท วัตถุประสงค์ของกองทุนเพื่อนำผลประโยชน์มาใช้จ่ายสำหรับกิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์และเพื่อพัฒนางานวิชาการของมหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
20 ตุลาคม 2536	▲ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจัดนิทรรศการเรื่อง "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพัฒนา" เนื่องในงานวัน "สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี"
8 พฤศจิกายน 2536	▲ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามบรมราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์เปิดพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ▲ ในวโรกาสที่วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครบ 100 ปี รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองถวายราชสักการะ และแสดงกตัญญูกตเวทิตาน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย รัฐบาลจึงรับ "โครงการเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นโครงการของรัฐบาล โดยจัดพิมพ์เอกสารหนังสือและจัดทำโสตทัศนวัสดุในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยของพระองค์ และทำจดหมายเหตุเฉลิมฉลอง
11-19 ธันวาคม 2536	▲ การแสดงแสงสีเสียงเฉลิมพระเกียรติ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
7-9 กุมภาพันธ์ 2537	▲ สถาบันไทยคดี และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกันจัดประชุมทางวิชาการเรื่อง "สังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว" เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมฉลองวาระครบรอบ 100 ปี วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 8 พฤศจิกายน 2536 ในงานนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติหลายรูปแบบ เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดรายการทางวิทยุโทรทัศน์ การเปิดอาคารประชาธิปกรำไพพรรณี เป็นต้น
พ.ศ. 2537	▲ ในวโรกาสเฉลิมฉลองครบรอบ 100 ปี วันพระราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐสภาได้จัดตั้งสถาบันพัฒนาประชาธิปไตยเพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ท่าน โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้อัญเชิญพระนามาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นชื่อของสถาบันว่า "สถาบันพระปกเกล้า" ในระยะแรกเป็นสถาบันที่มีลักษณะเทียบเท่ากองหนึ่งในสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร มีกิจกรรมคือจัดฝึกอบรมสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้แก่สมาชิกรัฐสภา นักการเมือง ข้าราชการ นักวิชาการ ผู้บริหารภาคเอกชน สื่อมวลชน และประชาชนทั่วไป ปัจจุบันได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า เมื่อ

ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ปี พ.ศ.	การจัดตั้งสถาบันและกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นสถาบัน
	วันที่ 4 กันยายน 2541 มีผลทำให้สถาบันเปลี่ยนฐานะเป็นนิติบุคคลโดยเป็นองค์กรอิสระ ซึ่งมิใช่ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ และอยู่ในความกำกับดูแลของประธานรัฐสภา
8 พฤศจิกายน 2538	▲ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ร่วมกับมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จัดตั้งห้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ที่ชั้น 2 อาคารบรรณสาร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทำพิธีเปิดเมื่อวันพุธที่ 8 พฤศจิกายน 2538

ที่มา: รวบรวมโดยผู้เขียน

จากตารางที่ 6.1 นี้ แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมทางการศึกษาและสังคมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาสั้น ๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การประชุมสัมมนาทางวิชาการ การแสดงแสงสีเสียง หรือการจัดงานเทิดพระเกียรติ อีกทั้งยังมีการสร้างสถาบันการศึกษา มูลนิธิ และพระบรมราชานุสาวรีย์ ซึ่งเป็นถาวรวัตถุ และมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องยาวนาน ทำให้เรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะในฐานะพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยนั้นถูกกล่าวถึง และเน้นย้ำเรื่อยมา

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ สถาบันการศึกษาที่ถูกตั้งขึ้นโดยใช้พระนามาภิไธยเป็นชื่อของสถาบันนั้น ล้วนมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นสถาบันพระปกเกล้า หรือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นั่นย่อมแสดงถึงเจตจำนงของผู้ก่อตั้ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นผู้ "พระราชทาน" รัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศไทย

นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยหลายหน่วยงาน ตั้งแต่การบริจาคของประชาชนในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งปรากฏว่ามีผู้บริจาคเป็นจำนวนมาก จนสามารถตั้งเป็นมูลนิธิขึ้นได้อีกด้วย แสดงถึงการให้ความสำคัญ ความจงรักภักดี และสำนึกของประชาชนต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อจากนั้นก็มีการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น การจัดสร้างโดยกองพลทหารปืนใหญ่ สร้างโดยเทศบาลเมืองหัวหิน หรือแม้แต่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเองก็ได้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นภายในบริเวณมหาวิทยาลัยด้วย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้รับการสถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2521 โดยมีหลักปรัชญาที่สำคัญคือ จัดให้เป็นมหาวิทยาลัยเปิด และดำเนินการสอนด้วยเทคโนโลยีแบบทางไกล เพื่อมุ่งส่งเสริมและเพิ่มพูนวิทยฐานะของผู้ประกอบอาชีพ โดยยึดหลักการศึกษาแบบตลอดชีพ อีกทั้งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจและหลักการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย

เมื่อรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยนำเสนอแนวทางเรื่อง "ชื่อมหาวิทยาลัย" ต่อคณะรัฐมนตรี ในคราวที่มีการประชุมพิจารณาร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแห่งใหม่ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2521 คณะ

รัฐมนตรีในสมัยนั้นได้ลงมติเลือกชื่อ *มหาวิทยาลัยประชาธิปก* และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้พระนามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางทบวงมหาวิทยาลัยจึงนำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยตามมติของคณะรัฐมนตรี ระหว่างที่รอรับพระราชทานชื่ออยู่นั้นรัฐบาลก็นำเสนอร่างพระราชบัญญัติเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติ โดยไม่มีชื่อมหาวิทยาลัย จนกระทั่งการพิจารณาของคณะกรรมา - ธิการใกล้จะแล้วเสร็จ ก่อนจะเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติในวาระที่ 2 และวาระที่ 3 จึงได้รับพระราชทานชื่อมหาวิทยาลัยว่า **สุโขทัย–ธรรมาธิราช** เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2521 ซึ่งเป็นชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงสุโขทัยธรรมาธิราช หลังจากนั้นสภานิติบัญญัติก็ผ่านร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างพระราชบัญญัติ เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2521 ซึ่งทางมหาวิทยาลัยถือว่าเป็น **วันสถาปนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมา - ธิราช** ตราบจนทุกวันนี้[2]

จะเห็นว่า ฝ่ายดำเนินการก็ดี ฝ่ายข้าราชการ คือปลัดทบวงมหาวิทยาลัยก็ดี และคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นก็ดี มีความนิยมที่จะใช้ชื่อมหาวิทยาลัยให้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ (connectedness) กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างชัดเจน โดยมีเหตุผลและหลักคิดว่ามหาวิทยาลัยเปิดแห่งใหม่นี้จะมีการสอนและให้การอบรมเรื่องประชาธิปไตยและประชาธิปไตยของไทยก็มีการเริ่มดำเนินการอย่างสำคัญโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มีสัญลักษณ์ที่สำคัญของมหาวิท - ยาลัยอยู่หลายประการ ที่สำคัญมากที่สุดได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้จัดสร้างขึ้น และประดิษฐาน ณ บริเวณภายนอกอาคารสัญลักษณ์พุ่มข้าวบิณฑ์ (สถาปัตยกรรมเอกลักษณ์สมัยสุโขทัย) ในอุทยานการศึกษารัชมังคลาภิเษก เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตลอดจนเป็นที่สักการะแก่นักศึกษา บัณฑิตของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรร-มาธิราช และประชาชนทั่วไป

พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นทั้งสัญลักษณ์และตรามหาวิทยาลัย ซึ่งปรากฏทั่วไปในหนังสือแบบเรียน ตำรา เอกสารคำสอน หัวจดหมาย และในระบบการสอนทางไกล (distance learning) คือ วิทยุโทรทัศน์ ซึ่งจัดเป็นสื่อการสอนที่มีพลังอย่างสูงในสังคมสมัยใหม่ โดยมีอิทธิพลทั้งต่อตัวนักศึกษาผู้เรียน และผู้รับชมทั่วไปอีกด้วย ซึ่งทางมหาวิทยาลัยถือว่าเป็นการเรียนการสอนในแบบมหาวิทยาลัยเปิดอย่างแท้จริง และเป็นการศึกษา "ตลอดชีวิต" ของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ

นอกจากนี้ทางฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัย ยังจัดสร้างห้องพระบาทสมเด็จปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ณ อาคารบรรณสาร โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดห้องฯ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2538 ห้องดังกล่าวนี้มีหน้าที่สำคัญคือเพื่อให้บริการและเผยแพร่สารนิเทศ อันแสดงถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ รวมทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468–2477) จัดแสดงนิทรรศการพระบรมฉายาลักษณ์ พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ และนิทรรศการสิ่งของส่วนพระองค์ ได้แก่พระอักษร หรือหนังสือส่วนพระองค์จำนวนหลายร้อยเล่มที่ทางทายาทฝ่ายต่าง ๆ มอบให้แก่มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ยังมีการแสดงสื่อประสม เรื่องพระราชประวัติ พระราช-กรณียกิจ เรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรม-ราชินี โดยใช้สื่อประสมหลายประเภท มีทั้งเสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ตัวอักษร เพื่อเป็นการเสริมความรู้และเผยแพร่พระเกียรติคุณแก่ผู้สนใจที่ได้มาศึกษาค้นคว้าและเยี่ยมชมด้วย

ตราของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช คือพระราชลัญจกรในพระ

บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เป็นรูปพระแสงศรสามองค์เรียงกันภายใต้พระมหามงกุฎ นำมาประกอบเข้ากับส่วนของยอดเจดีย์ที่เป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ ยอดเจดีย์นี้เชื่อว่าเป็นศิลปะสำคัญของกรุงสุโขทัย ซึ่งถูกต้องทุกประการตามพระนามเดิมของรัชกาลที่ 7 คือ กรมหลวงสุโขทัย-ธรรมาธิราช นอกจากนี้สีของมหาวิทยาลัยคือ สีเขียวกับสีทอง เหตุที่ใช้สีเขียวก็เพราะเป็นสีประจำวันพุธ อันเป็นวันพระราชสมภพของรัชกาลที่ 7 ส่วนสีทองนั้นกล่าวกันว่าเป็นสีแห่งความเป็นสิริมงคล (ดูคำอธิบายจาก www.stou.ac.th/Thai/Visit/Symbol.html)

วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2521 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งกรรมการสภามหาวิทยาลัยชุดแรก รวมทั้งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ศ.ดร. วิจิตร ศรีสะอ้าน ให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรก หลังจากนั้นได้มีการเตรียมการต่าง ๆ อีกเป็นเวลา 2 ปี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจึงเปิดรับนักศึกษารุ่นแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2523 โดยเปิดสอนสามสาขาวิชาแรก คือ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ และสาขาวิชาวิทยาการจัดการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 มหาวิทยาลัยฯ ได้ขยายการรับนักศึกษาเพิ่มขึ้นในสาขาวิชานิติศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งได้เปิดการสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์ในปี พ.ศ. 2526 และเปิดสอนสาขาวิชานิเทศศาสตร์ในปี พ.ศ. 2527 อีกด้วย

ลักษณะเด่นของการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมา-ธิราชนี้ นักศึกษาต้องศึกษาด้วยตนเองทั้งที่บ้านและที่ทำงาน โดยไม่มีโอกาสซักถามผู้สอนโดยตรง ฉะนั้นทางมหาวิทยาลัยจึงเห็นความจำเป็นที่นักศึกษาในแต่ละท้องถิ่นควรจะมีกิจกรรมร่วมกัน และช่วยเหลือกันตามสมควร จึงได้ประกาศจัดตั้งชมรมนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชขึ้น โดยระหว่างปี พ.ศ. 2524-2537 มีการจัดตั้งชมรมนักศึกษาขึ้นทั้งสิ้น 74 แห่งใน 73 จังหวัด ชมรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชมีแนวทางจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

ก. จัดกิจกรรมทางวิชาการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สมาชิก เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับชุดวิชาเรียนที่ลงทะเบียน กิจกรรมแนะแนวการศึกษา

ข. เผยแพร่ความรู้ข่าวสาร และเป็นศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์ของนักศึกษา เช่น การจัดทำเอกสาร จุลสาร ข่าวสาร ทำห้องสมุดย่อย ๆ ของชมรม หรือมุมสำหรับสอบถามข่าวสาร เป็นต้น

ค. ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกชมรม เช่น การจัดนันทนาการระหว่างสมาชิกภายในชมรม และจัดความสัมพันธ์กับสมาชิกของชมรมอื่น ๆ

ง. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างสมาชิกกับทางมหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมาธิราช และเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย กิจกรรมดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการปฐมนิเทศ การจัดกิจกรรมวันระพี วันปิยมหาราช และวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ

(สุโขทัยธรรมาธิราช, 2537: 41)

แบบเรียนประถมศึกษากับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและประชาธิปไตยของไทย

หลังจากที่ประเทศไทยได้จัดการศึกษาภาคบังคับขึ้น เพื่อให้ประชาชนคนไทยมีความรู้ที่เป็นมาตรฐานในรูปแบบเดียวกับอารยประเทศ ตำราเรียนมาตรฐานจึงกำเนิดขึ้น เพื่อให้การสร้างความรู้แก่ผู้เรียนเป็นไปโดยมีแบบแผนเดียวกัน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ตำรามาตรฐานนี้ได้เผยแพร่ไปตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ นักเรียนส่วนมากจึงได้รับความรู้จากแบบเรียนเหล่านี้ นั่นย่อมแสดงถึงอำนาจของตำราเรียนว่ามีมากมาย กระทบต่อผู้เรียน ซึ่งก็คือประชาชนคนไทยอยู่ไม่น้อย ข้อความความคิด และความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในตำราเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการรับรู้ในด้านต่าง ๆ ของประชาชน ดังนั้นตำราเรียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการขัดเกลาคนในสังคม โดยเฉพาะการขัดเกลาในทางการเมือง สังคม ค่านิยม และศีลธรรม นี่แสดงให้เห็นว่าตำรามาตรฐานมิใช่เพียงที่มา

ของความรู้ที่เป็นแบบแผนเดียวกันเท่านั้น แต่ยังเป็นที่มาของมโนทัศน์ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันอีกด้วย

ตัวอย่างของการอธิบายเรื่องพระมหากษัตริย์ และประชาธิปไตยในแบบเรียนนั้น เช่น ในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษา และสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) อธิบายคำว่า "การเมืองการปกครอง" ไว้ในเรื่อง *การปกครองระบอบประชาธิปไตย* อย่างน่าสนใจ ในหน้า 175 ว่า

> "...การมีกลุ่มบุคคลหรือสถาบันของรัฐเข้ามาคุ้มครองดูแลรักษาหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนทั้งประเทศ เรียกว่า **การเมืองการปกครอง**"

จะเห็นได้ว่า เป็นการอธิบายในลักษณะของการทำหน้าที่ปกครองและควบคุมการดำเนินกิจกรรมทางสังคมโดยรัฐเป็นผู้กระทำ นอกจากนี้ในบทนำของบทนี้ก็ได้ยกตัวอย่างเหตุการณ์ในชั้นเรียนซึ่งแสดงถึงความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยที่ครูและนักเรียนพยายามสื่อสารกัน โดยยกเป็นคำกล่าวของครูต่อนักเรียนว่า

> "...กิจกรรมหลายอย่างในห้องเรียนเมื่อปล่อยให้นักเรียนต่างคนต่างทำกันเองโดยไม่มีใครดูแลแล้วจะเกิดอะไรขึ้น... นักเรียนคงตอบได้ทันทีว่า กิจกรรมดังกล่าวอาจทำได้ไม่พร้อมเพรียงกัน ทำไม่สำเร็จ หรือเสร็จไม่ทันเวลาที่ต้องการ แต่ถ้าครูจัดให้นักเรียนในชั้นเลือกหัวหน้าชั้น แล้วมอบหมายให้หัวหน้าชั้นช่วยปกครองดูแล ประสานงานกับเพื่อน ๆ เพื่อดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามที่กำหนด งานต่าง ๆ เหล่านั้นก็มักจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี"

จากย่อหน้าข้างต้นนี้แสดงถึงความมุ่งหมายให้นักเรียนเข้าใจ

ประชาธิปไตยและการเมืองการปกครองว่ามีหน้าที่ในการบริหาร จัดการ ควบคุมดูแล เพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นการมองในแง่ผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมเป็นหลัก โดยอาศัยการเลือกผู้นำเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวแทนตน

ส่วนคำว่า "การปกครองระบอบประชาธิปไตย" ที่หนังสือเล่มนี้นำเสนอแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คือ

> "...เราเรียกการปกครองโดยประชาชน และประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองนั้นว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย
>
> **การปกครองระบอบประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน**"

โดยอธิบายต่อมาว่า ประเทศที่มีขนาดเล็กนั้นสามารถปกครองตนเองได้โดยตรง ซึ่งน่าจะเป็นการอธิบายถึงประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) และได้อธิบายต่อไปว่า สำหรับประเทศใหญ่ ๆ จำต้องมีการเลือกผู้แทนของประชาชนเพื่อทำหน้าที่ในการปกครอง เพราะการที่มีประชาชนจำนวนมาก ทำให้ไม่สะดวกที่ประชาชนทุกคนจะทำหน้าที่ปกครอง ซึ่งตรงนี้น่าจะหมายถึงประชาธิปไตยตัวแทน (representative democracy)

หนังสือเล่มเดียวกันนี้ยังกล่าวอีกว่า การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นการปกครองที่ได้รับการยอมรับว่ามีข้อบกพร่องน้อยที่สุด อำนวยประโยชน์ให้แก่สมาชิกในสังคมได้มากที่สุด อีกทั้งยังเป็นระบอบที่ยอมรับในธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจเรื่องสิทธิและเสรีภาพมากที่สุด นอกจากนี้ทุกคนยังมีหน้าที่ต่อสังคมเท่า ๆ กัน และประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ โดยไม่ละเลยสิทธิของคนส่วนน้อย

สำหรับหลักการของระบอบประชาธิปไตยที่หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงนั้น ได้แก่ หลักความเสมอภาคในทางกฎหมาย การเมือง และเศรษฐกิจ หลัก

สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และหลักนิติธรรม

ข้อดีของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เคารพในสิทธิ เสรีภาพ ของประชาชน การปกครองและการบริหารประเทศเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของทุกคน และประชาชนสามารถเปลี่ยนผู้ปกครอง และแก้ไขกลไกการบริหารราชการแผ่นดินได้ ซึ่งล้วนเป็นข้อดีในแง่การเป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน นั่นเอง

ส่วนข้อเสียของระบอบนี้ ได้แก่ เรื่องความล่าช้าในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องจากต้องรับฟังความเห็นของคนส่วนใหญ่ และป้องกันการละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย ทำให้เกิดขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งยังเป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในกระบวนการต่าง ๆ เช่น การจัดการเลือกตั้งแต่ละครั้งต้องใช้งบประมาณแผ่นดินเป็นจำนวนมหาศาลในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาใช้สิทธิของตน การรับสมัคร การควบคุมดูแลให้เกิดความยุติธรรม โปร่งใส ป้องกันการทุจริต การลงคะแนน การนับคะแนน และการประกาศผลการเลือกตั้ง เป็นต้น

ในส่วนของวิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยนั้น หนังสือเล่มนี้กล่าวว่า วิธีการปกครองบ้านเมืองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยนั้นเป็นการปกครองแบบ *สมบูรณาญาสิทธิราชย์* แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงปฏิบัติต่อราษฎรเหมือนดังพ่อปกครองลูก พระองค์ทรงเสด็จออกรับเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนด้วยพระองค์เอง ประชาชนก็มีสิทธิเสรีภาพในการค้าขายและร่วมกิจกรรมในสังคม จนกล่าวได้ว่าในสมัยนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยแฝงอยู่ในวิถีชีวิต และสังคมไทยแล้ว

จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5-7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยจึงเข้ามาสู่สังคมไทย ซึ่งหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เป็นช่วงรัชสมัยที่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จากนั้นประเทศไทยก็มีการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญเป็น

กฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยมิได้กล่าวถึงเรื่องการสละราช-สมบัติแต่อย่างใด

นอกจากนี้แล้วยังกล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ามาจากสาเหตุสองประการคือ *ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ* พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ปัญหาโดยการตัดทอนรายจ่าย และดุลข้าราชการออก อันนำมาซึ่งความไม่พอใจของบรรดาข้าราชการ อีกสาเหตุหนึ่งคือความขัดแย้งทางความคิดระหว่างระบอบเก่าและประชาธิปไตย ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) จึง "...ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่คนไทยทั้งชาติ แต่ด้วยเหตุที่ที่ปรึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ทูลคัดค้าน พระองค์จึงทรงชะลอไปก่อน..."

นอกจากการปกครองในระดับชาติแล้ว หนังสือแบบเรียนเล่มเดียวกันยังกล่าวถึงบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นเอาไว้ด้วยว่า

> "...ส่วนรัชกาลที่ 7 ทรงทดลองให้คนในท้องถิ่นปกครองตนเองในแบบเทศบาล..."

อีกทั้งยังเน้นย้ำในเรื่องเจตจำนงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้กับประเทศไทย ว่า

> "...ทรงตั้งอภิรัฐมนตรีสภา และองคมนตรีสภาขึ้นมาเพื่อถวายคำปรึกษา และช่วยแบ่งเบาพระราชภาระของพระเจ้าแผ่นดินในการบริหารบ้านเมือง ให้เป็นพื้นฐานแก่ประชาชนด้านการปกครองระบบรัฐสภา"

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ในบทความเรื่องชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา ในวารสาร *ศิลปวัฒนธรรม* เมื่อเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2534 ว่า

"...หากถือว่าโครงสร้างสังคมย่อมมีรากฐานอยู่บนวาทกรรมหนึ่ง ๆ ความสืบเนื่องคงทนของโครงสร้างสังคมไทยก็เกิดขึ้นได้เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียน เพราะการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตซ้ำซึ่งวาทกรรมอันเป็นรากฐานของโครงสร้างสังคม ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะกระทบถึงโครงสร้างย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ประเทศจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมดังความหวังของแบบเรียน ตราบเท่าที่วาทกรรมซึ่งการศึกษาภาคบังคับและแบบเรียนจรรโลงไว้ยังดำรงอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง..."

นี่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของตำราเรียนในสองด้านคือ ด้านที่เป็นวาทกรรม และด้านที่เป็นรากฐานความรู้ความเข้าใจของสังคม ซึ่งวาทกรรมที่เป็นรากฐานของโครงสร้างสังคมเช่นนี้ย่อมต้องมีอิทธิพลสูง การประดิษฐ์วาทกรรมชุดนี้ขึ้นจะต้องมิได้เกิดจากความบังเอิญ แต่เป็นความตั้งใจที่จะทำให้วาทกรรมชนิดนี้ชี้นำสังคม และสร้างรากฐานให้แก่ความคิดของคนในสังคม

โดยสรุปแล้ว ตำราเรียนมักจะกล่าวถึงเรื่องพระมหากษัตริย์และประชาธิปไตยในลักษณะการเล่าเรื่องราวที่เป็นอุดมการณ์ และนิยมกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในฐานะบุคคล มิได้กล่าวเป็นสถาบันมากเท่าใดนัก จึงเป็นการยากที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจและอธิบายสถาบันทั้งสถาบันอย่างเป็นองค์รวม อีกทั้งการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นการกล่าวถึงพระมหากรุณาธิคุณ และพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์เป็นส่วนมาก ทำให้การเล่าเรื่องหรือการเขียนประวัติศาสตร์ในแบบเรียนมีลักษณะเป็นการสร้างมโนภาพและอุดมการณ์ให้เกิดขึ้น มากกว่าการบอกกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น มีการอธิบายไว้ว่าเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นมาแล้วในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์หลายพระองค์มีลักษณะเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย มีแนวคิดที่จะสร้างประชาธิปไตยหรือแม้กระทั่งเคยมีความพยายามที่จะสร้างชุมชนประชาธิปไตย และยกร่าง

รัฐธรรมนูญประชาธิปไตยขึ้นมาก่อนที่คณะราษฎรจะกระทำการในปี พ.ศ. 2475 เสียอีก

อย่างไรก็ดีการอธิบายถึงการปกครองแบบประชาธิปไตยของตำราเรียนในระดับประถมศึกษามักเน้นการอธิบายรูปแบบของประชาธิปไตยมากกว่าที่จะเน้นการปลูกฝังวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย อีกทั้งยังกล่าวถึงหน้าที่ของพลเมืองมากกว่าเรื่องสิทธิของพลเมือง รวมทั้งความคิดที่ว่าคนไทยยังไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตยจนกว่าจะมีการศึกษาที่ดีนั้นเป็นเรื่องที่มีการกล่าวถึงไว้อย่างสม่ำเสมอ หากพิจารณาแล้วก็จะกล่าวได้ว่าแนวความคิดนี้ยังคงยึดติดอยู่กับความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ เพราะมีเพียงผู้ที่มีการศึกษาดี มีความรู้เท่านั้นที่จะสร้างสังคมประชาธิปไตยได้ ซึ่งความคิดเช่นนี้มีความเป็นประชาธิปไตยน้อยที่สุด ดังนั้นการกล่าวถึงประชาธิปไตยของไทยจึงเป็นการกล่าวถึงเปลือกนอกของประชาธิปไตยมากกว่าที่จะนำแก่นแท้ของประชาธิปไตยมาเผยแพร่ให้ประชาชน อันนำมาซึ่งผลเสียในเรื่องความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติในทางประชาธิปไตยของคน และสังคมไทย

เมื่อแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์และประชาธิปไตยในตำราเรียนเป็นไปในลักษณะที่บอกเล่าเรื่องราวบางด้านเช่นนี้แล้ว การสร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็จะเป็นไปในทางหนึ่ง ๆ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความรู้ความเข้าใจของสังคม มิใช่เฉพาะในขณะนั้น แต่ยังส่งผลต่อเนื่องเรื่อยมาเมื่อผู้เรียนกลายเป็นผู้ใหญ่ และเป็นผู้นำของประเทศ ทำให้ทิศทางของประเทศรวมทั้งทิศทางในการผลิตตำราเรียนรุ่นต่อไปย่อมได้รับผลกระทบกันเป็นลูกโซ่ เนื่องจากการศึกษาที่เข้าใจถึงประชาธิปไตยเพียงบางด้าน การจะเผยแพร่และสร้างความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยให้แก่คนรุ่นต่อไปย่อมเกิดขึ้นในด้านที่ผู้นำเห็นหรือเข้าใจเท่านั้น ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะขาดความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบคุณค่า กระบวนการ และการปฏิบัติตามกติกาประชาธิปไตย อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตย และการสร้างกลไก รวมทั้งสถาบันและองค์กรอิสระต่างๆ ว่าควรจะพัฒนาอย่างไรจึงจะนำไปสู่จุดหมาย

ของประชาธิปไตย และจุดหมายที่ว่านั้นเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ ก็ยังคงนับเป็นคำถามสำคัญที่ต้องพิจารณากันต่อไปอีกนาน

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และระบอบประชาธิปไตย

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ตราไปรษณียากรมีจุดประสงค์หลักของการใช้งานคือผนึกบนจดหมาย เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการชำระค่าธรรม-เนียมการจัดส่งจดหมายหรือพัสดุ แต่เนื่องด้วยการส่งจดหมายในช่วงสมัยหนึ่งนั้น เป็นหนทางในการส่งข่าวสารที่ประหยัดและไปได้ทั่วทุกมุมโลก ตราไปรษณียากรซึ่งติดผนึกอยู่บนจดหมาย จึงได้เดินทางไปทั่วโลกเช่นกัน ผ่านสายตาและการรับรู้ของผู้คนจำนวนมาก อันเป็นเหตุให้ตราไปรษณียากรเกิดมีความสำคัญขึ้นในฐานะของสาร หรือผู้ส่งสารบางอย่างต่อผู้พบเห็น เนื่องจากการพิมพ์ภาพหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ลงบนตราไปรษณียากรหลายครั้งมีการคัดเลือกภาพที่แสดงออกถึงความหมายบางอย่าง เมื่อการสะสมดวงตราไปรษณียากรเป็นที่นิยมขึ้น ตราไปรษณียากรก็มิได้ถูกผลิตขึ้นเพื่อผนึกบนจดหมายเพียงอย่างเดียว แต่ยังถูกเพิ่มคุณค่า โดยกลายเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราว หรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วย

เนื่องจากความนิยมในการสะสมตราไปรษณียากรเกิดขึ้นภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ตราไปรษณียากรจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจบางอย่างจากผู้ผลิต ซึ่งน่าจะหมายถึงรัฐบาลของประเทศหนึ่ง ๆ ต่อผู้คนทั่วไป เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องบางเรื่อง เช่น ตราไปรษณียากรที่ระลึกในวันสำคัญต่าง ๆ บ้างก็ใช้เพื่อแสดงออกถึงสภาพความเป็นอยู่ ความเป็นจริงในสังคมของประเทศ การสื่อถึงวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมทางสังคม หรือเพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองอีกด้วย

ฉะนั้นแล้วดวงตราไปรษณียากรที่ผลิตเมื่อครั้งมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้นในบ้านเมือง ก็ย่อมจะบ่งบอกถึงเหตุการณ์นั้น หรือคติบางอย่างที่

ซ่อนอยู่ หรืออย่างน้อยที่สุดก็คือคติที่ผู้ผลิตตราไปรษณียากร (ซึ่งมักจะเป็นทางการของประเทศนั้น ๆ) ต้องการสื่อให้ประชาชน และชาวโลกได้รับรู้

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเริ่มต้นขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ขณะนั้นเป็นช่วงที่สภาวะเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลก ทำให้มีการใช้ตราไปรษณียากรและสิ่งพิมพ์น้อยลง โดยได้มีการจัดพิมพ์ดวงตราไปรษณียากรขึ้นทั้งสิ้นสามชุด ชุดที่มีความพิเศษและน่าจะกล่าวถึง ได้แก่ ชุดที่หนึ่งและชุดที่สาม โดยชุดแรกเป็นภาพพระบรม-ฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวผินพระพักตร์เบื้องซ้าย มีลักษณะพิเศษตรงที่มีการพิมพ์ภาพสัญลักษณ์ของราชวงศ์จักรีลงบนตราไปรษณียากรขึ้นเป็นครั้งแรก และชุดที่สามนั้นเป็นตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัว ตามที่เคยผลิตมาในรัชกาลก่อน ต่างกันตรงที่ได้นำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธ-ยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 มาซ้อนกับพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ซึ่งแต่เดิมไม่เคยมีการนำพระบรมฉายาลักษณ์ของพระมหากษัตริย์สองพระองค์มาจัดพิมพ์อยู่บนตราไปรษณียากรดวงเดียวกันเลย อีกทั้งยังนับว่าเป็นครั้งแรกที่นำพระบรมฉายาลักษณ์ของอดีตพระมหากษัตริย์มาจัดพิมพ์บนตราไปรษณียากรอีกด้วย ซึ่งชุดนี้เป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกเนื่องในโอกาส 150 ปีราชวงศ์จักรี ออกวางจำหน่ายวันแรกเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2475

ต่อมาตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์ผินพระพักตร์นั้นถูกนำมาพิมพ์ซ้ำและวางจำหน่ายเนื่องในโอกาสวันฉลองครบรอบ 20 ปีรัฐธรรมนูญ ในปี พ.ศ. 2495 แต่ออกวางในวันที่ 8 ธันวาคม มิใช่วันที่ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันรัฐธรรมนูญ

ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งในโอกาสเป็นที่ระลึกการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นภาพพระบรม-ฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ฉบับแรก เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ซึ่ง

ผู้ที่ถวายรัฐธรรมนูญให้ทรงลงพระปรมาภิไธยนั้นก็คือ พระยามโนปกรณ์-นิติธาดา

แม้ว่าตราไปรษณียากรชุดนี้จะผลิตออกมาเพื่อเป็นที่ระลึกการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มิได้ปรากฏภาพของพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นใหม่นี้เลย

ตราไปรษณียากรชุดนี้จัดพิมพ์ขึ้นตามความเรียกร้องของรัฐสภาสมัยก่อนการเลือกตั้งรัฐบาลชุดเกรียงศักดิ์ 2 อาจกล่าวได้ว่า เป็นความตั้งใจของรัฐบาลที่จะสร้างความเข้าใจในเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ผูกติดอยู่กับการพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 มีการผลิตตราไปรษณียากรที่ระลึกฉลองพระบรมราชสมภพ 100 ปี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ท่าน เนื่องในวโรกาสพระบรมราชสมภพ 100 ปี ออกจำหน่ายเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ซึ่งเป็นภาพพระบรมฉายาลักษณ์พระองค์ท่านเต็มพระองค์

นอกจากภาพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏอยู่บนดวงตราไปรษณียากรจะบอกเล่าเรื่องราวของประชาธิปไตยไทยในส่วนหนึ่งแล้ว เรื่องราวของประชาธิปไตยไทยก็ยังถูกถ่ายทอดลงบนตราไปรษ-ณียากรในลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ การพิมพ์ภาพสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตยไทย ซึ่งก็คือ พระที่นั่งอนันตสมาคมหรืออาคารรัฐสภา อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (ปราบขบถ) และภาพพานรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังมีการใช้ภาพอื่น ๆ ที่สะท้อนถึงประชาธิปไตยไทย คือการพิมพ์ภาพของบุคคลที่เป็นสามัญชนลงบนตราไปรษณียากรบ้าง เช่น ภาพชุดบางปะอิน ที่วางจำหน่ายเมื่อปี พ.ศ. 2485 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ได้นำภาพหญิงชาวนากำลังใช้ควายไถนา พิมพ์ลงบนตราไปรษณียากร และภาพชุด 14 ตุลาคม รำลึก ก็มีภาพนูนต่ำที่ปีกล่างของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยซึ่งเป็นกรรมกรกำลังทำงาน

ตราไปรษณียากรที่กล่าวถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรงนั้นมีการพิมพ์ทั้งสิ้นห้าชุด คิดเป็นร้อยละ 3.47 ของการพิมพ์ตรา

ไปรษณียากรของไทย ซึ่งนับว่าน้อยมาก เมื่อเทียบกับตราไปรษณียากรภาพอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตราไปรษณียากรที่เป็นภาพพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งภาพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีความหมายถึงการเทิดพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น มีจำนวนมากกว่ามาก โดยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ปรากฏว่ามิได้มีการพิมพ์ดวงตราไปรษณียากรพิเศษออกเป็นชุดอีกเลย แต่มีการสร้างตราประทับพิเศษขึ้นแทน เพื่อฉลองที่ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญขึ้นใช้ และเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ตราประทับนี้ใช้งานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476-2488

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจึงได้จัดทำตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 มีการจำหน่ายตราไปรษณียากรเพื่อเป็นที่ระลึกในการฉลองรัฐธรรมนูญ 24 มิถุนายน 2475 ครบรอบ 7 ปี ซึ่งในสมัยนั้นถือว่าวันนี้เป็นวันชาติ โดยภาพที่ปรากฏบนตราไปรษณียากรคือภาพพระที่นั่งอนันตสมาคม แต่ก็ไม่ปรากฏสัญลักษณ์อื่น ๆ ทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อระบอบการปกครองใหม่ อีกทั้งในปีต่อมายังมีการพิมพ์ตราไปรษณียากรรูปพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบเก่าอีกด้วย และมีการพิมพ์ชื่อประเทศ คือ THAILAND ลงบนตราไปรษณียากรเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นไปตามนโยบายรัฐนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 กรมแผนที่ทหารบกได้พิมพ์ตราไปรษณียากรชุดอากาศขึ้น เป็นภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และมีคำว่า "ประชาธิปไตย" อยู่บนภาพด้วย ออกวางจำหน่ายครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2486

จากนั้นกรมแผนที่ทหารบกก็ได้พิมพ์ตราไปรษณียากรอีกชุดหนึ่งซึ่งเป็นชุดอนุสาวรีย์ปราบขบถ เพื่อเป็นที่ระลึกครบรอบ 10 ปีของการปราบปรามกลุ่มก่อการของพระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร ตราไปรษณียากรชุดนี้เป็นภาพอนุสาวรีย์ปราบขบถ (หรือต่อมาคือ อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ) ภาพต้นข้าวและรวงข้าว พร้อมด้วยคำว่า "อนุสาวรีย์ปราบขบถ" ซึ่งเหตุผล

ในการพิมพ์น่าจะเพื่อเป็นการปลุกใจให้ประชาชนเชิดชูการปกครองระบอบใหม่ และแสดงถึงความสามารถของนายกรัฐมนตรีสมัยนั้นในการป้องปรามการก่อการกบฏต่าง ๆ ด้วย วางจำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486

ในยุครัฐบาลทหาร คือช่วงปี พ.ศ. 2501–2509 นั้น มีการผลิตตราไปรษณียากรที่ระลึกออกมาอีกเป็นจำนวนมาก แต่ก็มิได้ผลิตตราไปรษณี-ยากรที่เกี่ยวข้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด โดยเฉพาะในวาระที่ครบรอบรัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรก เป็นปีที่ 25 หรือ 30 ก็มิได้มีการผลิต มีเฉพาะเมื่อครั้งครบรอบ 20 ปี เมื่อ พ.ศ. 2495 เท่านั้น เนื่องจากตราไปรษณียากรในยุคนี้ผลิตขึ้นในโอกาสวันสถาปนาองค์การระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกอยู่เป็นส่วนมาก

ในปี พ.ศ. 2512 ตราไปรษณียากรที่ระลึกชุดสัปดาห์สากลแห่งการเขียนจดหมายได้พิมพ์ภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยเป็นภาพพื้นหลังของตราไปรษณียากรชนิดราคา 2 บาท และ 3 บาท ซึ่งออกเป็นที่ระลึกในงานนี้

ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 มีการวางจำหน่ายตราไปรษณี-ยากรที่ระลึกวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก หลังจากการเลือกตั้งครั้งสุดท้ายเมื่อ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2508 โดยใช้ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมพิมพ์ลงบนตราไปรษณียากรชุดนี้ ซึ่งเป็นครั้งแรกในรอบ 30 ปีที่ภาพพระที่นั่งอนันตสมาคมได้ปรากฏลงบนตราไปรษณียากรอีกครั้งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดีในขณะนั้นยังมิได้มีสภาผู้แทนราษฎร ดังนั้นแนวคิดเรื่องการจัดพิมพ์จึงมิได้มาจากสภาผู้แทนราษฎรเอง อีกทั้งการพิมพ์ตราไปรษณียากรแต่ละครั้งยังต้องใช้ระยะเวลาเตรียมการพอสมควร จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าการจัดพิมพ์ตราไปรษณียากรชุดนี้น่าจะเกิดขึ้นเมื่อมีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่คือ ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 และต้องการออกวางจำหน่ายให้ทันวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนั่นเอง

จากนั้นตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยก็ถูกผลิตเพื่อเป็นที่ระลึกในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 คือ ชุด 14 ตุลาคม

รำลึก โดยมีจำนวนสี่ชนิดราคา เป็นภาพอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ภาพพานแว่นฟ้าบนอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และภาพนูนต่ำที่ปรากฏอยู่บริเวณปีกของอนุสาวรีย์อีก 2 ภาพที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเป็นครั้งแรกที่มีภาพกรรมกรปรากฏอยู่บนตราไปรษณียากร

ส่วนตราไปรษณียากรชนิดราคา 5 บาท ซึ่งเป็นภาพพานแว่นฟ้ารองรับรัฐธรรมนูญนั้นปรากฏถ้อยคำในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงสละราชสมบัติด้วย ตราไปรษณียากรชุดนี้ออกวางจำหน่ายครั้งแรกเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2518 ตรงกับวันเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 12 ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517

ต่อมามีการจัดพิมพ์ตราไปรษณียากรชุด 60 ปีรัฐสภาไทย และอื่น ๆ ออกมา ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชนี้มีการพิมพ์ตราไปรษณียากรออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองแล้ว อาจแบ่งได้เป็นสามกลุ่มใหญ่ ๆ คือ ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองโดยตรง เช่น ชุดวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือชุดที่ระลึก 14 ตุลาคม เป็นต้น อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มที่มุ่งสร้างค่านิยม ปลุกกระแสสังคม และความรู้สึกรักชาติ ซึ่งมักจะเน้นไปในทางเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ หรือเชิดชูเกียรติคุณของบุคคลต่าง ๆ เช่น ตราไปรษณียากรชุดพระนเรศวร ชุดพระเจ้าตากสิน หรือชุดพระศรีสุริโยทัย และสุดท้ายคือกลุ่มที่แสดงถึงความร่วมมือกับนานาชาติและองค์การระหว่างประเทศ โดยออกเป็นตราไปรษณียากรที่ระลึกในโอกาสวันสถาปนาองค์การต่าง ๆ หรือในการจัดการแข่งขันกีฬานานาชาติ เป็นต้น ซึ่งการผลิตตราไปรษณียากรในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้นับได้ว่าเป็นการผลิตที่คุ้มค่า เพราะตราไปรษณียากรได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการประชาสัมพันธ์ ตอกย้ำความเข้าใจที่มีแต่เดิม ผลิตซ้ำ รวมทั้งสร้างและทำให้ความเข้าใจเดิมกลายเป็นอดีตที่มีชีวิต (living past) ต่อ ๆ ไปในสังคมร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี

เชิงอรรถบทที่ 6

1 แนวความคิดเรื่อง centripetal force กับ centrifugal force นี้ ผู้วิจัยได้จากการอ่านงานเขียนของ Giovanni Sartori, "European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism," ใน Steven B. Wolinetz (ed.) *Party Systems*, (Dartmouth: Ashgate, 1998).

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การสร้างดุลของสองพลังดังกล่าวนับว่ามีความจำเป็นในทุก ๆ สังคม อย่างไรก็ดีในกรณีของสังคมไทยนั้น ผู้เขียนเห็นว่ามีลักษณะเป็น centripetal force เป็นพิเศษ เข้าใจว่าชนชั้นนำและผู้บริหารในส่วนต่าง ๆ ของไทยมีความหวาดกลัว และกริ่งเกรงลักษณะสังคมในแบบ extreme pluralism เป็นอย่างมาก

2 วิจิตร ศรีสอ้าน, "ทศวรรษแรกของ มสธ.: ปมประวัติ มสธ." ใน *20 ปี มสธ. แห่งการพัฒนา*, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มสธ., 2541), หน้า 21.

บทที่ 7

กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (3)
พระราชพิธี เทศกาล วันหยุดราชการ
และวัฒนธรรมทางการเมือง

ความนำ

"เมื่อข้าพเจ้าเข้ามารับหน้าที่นี้ เมื่อสามสิบหกปีล่วงมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าอายุเพียงแค่สิบแปดปี ในเวลานั้นทุกอย่างดูทรุดโทรมไปหมด ในวันนี้ เก้าอี้และพรมก็ขาดเป็นรู พื้นแตกคร่ำคร่า วังทั้งวังเกือบจะพังลงมา เวลานั้นสงครามโลกเพิ่งสิ้นสุด ไม่มีใครสนใจกับอะไรทั้งสิ้น ข้าพเจ้าต้องค่อย ๆ ก่อร่างสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมาใหม่โดยไม่ใช้วิธีทุบทิ้ง ข้าพเจ้าค่อย ๆ ทำไปทีละเล็กละน้อย เป็นเวลาสามสิบหกปีเข้าไปแล้ว ดังนั้น เราอาจจะเรียกรัชกาลนี้ได้กระมังว่าเป็นรัชกาลแห่งการปฏิรูป ขนบธรรมเนียมเก่าแก่ถูกรักษาไว้และแปรเปลี่ยนมาโดยลำดับ เราเรียนรู้ และได้ประสบการณ์ว่าขนบประเพณีดั้งเดิมอาจนำกลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง เพื่อชีวิตในปัจจุบันและอนาคต" (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช "พระราชทานสัมภาษณ์" อ้างใน เลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 68–70)

พระราชพิธีสมัยใหม่กับความหมายทางการเมือง

พระราชพิธี หมายถึง งานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดไว้เป็นประจำตามราชประเพณีสืบมาแต่โบราณ หรือการพระราชพิธีที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น

พระราชพิธีเป็นงานหลวงสำหรับพระมหากษัตริย์ แบ่งออกได้เป็นสองลักษณะคือ งานที่จัดขึ้นประจำซึ่งกำหนดวันที่และเดือนไว้แน่นอนอย่างหนึ่ง กับงานที่จะจัดขึ้นพิเศษตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ในโอกาสสำคัญเพิ่มไปจากพระราชพิธีประจำปี อีกประการหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมี **งานพระราชกุศล** คืองานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเป็นพิธีหลวง ซึ่งแบ่งออกได้เป็นสี่ลักษณะ ได้แก่

(1) งานที่ทำต่อเนื่องกับพระราชพิธี

(2) งานที่จัดทำประจำตามกำหนดกาล

(3) งานที่จัดเป็นพิเศษเฉพาะกาล

(4) งานที่ทรงบำเพ็ญเป็นการภายในส่วนพระองค์

รัฐพิธี หมายถึงงานที่รัฐบาลกราบบังคมทูลขอพระมหากรุณาธิคุณให้ทรงรับไว้เป็นงานรัฐพิธี มีหมายกำหนดการประจำ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในพิธี หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน

จากตารางที่ 7.1 นี้ จะสังเกตได้ว่า รัฐพิธีที่แสดงให้เห็นนั้นเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ และนิยมให้ชื่อวันสำคัญตามพระนามของพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ไม่ว่าจะเป็นวันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว วันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือแม้แต่วันที่ระลึกมหาจักรีวงศ์ เป็นต้น เห็นจะมีแต่เพียงรัฐพิธีวันแรกนาขวัญเท่านั้น ที่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญและกำลังใจของเกษตรกร

ตารางที่ 7.1 แสดงรัฐพิธีที่สำคัญ ๆ ในปัจจุบัน

ชื่อรัฐพิธี	วันที่	สถานที่จัดงาน
วันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (วันกองทัพไทย)	25 มกราคม	พระบรมราชานุสรณ์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
วันที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	31 มีนาคม	พระบรมราชานุสาวรีย์ ลานพลับพลาเจษฎาบดินทร์ วัดราชนัดดา
วันที่ระลึกมหาจักรีวงศ์	6 เมษายน	ปฐมบรมราชานุสรณ์ สะพานพุทธยอดฟ้า
วันแรกนาขวัญ	ตามดิถีฤกษ์ของโหรหลวง	มณฑลพิธีสนามหลวง
วันพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	30 พฤษภาคม 2545	คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2545 ให้เป็นวันรัฐพิธี
วันถวายสักการะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	9 มิถุนายน	วัดสุทัศนเทพวราราม
วันปิยมหาราช	23 ตุลาคม	พระบรมราชานุสรณ์ ลานพระราชวังดุสิต
วันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	25 พฤศจิกายน	พระบรมราชานุสรณ์ สวนลุมพินี
วันรัฐธรรมนูญ (วันถวายบังคมพระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว)	10 ธันวาคม	พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้าตึกรัฐสภา
วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	28 ธันวาคม	พระราชานุสาวรีย์ วงเวียนใหญ่

ที่มา: กรมการปกครอง, 2544: 53–54 และสรุปจากข่าวการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2545

เทศกาลและวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์

หนังสือเรียนกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เล่ม 1 ได้กล่าวอธิบายถึงแนวคิดเรื่อง "วันสำคัญ" ไว้น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

> "เหตุการณ์หรือเรื่องราวบางอย่างที่เกิดขึ้นในอดีต บางเหตุการณ์หรือเรื่องราวมีความสำคัญต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เราเรียกวันที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นว่า วันสำคัญ
>
> ในประเทศไทยมีวันสำคัญต่าง ๆ มากมาย วันสำคัญแต่ละวันจะมีความเป็นมา หรือความสำคัญต่างกัน... วันสำคัญเหล่านี้อาจแบ่งออกเป็น 3 พวกคือ วันสำคัญเกี่ยวกับคนไทย เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันปิยมหาราช และวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา...
>
> เมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ทางราชการจะหยุดให้ 1 วัน เพื่อให้ประชาชนได้จัดกิจกรรม หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น ประดับธงชาติ ประดับโคมไฟตามอาคาร... เพื่อเป็นการระลึกถึงความสำคัญของวันนั้น และเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที และร่วมมือกันทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม" (สมศักดิ์ และคณะ, 2543: 318-319)

จากตารางที่ 7.2 จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการนั้นมีทั้งที่เป็นการกำหนดวันหยุดราชการขึ้นมาใหม่ เช่น วันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว และวันรัฐธรรมนูญ บ้างก็เป็นการเปลี่ยนแปลงวันที่ เช่น วันชาติ วันแม่ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ บ้างก็เปลี่ยนแปลงในรายละเอียดความสำคัญ เช่น กำหนดให้วันพระราชสมภพเป็นวันชาติ หรือในกรณีของวันที่ 12 สิงหาคมนั้นมิได้เป็นวันแม่ จนกระทั่ง 12 สิงหาคม 2520 เป็นต้นมา รวมทั้งมีการยกเลิกวันหยุดราชการ เช่น วันปิยมหาราช และวันสหประชาชาติ มีการกำหนดและยกเลิกการเป็นวันหยุดราชการอยู่หลายครั้ง

ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน

ปีที่กำหนด	วันหยุดและการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการ	จำนวนวันที่หยุด (วัน)
4 มกราคม 2480	วันตรุษสงกรานต์ (New Year) วันที่ 31 มีนาคม และ วันที่ 1-2 เมษายน	3
	วันจักรี วันที่ 6 เมษายน	1
	วันวิสาขบูชา (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6 หรือเดือน 7 แล้วแต่กรณี)	2
	วันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ (Constitution Petition Day) วันที่ 24 มิถุนายน	1
	วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว (Provisional Constitution Day) วันที่ 27 มิถุนายน	1
	วันเข้าพรรษา (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8)	2
	วันเฉลิมพระชนมพรรษา (The King's Birthday) วันที่ 20 กันยายน	1
	วันรัฐธรรมนูญ (Constitution Day) ตั้งแต่วันที่ 9-11 ธันวาคม	3
	วันมาฆบูชา (เพ็ญเดือน 3 หรือ เดือน 4 แล้วแต่กรณี)	1
28 กุมภาพันธ์ 2482	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันตรุษสงกรานต์ และวันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 มีนาคม และวันที่ 1 เมษายน	2
	วันชาติ (National Day) วันที่ 23, 24 และ 25 มิถุนายน	3

ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475–ปัจจุบัน (ต่อ)

ปีที่กำหนด	วันหยุดและการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการ	จำนวนวันที่หยุด (วัน)
28 กุมภาพันธ์ 2482	วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 20, 21 กันยายน	2
17 ธันวาคม 2483	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ (New Year) วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1, 2 มกราคม	3
12 ธันวาคม 2488	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ (New Year) วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1 มกราคม	2
	วันปิยมหาราช (Chulalongkon Day) วันที่ 23 ตุลาคม	1
13 สิงหาคม 2489	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันประกาศสันติภาพ (Peace Proclamation Day) วันที่ 16 สิงหาคม	1
	วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5, 6 ธันวาคม	2
8 ธันวาคม 2493	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 ธันวาคม และวันที่ 1, 2 มกราคม	3
	วันสงกรานต์ วันที่ 13, 14 และ 15 เมษายน	3
	วันชาติ วันที่ 24 มิถุนายน	1
	วันสหประชาชาติ (United Nations Day) วันที่ 24 ตุลาคม	1
	วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 4, 5 และ 6 ธันวาคม	3
	**ยกเลิกวันสันติภาพ	

ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475–ปัจจุบัน (ต่อ)

ปีที่กำหนด	วันหยุดและการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการ	จำนวนวันที่หยุด (วัน)
27 มิถุนายน 2494	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันฉัตรมงคล (Anniversary of H.M. the King's Coronation) วันที่ 5 พฤษภาคม	1
	วันพืชมงคล (Harvest Festival) วันข้างขึ้นเดือน 6 แล้วแต่วันใดจะเป็นวันอุดมฤกษ์ที่ดีที่สุด ซึ่งสำนักพระราชวังจะได้กำหนดเป็นปี ๆ ไป	1
	วันชาติ วันที่ 23, 24 และ 25 มิถุนายน	3
14 พฤษภาคม 2497	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 1 มกราคม	1
	วันชาติ วันที่ 24 มิถุนายน	1
	วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินี วันที่ 12 สิงหาคม	1
	วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ 5 ธันวาคม	1
	วันรัฐธรรมนูญ วันที่ 10 ธันวาคม	1
	**ยกเลิกวันปิยมหาราช และวันสหประชาชาติ	
20 กรกฎาคม 2497	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันสหประชาชาติ วันที่ 24 ตุลาคม	1
1 เมษายน 2499	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ วันแม่ วันที่ 15 เมษายน	1
	วันเด็ก วันจันทร์สัปดาห์แรกของเดือนตุลาคม (ซึ่งเป็นวันเด็กสากล)	1

ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475–ปัจจุบัน (ต่อ)

ปีที่กำหนด	วันหยุดและการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการ	จำนวนวันที่หยุด (วัน)
11 ตุลาคม 2500	มีการเปลี่ยนแปลงดังนี้ กำหนดให้วันปิยมหาราช วันที่ 23 ตุลาคม เป็นวันหยุดราชการ	1
24 เมษายน 2502	มีการกำหนดให้วันที่ 8 เมษายน วันสถาปนากระทรวงกลาโหม เป็นวันที่ระลึก "วันกองทัพไทย"	
8 มิถุนายน 2503	มีการเปลี่ยนแปลงวันชาติ โดยให้ถือวันพระราชสมภพเป็นวันเฉลิมฉลองของชาติไทย จากเดิมที่เป็นวันที่ 24 มิถุนายน	
5 พฤษภาคม 2509	กำหนดให้วันพระราชพิธีพืชมงคลเป็น "วันเกษตรกร"	
12 สิงหาคม 2520	กำหนดให้วันที่ 12 สิงหาคม ซึ่งเป็นวันหยุดราชการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 เป็นวันแม่ด้วยอีกวันหนึ่ง	
13 มิถุนายน 2523	กำหนดให้วันที่ 25 มกราคม ซึ่งตรงกับวันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธ–หัตถีชนะพระมหาอุปราช เป็นวันกองทัพไทย ส่วนวันที่ 8 เมษายน ซึ่งตรงกับวันกองทัพไทยแต่เดิมนั้น ให้ถือเป็นวันสถาปนากระทรวงกลาโหม	

ที่มา: รวบรวมโดยผู้เขียน

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแล้วนั้น ได้มีการกำหนดวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญถึง 3 วัน คือวันขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ (24 มิถุนายน) วันรัฐธรรมนูญชั่วคราว (27 มิถุนายน) และวันรัฐธรรมนูญ (9-11 ธันวาคม) นี่แสดงถึงการให้ความสำคัญแก่รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นสิ่งใหม่ในสังคม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2483 จึงกำหนดให้วันที่ 24 มิถุนายนเป็นวันชาติ ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็น "ชาติ" และในปี พ.ศ. 2497 กำหนดให้วันที่ 10 ธันวาคม เป็นวันรัฐธรรมนูญ ส่วนวันที่ 27 มิถุนายน ซึ่งเป็นวันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับแรกนั้นถูกยกเลิกไป

วัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยแล้ว ผู้เขียนพิจารณาและวิเคราะห์ว่ามีลักษณะพิเศษ (particularity)[1] กล่าวคือ มีลักษณะที่เฉพาะเป็นอย่างยิ่งอยู่ในสังคมการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเสียยิ่งกว่าจะสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทั่วไปของสังคมอื่น หรือที่มีปรากฏอยู่ในต่างประเทศ แม้นว่าจะมีประเทศต่าง ๆ จำนวนไม่น้อยที่มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และยังคงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ แต่ส่วนมากแล้วพระมหากษัตริย์จะมีพระราชสถานะและพระราชอำนาจในรูปแบบพิธีเพียงไม่กี่ประการเท่านั้น หากแต่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทยนี้มีความพิเศษแตกต่างไปจากกรณีทั่วไป เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไทยนั้นเป็นสถาบันที่ยังคงมีพระราชสถานะที่สำคัญ โดยเฉพาะต่อจิตใจของประชาชน พระองค์ทรงเป็นบรรทัดฐานทางศีลธรรมให้กับสังคม แม้ว่าในรัฐธรรมนูญจะระบุถึงพระราชสถานะไว้อย่างไรก็ตาม แต่สำหรับประชาชนไทยแล้ว ดูเหมือนว่าพระองค์ยังคงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในหลาย

ด้าน โดยเฉพาะการที่ทรงเป็นที่รักและเคารพยิ่งนั้น ทำให้พระองค์ยังคงมีบทบาทต่อการเมืองการปกครอง และการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก

ดังนั้นการพิจารณาในประเด็นนี้ จึงมีเรื่องสำคัญที่ควรพิจารณาเพื่อให้เข้าใจในบทบาทของพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่ทรงอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย โดยแบ่งออกได้เป็นสองประการใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

พระราชสถานะ อันปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีทั้งสิ้น ๖ ลักษณะ ได้แก่

◆ ทรงเป็นพระประมุข

สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยนั้นมีสถานะเป็นประมุขของรัฐ ซึ่งมีคุณลักษณะพิเศษ อันได้แก่

1) การเป็นที่มาแห่งเกียรติศักดิ์ การยอมรับนับถือจากทั้งประชาชนในประเทศ และจากนานาประเทศ

2) ทรงเป็นกลางในทางการเมือง ซึ่งนอกจากสถาบันพระมหากษัตริย์จะไม่สนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษแล้ว ยังต้องเป็นผู้ประสานความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในทางการเมือง

3) ทรงเป็นพระประมุขถาวร อันหมายถึงลักษณะของสถาบันที่มีบุคลากรที่มีความปรีชาสามารถ เหมาะสมกับฐานะประมุขของประเทศ และ

4) ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความเป็นชาติ นำมาซึ่งความสมัครสมานสามัคคีภายในชาติ

หลักการข้อนี้ปรากฏเป็นคำกล่าวที่เกี่ยวข้องและอธิบายพระราชสถานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐไว้ว่า “The King reigns but does not rule.” หมายถึงการที่พระองค์ทรงเป็นพระผู้ปกเกล้าปกกระหม่อมปวงชน หากแต่มิได้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง หรือ “พระมหากษัตริย์ทรงปกเกล้ามิได้ทรงปกครอง” ดังนั้นจึงต้องวางพระองค์อยู่เหนือการเมือง โดยไม่ใช้พระราชอำนาจทางการเมืองเกินกว่าที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้ และไม่ฝักใฝ่ฝ่ายการเมืองใด

นอกจากนี้ยังปรากฏเป็นคำกล่าวอีกประโยคหนึ่งที่ว่า The King

can do no wrong. ประโยคนี้เป็นคำกล่าวที่แสดงถึงพระราชสถานะที่อยู่เหนือการเมืองและทรงอยู่เหนือการบริหารราชการแผ่นดินตามปกติ ซึ่งมีการดำเนินการเป็นรายวันอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำการใด ๆ จึงจะต้องมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการแทน เพื่อมิให้การกระทำใด ๆ ที่พระองค์ทรงกระทำแล้วเกิดความผิดพลาด จะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียต่อองค์พระมหากษัตริย์

- ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ

จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่กล่าวว่า "พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดไม่ได้" ทำให้ไม่สามารถฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ได้ไม่ว่าจะในทางแพ่ง ทางอาญา หรือทางปกครอง ทั้งนี้เนื่องจากการกระทำการใด ๆ ของพระมหากษัตริย์จะทรงกระทำโดยมีผู้รับสนองพระบรมราชโองการ จึงมีผู้ที่รับผิดชอบต่อการกระทำของพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นพระองค์จะต้องไม่มีความรับผิดชอบใด ๆ ในทางการเมือง สถานะของพระองค์จึงไม่สามารถมีผู้ใดมาฟ้องร้อง กล่าวโทษพระองค์ได้

- ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

ตั้งแต่โบราณมา พระมหากษัตริย์ไทยจะต้องทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ด้วยลักษณะทางสังคมของไทยที่ประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ ศาสนา รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ไม่เพียงแต่เป็นพุทธมามกะเท่านั้น แต่ยังต้องทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนาในประเทศด้วย เพื่อให้ประชาชนชาวไทยไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดอยู่ร่วมกันในสังคมได้โดยสงบสุข

- ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

ด้วยคตินิยมแต่เดิมที่ว่า พระมหากษัตริย์ย่อมต้องเป็นผู้นำสูงสุดทางการทหาร เป็นผู้ปกป้องบ้านเมืองและประชาชน จากศัตรูทั้งภายนอกและภายใน อีกทั้งคำว่า "กษัตริย์" หรือ "ขัตติยะ" ก็มีความหมายว่า นักรบผู้ยิ่งใหญ่ด้วยแล้ว ฐานะจอมทัพไทยจึงเป็นพระราชสถานะที่ปรากฏตามรัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ดีการบังคับบัญชากองทัพและกองทหาร ก็มิได้เกิดขึ้นโดยตรง หากแต่ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศและยกเลิกกฎอัยการศึก การประกาศสงครามโดยได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา และการแต่งตั้งเลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง ถอดถอน และพระราชทานบำเหน็จบำนาญเท่านั้น

- ทรงเป็นที่มาแห่งฐานันดรศักดิ์ อิสริยศ อิสริยศักดิ์ และประธานแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานและเรียกคืนเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตลอดจนสถาปนาและถอดถอนฐานันดรศักดิ์ต่าง ๆ โดยมีนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

- ทรงเป็นที่มาแห่งความยุติธรรม

การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใด ๆ ล้วนเป็นไปภายใต้พระปรมาภิไธยทั้งสิ้น อีกทั้งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษก็ถูกสงวนไว้สำหรับพระองค์

พระราชอำนาจ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของรัฐนั้น กล่าวได้ว่ามีอยู่ด้วยกันสองด้านใหญ่ ๆ คือพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ และพระราชอำนาจทางสังคม ซึ่งพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย

- พระราชอำนาจในการใช้อำนาจอธิปไตย

แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย จะมิได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยเหมือนดังเช่นในระบอบราชาธิปไตยก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดพระองค์ก็มีส่วนเป็นเจ้าของอยู่ด้วย เทียบเท่ากับประชาชน แต่รัฐธรรมนูญก็ระบุให้พระองค์ทรงเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย โดยผ่านองค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ

- พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี และมีปรากฏในรัฐธรรมนูญ

แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ความเป็นสถาบันที่มีมาก่อนและเปี่ยมด้วยอำนาจ ทำให้พระราชอำนาจตามประเพณีหลายประการไม่ได้หายไป และยังคงปรากฏในรัฐธรรมนูญ แต่อาจมีการ

ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมตามสภาพการปกครอง เพื่อเชิดชูและให้เกียรติแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชอำนาจเหล่านี้ได้แก่ พระราชอำนาจในการสถาปนาฐานันดรศักดิ์ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การประกาศสงคราม และการพระราชทานอภัยโทษ เป็นต้น

- พระราชอำนาจตามนิติราชประเพณี
  แต่ไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ

พระราชอำนาจประเภทนี้มีลักษณะเป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ และเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจ แม้จะไม่มีการระบุเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็มีการปฏิบัติ เช่น การที่พระมหากษัตริย์มีกระแสพระราชดำรัสในเรื่องต่าง ๆ ต่อคณะรัฐบาล รัฐบาลจำเป็นต้องนำมาใส่เกล้าฯ และทบทวนว่าจะสนองพระราชดำรัสนั้นได้มากน้อยเพียงใด หรือไม่ เป็นต้น

- พระราชอำนาจตามพระราชอัธยาศัย

จเป็นพระราชอำนาจที่จะทรงเลือก แต่งตั้ง ดำเนินการ หรือมีพระราชบัญชา ในกิจการส่วนพระองค์

- พระราชอำนาจที่รัฏฐาธิปัตย์ได้ถวายเป็นครั้งเป็นครา

เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นในบางโอกาส โดยที่รัฏฐาธิปัตย์นี้ทำหน้าที่แทนประชาชน แต่เมื่อมีเหตุจำเป็น เช่น การจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฏฐาธิปัตย์ย่อมจะทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย ดังนั้นพระราชอำนาจในการลงพระปรมาภิไธยจึงเป็นพระราชอำนาจที่รัฏฐาธิปัตย์ถวายเฉพาะครั้ง

ในส่วนของพระราชอำนาจทางสังคม (หรือพระบารมี) นั้นจะมีรากฐานมาจากความเป็นที่รัก เคารพ เทิดทูน และความผูกพันของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์ โดยมิได้เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญหรือกฎมณเฑียรบาล ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวใช่เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นได้โดยทั่วไป แต่ต้องประกอบขึ้นจากองค์ประกอบหลายประการ ประการสำคัญประการหนึ่งคือเรื่องความเชื่อของผู้คนในสังคมเกี่ยวกับที่มาของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อในเรื่องความสูงส่งของพระมหากษัตริย์ ความเชื่อเรื่องหน่อพุทธางกูร

และความคิดที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีฐานะสูงส่งเหนือบุคคลธรรมดา อันเปรียบเหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่ก่อให้เกิดความสงบร่มเย็น ความเป็นธรรม หรือความยุติธรรมสูงสุด และความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติบ้านเมือง ซึ่งหลักความเชื่อในส่วนแรกหากมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับหลักความเชื่อในประการหลังอย่างมากหรือแนบแน่นมากเท่าใดก็คงยิ่งจะทำให้พระราชสถานะของพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยเป็นที่เชิดชู และศรัทธามากขึ้นเท่านั้น

อย่างไรก็ดีความเชื่อของสังคมเป็นความรู้สึกที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยส่วนรวม ซึ่งต้องมาประกอบกับพระราชจริยาวัตรของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อีกด้วย จึงจะทำให้เกิดเป็นพระราชอำนาจที่พระองค์จะมีต่อสังคม พระราชจริยาวัตรที่งดงาม พระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อประชาชน พระราชอัธยาศัย และการทรงไว้ซึ่งธรรมของพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าทศพิธราชธรรม หรือจักรวรรดิวัตร เหล่านี้จึงกอปรขึ้นเป็นพระราชอำนาจทางสังคม ซึ่งพระองค์ทรงเป็นผู้นำของประเทศ นอกจากฐานะประมุขของรัฐซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแล้ว ยังทรงเป็นผู้นำทางด้านสังคมและจิตใจ เช่น เป็นผู้ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาวการณ์บ้านเมือง หรือแม้แต่การที่ทรงโปรดปรานเรื่องใด เรื่องนั้นก็มักจะได้รับการกล่าวถึงและปฏิบัติตาม ซึ่งหากเป็นเรื่องที่สามารถสร้างประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ก็จะเป็นการเน้นย้ำถึงพระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถ ทำให้เกิดความเคารพ ศรัทธาแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้นทวีคูณ

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจในลักษณะนี้ ก็จะทำให้สังคมโดยเฉพาะสังคมการเมืองมีความเข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีที่ที่เป็นศูนย์รวมของคนในประเทศ กล่าวคือ การที่สังคมไทยมีพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจต่อจิตใจของประชาชน และยังทรงมีพระปรีชาสามารถ ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม เป็นที่มาของความดีแล้วนั้น เมื่อมีสิ่งที่ไม่ปกติสุขเรียบร้อย พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงแสดงบทบาทเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์และสร้างความปรองดองในบ้านเมือง เมื่อพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำรัสอย่างไร ผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองย่อมต้องตั้งใจฟัง

และหาแนวทางปฏิบัติตามให้จงได้ ทั้งนี้มิใช่ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนหรือนิ่งเฉยต่อพระราชดำรัสของพระองค์ แต่เพราะพระองค์ทรงเป็นที่เคารพรักของประชาชน ทำให้ผู้ที่ต้องทำหน้าที่เพื่อประชาชนจำต้องตั้งใจฟังแนวพระราชดำรัสต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นเพื่อแนะนำ ตักเตือน ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นภายในประเทศ ซึ่งตรงนี้เองที่กล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ

เราอาจกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกรอย่างใหญ่หลวง โดยทรงช่วยเหลือบ้านเมืองในเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเวลาที่เกิดภัยพิบัติ เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน พระองค์ก็จะทรงพระราชทานความช่วยเหลือ อีกทั้งยังมีแนวทางป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นอีก หรือแม้แต่เหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ พระองค์ก็ยังทรงเข้ามาทำหน้าที่เป็น "ศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ" เช่น ปัญหาความไม่สงบในภาคใต้เมื่อ พ.ศ. 2515-2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่พระตำหนักทักษิณราช-นิเวศน์ เพื่อสร้างความสมัครสมานสามัคคีให้แก่ผู้คนในพื้นที่ ป้องปรามการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งเป็นความพยายามอย่างยิ่งของผู้ก่อการ หรือในกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงมีพระราช-ดำรัสเพื่อเตือนสติทุกฝ่ายว่า

> "...ขอให้ทุกฝ่ายทุกคน จงระงับเหตุแห่งความรุนแรงด้วยการตั้งสติยับยั้งเพื่อให้ชาติบ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติโดยเร็ว..."

พระราชดำรัสดังกล่าวแสดงถึงความเป็นห่วงกังวลของพระองค์ต่อบ้านเมืองและประชาชน ในเหตุการณ์วันนั้นพระองค์ทรงให้ทหารรักษาพระราชวังเปิดประตูต้อนรับนิสิตนักศึกษาและประชาชนที่หลบหนีการปราบปรามของฝ่ายตำรวจและทหารให้เข้ามาอยู่ในเขตพระราชฐาน อีกทั้งนายกรัฐมนตรีขณะนั้นคือ จอมพล ถนอม กิตติขจร ก็ยังได้กราบถวายบังคมลาออกตามคำแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันนำมาซึ่งความสงบ

เรียบร้อยของบ้านเมืองในเวลาต่อมา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งในระยะเวลาต่อมาได้มีผู้เรียกขานท่านว่าเป็นนายกฯ พระราชทาน

นอกจากนี้ได้แก่ เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้นายกรัฐมนตรี คือ พล.อ. สุจินดา คราประยูร และ พล.ต. จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท และมีพระราชดำรัสว่า การแก้ปัญหาของชาตินั้นต้องอาศัยความร่วมมือกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก การใช้ความรุนแรงนั้นนำมาซึ่งความเสียหายของทุกฝ่าย โดยเฉพาะความเสียหายต่อชาติบ้านเมืองและประชาชน หลังจากนั้นไม่นานนักนายกรัฐมนตรีก็ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง

จากเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองครั้งสำคัญทั้งสองครั้ง ย่อมแสดงถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทย ที่ถึงแม้พระองค์จะทรงอยู่ "เหนือ" การเมือง แต่ก็ทรงมีภารกิจเกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นผู้แก้ไขปัญหาทางการเมืองที่สำคัญของประเทศ ในลักษณะที่มิใช่ว่าผู้หนึ่งผู้ใดจะสามารถจัดการให้เรียบร้อยลงได้ ทั้งนี้ก็ด้วยพระราชอำนาจ โดยเฉพาะพระราชอำนาจในทางสังคม (หรือพระบารมี) ที่ทรงเป็นผู้นำ และทรงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจให้แก่คนในชาติ จึงทำให้วิกฤติการณ์หรือปัญหาต่าง ๆ คลี่คลายลงได้

ในส่วนของพระราชอำนาจที่เป็น "สิทธิ" ของพระมหากษัตริย์ทางการเมืองการปกครองนั้น แม้จะต้องวางพระองค์เป็นกลาง ไม่สนับสนุนฝ่ายใด ซึ่งฟังแล้วคล้ายกับว่าจะต้องออกไปจากสังคมการเมืองของประเทศ แต่อันที่จริงแล้วพระองค์ทรงมี "สิทธิ" หลายประการที่มีผลต่อการเมืองการปกครองประเทศ และเป็นสิทธิในทางการปฏิบัติ ได้แก่ สิทธิที่จะทรงพระราชทานคำแนะนำเตือนสติ สิทธิที่จะทรงได้รับการปรึกษา และสิทธิที่จะทรงสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นพระองค์จึงยังทรงมีพระราชสถานะเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้นำรัฐบาล ซึ่งหากทรงต้องการทราบกิจการที่รัฐบาลกระทำลงไป หรือแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ พระองค์ย่อมมี "สิทธิ" ที่จะเรียกให้รัฐบาลเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเพื่อรายงานเรื่องต่าง ๆ ต่อ

พระองค์ได้ และหากว่าพระองค์จะแนะนำตักเตือนหรือให้กำลังใจในสิ่งใด ก็ย่อมอยู่ในวิสัย และเป็นสิ่งที่รัฐบาลต้องน้อมรับพระราชกระแสรับสั่งอีกด้วย จากตรงนี้เองอาจกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์กลายเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาล และยังเป็นองค์กรที่มีประชาชนสนับสนุนอย่างกว้างใหญ่ไพศาลมากที่สุดในสังคมการเมืองไทย

ดังนั้นเมื่อจะกล่าวถึงการทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยพัฒนากลายเป็นเรื่องเดียวกัน คงต้องกล่าวว่า การกล่าวถึงประชาธิปไตยในประเทศไทยที่ผ่านมา เป็นการพูดกันในวงแคบ ๆ ทางวิชาการเท่านั้น ประชาชนโดยทั่วไปไม่ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพัฒนาการ หลักการสาระสำคัญ และรูปแบบการปกครองของประชาธิปไตยมากนัก ดังนั้นแนวคิดว่าด้วยประชาธิปไตยในประเทศไทยจึงเป็นแนวคิดที่เป็น "อุดมคติ" หรือเป็น "อุดมการณ์" ที่เป็นนามธรรมมากกว่าจะเป็นเรื่องของการนำไปใช้และปฏิบัติจริงซึ่งก่อให้เกิดผลทางรูปธรรม และสาระสำคัญที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยประการหนึ่งก็คือ ประชาธิปไตยจะอยู่อย่างมั่นคงและถาวรได้ต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากพอสมควร นั่นก็หมายความว่าประชาชนภายในประเทศต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยพอสมควร รวมทั้งควรมีความเข้าใจในเรื่องสิทธิหน้าที่และกระบวนการของประชาธิปไตย ระบบการเลือกตั้ง ระบบตัวแทน การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือที่เราเรียกว่า ระบอบประชาธิปไตยทำให้การเมืองเป็นของประชาชนนั่นเอง

โดยหลักแนวคิดที่ว่านี้ ประชาธิปไตยจึงต้องดำรงอยู่คู่กับมหาชนหรือประชาชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และตรงกันข้ามกับการปกครองในระบอบเผด็จการหรืออำนาจนิยมที่เป็นการปกครองโดยคณะบุคคลหรือโดยบุคคลเพียงคนเดียว รวมทั้งการปกครองภายใต้ระบอบราชาธิปไตยเป็นต้น เมื่อพิจารณาจากหลักการดังกล่าวแล้วจะพบว่า ประชาธิปไตยไม่สามารถอยู่คู่ไปกับระบอบราชาธิปไตยได้เลย เพราะต่างมีพื้นฐานทางความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

เมื่อกลับมาพิจารณาถึงประชาธิปไตยในประเทศไทยตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา เราพบว่าในช่วงระยะต้นของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นช่วงเวลาที่สถาบันพระมหากษัตริย์กับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมีความขัดแย้งอย่างมาก เช่น ประเด็นเรื่องพระราชอำนาจในการสั่งประหารชีวิตนักโทษ เป็นต้น ซึ่งหากถือหลักการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว อำนาจในการสั่งประหารชีวิตนักโทษควรจะเป็นของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว แต่หากพิจารณาจากหลักการของระบอบประชาธิปไตย อำนาจในการตัดสินประหารชีวิตนักโทษย่อมต้องมีกระบวนการยุติธรรมที่ชัดเจนเพียงพอ และอำนาจดังกล่าวควรอยู่ที่องค์กรยุติธรรมหรือศาลสูงสุดของรัฐ มิใช่ขึ้นกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้นับว่ามีความสำคัญและเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติในปี พ.ศ. 2477

อย่างไรก็ดีช่องว่างระหว่างประชาธิปไตยกับสถาบันพระมหากษัตริย์ได้มีความคลี่คลายเป็นอย่างมาก และรัฐบาลซึ่งอ้างว่าเป็นรัฐบาลประชาธิปไตยได้ใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับตน[2] โดยการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นอย่างเป็นขั้นตอน เป็นกระบวนการ ส่งผลให้หลักการประชาธิปไตยในปัจจุบันของไทยเป็นเรื่องเดียวที่สามารถอยู่ร่วมกันได้กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ประชาธิปไตยไม่ได้เป็นเรื่องของมวลชนตามลำพังอีกต่อไป หากแต่ได้กลายเป็นของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้พระราชทานประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนและประเทศ

ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่า มีการกระทำหลายชนิดที่เชื่อมโยงการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น วิธีการเชื่อมโยงรัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเข้ากับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉะนั้นผลของการกระทำใด ๆ ที่มาจากรัฐสภาจึงมีความหมายของการกระทำที่เป็นผลมาจากผลรวมของแนวพระราชดำริที่ดี กับพฤติกรรมของผู้แทนประชาชนที่มีทั้งความดีและความเลวปะปนกันไปตามสภาพที่แท้จริงของชุมชนการเมือง ความเข้าใจ

ผลการดำเนินงานของรัฐสภาไทยในลักษณะดังกล่าว มีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาความไม่ลงตัวของแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยและพระมหากษัตริย์ที่เป็นปัญหาของวิธีคิดในอดีตลงไปได้

ภายใต้ความซับซ้อน ความขัดแย้ง ความไม่ลงตัว และการที่เหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีผลกระทบต่อบุคคลหลายฝ่ายอย่างหนักหน่วง รวมทั้งหลายสถาบัน ส่งผลให้รัฐสภาของไทยเลือกใช้แนวความคิดและอุดมการณ์บางชุดมาอธิบายเรื่องราวของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในลักษณะที่เป็นการตีความใหม่ และมุ่งที่จะสื่อความหมายกับคนในปัจจุบันโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 เป็นต้นมา รัฐสภาของไทยได้มุ่งเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยผูกสถาบันนี้เข้ากับแนวคิดหลักที่ว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่มีมาช้านานควบคู่กับแนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ไทยมาจากการเลือกตั้งแบบไทย[3] และประชาธิปไตยนั้นมีเป้าหมายสำคัญคือเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่

รัฐสภาและกิจกรรมของรัฐสภาได้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองระบอบประชาธิปไตยและองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้โครงเรื่องที่ว่าด้วย "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" และ "พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" โดยผลักดันและยกสถานะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาก่อนเหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ดังที่มีการกล่าวถึงองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในบทความวิชาการเรื่อง "การปกครองระบอบประชาธิปไตย" ในหน้าเว็บไซต์รัฐสภาในปัจจุบันว่า

> "...พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติในพุทธศักราช 2468 พระองค์ทรงตั้งพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะวางรากฐานการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังปรากฏหลักฐานและเอกสารการเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนหลายครั้ง แต่ถูกยับยั้งจากที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร ช่วงเวลานั้น

กระแสการเรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีความรุนแรงยิ่งขึ้น จนในที่สุดมีกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" ได้ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ 24 มิถุนายน พุทธศักราช 2475 หลังจากนั้น ประเทศไทยได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจนถึงปัจจุบัน"[4]

จะเห็นได้ชัดเจนจากเอกสารที่เสมือนเป็นคำประกาศของรัฐสภาดังกล่าวข้างต้นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชปณิธานแรงกล้าที่จะสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นก่อนเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งแนวคิดเรื่องนี้ปรากฏอย่างชัดเจนอยู่ในแนวความคิดของประธานรัฐสภายุคสมัยใหม่ของประเทศไทยหลาย ๆ คน[5] ด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น นายอุกฤษ มงคลนาวิน เองก็ได้กล่าวถึงเรื่องประชาธิปไตยของไทยไว้อย่างแข็งขันว่า

"การเป็นประชาธิปไตยนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ทรงเตรียมการไว้แล้วอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จะว่าไม่ทันใจก็ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองมาแล้ว 70 ปี ก็ไม่เห็นมีอะไรดีขึ้นเท่าไร กลับยิ่งเลวทรามกว่าสมัยก่อนด้วยซ้ำ ถ้าจะว่าไป พวกเราก็คงจะรู้กันอยู่ว่าอะไรเป็นอะไร"[6]

แนวความคิดที่ชัดเจนและหนักแน่นของประธานรัฐสภาในลักษณะเช่นนี้ คือข้อคิดเห็นที่ว่า "ประชาธิปไตย" ที่เกิดขึ้นจริงภายหลังวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีลักษณะ "เลวทราม" และมิอาจเปรียบได้กับ "ประชาธิปไตย" ที่รัชกาลที่ 7 ทรงเตรียมการไว้ แนวความคิดดังกล่าวย่อมมีผลโดยตรงต่อการดำเนินงานของรัฐสภาในทางหนึ่งทางใดอย่างไม่ต้องสงสัย และนับเป็นพลังผลักดันสำคัญที่จะทำให้รัฐสภาในยุคใหม่ของประเทศไทยกลายเป็นรัฐสภาที่มีความนิยมและยกย่องพระมหากษัตริย์อย่างมากไปโดยปริยาย

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่ารัฐสภาของประเทศไทยสมัยใหม่ให้ความสำคัญต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็น "นักประชาธิปไตยที่แท้จริง" อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การที่รัฐสภาได้ขอพระบรมราชานุญาตในอันที่จะนำพระนามของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาตั้งเป็นชื่อองค์กรซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐสภา ตัวอย่างเช่น สถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น รวมทั้งมีการประยุกต์แนวความคิดที่ว่าด้วย "การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ให้เข้ามาเป็นหลักปรัชญาในการทำงานของรัฐสภา[7] อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่ คือรัฐสภากับองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง[8] ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้มีความสำนึกและตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า ระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยมีลักษณะพิเศษและมีความเป็นมาในแบบฉบับที่เป็นการเฉพาะของตนเอง มิใช่เป็นระบอบประชาธิปไตยที่จะพึงคิดหรือทำให้เป็นสากลเหมือนกับที่ได้มีการดำเนินการในต่างประเทศ

เชิงอรรถบทที่ 7

[1] ข้อเขียนที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับการพิจารณาในที่นี้ มีอาทิ Andrew Vincent, *Nationalism and Particularity*, (Cambridge: Cambridge University, 2002). โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทนำที่ว่าด้วย "The Drift to Particularity," และดู J. R. Bauer and D. A. Bell (eds.), *The East Asian Challenge for Human Rights*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

[2] โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2500-2516 ซึ่งเป็นรัฐบาลเผด็จการโดยทหาร อย่างไรก็ดีในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงให้พระราชทานสัมภาษณ์ไว้ว่า "เป็นการธรรมดาสามัญเหลือเกินที่พระมหากษัตริย์จะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในประเทศอังกฤษ สมเด็จพระราชินีก็ถูกใช้

เหมือนกัน ถ้าเราเลือกคำนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่เสด็จไปเปิดสมัยประชุมสภา ก็ทรงถูกใช้โดยพวกรัฐบาลให้ทรงทำหน้าที่เป็นผู้แถลงการณ์ของรัฐบาลว่า ในรอบปีต่อไปนี้ รัฐบาลจะทำอย่างไร ดังนี้เป็นต้น แต่แน่นอนว่า เราก็มีทางเลือกเหมือนกัน จะทำตามที่ถูกใช้หรือไม่ ถ้าการนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เราทำทุกอย่างโดยเปิดเผย ดังนั้นใครก็ตามหรือกลุ่มใดก็ตามที่จะมาใช้เรา เขาต้องระวังตัวอยู่เหมือนกันว่า เขาต้องเข้ามาโดยเจตนาบริสุทธิ์" อ้างใน สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา*, 2539, หน้า 239.

[3] เอกสารของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, เพิ่งอ้าง, หน้า 199 ได้กล่าวถึงแนวความคิดหนึ่งซึ่งยืนยันว่า "พระมหากษัตริย์จะต้องมาจากการเลือกตั้ง โดยจะเลือกตั้งด้วยวิธีใดไม่ปรากฏ ในฤคเวทกล่าวว่าหัวหน้าตระกูลต่าง ๆ ที่เรียกว่าวิศ หรือชนชั้นสูงเป็นผู้เลือกพระราชา... คตินี้ได้มีต่อเนื่องมาถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในประเทศไทยด้วย" ในสมัยอยุธยา หากพระมหากษัตริย์ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งก็จะมีการชิงกันด้วยอำนาจ เรียกว่าการปราบดาภิเษก อย่างไรก็ดีนับตั้งแต่เริ่มต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก "ได้ทรงรับเลือกตั้งจากข้าราชการและสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร ให้ขึ้นเถลิงถวัลย-ราชสมบัติเป็นปฐม"

[4] "การปกครองระบอบประชาธิปไตย" ใน www.parliament.go.th/files/library/t-bo.3htm

[5] ประธานรัฐสภาไทย นับจากปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา มีรายชื่อดังต่อไปนี้ พล.ต. ศิริ ศิริโยธิน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช นายประภาศน์ อวยชัย นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ นายอุทัย พิมพ์ใจชน พล.อ.อ. กมล เดชะตุงคะ พล.อ.อ. หะริน หงสกุล นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ นายอุกฤษ มงคลนาวิน นายวรรณ ชันซื่อ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ นายมารุต บุนนาค นายบุญเอื้อ ประเสริฐ-สุวรรณ นายวันมูหะมัดนอร์ มะทา และนายอุทัย พิมพ์ใจชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พล.อ.อ. หะริน หงสกุล กับนายอุกฤษ มงคลนาวิน นั้น ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภายาวนานมากกว่าคนอื่น ๆ คือประมาณคนละ 6 ปีเศษ จึงนับว่ามีความสำคัญมากกว่าคนอื่น ๆ และมีกิจกรรมมากกว่าคนอื่น ๆ ด้วย

[6] อุกฤษ มงคลนาวิน, "พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย," การบรรยายพิเศษในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "ราชอาณาจักรไทยในรอบ 5 ทศวรรษแห่งการครองราชย์," จัดโดยกรมศิลปากร วันที่ 7-8 สิงหาคม พ.ศ. 2539 ณ โรงแรมโรยัล-ริเวอร์ กรุงเทพมหานคร, หน้า 40.

[7] หลักการสำคัญของรัฐสภาไทยยุคใหม่คือ การเน้นว่า "อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล" (มาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญ 2540) ซึ่งเป็นหลักการทางการเมืองแบบพิเศษ มิใช่หลักการ parliamentary sovereignty ซึ่งเป็นหลักการของระบอบรัฐสภาของประเทศตะวันตกหรือประเทศญี่ปุ่น ขอให้ดูคำอธิบายของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา*, 2539 และดูเพิ่มเติม คำอธิบายของนักรัฐศาสตร์ ผู้หันเหมาเป็นนักการเมืองอาชีพที่ยาวนานคนหนึ่งของไทย เกษม ศิริสัมพันธ์, "บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐสภา," ใน *จุดตัดทางประวัติศาสตร์*, (สำนักพิมพ์ภัคธรรศ, 2544).

[8] หะริน หงสกุล, "ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าว," 2529, อ้างแล้ว, หน้า 140, 148.

บทที่ 8

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนไม่ได้ทำการศึกษา อีกทั้งไม่ได้วิเคราะห์ในทางประวัติศาสตร์ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติเพราะเหตุปัจจัยใด เมื่อใด ในเงื่อนไขอะไร อย่างไร และเมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติแล้ว มีผลต่อรัฐบาล และมีผลกระทบต่อสังคมการเมืองของประเทศไทย (สยาม) หรือไม่ ในลักษณะใด

การศึกษานี้เป็นการศึกษาในอีกแนวทางหนึ่ง โดยพิจารณาการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประเด็นของความรู้ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับมุมมอง การให้คำอธิบาย จุดยืนทางการเมือง ภาษาทางการเมืองที่ใช้ และข้อมูลทางประวัติ-ศาสตร์ที่แต่ละบุคคลได้ใช้และเน้นในการศึกษา ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็นหลายแบบและหลายแนวทาง

ผลของการศึกษาในหนังสือเล่มนี้พบว่า การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 (ตามปฏิทินเดิม) นับเป็นเหตุการณ์สำคัญยิ่งเหตุการณ์หนึ่งในประวัติศาสตร์สังคมการเมือง เนื่องด้วยเป็นเรื่องราวที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนประการหนึ่ง อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ถือกำเนิดในช่วงเริ่มแรกของการสถาปนาระบอบรัฐ-ธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย ซึ่งในห้วงเวลาดังกล่าว แนวทางของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย สามารถแบ่งได้เป็นสองสามแนวทางใหญ่ ๆ ระหว่างระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยในแบบรัฐสภา ซึ่งอำนาจสูงสุดเป็นของรัฐสภา (parliamentary sovereignty) กับระบอบประธานาธิบดี และระบอบสาธารณรัฐ ซึ่งมีการประชันและแข่งขันกันอย่างมากทางแนวความคิดระหว่างระบอบการปกครองในแบบของประเทศสหรัฐอเมริกา (presidential regime) และระบอบการเมืองของประเทศโซเวียต (ระบบคณะกรรมการราษฎร) ในสมัยนั้น

อย่างไรก็ตามประเทศไทยหรือสยามได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังนั้นการดำรงอยู่ของสถาบันประมุขของรัฐ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลงระบอบการเมืองและการสร้างความสมานฉันท์ให้บังเกิดขึ้นระหว่างพลังทางการเมืองต่าง ๆ ภายนอกรัฐสภา รวมทั้งต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดขึ้นระหว่างสถาบันรัฐสภา และสถาบันฝ่ายบริหาร ซึ่งสถาบันการเมืองใหม่ทั้งสองควรแบ่งอำนาจแยกออกจากกัน มีการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบกัน รวมทั้งควรที่จะเกื้อกูลกันตามสมควร โดยมีสถาบันประมุขของรัฐเป็นกลไกหนึ่งของการประนีประนอมในเชิงอำนาจ อันเป็นหลักสำคัญของการแบ่งแยกอำนาจภายหลังการปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งในระบอบการเมืองแบบรัฐสภานี้มีการแบ่งแยกอำนาจเชิงหน้าที่ โดยมีการหลอมรวมอำนาจฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันในกระบวนการของการใช้อำนาจ ซึ่งเราเรียกได้ว่าเป็นการแบ่งแยกอำนาจแบบไม่เด็ดขาด (diffusion of powers)

ฉะนั้นสถานะของประมุขของรัฐจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องมาจากหากประมุขของรัฐหลอมรวมอำนาจไปในทางหนึ่งทางใด เช่น เอนเอียงไปทางรัฐสภา และเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสภา ย่อมส่งผลให้รัฐสภามีอำนาจมากกว่าฝ่ายบริหาร ในทางตรงข้าม หากองค์ประมุขของรัฐมีความเป็นอิสระและเอนเอียงไปทางฝ่ายบริหารเป็นอย่างมาก ก็ย่อมส่งผลให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากกว่าฝ่ายรัฐสภาไปโดยปริยาย

มิพักกล่าวถึงการช่วงชิงทางอำนาจระหว่างกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่มุ่งหวังจะใช้หรือให้องค์ประมุขของรัฐสนับสนุนฝ่ายตน ซึ่งการช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นได้เกือบตลอดเวลานี้ มีผลกระทบทางจิตใจต่อประมุขของรัฐเป็นอันมากว่าจะให้การสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันในทางปฏิบัติได้อย่างไร ทั้งนี้ทั้งนั้น หากประมุขของรัฐแสดงความใกล้ชิดกับกลุ่มการเมืองกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดมากเป็นพิเศษ ก็ย่อมทำให้กลุ่มการเมืองอื่น ๆ มีความไม่พึงพอใจได้เช่นกัน

ที่กล่าวสรุปข้างต้นนับเป็นสถานะที่มีลักษณะพิเศษอย่างยิ่งขององค์ประมุขของรัฐในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญและในระบอบประชาธิปไตย

แบบรัฐสภา และในอีก 2 ปีถัดต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นองค์ประมุขในระบอบรัฐสภาพระองค์แรกของประเทศสยามภายใต้ระบอบดังกล่าว ได้ทรงสละราชสมบัติ และได้มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประมุขของรัฐเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 โดยการตัดสินใจทางการเมืองร่วมกันของบรรดาสมาชิกรัฐสภาในสมัยนั้น กล่าวคือ รัฐสภาได้อัญเชิญพระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ (กล่าวเฉพาะประเด็นนี้ ได้มีการสร้างคำอธิบายเป็นการเฉพาะเพื่อรองรับกระบวนการดังกล่าว โดยเรียกว่าเป็นไปตามหลักการเอนกนิกรสโมสรสมมติ)

ดังได้กล่าวแล้วว่า การศึกษาเรื่องการสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ มิได้เน้นเรื่องราวอันเป็นสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบทางการเมืองที่สืบเนื่องจากการสละราชสมบัติแต่ประการใด หากแต่เน้นการศึกษาวิจัยไปที่ "กระบวนการจัดการความจริงว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย" ซึ่งเป็นแนวความคิดและเป็นเป้าหมายหลักที่ต้องการนำเสนอ และมุ่งทำให้เรื่องราวดังกล่าวมีความเป็นสถาบัน แน่นอนว่า กระบวนการจัดการความจริงเรื่องการสละราชสมบัติดังกล่าวมิได้มีเพียงชุดเดียว เนื่องด้วยมีความคิดเห็นและมีคำอธิบายที่แตกต่าง รวมทั้งได้มีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ กระนั้นก็ตามการศึกษานี้พบว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างและโต้แย้งกับแนวทางความคิดหลักชุดหนึ่งมิได้พัฒนาเป็นสถาบัน และมิได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรับรองจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

หากพิจารณาในแง่เนื้อหาสาระของคำอธิบาย กล่าวได้ว่า การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะ 20 ปีแรกจะเน้นประเด็นปัญหาที่เป็นข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับฝ่ายคณะราษฎรเป็นสำคัญ ขณะที่เนื้อหาสาระที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยมีเผยแพร่อยู่น้อยมาก โดยมีปรากฏเฉพาะในประวัติศาสตร์คำบอกเล่าบางสายและบางลักษณะเท่านั้น เรื่องดังกล่าวจะแตกต่างจากพัฒนาการในระยะหลัง ซึ่งข้อขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร แม้นว่าจะมีการกล่าวถึงอยู่ด้วย แต่ก็ได้เปลี่ยนการ

เน้นย้ำในลักษณะที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยที่แท้จริง และพระองค์ได้ทรงเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญมาก่อนเป็นเวลานาน ซึ่งแตกต่างจากฝ่ายคณะราษฎร ที่ถูกเน้นใหม่ว่าเป็นฝ่ายที่ต้องการผูกขาดอำนาจและทำการปกครองประเทศโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาชน

ในแง่ของวิธีการจัดการกับความจริง การศึกษานี้ได้จัดแบ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวออกเป็นสองแบบแผน ระหว่างแบบจารีต ได้แก่ การบอกเล่าเรื่อง การเขียน และการพิมพ์ กับกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาการรับรู้และสถาปนาคำอธิบายเรื่องดังกล่าวให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา ให้การรับรู้ดำรงอยู่ร่วมกับแนวทางปฏิบัติขององค์กรอิสระบางองค์กร และของมหาวิทยาลัย รวมทั้งให้ปรากฏในงานพระราชพิธี ในวันหยุดราชการของประเทศ รวมทั้งได้มีการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยขึ้นในอีกทางหนึ่งด้วย

วิธีการจัดการความจริงดังกล่าว นับเป็นเทคโนโลยีทางสังคมการเมืองชนิดหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการยกระดับและเปลี่ยนผ่านระดับความเป็นจริง ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงคำบอกเล่าของคนบางกลุ่ม ให้กลายเป็นงานเขียน งานพิมพ์ ระยะต่อมากลายเป็นภาษาของทางราชการ โดยปรากฏในกฎหมายรัฐธรรมนูญ และปรากฏเป็นเรื่องเล่า หรือคำอธิบายอย่างเป็นทางการในสิ่งพิมพ์ของรัฐสภา ในองค์กรทางวิชาการที่อยู่ในสังกัดของรัฐสภา ในเอกสารของมหาวิทยาลัยเปิดบางแห่ง และในระยะต่อมากลายเป็นเครื่องหมายและเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏในอนุสาวรีย์ งานพระราชพิธี การฉลองวันหยุดของทางราชการ มีเรื่องปรากฏในตราไปรษณียากร และในวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศ

คุณค่าสำคัญของการใช้เทคโนโลยีทางสังคมการเมืองดังกล่าว เป็นการนำเอาคุณค่าและขนบธรรมเนียมประเพณีเก่ามาใช้ใหม่ เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของประเพณี (invention of tradition) ซึ่งเป็นที่เชื่อว่าจะยังประโยชน์อย่างสูงให้แก่ชีวิตทางสังคมการเมืองของไทยในปัจจุบันและใน

อนาคต (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช "พระราชทานสัมภาษณ์," อ้างใน เลขาธิการวุฒิสภา, 2539: 68–70)

อย่างไรก็ตามการศึกษานี้กล่าวได้ว่า มีข้อจำกัดอย่างสำคัญอยู่ 2–3 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง ไม่ได้ศึกษาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติ ว่าได้เกิดขึ้นและมีผลกระทบอย่างไร ประการที่สอง ได้แก่ ข้อจำกัดที่ยังไม่ได้ศึกษาถึงผลกระทบในวงกว้างว่า แนวความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันหรือไม่ ในลักษณะใด และในประการที่สาม สังคมการเมืองไทยโดยทั่วไป ได้แก่ ประชาชนคนทั่วไป ซึ่งเป็นผู้รับสาร กล่าวคือ เป็นผู้ที่ยึดถือรวมทั้งมีความเชื่อหลักแนวความคิดดังกล่าวนั้น มีความคิดและความเชื่อตรงกับผู้ที่ช่วยกันผลิตความจริงที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ซึ่งความเข้าใจในประการหลังนี้น่าจะมีส่วนในการประเมินประสิทธิภาพของเทคโนโลยีทางสังคมดังกล่าวในลำดับขั้นต่อไปด้วยว่า เมื่อสามารถจัดการความจริงขึ้นใหม่ได้ในระดับหนึ่งแล้ว ระบบการจัดการความจริงดังกล่าวมีประสิทธิผล (outcomes) อย่างไร และมากหรือน้อยเพียงใด

ข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น เป็นประเด็นปัญหาและเป็นข้อจำกัดของการศึกษาในที่นี้ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า ควรจะมีการศึกษาในลักษณะอื่น ๆ ต่อไป และมิอาจกระทำได้ในกรอบของการศึกษานี้ เนื่องด้วยมีขอบเขตของการศึกษา และมีระเบียบวิธีของการศึกษาวิจัยที่มีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก

บรรณานุกรม

ก. หนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์ภาษาไทย

การปกครอง, กรม. *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชกับการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2539.

เกษม ศิริสัมพันธ์. "บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบบรัฐสภา." ใน *จุดตัดทางประวัติศาสตร์*. สำนักพิมพ์ภัคธรรศ, 2544.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช. "แนวความคิดประชาธิปไตยแบบไทย." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. "มนุษย์เหนืออภิมนุษย์: พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง." บทปาฐกถานำเนื่องในการประชุมทางวิชาการเรื่อง "สังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537.

ชาญวุฒิ วัชรพุกต์. "ประชาธิปไตยแบบไทย: บทศึกษาผลการนำแนวคิดและกลไกระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในเมืองไทย." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. *พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย*. สำนักพิมพ์สยาม, 2519: ฉบับพิมพ์ใหม่, 2544.

__________. *เบื้องหลังพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ*. สำนักพิมพ์ประมวลสาส์น, 2516.

ชัยนันท์ นันทพันธ์. "พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ." *วารสารธรรมศาสตร์* 3, 1 (มิถุนายน-ตุลาคม 2516).

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. *ประชาธิปไตยแบบไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. *ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติ 2475*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533.

__________. *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

อมรินทร์วิชาการ, 2543.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ภาษาไทยมาตรฐานกับการเมือง." *ภาษาและหนังสือ* 17, 2 (ตุลาคม 2527-มีนาคม 2528): หน้า 11-37.

__________. "ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา." *ศิลปวัฒนธรรม* 12, 10 (สิงหาคม 2534): หน้า 142-164.

__________. "รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย." *ศิลปวัฒนธรรม* 13, 1 (พฤศจิกายน 2534).

__________. "ระหว่างสถาบัน และองค์พระมหากษัตริย์." *ศิลปวัฒนธรรม* 259 (1 พฤษภาคม 2544).

ประจักษ์ ก้องกีรติ. "ก่อนจะถึง 14 ตุลาฯ: ความเคลื่อนไหวทางการเมือง วัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนภายใต้ระบอบเผด็จการทหาร (พ.ศ.2506-2516)." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

ประมวล รุจนเสรี. พระราชอำนาจ. จัดพิมพ์โดย สุเมธ รุจนเสรี, 2548.

เปรมจิตร วัชรางกูร. *พระปกเกล้ากับชาติไทย.* พระนคร, 2548.

ปรีดี พนมยงค์. "สัมภาษณ์พิเศษ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ในโอกาสครบรอบ 48 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2523." (สัมภาษณ์โดยผู้แทนสหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน) กรุงเทพฯ: เกษมการพิมพ์, 2523.

ปรีดา วัชรางกูร. *พระปกเกล้าฯ กับระบอบประชาธิปไตย.* การพิมพ์พระนคร, 2520.

ธงทอง จันทรางศุ. "พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ." วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. *พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย.* โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519.

ธำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. "แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี." รายงานวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2544.

แถมสุข นุ่มนนท์. "ละครการเมือง 24 มิถุนายน 2475." กรุงเทพฯ: เอกสารวิชาการสมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2535.

แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ. พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง, 2478.

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา. "พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ." *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 6, 1 (มิถุนายน-สิงหาคม 2511).

__________. *รวมสาระบทความ.* บริษัทตันอ้อ จำกัด, 2536.

พระปกเกล้า, สถาบัน. "เอกสารประกอบนิทรรศการเรื่องมรดกพระปกเกล้า." โรงพิมพ์ พี. วาทิน พริ้นติ้ง จำกัด, 2542.

__________. *รายงานประจำปี พ.ศ. 2542.* โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์, 2543.

พิบูลย์ หัตถกิจโกศล. "อนุสาวรีย์ไทย: การศึกษาในเชิงการเมือง." วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

พิบูลสงคราม, จอมพล ป.. *รวมปาฐกถาและสุนทรพจน์.* พระนคร: กรมโฆษณาการ, 2482.

พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.จ.. *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, 2543.

มารค ตามไท. "การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข." ใน *การปกครองระบอบประชาธิปไตยฯ.* กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงาน 100 ปี ปรีดี พนมยงค์, 2543.

มาลินี คุ้มสุภา. "นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย." วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

วรรณไวทยากร วรวรรณ, ม.จ.. *อภิปรายร่างรัฐธรรมนูญ.* พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, 2475. (ก).

__________. *อนาคตแห่งสยาม.* พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: โรงพิมพ์ประชาชาติ, 2475 (ข).

__________. "ปาฐกถาพิเศษเรื่องสยามพากษ์." *วิทยาจารย์* 33, 1 (2475).

วิชาการ, กรม. *หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สุขศึกษา และสังคมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.* กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2542.

รำไพพรรณี, สมเด็จฯ พระนางเจ้า. "พระราชบันทึก ทรงเล่า." ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500.* กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, 2516, หน้า 2-28.

เลขาธิการวุฒิสภา, สำนักงาน. *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐสภา.* สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา และสำนักพิมพ์ไฮคลาส กรุ๊ป, 2539.

ส. พลายน้อย. *ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.* พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2542.

สมบัติ จันทรวงศ์. *แสตมป์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2526.

———. "ภาษาและการเมือง พัฒนาการของศัพท์การเมือง และแนวอธิบายการเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองของไทย พ.ศ. 2475–2525." เอกสารอัดสำเนา เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา, 2531.

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ และคณะ. *สปช. 1 หนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1*. สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2543.

เสน่ห์ จามริก. *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*. ฉบับพิมพ์ครั้งแรก กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว.. (นามปากกา "แมลงหวี่"). *เบื้องหลังประวัติศาสตร์*. พระนคร: โรงพิมพ์สหอุปกรณ์, 2492.

———. *กฎหมายอยุธยา*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานอยุธยาอนุสรณ์, 2510.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. *สามศร เอกสารนิเทศทางวิชาการ*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537.

สุทนต์ ขวัญนคร. *รัชกาลที่ 7 สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์แห่งประชาธิปไตย*. สำนักพิมพ์คลังทรัพย์, 2539.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. "การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491–2500)." วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

หะริน หงสกุล. *ที่ระลึกในโอกาสอายุครบ 6 รอบ*. โรงพิมพ์กรมข่าวทหารอากาศ, 2529.

อุกฤษ มงคลนาวิน. "พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย." เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "ราชอาณาจักรไทยในรอบ 5 ทศวรรษแห่งการครองราชย์." กรมศิลปากร, 2510.

ข. หนังสือพิมพ์

ธนาพล อิ๋วสกุล. "70 ปี 24 มิถุนายน: ความหลงลืมทางประวัติศาสตร์." *กรุงเทพธุรกิจ* (24 มิถุนายน 2545.)

ประจักษ์ ก้องกีรติ และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "พระราชหัตถเลขาสละราชย์ ร. 7: ชีวประวัติของเอกสารฉบับหนึ่ง." *เนชั่นสุดสัปดาห์* 9, 429 (ตอนที่ 1), 430 (ตอนที่ 2), และ 431 (ตอนที่ 3) (เดือนสิงหาคม-กันยายน 2543.).
สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "ร. 7 สละราช: ราชสำนัก, การแอนตี้คอมมิวนิสต์ และ 14 ตุลา." *เนชั่นสุดสัปดาห์* 9, 424 (ตอนที่ 1), 425 (ตอนที่ 2) และ 426 (ตอนที่ 3) (เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2543.)
"30 พฤษภา รำลึกกษัตริย์นักประชาธิปไตย." *ผู้จัดการ* (25-26 พฤษภาคม 2545) : หน้า 10

ค. *หนังสือและบทความภาษาต่างประเทศ*

Bogdanor, Vernon. *The Monarchy and the Constitution*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
Clegg, Stewart. *Frameworks of Power*. London: Sage, 1993.
Hobsbawm, Eric and Terence, Ranger, eds. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
Kershaw, Roger. *Monarchy in South-East Asia: the Faces of Tradition in Transition*. London: Routledge, 2001.
Kertzer, David I. "Ritual,Politics, and Power." in Ronald L. Grimes, ed. *Readings in Ritual Studies*. NJ: Prenetice Hall, 1996, pp. 335-353.
Kobkua Suwannathat-Pian. "Thailand's Constitutional Monarchy's Study of Concepts and Meanings of Constitution, 1932-1957." Paper presented at the IAHA, Chulalongkorn University, 20-24 May 1996.
________. "The Monarchy and Constitutional Change since 1972." in Duncan McCargo, ed. *Reforming Thai Politics*. Copenhagen: NIAS Publishing, 2002.
________. *Kings, Country and Constitutions: Thailand Political Development 1932-2000*. London: Routledge Curzon, 2003.
Lukes, Steven. *Power: A Radical View*. London: Macmillan, 1974.

Mommsen, Wolfgang J.. "The Varieties of the Nation State in Modern History: Liberal, Imperialist, Fascist and Contemporary Notions of Nation and Nationality." in Michael Mann, ed. *The Rise and Decline of the Nation State.* Oxford: Basil Blackwell, 1990.

Murashima, Eiji, Nakharin Mektrairat and Somkiat Wanthana. *The Making of Modern Thai Political Parties.* Tokyo: Institute of Developing Economies, 1991.

Poggi, Gianfranco. *Forms of Power.* Cambridge: Polity Press, 2001.

Rose, Richard. "Monarchy, Constitutional." in S.M. Lipset, ed. *The Encyclopedia of Democracy Volume III.* London: Routedge, 1995, pp. 843-847.

________. and Dennis, Kavanagh. "The Monarchy in Contemporary Political Culture." *Comparative Politics* 8 (1976): pp. 548-576.

Stevenson, William. *The Revolutionary King, the True-Life Sequel to the King and I.* London: Robinson, 2001.

Sunkin, Maurice and Sebastian, Payne. *The Nature of the Crown: A Legal and Political Analysis.* Oxford: Oxford University Press, 1999.

Turner, Victor. ed. *Celebration: Studies in Festivity and Ritual.* Washington, D.C. Smithsonian Institution Press, 1982.

ง. เว็บไซต์ และสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

Crisp II, J. A.. "The Logic of Monarchist Government." in www.romaniankingdom.com

Partridge, Ben. "Can Monarchy Survive in the 21st Century?." in www.rferl.org.

Kailahi, Semisi. "Ever heard of Democratic Monarchy?." www.parliament.go.th/files/library/t-bo.3htm.

Wyller, Thomas Chr.. "The Norwegian Monarchy." www.tongstar.com.
www.odin.dep.no/engelsk/norways/system/032005-99040/index-dok000-n-n-a.html
www.members.tripod.com)
www.chhundu.com.bt/About%20Us.htm
www.Kinghussein.gove.jo/views_lif.html
www.marimari.com/content/brunei/general_info/history.html
www.csudh.edu/globaloptions/3755students_sp96/Spain/POLITICAL.SYS.HTML
www.lachambre.be/en/html
www.home.clara.net/citizen/monarchy/mon.html
www.denmarkemb.org/armed.htm
www.uea.uk./lit/scanstudies/sew/
www.fortunecity.com/victorian/cloisters/342/eng/5.htm
www.users.erols.com/mwhite28/monarcy.htm
www.abcorpaffairs.com/gallery/26gal.htm

Every revolution
begins with a spark

..."ความจริง" ที่เป็นประเด็นปัญหา เป็นสิ่งที่ต้องถูก "จัดการ" ในแง่ของการที่อาจถูก "ปกปิด" "บิดเบือน" "สร้างใหม่" และแน่นอนว่าย่อมถูก "แสวงหา" ได้นี้ ในกรณีเหตุการณ์เมื่อปี ค.ศ. 1965 ของอินโดนีเซียคือความจริงประเภทไหน? ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ อ้างความเห็นของ Hannah Arendt ว่า "ความจริง" นี้คือ "ความจริงเชิงข้อเท็จจริง" ที่แยกออกอย่างเห็นได้ชัดจาก "ความจริงเชิงเหตุผล"... การที่อำนาจทางการเมืองสามารถ "จัดการ" กับความเห็นและข้อเท็จจริงในสังคมผ่านการเขียนประวัติศาสตร์เสียใหม่ ซึ่งในแง่หนึ่งก็คือ "การโกหกทางการเมือง" ในเรื่องซึ่งรู้กันทั่วไปในสาธารณะนั่นเอง

สมบัติ จันทรวงศ์

ISBN 974-7799-90-1

ราคา 190 บาท

